2023/2862

28.12.2023

Ftehim ta' Shubija bejn l-unjoni Ewropea u l-Istati Membri taghha, minn naha wahda, u l-Membri tal-Organizzazzjoni tal-Istati Afrikani, tal-Karibew u tal-Pacifiku, min-naha l-ohra

PARTI I — DISPOZIZZJONIJIET GENERALI

PARTI II — PRIJORITAJIET STRATEGICI

TITOLU I — ID-DRITTIJIET TAL-BNIEDEM, ID-DEMOKRAZIJA U L-GOVERNANZA F'SOCJETAJIET ICCENTRATI FUQ IN-NIES U BBAZATI FUQ ID-DRITTIJIET

TITOLU II — IL-PACI U S-SIGURTÀ

TITOLU III — L-IZVILUPP TAL-BNIEDEM U L-IZVILUPP SOCJALI

TITOLU IV — TKABBIR U ZVILUPP EKONOMICI INKLUZIVI U SOSTENIBBLI

TITOLU V — IS-SOSTENIBBILTÀ AMBJENTALI U T-TIBDIL FIL-KLIMA

TITOLU VI — IL-MIGRAZZJONI U L-MOBILITÀ

PARTI III — ALLEANZI GLOBALI U KOOPERAZZJONI INTERNAZZJONALI

PARTI IV — MEZZI TA' KOOPERAZZJONI U IMPLIMENTAZZJONI

PARTI V — QAFAS ISTITUZZJONALI

PARTI VI — DISPOZIZZJONIJIET FINALI

PROTOKOLLI REGJONALI

PROTOKOLL REGJONALI GHALL-AFRIKA

PARTI I — QAFAS GHALL-KOOPERAZZJONI

PARTI II — OQSMA EWLENIN TA' KOOPERAZZJONI

TITOLU I — TKABBIR U ZVILUPP EKONOMICI INKLUZIVI U SOSTENIBBLI

TITOLU II — L-IZVILUPP TAL-BNIEDEM U L-IZVILUPP SOCJALI

TITOLU III — L-AMBJENT, IL-GESTJONI TAR-RIZORSI NATURALI U T-TIBDIL FIL-KLIMA

TITOLU IV — IL-PACI U S-SIGURTÀ

TITOLU V — ID-DRITTIJIET TAL-BNIEDEM, ID-DEMOKRAZIJA U L-GOVERNANZA

TITOLU VI — IL-MIGRAZZJONI U L-MOBILITÀ

PROTOKOLL REGJONALI GHALL-KARIBEW

PARTI I — QAFAS GHALL-KOOPERAZZJONI

PARTI II — OQSMA EWLENIN TA' KOOPERAZZJONI

TITOLU I — TKABBIR U ZVILUPP EKONOMICI SOSTENIBBLI U INKLUZIVI

TITOLU II — IS-SOSTENIBBILTÀ AMBJENTALI, IT-TIBDIL FIL-KLIMA U L-GESTJONI SOSTENIBBLI TAR-RIZORSI NATURALI

TITOLU III — ID-DRITTIJIET TAL-BNIEDEM, IL-GOVERNANZA, IL-PACI U S-SIGURTÀ

TITOLU IV — L-IZVILUPP TAL-BNIEDEM, IL-KOEZJONI SOCJALI U L-MOBILITÀ

PROTOKOLL REGJONALI GHALL-PACIFIKU

PARTI I — QAFAS GHALL-KOOPERAZZJONI

PARTI II — OQSMA EWLENIN TA' KOOPERAZZJONI

TITOLU I — IS-SOSTENIBBILTÀ AMBJENTALI U T-TIBDIL FIL-KLIMA

TITOLU II — ZVILUPP EKONOMIKU INKLUZIV U SOSTENIBBLI

TITOLU III — L-OCEANI, L-IBHRA U S-SAJD

TITOLU IV — IS-SIGURTÀ, ID-DRITTIJIET TAL-BNIEDEM, ID-DEMOKRAZIJA U L-GOVERNANZA

TITOLU V — L-IZVILUPP TAL-BNIEDEM U L-IZVILUPP SOCJALI

ANNESSI

ANNESS I: IL-PROCESSI TA' RITORN U TA' RIAMMISSJONI

ANNESS II: OPERAZZJONIJIET TAL-BANK EWROPEW TAL-INVESTIMENT

IR-RENJU TAL-BELGJU,

IR-REPUBBLIKA TAL-BULGARIJA,

IR-REPUBBLIKA CEKA,

IR-RENJU TAD-DANIMARKA,

IR-REPUBBLIKA FEDERALI TAL-GERMANJA,

IR-REPUBBLIKA TAL-ESTONJA,

L-IRLANDA,

IR-REPUBBLIKA ELLENIKA,

IR-RENJU TA' SPANJA,

IR-REPUBBLIKA FRANCIZA,

IR-REPUBBLIKA TAL-KROAZJA,

IR-REPUBBLIKA TALJANA,

IR-REPUBBLIKA TA' CIPRU,

IR-REPUBBLIKA TAL-LATVJA,

IR-REPUBBLIKA TAL-LITWANJA,

IL-GRAN DUKAT TAL-LUSSEMBURGU,

L-UNGERIJA,

IR-REPUBBLIKA TA' MALTA,

IR-RENJU TAN-NETHERLANDS,

IR-REPUBBLIKA TAL-AWSTRIJA,

IR-REPUBBLIKA TAL-POLONJA,

IR-REPUBBLIKA PORTUGIZA,

IR-RUMANIJA,

IR-REPUBBLIKA TAS-SLOVENJA,

IR-REPUBBLIKA SLOVAKKA,

IR-REPUBBLIKA TAL-FINLANDJA,

IR-RENJU TAL-IZVEZJA,

Partijiet Kontraenti ghat-Trattat dwar l-Unjoni Ewropea u t-Trattat dwar il-Funzjonament tal-Unjoni Ewropea, minn hawn 'il quddiem imsejha "l-Istati Membri tal-Unjoni Ewropea",

u

L-UNJONI EWROPEA,

Minn hawn 'il quddiem flimkien imsejha "l-Parti UE",

minn naha wahda, u

IR-REPUBBLIKA TAL-ANGOLA,

ANTIGWA U BARBUDA,

IL-COMMONWEALTH TAL-BAHAMAS,

IL-BARBADOS,

IL-BELIZE,

IR-REPUBBLIKA TAL-BENIN,

IR-REPUBBLIKA TAL-BOTSWANA,

IL-BURKINA FASO,

IR-REPUBBLIKA TAL-BURUNDI,

IR-REPUBBLIKA TA' CABO VERDE,

IR-REPUBBLIKA TAL-KAMERUN,

IR-REPUBBLIKA CENTRU-AFRIKANA,

IR-REPUBBLIKA TAC-CHAD,

L-UNJONI TA' COMOROS,

IR-REPUBBLIKA TAL-KONGO,

IL-GZEJJER COOK,

IR-REPUBBLIKA TAL-KOSTA TAL-AVORJU,

IR-REPUBBLIKA TA' KUBA,

IR-REPUBBLIKA DEMOKRATIKA TAL-KONGO,

IR-REPUBBLIKA TAL-DJIBOUTI,

Il-COMMONWEALTH TA' DOMINICA,

IR-REPUBBLIKA DOMINIKANA,

IR-REPUBBLIKA TAL-GUINEA EKWATORJALI,

L-ISTAT TAL-ERITREA,

IR-RENJU TAL-ESWATINI,

IR-REPUBBLIKA DEMOKRATIKA FEDERALI TAL-ETJOPJA,

IR-REPUBBLIKA TA' FIGI,

IR-REPUBBLIKA TAL-GABON,

IR-REPUBBLIKA TAL-GAMBJA,

IR-REPUBBLIKA TAL-GHANA,

GRENADA,

IR-REPUBBLIKA TAL-GUINEA,

IR-REPUBBLIKA TAL-GUINEA-BISSAU,

IR-REPUBBLIKA KOOPERATTIVA TAL-GUYANA,

IR-REPUBBLIKA TAL-HAITI,

IL-GAMAJKA,

IR-REPUBBLIKA TAL-KENJA,

IR-REPUBBLIKA TA' KIRIBATI,

IR-RENJU TAL-LESOTO,

IR-REPUBBLIKA TAL-LIBERJA,

IR-REPUBBLIKA TA' MADAGASCAR,

IR-REPUBBLIKA TAL-MALAWI,

IR-REPUBBLIKA TAL-MALDIVI,

IR-REPUBBLIKA TAL-MALI,

IR-REPUBBLIKA TAL-GZEJJER MARSHALL,

IR-REPUBBLIKA IZLAMIKA TAL-MAURITANIA,

IR-REPUBBLIKA TA' MAURITIUS,

L-ISTATI FEDERALI TAL-MIKRONEZJA,

IR-REPUBBLIKA TAL-MOZAMBIQUE,

IR-REPUBBLIKA TAN-NAMIBJA,

IR-REPUBBLIKA TA' NAURU,

IR-REPUBBLIKA TAN-NIGER,

IR-REPUBBLIKA FEDERALI TAN-NIGERJA,

NIUE,

IR-REPUBBLIKA TA' PALAU,

L-ISTAT INDIPENDENTI TA' PAPUA NEW GUINEA,

IR-REPUBBLIKA TAR-RWANDA,

IL-FEDERAZZJONI TA' SAINT KITTS U NEVIS,

SAINT LUCIA,

SAINT VINCENT U L-GRENADINI,

L-ISTAT INDIPENDENTI TA' SAMOA,

IR-REPUBBLIKA DEMOKRATIKA TA' SÃO TOMÉ U PRÍNCIPE,

IR-REPUBBLIKA TAS-SENEGAL,

IR-REPUBBLIKA TAS-SEYCHELLES,

IR-REPUBBLIKA TA' SIERRA LEONE,

IL-GZEJJER SOLOMON,

IR-REPUBBLIKA FEDERALI TAS-SOMALJA,

IR-REPUBBLIKA TAS-SUDAN,

IR-REPUBBLIKA TAS-SURINAME,

IR-REPUBBLIKA MAGHQUDA TAT-TANZANIA,

IR-REPUBBLIKA DEMOKRATIKA TA' TIMOR LESTE,

IR-REPUBBLIKA TOGOLIZA,

IR-RENJU TA' TONGA,

IR-REPUBBLIKA TA' TRINIDAD U TOBAGO,

TUVALU,

IR-REPUBBLIKA TAL-UGANDA,

IR-REPUBBLIKA TAL-VANUATU,

IR-REPUBBLIKA TAZ-ZAMBJA,

IR-REPUBBLIKA TAZ-ZIMBABWE,

Membri tal-Organizzazzjoni tal-Istati Afrikani, tal-Karibew u tal-Pacifiku (OSAKP), minn hawn 'il quddiem imsejha "Membri tal-OSAKP", min-naha l-ohra,

minn hawn 'il quddiem flimkien imsejha l-"Partijiet",

WARA LI KKUNSIDRAW il-Ftehim Rivedut ta' Georgetown li jistabbilixxi l-Organizzazzjoni tal-Istati Afrikani, tal-Karibew u tal-Pacifiku, minn naha wahda, u t-Trattat dwar l-Unjoni Ewropea u t-Trattat dwar il-Funzjonament tal-Unjoni Ewropea, min-naha l-ohra;

FILWAQT LI JQISU r-rabtiet b'sahhithom taghhom u r-rabtiet politici, ekonomici u kulturali mill-qrib li jghaqqduhom;

FILWAQT LI JAFFERMAW MILL-GDID l-adezjoni taghhom mal-ordni globali bbazata fuq ir-regoli, bil-multilateralizmu bhala l-principju ewlieni taghha u n-Nazzjonijiet Uniti fil-qalba taghha;

FILWAQT LI JIKKONFERMAW l-impenn taghhom ghall-izvilupp sostenibbli f'konformità mal-Agenda 2030 ghall-Izvilupp Sostenibbli;

FILWAQT LI JENFASIZZAW l-importanza ta' djalogu regolari fuq kwistjonijiet ta' interess reciproku, fil-livelli rilevanti kollha;

FILWAQT LI JAFFERMAW MILL-GDID l-impenn taghhom li jikkonsolidaw is-shubija taghhom billi jikkoordinaw azzjonijiet f'forums internazzjonali bbazati fuq interessi komuni, valuri kondivizi u rispett reciproku, u gharfien tal-kapacità taghhom li jsawru l-eziti globali meta jagixxu b'mod kongunt;

FILWAQT LI JIKKONFERMAW l-impenn taghhom lejn il-principji demokratici u d-drittijiet tal-bniedem, kif stipulati fid-Dikjarazzjoni Universali tad-Drittijiet tal-Bniedem u strumenti internazzjonali rilevanti ohrajn tad-drittijiet tal-bniedem, kif ukoll lejn il-principji tal-istat tad-dritt u l-governanza tajba;

FILWAQT LI JFAKKRU r-rieda qawwija taghhom li jippromwovu l-paci u s-sigurtà u l-obbligi internazzjonali taghhom dwar in-nonproliferazzjoni tal-armi tal-qerda tal-massa, kif ukoll id-determinazzjoni taghhom li jipprevjenu u jipprocedu kontra l-aktar reati serji ta' thassib ghall-komunità internazzjonali;

FILWAQT LI JAFFERMAW MILL-GDID l-impenn taghhom li jrawmu kooperazzjoni bejn diversi partijiet ikkoncernati b'appogg ghall-kisba tal-izvilupp sostenibbli, b'kont mehud tar-rwoli differenti li ghandhom il-partijiet ikkoncernati differenti, filwaqt li jizguraw li dawn kollha joperaw fi hdan l-istat tad-dritt;

FILWAQT LI JENFASIZZAW l-urgenza li jigu indirizzati l-isfidi ambjentali globali, l-importanza tal-Ftehim ta' Parigi dwar it-tibdil fil-klima, il-htiega urgenti li jinbnew ekonomiji u socjetajiet stabbli u sostenibbli b'livell baxx ta' emissjonijiet ta' karbonju reziljenti ghat-tibdil fil-klima, u li jimxu 'l quddiem biex jilhqu ghanijiet komuni f'dak li ghandu x'jaqsam mal-ambjent, it-tibdil fil-klima u l-energija rinnovabbli;

FILWAQT LI JIRRIKONOXXU l-importanza ta' trasformazzjoni ekonomika strutturali fil-kisba ta' tkabbir u zvilupp ekonomici inkluzivi u sostenibbli;

FILWAQT LI JFAKKRU fl-impenn taghhom ghall-principji u r-regoli li jirregolaw il-kummerc internazzjonali, b'mod partikolari dawk miftiehma fl-Organizzazzjoni Dinjija tal-Kummerc;

FILWAQT LI JFAKKRU fl-impenn taghhom li jirrispettaw id-drittijiet tax-xoghol, b'kont mehud tal-principji stabbiliti fil-konvenzjonijiet tal-Organizzazzjoni Internazzjonali tax-Xoghol;

FILWAQT LI JIRRIKONOXXU r-rwol importanti tax-xjenza, tat-teknologija, tar-ricerka u tal-innovazzjoni fl-accellerazzjoni tat-tranzizzjoni lejn socjetajiet ibbazati fuq l-gharfien, iffacilitata permezz tal-uzu ta' ghodod digitali biex jinkiseb zvilupp sostenibbli;

FILWAQT LI JFAKKRU fl-impenn taghhom li jrawmu l-izvilupp tal-bniedem u dak socjali, jeqirdu l-faqar, u jiggieldu d-diskriminazzjoni u l-inugwaljanza, fejn ma jhallu lil hadd jaqa' lura;

FILWAQT LI JIRRIKONOXXU li d-dinamika demografika li qed tinbidel, flimkien mal-bidliet ekonomici, socjali u ambjentali, joffru opportunitajiet ghall-izvilupp sostenibbli u, fl-istess hin, joholqu sfidi ghalih;

FILWAQT LI JAFFERMAW MILL-GDID li l-ugwaljanza bejn il-generi u t-tishih tal-pozizzjoni tan-nisa u tal-bniet huma essenzjali biex jinkiseb zvilupp inkluziv u sostenibbli;

FILWAQT LI JIRRIKONOXXU l-importanza taz-zghazagh biex isawru l-gejjieni u jikkontribwixxu ghall-izvilupp sostenibbli;

FILWAQT LI JAFFERMAW MILL-GDID l-impenn taghhom li jippromwovu shubija ccentrata fuq in-nies u li jsahhu l-kuntatti bejn in-nies, inkluz permezz ta' kooperazzjoni u skambji fl-oqsma tax-xjenza, tat-teknologija, tal-innovazzjoni, tal-edukazzjoni u tal-kultura;

FILWAQT LI JAFFERMAW MILL-GDID l-impenn taghhom li jsahhu l-kooperazzjoni u d-djalogu fuq il-migrazzjoni u l-mobilità;

FILWAQT LI JIRRIKONOXXU r-riskji dejjem akbar ikkawzati minn dizastri naturali, xokkijiet ekonomici u xokkijiet ezogeni ohrajn, inkluzi pandemiji;

FILWAQT LI JIKKONFERMAW ir-rieda taghhom li jikkollaboraw b'appogg ghall-integrazzjoni regjonali u kontinentali, b'mod partikolari bil-hsieb li jitwettqu l-ghanijiet stabbiliti fl-Agenda 2063 tal-Unjoni Afrikana u fl-oqfsa ta' integrazzjoni u kooperazzjoni tal-Karibew u tal-Pacifiku;

FILWAQT LI JFAKKRU fil-principji ta' koerenza tal-politika ghall-izvilupp u l-effettività tal-ghajnuna, kif ukoll fil-principji tal-Agenda ta' Azzjoni ta' Addis Ababa (AAAA);

FILWAQT LI KKUNSIDRAW il-Ftehim ta' Shubija bejn il-membri tal-Grupp tal-Istati Afrikani, tal-Karibew u tal-Pacifiku, minn naha wahda, u l-Komunità Ewropea u l-Istati Membri taghha, min-naha l-ohra, kif emendat l-ahhar ([1]) (il-"Ftehim ta' Cotonou"),

FTIEHMU KIF GEJ:

PARTI I

DISPOZIZZJONIJIET GENERALI

Artikolu 1

Ghanijiet

1. L-Unjoni Ewropea u l-Istati Membri taghha, minn hawn 'il quddiem imsejha l-"Parti UE", minn naha wahda, u l-Membri tal-Organizzazzjoni tal-Istati Afrikani, tal-Karibew u tal-Pacifiku (OSAKP), min-naha l-ohra, minn hawn 'il quddiem flimkien imsejha il-"Partijiet", b'dan jaqblu li jikkonkludu dan il-Ftehim li jistabbilixxi shubija politika msahha biex jiggeneraw eziti ta' beneficcju b'mod reciproku fuq interessi komuni u li jikkoincidu u f'konformità mal-valuri kondivizi taghhom.

2. Dan il-Ftehim ghandu jikkontribwixxi sabiex jitwettqu l-Ghanijiet ta' Zvilupp Sostenibbli (SDGs, *Sustainable Development Goals*) taht in-Nazzjonijiet Uniti (NU), bl-Agenda 2030 ghall-Izvilupp Sostenibbli, adottata fis-Summit tan-NU dwar l-Izvilupp Sostenibbli tal-25 ta' Settembru 2015 (l-"Agenda 2030"), u l-Ftehim ta' Parigi adottat taht il-Konvenzjoni Qafas tan-NU dwar it-Tibdil fil-Klima, maghmula f'Parigi fit-12 ta' Dicembru 2015 (il-"Ftehim ta' Parigi"), bhala oqfsa globali li jiggwidaw is-shubija taht dan il-Ftehim.

3. L-ghanijiet ta' dan il-Ftehim huma li:

(a) jigu promossi, imharsa u ssodisfati d-drittijiet tal-bniedem, il-principji demokratici, l-istat tad-dritt u l-governanza tajba, filwaqt li tinghata attenzjoni partikolari lill-ugwaljanza bejn il-generi;

(b) jinbnew Stati u socjetajiet pacifici u reziljenti, filwaqt li jigi indirizzat it-theddid kontinwu u emergenti ghall-paci u s-sigurtà;

(c) jitrawwem l-izvilupp tal-bniedem u dak socjali u, b'mod partikolari, jinqered il-faqar u jigu indirizzati l-inugwaljanzi, filwaqt li jigi zgurat li kulhadd igawdi hajja ta' dinjità u li hadd ma jithalla jaqa' lura, b'attenzjoni specjali moghtija lin-nisa u lill-bniet;

(d) jigi mobilizzat l-investiment, jigi appoggat il-kummerc u jitrawwem l-izvilupp tas-settur privat, bil-hsieb li jinkiseb tkabbir sostenibbli u inkluziv u jinholqu impjiegi decenti ghal kulhadd;

(e) jigi miggieled it-tibdil fil-klima, jigi mhares l-ambjent u tigi zgurata l-gestjoni sostenibbli tar-rizorsi naturali; u

(f) jigi implimentat approcc komprensiv u bilancjat ghall-migrazzjoni, sabiex jinkisbu l-beneficcji ta' migrazzjoni u mobilità sikuri, ordnati u regolari, titwaqqaf il-migrazzjoni irregolari, filwaqt li jigu indirizzati l-kawzi ewlenin taghha, b'rispett shih ghad-dritt internazzjonali u f'konformità mal-kompetenzi rispettivi tal-Partijiet.

4. Id-djalogu ta' shubija u l-azzjoni mfassla apposta ghall-ispecificitajiet tal-Partijiet ghandhom jikkostitwixxu l-ghodod ewlenin biex jitwettqu l-ghanijiet ta' dan il-Ftehim.

5. Dan il-Ftehim ghandu jiffacilita l-adozzjoni mill-Partijiet ta' pozizzjonijiet komuni fix-xena dinjija, isahhah is-shubijiet ghall-promozzjoni tal-multilateralizmu u l-ordni internazzjonali bbazata fuq ir-regoli, bil-hsieb li jmexxi l-azzjoni globali 'l quddiem.

([1]) GU KE L 317, 15.12.2000, p. 3.

Artikolu 2

Principji

1. Il-Partijiet ghandhom isegwu l-ghanijiet ta' dan il-Ftehim fi spirtu ta' responsabbiltà kondiviza, solidarjetà, reciprocità, rispett reciproku u responsabbiltà.

2. Il-Partijiet jaffermaw mill-gdid l-impenn taghhom li jizviluppaw relazzjonijiet ta' hbiberija fost in-nazzjonijiet, abbazi tar-rispett tal-principju tal-ugwaljanza sovrana fost l-Istati kollha, u li joqoghdu lura mit-theddida jew l-uzu tal-forza kontra l-integrità territorjali jew l-indipendenza politika ta' kwalunkwe stat, jew b'xi mod iehor inkonsistenti mal-Karta tan-Nazzjonijiet Uniti (il-"Karta tan-NU").

3. Il-Partijiet jaqblu li jimplimentaw kull Protokoll Regjonali f'konformità mal-principji generali miftiehma fil-Parti Generali, filwaqt li jqisu l-ispecificitajiet tar-regjuni kkoncernati. Huma jaqblu wkoll li jfasslu azzjonijiet ghall-htigijiet differenti tal-pajjizi l-inqas zviluppati (LDCs, *least developed countries*), tal-pajjizi minghajr kosta, tal-Istati gzejjer zghar li qed jizviluppaw (SIDS, *small island developing states*) u tal-Istati kostali li jinsabu f'livell baxx, filwaqt li jqisu l-isfidi differenti li jiffaccjaw.

4. Il-Partijiet ghandhom jiehdu decizjonijiet u jwettqu azzjonijiet fil-livell domestiku, regjonali jew multinazzjonali l-aktar xieraq.

5. Il-Partijiet ghandhom jippromwovu b'mod sistematiku perspettiva tal-generu u jizguraw li l-ugwaljanza bejn il-generi tigi integrata fil-politiki kollha.

6. Il-Partijiet ghandhom jiehdu approcc integrat ghall-kooperazzjoni taghhom li jinkorpora elementi politici, ekonomici, socjali, ambjentali u kulturali.

7. Il-Partijiet ghandhom jintensifikaw l-isforzi biex ikomplu l-integrazzjoni u l-kooperazzjoni regjonali biex jimmaniggjaw bl-ahjar mod it-thassib dwar is-sigurtà, jahsdu l-kisbiet ekonomici tal-globalizzazzjoni u jindirizzaw l-isfidi u l-opportunitajiet tranznazzjonali, kif xieraq.

8. Il-Partijiet ghandhom jippromwovu approcc li jinvolvi diversi partijiet ikkoncernati, li jippermetti l-involviment attiv ta' firxa wiesgha ta' atturi fid-djalogu ta' shubija u fil-processi ta' kooperazzjoni, inkluzi l-parlamenti, l-awtoritajiet lokali, is-socjetà civili u s-settur privat.

9. Il-kooperazzjoni fi hdan formati regjonali formali u *ad hoc* tista' tigi segwita sabiex l-ghanijiet tas-shubija taht dan il-Ftehim jitwettqu b'mod aktar effettiv u efficjenti. Il-Partijiet jistghu jaqblu wkoll fuq dispozizzjonijiet u proceduri flessibbli li jippermettu lill-Partijiet interessati japprofondixxu d-djalogu u l-kooperazzjoni dwar kwistjonijiet tematici u tranzregjonali specifici.

Artikolu 3

Djalogu ta' shubija

1. Il-Partijiet ghandhom iwettqu djalogu ta' shubija li jkun regolari, bilancjat, komprensiv u sostantiv dwar l-oqsma kollha ta' dan il-Ftehim, li jwassal ghal impenji u, fejn xieraq, azzjonijiet fuq iz-zewg nahat, ghall-implimentazzjoni effettiva ta' dan il-Ftehim.

2. Il-Partijiet jaqblu li l-ghan tad-djalogu ta' shubija ghandu jkun li tigi skambjata informazzjoni, jitrawwem gharfien reciproku u jigi ffacilitat l-istabbiliment ta' prijoritajiet miftiehma u agendi kondivizi fil-livelli nazzjonali, regjonali u internazzjonali. Huma ghandhom jikkooperaw u jikkoordinaw fuq kwistjonijiet ta' interess komuni u sfidi godda f'ambjenti internazzjonali.

3. Il-Partijiet jaqblu li d-djalogu ta' shubija ghandu jsir b'mod flessibbli u mfassal apposta, ghandu jsir f'intervalli regolari fil-format xieraq u fil-livell xieraq fil-format xieraq u fl-aktar livell domestiku, regjonali jew multinazzjonali xieraq, u ghandu jiehu vantagg shih mill-kanali kollha possibbli, inkluz f'ambjenti regjonali u internazzjonali. Huma jaqblu li jimmonitorjaw u jevalwaw l-effettività tad-djalogu ta' shubija u li jadattaw l-ambitu tieghu, kif xieraq.

4. Il-Partijiet jaqblu li l-parlamenti u, fejn xieraq, ir-rapprezentanti ta' organizzazzjonijiet tas-socjetà civili u s-settur privat, ghandhom ikunu debitament informati, ikkonsultati u jithallew jikkontribwixxu ghad-djalogu ta' shubija. L-organizzazzjonijiet regjonali u kontinentali ghandhom ikunu assocjati mad-djalogu ta' shubija, kif xieraq.

Artikolu 4

Koerenza tal-politika

1. Il-Partijiet ghandhom jahdmu lejn politiki koerenti fil-livelli nazzjonali, regjonali u internazzjonali bil-hsieb li jitwettqu l-ghanijiet ta' dan il-Ftehim, permezz ta' approcc immirat, strategiku u orjentat lejn is-shubija.

2. Il-Partijiet ghandhom b'mod individwali u kollettiv irawmu sinergiji bejn il-politiki bil-hsieb li jevitaw jew jimminimizzaw l-impatti negattivi li l-politiki taghhom jista' jkollhom fuq il-Partijiet l-ohrajn. Il-Partijiet ghandhom jimpenjaw ruhhom li jinformaw u, fejn xieraq, jikkonsultaw mal-Partijiet l-ohrajn dwar l-inizjattivi u l-mizuri li jistghu jaffettwawhom b'mod sinifikanti.

3. Il-Partijiet jaffermaw mill-gdid l-impenn taghhom ghall-koerenza tal-politika ghall-izvilupp bhala element krucjali biex jitwettqu l-SDGs.

Artikolu 5

Atturi

1. Il-Partijiet jirrikonoxxu li l-gvernijiet ghandhom rwol centrali fid-definizzjoni u l-implimentazzjoni tal-prijoritajiet u tal-istrategiji ghall-pajjizi taghhom. Huma jirrikonoxxu r-rwol krucjali tal-parlamenti fit-tfassil u l-adozzjoni tal-legizlazzjoni, fil-qbil fuq il-bagits u fiz-zamma tal-gvernijiet responsabbli. Huma jirrikonoxxu r-rwol u l-kontribut tal-awtoritajiet lokali fit-tishih tar-responsabbiltà demokratika u fl-ikkomplementar tal-azzjoni governattiva.

2. Il-Partijiet jirrikonoxxu r-rwol importanti tal-organizzazzjonijiet subregjonali, regjonali, kontinentali u interkontinentali sabiex jitwettqu l-ghanijiet ta' dan il-Ftehim, b'mod partikolari dawk tal-Protokolli Regjonali.

3. Il-Partijiet jirrikonoxxu r-rwol importanti u l-kontribut tal-partijiet ikkoncernati, fil-forom u l-karatteristici nazzjonali kollha, jigifieri s-socjetà civili, l-imsiehba ekonomici u socjali, inkluzi l-organizzazzjonijiet tat-trade unions, u s-settur privat, u jaqblu li jippromwovu u jsahhu l-partecipazzjoni effettiva taghhom bil-hsieb li jrawmu processi ta' politika aktar inkluzivi u b'diversi partijiet ikkoncernati. Ghal dawk il-finijiet, il-Partijiet ghandhom jizguraw li dawk il-partijiet ikkoncernati kollha, fejn xieraq, jigu infurmati u kkonsultati dwar l-istrategiji u l-politiki settorjali, jipprovdu l-kontribuzzjoni taghhom fil-process wiesa' ta' djalogu, jircievu bini tal-kapacitajiet f'oqsma kritici, u jippartecipaw fl-implimentazzjoni ta' programmi ta' kooperazzjoni fl-oqsma li jikkoncernawhom. Tali partecipazzjoni fil-programmi ta' kooperazzjoni ghandha tkun ibbazata fuq il-punt sa fejn dawn jindirizzaw il-htigijiet tal-popolazzjoni u fuq il-kompetenzi specifici taghhom, u jkollhom strutturi ta' governanza responsabbli u trasparenti.

Artikolu 6

Struttura

1. Dan il-Ftehim jikkonsisti fil-Parti Generali (il-Partijiet I sa VI), Annessi tieghtliet Protokolli Regjonali (il-"Protokolli Regjonali") u l-Annessi.

2. Il-Parti Generali u l-Annessi ghandhom ikunu legalment vinkolanti ghall-Partijiet.

3. Il-Protokolli Regjonali ghandhom ikunu legalment vinkolanti ghall-Parti UE u ghall-Membri tal-OSAKP li jinsabu fl-Afrika, fil-Karibew u fil-Pacifiku, rispettivament. Xejn fil-Protokolli Regjonali u fl-interpretazzjoni u l-implimentazzjoni taghhom ma jista' jaffettwa jew jiddevja mid-dispozizzjonijiet taht il-Parti Generali u d-decizjonijiet tal-Kunsill tal-Ministri OSAKP-UE.

Artikolu 7

Temi trazversali

1. Il-Partijiet jaqblu li ghandhom jitqiesu b'mod sistematiku t-temi trazversali li gejjin biex l-azzjoni tigi infurmata fl-oqsma kollha ta' kooperazzjoni: id-drittijiet tal-bniedem, id-demokrazija, l-ugwaljanza bejn il-generi, il-paci u s-sigurtà, il-harsien tal-ambjent, il-glieda kontra t-tibdil fil-klima, il-kultura u z-zghazagh.

2. Il-Partijiet ghandhom jikkooperaw biex jappoggaw il-bini tal-kapacitajiet biex jindirizzaw l-isfidi b'mod effettiv u jilhqu l-ghanijiet stabbiliti f'dan il-Ftehim. Huma ghandhom jimmiraw li jrawmu t-tishih tal-istituzzjonijiet, jippromwovu l-iskambju tal-ahjar prattiki u jiffacilitaw it-trasferiment u l-kondivizjoni tal-gharfien.

3. Il-Partijiet ghandhom isahhu r-reziljenza tal-pajjizi, tal-komunitajiet u tal-individwi, u b'mod partikolari dik tal-popolazzjonijiet vulnerabbli, fid-dawl tal-isfidi relatati mal-ambjent u mat-tibdil fil-klima, ix-xokkijiet ekonomici, il-kunflitti u l-krizijiet politici, kif ukoll l-epidemiji u l-pandemiji.

PARTI II

PRIJORITAJIET STRATEGICI

TITOLU I

Id-drittijiet tal-bniedem, id-demokrazija u l-governanza f'socjetajiet iccentrati fuq in-nies u bbazati fuq id-drittijiet

Artikolu 8

Il-Partijiet jaffermaw mill-gdid id-determinazzjoni taghhom li jippromwovu, jipprotegu u jissodisfaw id-drittijiet tal-bniedem, il-libertajiet fundamentali u l-principji demokratici, u li jsahhu l-istat tad-dritt u l-governanza tajba, f'konformità mal-Karta tan-NU, mad-Dikjarazzjoni Universali tad-Drittijiet tal-Bniedem u mad-dritt internazzjonali, b'mod partikolari d-dritt internazzjonali dwar id-drittijiet tal-bniedem u, fejn rilevanti, id-dritt umanitarju internazzjonali.

Il-Partijiet ghandhom jippromwovu politiki ccentrati fuq in-nies u bbazati fuq id-drittijiet, li jinkludu d-drittijiet tal-bniedem kollha u jizguraw access ugwali ghall-opportunitajiet ghall-membri kollha tas-socjetà, immirati lejn l-izvilupp sostenibbli ccentrat fuq il-bniedem. Il-Partijiet jirrikonoxxu li r-rispett ghad-demokrazija, ghad-drittijiet tal-bniedem, ghal-libertajiet fundamentali, ghall-istat tad-dritt u ghall-governanza tajba huwa parti integrali mill-izvilupp sostenibbli.

Artikolu 9

Id-drittijiet tal-bniedem, id-demokrazija, u l-istat tad-dritt

1. Il-Partijiet, filwaqt li jirrikonoxxu li d-drittijiet tal-bniedem huma universali, indivizibbli, interdipendenti u interrelatati, ghandhom jippromwovu, jipprotegu u jissodisfaw id-drittijiet tal-bniedem kollha, kemm jekk huma civili, politici, ekonomici, socjali jew kulturali. Huma ghandhom jipprotegu u jizguraw it-tgawdija shiha u ugwali tal-libertajiet fundamentali kollha, bhal-libertà tal-opinjoni u tal-espressjoni, il-libertà tal-ghaqda u tal-assocjazzjoni, u l-libertà tal-hsieb, ir-religjon u t-twemmin.

2. Il-Partijiet ghandhom jimpenjaw ruhhom li jippromwovu r-rispett universali ghad-drittijiet tal-bniedem u l-libertajiet fundamentali, u l-osservanza taghhom ghal kulhadd, minghajr diskriminazzjoni bbazata fuq is-sess, l-origini etnika jew socjali, ir-religjon jew it-twemmin, l-opinjoni politika jew kwalunkwe opinjoni ohra, dizabbiltà, l-età jew status iehor. Huma jimpenjaw ruhhom li jiggieldu kull forma ta' razzizmu, diskriminazzjoni razzjali, ksenofobija u intolleranza relatata, u kull forma ta' vjolenza u diskriminazzjoni, inkluzi l-kazijiet kollha ta' promozzjoni tal-mibeghda. Huma jimpenjaw ruhhom li jirrikonoxxu u jmexxu 'l quddiem id-drittijiet tal-popli indigeni, kif stabbilit fid-Dikjarazzjoni tan-NU dwar id-Drittijiet tal-Popli Indigeni (UNDRIP, *UN Declaration on the Rights of Indigenous Peoples*).

3. Il-Partijiet ghandu jkollhom djalogu ta' shubija fil-livell bilaterali dwar il-piena tal-mewt. Meta l-piena tal-mewt tkun prevista fil-legizlazzjoni nazzjonali u tkun ghadha applikata, il-Partijiet ghandhom jaderixxu mal-process dovut u mal-istandards minimi miftiehma fuq livell internazzjonali.

4. Il-Partijiet jaffermaw mill-gdid li l-principji demokratici rikonoxxuti universalment li huma l-bazi tal-organizzazzjoni tal-Istat jizguraw il-legittimità tal-awtorita tieghu, il-legalità tal-azzjonijiet tieghu riflessi fis-sistema kostituzzjonali, legizlattiva u regolatorja tieghu, u l-ezistenza ta' mekkanizmi partecipattivi. Huma ghandhom jippreservaw u jsahhu l-applikazzjoni ta' dawk il-principji billi jizguraw li jsiru elezzjonijiet inkluzivi, trasparenti u kredibbli bir-rispett dovut ghas-sovranità, kif ukoll billi jippermettu u jappoggaw processi partecipattivi tat-tehid tad-decizjonijiet. Il-Partijiet ghandhom jippromwovu t-thaddin tal-ahjar prattiki elettorali u l-kooperazzjoni bejniethom, inkluz fuq l-osservazzjoni elettorali f[il-Parti UE] u fil-Membri tal-OSAKP, kif xieraq.

5. Il-Partijiet ghandhom jappoggaw b'mod attiv il-konsolidazzjoni tal-istat tad-dritt fil-livelli nazzjonali, regjonali u internazzjonali, filwaqt li jirrikonoxxu l-importanza krucjali tieghu ghall-harsien tad-drittijiet tal-bniedem u ghall-funzjonament effettiv ta' istituzzjonijiet demokratici. Dan jinkludi l-izgurar tal-ezistenza ta' sistema gudizzjarja indipendenti, imparzjali u li tiffunzjona tajjeb, l-ugwaljanza quddiem il-ligi, id-dritt ghal process gust u process dovut u l-access ghal mekkanizmi effettivi ta' rimedju legali.

6. Il-Partijiet jirrikonoxxu d-dritt ghall-izvilupp ibbazat fuq l-indivizibbiltà, l-interdipendenza, l-universalità u l-inaljenabbiltà tad-drittijiet tal-bniedem kollha, li permezz taghhom kull bniedem u l-popli kollha huma intitolati li jippartecipaw, jikkontribwixxu ghal, u jgawdu minn zvilupp ekonomiku, socjali, kulturali u politiku, li fih id-drittijiet tal-bniedem u l-libertajiet fundamentali kollha jistghu jitwettqu bis-shih. Huma ghandhom jappoggaw mizuri ghat-tishih tad-dritt ghall-izvilupp u ghandhom jizguraw, fost l-ohrajn, l-ugwaljanza ta' opportunità ghal kulhadd li jkollu access ghal, u l-beneficcju minn, rizorsi bazici u servizzi essenzjali, bhall-edukazzjoni, is-servizzi tas-sahha, l-ikel, l-akkomodazzjoni, l-impjiegi u d-distribuzzjoni gusta tal-introjtu.

7. Il-Partijiet jaqblu li r-rispett ghad-drittijiet tal-bniedem, ghall-principji demokratici u ghall-istat tad-dritt ghandu jkun il-bazi tal-politiki domestici u internazzjonali taghhom u jikkostitwixxi element essenzjali ta' dan il-Ftehim.

Artikolu 10

L-ugwaljanza bejn il-generi

1. Il-Partijiet jaffermaw mill-gdid l-impenn qawwi taghhom biex jiksbu l-ugwaljanza bejn il-generi, it-tgawdija shiha tad-drittijiet tal-bniedem kollha minn kulhadd, kif ukoll it-tishih tal-pozizzjoni ta' kulhadd bhala xprunatur ghall-izvilupp sostenibbli. Huma ghandhom jinkorporaw il-principju tal-ugwaljanza bejn il-generi fil-kostituzzjonijiet nazzjonali taghhom jew f'legizlazzjoni xierqa ohra.

2. Il-Partijiet jirrikonoxxu li d-disparità bejn il-generi ccahhad lin-nisa mill-opportunitajiet u d-drittijiet tal-bniedem bazici taghhom. Huma ghandhom jadottaw u jsahhu legizlazzjoni infurzabbli, oqfsa legali u politiki, programmi u mekkanizmi tajbin li jizguraw l-access ugwali tan-nisa u l-bniet ghal, opportunitajiet indaqs fi, kontroll ugwali fuq, u partecipazzjoni shiha u ugwali fl-isferi kollha tal-hajja, fuq l-istess livell mal-irgiel u s-subien.

3. Il-Partijiet ghandhom jiffokaw, b'mod partikolari, fuq it-titjib tal-access tan-nisa u, fejn xieraq, tal-bniet, ghar-rizorsi kollha li jehtiegu matul hajjithom kollha sabiex jilhqu l-potenzjal shih taghhom u jezercitaw b'mod shih id-drittijiet tal-bniedem u l-libertajiet fundamentali taghhom, bhal fir-rigward tal-edukazzjoni ta' kwalità, is-sahha, l-opportunitajiet ta' impjieg, l-access ghar-rizorsi ekonomici u l-kontroll fuqhom, it-tehid ta' decizjonijiet politici, l-istrutturi ta' governanza u l-imprizi privati, b'enfasi specjali fuq in-nisa f'sitwazzjoni vulnerabbli. Huma ghandhom jippromwovu l-partecipazzjoni shiha u effettiva tan-nisa fi, u opportunitajiet indaqs ghal, tmexxija fil-livelli kollha tat-tehid tad-decizjonijiet fil-hajja politika, ekonomika u pubblika.

4. Il-Partijiet jimpenjaw ruhhom li jipprevjenu, jiggieldu u jipprocedu kontra kull forma ta' vjolenza u diskriminazzjoni sesswali u bbazati fuq il-generu fl-isferi pubblici u privati, inkluzi t-traffikar u l-isfruttament u l-abbuz sesswali. Huma ghandhom jiehdu l-mizuri kollha mehtiega biex jindirizzaw il-pregudizzju abbazi tal-generu b'gheruq fondi u jeliminaw il-prattiki dannuzi kollha, bhaz-zwieg tat-tfal, prekoci u sfurzat u l-mutilazzjoni genitali femminili.

Artikolu 11

Socjetajiet inkluzivi u pluralistici

1. Il-Partijiet jimpenjaw ruhhom li jizguraw opportunitajiet indaqs ghall-membri kollha tas-socjetà fl-isferi kollha tal-hajja. Huma ghandhom jipprevjenu, jipprojbixxu u jeqirdu prattiki diskriminatorji u ghandhom jadottaw mizuri effettivi biex jizguraw it-tgawdija shiha u ugwali tad-drittijiet tal-bniedem kollha.

2. Il-Partijiet ghandhom jipprotegu u jippromwovu l-libertà tal-espressjoni, il-libertà tal-opinjoni, il-libertà tal-ghaqda u l-indipendenza u l-pluralizmu tal-midja bhala pilastri tad-demokrazija, filwaqt li jinnotaw li dawn mhumiex biss drittijiet tal-bniedem izda wkoll prerekwiziti ghad-demokrazija, l-izvilupp u d-djalogu.

3. Il-Partijiet ghandhom irawmu socjetajiet inkluzivi u pluralistici, inkluza demokrazija multipartitika. Huma ghandhom jippromwovu r-rwol ewlieni ta' assembleji u partiti politici lokali u nazzjonali effettivi, trasparenti u responsabbli. Huma ghandhom jippromwovu wkoll il-partecipazzjoni attiva u genwina tal-partijiet ikkoncernati u tac-cittadini kollha, inkluzi n-nisa u z-zghazagh, fi processi politici reattivi, inkluzivi, partecipattivi u rapprezentattivi u fit-tehid tad-decizjonijiet fil-livelli kollha.

4. Il-Partijiet ghandhom jippreservaw u jwessghu spazju abilitanti ghal socjetà civili attiva, organizzata u trasparenti, filwaqt li jirrikonoxxu r-rwol taghha fil-promozzjoni u l-monitoragg tad-demokrazija, tad-drittijiet tal-bniedem, tal-libertajiet fundamentali, tal-gustizzja u l-inkluzjoni socjali, u bhala difensur tad-detenturi tad-drittijiet u tal-istat tad-dritt, u b'hekk issahhah it-trasparenza u r-responsabbiltà domestici.

5. Il-Partijiet, filwaqt li jirrikonoxxu li l-internet joffri pjattaforma ghall-kondivizjoni tal-gharfien u tal-ideat, ghandhom jaghmlu hilithom biex jaghmlu uzu shih mill-potenzjal ta' soluzzjonijiet digitali biex jippromwovu access pubbliku ugwali ghall-informazzjoni fil-livelli kollha u process partecipattiv ta' tehid tad-decizjonijiet, u biex itejbu l-kompetenza digitali, filwaqt li jindirizzaw ir-riskji ta' abbuz u jippromwovu attitudnijiet miftuha lejn id-diversità u r-rispett ghaliha.

Artikolu 12

Il-governanza tajba

1. Il-Partijiet jaffermaw mill-gdid li l-governanza tajba tistrieh fuq gvernijiet trasparenti, responsabbli, kontabbli u partecipattivi, u fuq mekkanizmi ta' sorveljanza xierqa. Il-Partijiet jaqblu li l-governanza tajba hija kritika ghar-rispett tad-drittijiet tal-bniedem kollha, tal-principji demokratici u tal-istat tad-dritt. Huma jimpenjaw ruhhom ghal access universali ghas-servizzi pubblici minghajr ebda diskriminazzjoni. Huma jimpenjaw ruhhom ukoll ghat-trasparenza u r-responsabbiltà bhala elementi integrali tal-governanza tajba u tal-bini tal-istituzzjonijiet.

2. Il-Partijiet jimpenjaw ruhhom ghall-gestjoni trasparenti u responsabbli tar-rizorsi umani, naturali, ekonomici u finanzjarji ghall-finijiet ta' kondivizjoni ekwa tal-beneficcji u zvilupp sostenibbli.

3. Il-Partijiet jimpenjaw ruhhom ghall-holqien ta' ambjent li jippermetti lit-trasparenza u r-responsabbiltà jirnexxu fl-amministrazzjoni pubblika, inkluz bit-tishih tal-integrità u tal-indipendenza tal-istituzzjonijiet ta' governanza. Il-Partijiet ghandhom jizviluppaw u jimplimentaw sistemi tajbin ta' gestjoni tal-finanzi pubblici, li jkunu kompatibbli mal-principji fundamentali tal-effettività, tat-trasparenza u tar-responsabbiltà, bil-hsieb li jipprotegu l-finanzi pubblici u jtejbu l-ghoti ta' servizzi pubblici billi jeliminaw l-ostakoli amministrattivi u jindirizzaw in-nuqqasijiet regolatorji.

4. Il-Partijiet ghandhom jizguraw it-trasparenza u r-responsabbiltà fil-finanzjament pubbliku, inkluza l-assistenza finanzjarja, u fl-ghoti ta' servizzi pubblici. Huma ghandhom itejbu l-gbir tad-dhul u jindirizzaw l-evazjoni u l-evitar tat-taxxa, kif ukoll il-flussi finanzjarji illeciti. Huma jaqblu li jikkooperaw fil-glieda kontra l-hasil tal-flus u l-finanzjament tat-terrorizmu u jinvolvu ruhhom fi djalogu ta' shubija li jkun f'waqtu fil-livelli bilaterali u internazzjonali dwar kwistjonijiet relatati mal-glieda kontra l-hasil tal-flus u l-finanzjament tat-terrorizmu.

5. Il-Partijiet ghandhom jiggieldu l-korruzzjoni fil-livelli kollha u fil-forom kollha taghha, jizviluppaw u jimplimentaw jew izommu politiki effettivi u kkoordinati kontra l-korruzzjoni li jirriflettu l-principji tal-istat tad-dritt, il-gestjoni xierqa tal-affarijiet pubblici u l-proprjetà pubblika, l-integrità, it-trasparenza u r-responsabbiltà. Huma ghandhom jadottaw mizuri legizlattivi u mizuri ohrajn biex jipprevjenu u jipprocedu kontra t-tixhim u l-approprjazzjoni indebita, il-mizapproprjazzjoni jew devjazzjoni ohra tar-rizorsi minn ufficjali pubblici ghall-beneficcju dirett jew indirett taghhom, u biex jirkupraw u jirritornaw l-assi miksuba permezz ta' korruzzjoni.

6. Il-Partijiet jirrikonoxxu u jimpenjaw ruhhom li jimplimentaw il-principji ta' governanza tajba fil-qasam tat-taxxa, inkluzi l-istandards globali dwar it-trasparenza u l-iskambju ta' informazzjoni, it-tassazzjoni gusta u l-istandards minimi kontra l-Erozjoni tal-Bazi tat-Taxxa u t-Trasferiment tal-Profitti (BEPS). Huma ghandhom jippromwovu l-governanza tajba fi kwistjonijiet tat-taxxa, itejbu l-kooperazzjoni internazzjonali fil-qasam tat-taxxa u jiffacilitaw il-gbir tad-dhul mit-taxxa. Huma ghandhom jikkooperaw biex itejbu l-kapacità li jikkonformaw ma' dawk il-principji u l-istandards u jgawdu mill-beneficcji ta' settur finanzjarju b'sahhtu bbazat fuq ir-regoli. Huma jaqblu li jinvolvu ruhhom fi djalogu ta' shubija li jkun f'waqtu fil-livelli bilaterali u internazzjonali dwar kwistjonijiet tat-taxxa.

7. Il-Partijiet jaqblu li l-governanza tajba ghandha tkun il-bazi tal-politiki domestici u internazzjonali taghhom u tikkostitwixxi element fundamentali ta' dan il-Ftehim. Huma jaqblu wkoll li kazijiet serji ta' korruzzjoni, inkluzi atti ta' tixhim li jwasslu ghal tali korruzzjoni, jikkostitwixxu ksur ta' dak l-element.

Artikolu 13

L-amministrazzjoni pubblika

Il-Partijiet, filwaqt li jirrikonoxxu l-importanza ta' sistemi u processi ta' servizz civili moghnija bir-rizorsi, efficjenti u effettivi b'bazi qawwija ta' rizorsi umani, jimpenjaw ruhhom li jrawmu kollaborazzjoni f'dan il-qasam. Huma jaqblu wkoll li jikkooperaw bil-hsieb li jimmodernizzaw l-amministrazzjonijiet pubblici taghhom u jizviluppaw servizz civili responsabbli, efficjenti, trasparenti u professjonali. F'dak ir-rigward, l-isforzi ghandu jkollhom l-ghan, *inter alia*, li jtejbu l-efficjenza organizzazzjonali, izidu l-effettività tal-istituzzjonijiet fl-ghoti tas-servizzi, jaccelleraw l-iskjerament tal-governanza elettronika u tas-servizzi digitali u d-digitalizzazzjoni tar-registri pubblici, u jsahhu l-processi ta' decentralizzazzjoni, f'konformità mal-istrategiji rispettivi taghhom ta' zvilupp ekonomiku u socjali.

Artikolu 14

Statistika

1. Il-Partijiet, filwaqt li jirrikonoxxu li l-istatistika hija krucjali ghall-kisba ta' zvilupp sostenibbli, ghandhom jizviluppaw u jsahhu s-sistemi statistici taghhom, inkluzi l-gbir, l-ipprocessar, il-kontroll tal-kwalità u t-tixrid tal-istatistika, bil-hsieb li jikkontribwixxu ghall-objettiv fit-tul ta' data dizaggregata ta' kwalità, komparabbli fuq livell internazzjonali, accessibbli, f'waqtha u affidabbli, billi din hija krucjali biex tinforma t-tehid tad-decizjonijiet b'appogg ghall-prijoritajiet rispettivi ta' zvilupp ekonomiku u socjali taghhom, kif ukoll biex tappogga u tissorvelja l-progress.

2. Il-Partijiet jimpenjaw ruhhom li jzidu l-litterizmu statistiku u li jippromwovu l-uzu ta' data ghat-tehid tad-decizjonijiet billi jinvolvu ruhhom ma' utenti fil-gvern u barra minnu, u permezz tal-uzu ta' teknologiji u sorsi ta' data godda. Huma ghandhom jikkollaboraw fl-uzu tat-teknologija ghall-gbir u l-protezzjoni tad-data u jippromwovu t-tixrid ta' statistika komparabbli fil-livelli regjonali u nazzjonali.

3. Il-Partijiet ghandhom jizguraw l-indipendenza professjonali tal-ufficcji tal-istatistika taghhom.

Artikolu 15

***Data* personali**

1. Il-Partijiet jirrikonoxxu l-interess komuni taghhom li jipprotegu d-dritt ta' kull individwu ghall-privatezza fir-rigward tal-ipprocessar ta' data personali, kif ukoll l-importanza li r-regimi ta' protezzjoni tad-data jinzammu b'sahhithom u li jigi zgurat l-infurzar effettiv taghhom. Huma ghandhom jizguraw, *inter alia*, li d-*data* personali tigi pprocessata b'mod gust u trasparenti u tingabar ghal skopijiet espliciti, specifikati u legittimi u ma tigix ipprocessata b'mod li ma jkunx kompatibbli ma' dawk l-ghanijiet.

Ghall-finijiet ta' dan l-Artikolu, "ipprocessar" tfisser kwalunkwe operazzjoni jew sett ta' operazzjonijiet li jsiru fuq data personali jew fuq settijiet ta' data personali, kemm jekk b'mezzi awtomatizzati kif ukoll jekk le, bhal gbir, registrazzjoni, organizzazzjoni, strutturar, hazna, adattament jew alterazzjoni, irkupru, konsultazzjoni, uzu, divulgazzjoni permezz ta' trazmissjoni, tixrid jew disponibbiltà b'mod iehor, allinjament jew kombinazzjoni, restrizzjoni, thassir jew qerda.

2. Il-Partijiet ghandhom jizguraw livell gholi ta' protezzjoni tad-data personali ta' kull individwu f'konformità mal-istandards multilaterali ezistenti u l-istrumenti u l-prattiki legali internazzjonali. Ghal dak l-ghan, huma ghandhom jistabbilixxu regimi u politiki legali u regolatorji xierqa, kif ukoll kapacità amministrattiva xierqa biex jimplimentawhom, inkluzi awtoritajiet supervizorji indipendenti.

TITOLU II

Il-paci u s-sigurtà

Artikolu 16

Il-Partijiet jirrikonoxxu li l-paci, l-istabbiltà u s-sigurtà, inkluzi s-sigurtà u r-reziljenza tal-bniedem, huma kritici ghall-izvilupp sostenibbli u l-prosperità. Ma jistax ikun hemm zvilupp sostenibbli minghajr paci u sigurtà, u minghajr zvilupp inkluziv ma jistax ikun hemm paci u sigurtà sostenibbli. Il-Partijiet ghandhom isegwu approcc komprensiv u integrat ghall-kunflitti u l-krizijiet, inkluzi sitwazzjonijiet ta' fragilità, jiggieldu l-proliferazzjoni tal-armi ta' qerda massiva, u jindirizzaw ir-reati serji kollha ta' thassib ghall-komunità internazzjonali. Il-Partijiet ghandhom jindirizzaw theddid gdid jew li qed jizdied ghas-sigurtà, inkluz it-terrorizmu u l-finanzjament tieghu, l-estremizmu vjolenti, il-kriminalità organizzata, il-proliferazzjoni tal-armi ta' qerda massiva, il-piraterija u t-traffikar ta' persuni, drogi, armi u oggetti illeciti ohrajn, u c-ciberkriminalità u t-theddid ghac-cibersigurtà.

Artikolu 17

Kunflitti u krizijiet

1. Il-Partijiet ghandhom japplikaw approcc integrat ghall-kunflitti u l-krizijiet, inkluzi l-isforzi ta' prevenzjoni, medjazzjoni, rizoluzzjoni u rikonciljazzjoni, kif ukoll il-gestjoni tal-krizijiet, iz-zamma tal-paci u l-appogg ghall-paci. Huma ghandhom jappoggaw il-gustizzja tranzizzjonali permezz ta' mizuri specifici ghall-kuntest li jippromwovu l-verità, il-gustizzja, il-kumpens ghad-danni u l-garanziji ta' non-rikorrenza. Huma ghandhom jikkontribwixxu ghall-bini tal-istituzzjonijiet u tal-Istat u ghas-sigurtà tal-bniedem, filwaqt li jaghtu attenzjoni partikolari lil sitwazzjonijiet ta' fragilità.

2. Il-Partijiet ghandhom jikkooperaw biex jipprevjenu u jindirizzaw il-kawzi ewlenin tal-kunflitt u tal-instabbiltà b'mod olistiku. Huma ghandhom jaghtu attenzjoni specjali lill-governanza effettiva tar-rizorsi naturali, notevolment b'rabta mal-materja prima, sabiex ikunu ta' beneficcju sostenibbli ghas-socjetà kollha kemm hi u jizguraw li l-isfruttament u l-kummerc illegali ma jikkontribwixxux biex jikkawzaw u jsostnu l-kunflitt.

3. Il-Partijiet jirrikonoxxu l-importanza ta' djalogu u konsultazzjoni rispettuzi b'mod reciproku bhala mezz ta' rizoluzzjoni tal-kunflitti, li jinvolvu lill-awtoritajiet u l-komunitajiet lokali, kif ukoll lill-organizzazzjonijiet tas-socjetà civili. F'dak il-kuntest, huma ghandhom jagixxu f'kooperazzjoni mill-qrib mal-organizzazzjonijiet regjonali u kontinentali.

4. Il-Partijiet ghandhom jiehdu l-azzjoni xierqa kollha b'mod ikkoordinat biex jipprevjenu intensifikazzjoni tal-vjolenza, jillimitaw it-tixrid territorjali taghha, u jiffacilitaw ir-rizoluzzjoni pacifika tat-tilwim. Huma ghandhom jaghtu attenzjoni partikolari biex jizguraw li r-rizorsi finanzjarji jintuzaw f'konformità mal-principji u l-ghanijiet ta' dan il-Ftehim, u biex jipprevjenu d-devjazzjoni tal-fondi ghal skopijiet ta' gwerer. Il-Partijiet ghandhom jiehdu wkoll mizuri biex jipprevjenu attivitajiet mercenarji, u biex jindirizzaw il-problema ta' suldati tfal u ghandhom jaghmlu hilithom biex jistabbilixxu limiti responsabbli fuq in-nefqa militari.

5. Il-Partijiet ghandhom jiehdu l-azzjoni xierqa kollha f'sitwazzjonijiet ta' wara kunflitt biex jistabbilizzaw is-sitwazzjoni matul it-tranzizzjoni sabiex jiffacilitaw ir-ritorn ghal sitwazzjoni mhux vjolenti, stabbli u demokratika. Dan jista' jinkludi l-appogg ghad-dizarm u d-demobilizzazzjoni, kif ukoll ir-ritorn u r-riintegrazzjoni sostenibbli ta' eks gellieda fis-socjetà. Il-Partijiet ghandhom jizguraw li jinholqu r-rabtiet necessarji bejn il-mizuri ta' emergenza, ir-riabilitazzjoni u l-ghanijiet ta' zvilupp aktar fit-tul.

6. Il-Partijiet ghandhom jippromwovu l-partecipazzjoni effettiva tac-cittadini kollha, inkluz tan-nisa u taz-zghazagh fil-bini tal-paci, fil-prevenzjoni, il-medjazzjoni u r-rizoluzzjoni tal-kunflitti u fir-rispons umanitarju, kif ukoll fil-gestjoni tal-krizijiet, fiz-zamma tal-paci u fl-appogg ghall-paci. Il-Partijiet iqisu li huwa importanti li tigi indirizzata s-sitwazzjoni tan-nisa u tal-bniet li huma vittmi ta' vjolenza bbazata fuq il-generu f'kunflitti, u li tigi indirizzata l-problema distinta tal-kriminalità u l-vjolenza kontra persuni vulnerabbli u persuni b'dizabbiltà.

Artikolu 18

Nonproliferazzjoni tal-armi ta' qerda massiva

1. Il-Partijiet jirrikonoxxu li l-proliferazzjoni tal-armi ta' qerda massiva (AQM) u l-mezzi tat-twassil taghhom, lil atturi kemm statali kif ukoll mhux statali, tirrapprezenta wahda mill-aktar theddidiet serji ghall-istabbiltà u s-sigurtà internazzjonali. Ghalhekk, il-Partijiet jaqblu li jikkooperaw u jikkontribwixxu ghall-glieda kontra l-proliferazzjoni tal-AQM u l-mezzi tat-twassil taghhom, f'konformità shiha ma', u bl-implimentazzjoni domestika ta', l-obbligi ezistenti taghhom skont it-trattati u l-ftehimiet internazzjonali dwar id-dizarm u n-nonproliferazzjoni, kif ukoll obbligi internazzjonali rilevanti ohrajn. Il-Partijiet jaqblu li din id-dispozizzjoni tikkostitwixxi element essenzjali ta' dan il-Ftehim.

2. Barra minn hekk, il-Partijiet jaqblu li jikkooperaw fil-glieda kontra l-proliferazzjoni tal-AQM u l-mezzi tat-twassil taghhom: l-ewwel nett, billi jiehdu passi biex jiffirmaw, jirratifikaw jew jaderixxu, kif xieraq, u jimplimentaw bis-shih u jikkonformaw mal-istrumenti internazzjonali rilevanti kollha; it-tieni, billi jistabbilixxu u jzommu sistema effettiva ta' kontrolli tal-esportazzjoni, jikkontrollaw l-esportazzjoni kif ukoll it-tranzitu ta' oggetti relatati mal-AQM, inkluz kontroll tal-uzu ahhari tal-AQM fuq teknologiji b'uzu doppju u li jinkludu sanzjonijiet effettivi ghal ksur tal-kontrolli tal-esportazzjoni; u t-tielet, billi jikkooperaw f'fora multilaterali u regimi ta' kontroll tal-esportazzjoni.

3. Il-Partijiet jaqblu li jistabbilixxu djalogu ta' shubija regolari li jikkomplementa u jikkonsolida l-kooperazzjoni taghhom fil-glieda kontra l-proliferazzjoni tal-AQM u l-mezzi tat-twassil taghhom.

4. Il-Partijiet, filwaqt li jikkunsidraw li r-riskji kimici, bijologici, radjologici u nukleari jista' jkollhom effett ta' tfixkil kbir fuq is-socjetajiet u jirrikonoxxu li jistghu jirrizultaw minn attivitajiet kriminali, inkluzi l-proliferazzjoni illecita, it-traffikar, it-terrorizmu, accidenti jew perikli naturali, bhall-pandemiji, ghandhom jikkooperaw sabiex isahhu l-kapacità istituzzjonali biex itaffu dawk ir-riskji.

Artikolu 19

Reati serji ta' thassib ghall-komunità internazzjonali

1. Il-Partijiet jaqblu li jagixxu flimkien biex jipprevjenu l-genocidji, ir-reati kontra l-umanità u d-delitti tal-gwerra billi jaghmlu uzu minn oqfsa bilaterali u multilaterali xierqa, f'konformità mal-principju tar-responsabbiltà ta' protezzjoni.

2. Il-Partijiet, filwaqt li jaffermaw mill-gdid li l-aktar reati serji ta' thassib ghall-komunità internazzjonali kollha kemm hi ma jistghux ma jigux ikkastigati, ghandhom jizguraw l-investigazzjoni u l-prosekuzzjoni gusti u effettivi taghhom billi jiehdu mizuri fil-livelli nazzjonali, regjonali u internazzjonali, kif xieraq.

3. Il-Partijiet iqisu li l-istabbiliment u l-funzjonament effettiv tal-Qorti Kriminali Internazzjonali (QKI) jikkostitwixxu zvilupp importanti ghall-paci u l-gustizzja internazzjonali. Huma jtennu l-impenn taghhom li jikkooperaw bis-shih mal-mekkanizmi tal-gustizzja kriminali nazzjonali, regjonali u internazzjonali, inkluza l-QKI, b'mod konsistenti mal-principju tal-komplementarjetà. Huma mhegga jirratifikaw u jimplimentaw l-Istatut ta' Ruma tal-QKI u strumenti relatati, u jkomplu jtejbu l-effettività tal-QKI. Ghandhom isiru sforzi biex jissahhu l-mekkanizmi tal-gustizzja kriminali fil-livelli kollha.

Artikolu 20

It-terrorizmu u l-estremizmu vjolenti

1. Il-Partijiet, filwaqt li jtennu l-kundanna soda taghhom tal-atti kollha ta' terrorizmu u l-estremizmu vjolenti u r-radikalizzazzjoni, jimpenjaw ruhhom li jiggieldu dawk l-atti permezz ta' kooperazzjoni internazzjonali, f'konformità mal-Karta tan-NU u d-dritt internazzjonali, il-konvenzjonijiet u l-istrumenti rilevanti. Il-Partijiet, filwaqt li jirrikonoxxu li l-glieda kontra t-terrorizmu, fil-forom u l-manifestazzjonijiet kollha taghha, hija prijorità kondiviza, ghandhom jahdmu flimkien fil-livelli kollha biex jipprevjenu u jiggieldu t-terrorizmu, l-estremizmu vjolenti u r-radikalizzazzjoni. Il-Partijiet, filwaqt li jirrikonoxxu l-importanza li jigu indirizzati l-fatturi kollha li jikkontribwixxu ghall-estremizmu vjolenti fil-forom kollha tieghu, inkluzi l-intolleranza religjuza, id-diskors ta' mibeghda, il-ksenofobija, ir-razzizmu, kif ukoll forom ohrajn ta' intolleranza, jimpenjaw ruhhom li jopponu l-estremizmu vjolenti u jrawmu t-tolleranza religjuza u d-djalogu inter-religjuz.

2. Il-Partijiet jaqblu li huwa essenzjali li l-glieda kontra t-terrorizmu titmexxa b'rispett shih ghall-istat tad-dritt u f'konformità shiha mad-dritt internazzjonali, inkluzi d-dritt internazzjonali dwar id-drittijiet tal-bniedem, id-dritt internazzjonali dwar ir-refugjati u d-dritt umanitarju internazzjonali, il-principji tal-Karta tan-NU, ir-rizoluzzjonijiet u d-dikjarazzjonijiet rilevanti tal-Kunsill tas-Sigurtà tan-NU u strumenti internazzjonali rilevanti relatati mal-glieda kontra t-terrorizmu.

3. Il-Partijiet ghandhom jikkooperaw fil-protezzjoni tal-infrastruttura kritika, fl-indirizzar ta' sfidi relatati mat-terrorizmu li jaffettwaw il-fruntieri, kif ukoll fit-tishih tas-sigurtà tal-avjazzjoni civili.

Artikolu 21

Il-kriminalità organizzata

1. Il-Partijiet, filwaqt li jirrikonoxxu l-implikazzjonijiet politici, ekonomici, kulturali u socjali negattivi ta' attivitajiet kriminali organizzati, ghandhom isahhu l-kooperazzjoni biex jipprevjenu u jiggieldu dawk l-attivitajiet b'mod aktar effettiv. Huma ghandhom jahdmu flimkien skont approcc integrat biex jindirizzaw il-kawzi ewlenin u jipprovdu alternattivi ghall-kriminalità. F'dak ir-rigward, huma ghandhom jindirizzaw ir-rabtiet bejn il-kriminalità organizzata u t-traffikar tal-bnedmin u l-kuntrabandu tal-migranti, it-traffikar illecitu ta' armi, materjali perikoluzi, narkotici u l-prekursuri taghhom, organizmi selvaggi, injam u oggetti kulturali, u attivitajiet ekonomici u finanzjarji illegali ohrajn.

2. Il-Partijiet jimpenjaw ruhhom li jzidu l-isforzi biex jipprevjenu, jiggieldu u jeqirdu t-traffikar tal-persuni u li jappoggaw l-abbozzar u l-implimentazzjoni ta' oqfsa u strategiji legizlattivi u istituzzjonali xierqa, b'attenzjoni partikolari ghall-persuni f'sitwazzjonijiet vulnerabbli, inkluzi n-nisa, it-tfal u l-minorenni mhux akkumpanjati, u ghall-htigijiet specifici taghhom. Il-Partijiet ikomplu jirrispettaw l-istandards tal-Konvenzjoni tan-NU kontra l-Kriminalità Organizzata Tranznazzjonali, maghmula fi New York fil-15 ta' Novembru 2000, u l-Protokoll taghha ghall-Prevenzjoni, is-Soppressjoni u l-Punizzjoni tat-Traffikar ta' Persuni, specjalment Nisa u Tfal.

3. Il-Partijiet ghandhom itejbu l-isforzi biex jirkupraw u jirritornaw assi misruqa u jiggieldu l-forom kollha ta' kriminalità organizzata. F'dak ir-rigward, huma ghandhom isahhu l-oqfsa legali u amministrattivi ghall-glieda kontra l-hasil tal-flus u l-flussi finanzjarji illeciti, inkluzi l-frodi fiskali u l-frodi tal-akkwist pubbliku, u l-korruzzjoni attiva u passiva kemm fis-settur privat kif ukoll f'dak pubbliku, li jistghu jkollhom effett debilitanti fuq il-mobilizzazzjoni tar-rizorsi domestici.

4. Il-Partijiet ghandhom jippromwovu s-sigurtà tac-cittadini, b'enfasi partikolari fuq it-tishih tal-istituzzjonijiet u l-istat tad-dritt, il-protezzjoni tad-drittijiet tal-bniedem, u t-trawwim tal-gustizzja u r-riformi fis-settur tas-sigurtà. Huma ghandhom jippromwovu programmi multidixxiplinari mmirati biex jindirizzaw gruppi vulnerabbli u jappoggaw vittmi ta' vjolenza, inkluza vjolenza bl-armi tan-nar, kif ukoll medjazzjoni u soluzzjonijiet ohrajn ta' prevenzjoni u rikonciljazzjoni bbazati fil-komunità.

Artikolu 22

Is-sigurtà marittima

1. Il-Partijiet jaqblu fuq it-tishih tas-sigurtà marittima, b'mod partikolari l-indirizzar ta' forom differenti ta' kriminalità mwettqa fuq il-bahar u t-traffikar illegali, il-glieda kontra l-piraterija u s-serq bl-armi fuq il-bahar, il-protezzjoni ta' infrastrutturi marittimi kritici, u l-promozzjoni tal-libertà tan-navigazzjoni, u l-istat tad-dritt fuq il-bahar, f'konformità mal-Konvenzjoni tan-NU dwar il-Ligi tal-Bahar (UNCLOS, *UN Convention on the Law of the Sea*), maghmula f'Montego Bay fl-10 ta' Dicembru 1982.

2. Il-Partijiet jaqblu li jsahhu l-isforzi fil-qasam tal-infurzar tal-ligi marittima biex jindirizzaw it-theddid marittimu fil-pajjizi l-aktar affettwati mir-reati mwettqa fuq il-bahar. Huma jaqblu li jsahhu l-processi ta' investigazzjoni u prosekuzzjoni bhala mod kif jigu miggielda r-reati mwettqa fuq il-bahar. Huma jaqblu wkoll li jippromwovu l-implimentazzjoni ta' mudelli ta' prosekuzzjoni tal-piraterija fil-gurizdizzjoni nazzjonali bhala rispons ghall-gustizzja kriminali regjonali u mekkanizmu ta' deterrent kontra r-reati mwettqa fuq il-bahar, bhall-piraterija, is-serq bl-uzu tal-armi, it-tniggis tal-bahar u tal-ilma, il-kuntrabandu tal-migranti, it-traffikar ta' drogi u armi u t-trasport bil-bahar ta' skart nukleari. Il-Partijiet jaqblu li jippromwovu inizjattivi regjonali fl-oqsma tas-sigurtà marittima, il-glieda kontra l-piraterija u l-protezzjoni kontra t-tniggis tal-bahar.

Artikolu 23

Armi hfief u ta' kalibru zghir u armi konvenzjonali ohrajn

1. Il-Partijiet jirrikonoxxu li l-proliferazzjoni ta' armi hfief u ta' kalibru zghir illeciti tohloq theddida serja ghall-paci u s-sigurtà internazzjonali.

2. Il-Partijiet jaqblu li jsahhu l-glieda kontra l-kummerc illecitu, l-akkumulazzjoni eccessiva u t-tixrid mhux ikkontrollat ta' armi hfief u ta' kalibru zghir u armi konvenzjonali ohrajn u l-munizzjon taghhom, inkluz bhala konsegwenza ta' stokkijiet u hazniet mhux garantiti b'mod adegwat u mhux gestiti tajjeb, f'konformità mal-Programm ta' Azzjoni tan-NU ghall-Prevenzjoni, il-Glieda kontra u l-Qerda tal-Kummerc Illecitu tal-Armi Hfief u ta' Kalibru Zghir fl-Aspetti Kollha Tieghu. Il-Partijiet jaqblu li jippromwovu t-traccar ta' networks tat-traffikar ibbazati fuq l-intelligence sabiex jiggieldu b'mod aktar effettiv ir-riskju li l-flussi 'l barra fuq skala kbira ta' hazniet tal-Istat ikompli jipprezenta ghall-istabbiltà regjonali. Huma ghandhom jahdmu biex itejbu l-kapacitajiet nazzjonali tal-unitajiet kompetenti tal-infurzar tal-ligi u tal-punti fokali ghall-gbir, il-qbid, it-traccar u l-analizi ta' armi tan-nar illeciti u data dwar il-gustizzja kriminali relatata, biex itejbu l-fehim ta', u jimmonitorjaw, il-flussi tat-traffikar illecitu, u biex jappoggaw l-iskambju ta' informazzjoni u l-kooperazzjoni internazzjonali.

3. Il-Partijiet jirrikonoxxu l-importanza li jistabbilixxu kontrolli fuq il-kummerc internazzjonali fl-armi konvenzjonali, inkluzi l-importazzjoni u l-esportazzjoni taghhom, f'konformità mal-istandards internazzjonali ezistenti, inkluz it-Trattat dwar il-Kummerc tal-Armi, maghmul fi New York fit-2 ta' April 2013, u r-rizoluzzjonijiet rilevanti tan-NU. Huma ghandhom jaghmlu hilithom biex japplikaw dawk il-kontrolli b'mod responsabbli, bhala kontribut ghall-paci, is-sigurtà u l-istabbiltà regjonali u internazzjonali u ghat-tnaqqis tat-tbatija tal-bniedem, kif ukoll biex jipprevjenu d-devjazzjoni tal-armi konvenzjonali lil atturi mhux awtorizzati. Il-Partijiet jirrikonoxxu wkoll l-importanza tar-regolamentazzjoni domestika tal-akkwizizzjoni u l-pussess legali tal-armi tan-nar, u tal-kontrolli fuqhom, bil-hsieb li jnaqqsu l-vjolenza bl-armi.

4. Il-Partijiet ghandhom jikkooperaw bil-hsieb li jnaddfu l-minjieri u l-fdalijiet splussivi tal-gwerra, inkluz apparat splussiv improvizzat.

Artikolu 24

Drogi illeciti

1. Il-Partijiet ghandhom jaghmlu hilithom biex jizguraw approcc komprensiv, ibbilancjat, integrat u bbazat fuq l-evidenza lejn il-prevenzjoni u l-indirizzar tal-kummerc illecitu tad-drogi u ta' sustanzi psikoattivi godda, kif ukoll il-promozzjoni tat-tnaqqis fid-domanda ghad-droga. Ghal dak l-ghan, huma ghandhom jindirizzaw fatturi ta' riskju li jaffettwaw lill-individwi, lill-komunitajiet u lis-socjetà, li jistghu jinkludu nuqqas ta' servizzi, htigijiet infrastrutturali, vjolenza relatata mad-droga, eskluzjoni, emarginazzjoni u dizintegrazzjoni socjali, sabiex jikkontribwixxu ghall-promozzjoni ta' socjetajiet pacifici u inkluzivi.

2. Il-Partijiet jaqblu li l-politiki u l-azzjonijiet dwar id-drogi, inkluz permezz tal-involviment tas-socjetà civili, tal-komunità xjentifika u tal-akkademici, ghandhom ikunu mmirati lejn it-tishih tal-istrutturi ghall-prevenzjoni u l-indirizzar b'mod effettiv tad-drogi illeciti, it-tnaqqis b'mod li jista' jitkejjel tal-provvista ta', tat-traffikar fi, u tad-domanda ghal, drogi illeciti.

3. Il-Partijiet ghandhom jimmiraw li jnaqqsu l-konsegwenzi negattivi tal-uzu tad-droga ghall-individwi u ghas-socjetà kollha kemm hi, kif ukoll li jnaqqsu b'mod effettiv id-devjazzjoni u t-traffikar illecitu ta' prekursuri skedati u mhux skedati, inkluzi prekursuri "designer".

4. Il-Partijiet ghandhom jikkooperaw mill-qrib ma' xulxin u ma' organizzazzjonijiet internazzjonali rilevanti bil-hsieb li jzommu sforzi u azzjonijiet ikkoordinati kontra l-kummerc illecitu tad-droga.

Artikolu 25

Ic-cibersigurtà u c-ciberkriminalità

1. Il-Partijiet jirrikonoxxu l-importanza ta' ambjent ta' teknologiji tal-informazzjoni u tal-komunikazzjoni (ICT, *information and communication technologies*) li jkun miftuh, sigur u stabbli, accessibbli u pacifiku bbazat fuq in-normi, ir-regoli u l-principji ghal imgiba responsabbli tal-Istat u l-applikazzjoni tad-dritt internazzjonali ezistenti. Ghal dak l-ghan, il-Partijiet jimpenjaw ruhhom li jsahhu l-kooperazzjoni biex jippromwovu c-cibersigurtà, jipprevjenu u jiggieldu l-kriminalità cibernetika u elettronika ta' teknologija avvanzata u l-abbuz tal-midja socjali, u jtejbu s-sigurtà tan-networks permezz tal-iskambju tal-ahjar prattiki li jzidu r-reziljenza cibernetika, inkluz fir-rigward tal-protezzjoni tal-infrastruttura kritika.

2. Il-Partijiet jirrikonoxxu l-htiega li jipprevjenu u jindirizzaw ic-ciberkriminalità, inkluzi l-isfruttament u l-abbuz sesswali tat-tfal online, billi jikkooperaw u jiskambjaw l-ahjar prattiki biex jiggieldu r-reati tac-ciberkriminalità, filwaqt li jibnu fuq in-normi u l-istandards internazzjonali ezistenti, inkluzi dawk tal-Konvenzjoni ta' Budapest dwar ic-Ciberkriminalità, maghmula f'Budapest fit-23 ta' Novembru 2001, u l-Konvenzjoni tal-Unjoni Afrikana dwar is-Sigurtà Cibernetika u l-Protezzjoni ta' Data Personali, maghmula f'Malabo fis-27 ta' Gunju 2014.

Artikolu 26

Kooperazzjoni fl-infurzar tal-ligi

1. Il-Partijiet ghandhom jiffacilitaw il-kooperazzjoni fost l-awtoritajiet, l-agenziji u s-servizzi regjonali u internazzjonali tal-infurzar tal-ligi bil-hsieb li jfixklu u jzarmaw il-kriminalità tranznazzjonali u t-theddid terroristiku komuni ghalihom. Tali kooperazzjoni ghandha tikkontribwixxi ghall-prevenzjoni tal-kriminalità u ghandha tinkludi, *inter alia*, skambji ta' fehmiet dwar oqfsa legizlattivi, kif ukoll assistenza amministrattiva u teknika bl-ghan li jissahhu l-kapacitajiet istituzzjonali u operattivi tal-awtoritajiet tal-infurzar tal-ligi u l-iskambju ta' informazzjoni u mizuri relatati mal-investigazzjonijiet.

2. Il-Partijiet, filwaqt li jirrikonoxxu l-importanza ta' fruntieri siguri, ghandhom jaghmlu hilithom biex jiggestixxu l-isfidi ezistenti u futuri li jaffettwaw il-fruntieri taghhom, filwaqt li jsegwu approcc ghal gestjoni integrata tal-fruntieri. Huma ghandhom jippromwovu reazzjonijiet transsettorjali legittimi li ghandhom l-ghan li jipprevjenu, jiskopru u, fejn xieraq, irazznu l-kriminalità transkonfinali u riskji ohrajn.

TITOLU III

L-izvilupp tal-bniedem u l-izvilupp socjali

Artikolu 27

Il-Partijiet jaffermaw mill-gdid id-determinazzjoni taghhom li jahdmu flimkien lejn l-izvilupp sostenibbli u l-qerda tal-faqar fil-forom kollha tieghu, li jindirizzaw l-inugwaljanzi u li jippromwovu l-koezjoni socjali. Huma jaqblu wkoll li jikkooperaw biex jizguraw li kulhadd ikollu l-mezzi mehtiega biex igawdi hajja ta' dinjità bi standard ta' ghajxien adegwat, inkluz permezz ta' sistemi ta' protezzjoni socjali u servizzi socjali xierqa. Huma ghandhom jaghtu attenzjoni specjali lin-nisa u lill-bniet, liz-zghazagh, lit-tfal u lill-aktar persuni vulnerabbli u zvantaggati, f'konformità mal-principji li hadd ma jithalla jibqa' lura u li jintlahaq l-ewwel dak li jinsab l-ahhar nett. Huma jaqblu wkoll li jahdmu flimkien biex jindirizzaw l-isfidi u l-opportunitajiet ipprezentati mit-tkabbir rapidu tal-popolazzjoni.

Kapitolu 1

Access ghas-servizzi socjali

Artikolu 28

L-edukazzjoni

1. Il-Partijiet ghandhom jappoggaw it-taghlim tul il-hajja inkluziv u l-edukazzjoni ta' kwalità ekwa fil-livelli kollha. Huma ghandhom jahdmu biex jizguraw li l-bniet u s-subien kollha jlestu l-edukazzjoni primarja u sekondarja bla hlas, ekwa u ta' kwalità u jkollhom access ghal zvilupp, kura u edukazzjoni preprimarja bikrija tat-tfal ta' kwalità, b'kunsiderazzjoni xierqa ghad-differenzi bejn il-generi. Huma ghandhom jahdmu biex jizguraw access ugwali ghan-nisa u l-irgiel kollha ghal edukazzjoni teknika, vokazzjonali u terzjarja ta' kwalità u affordabbli, inkluza l-università. Ghandha tinghata attenzjoni specjali lill-investiment fix-xjenza, it-teknologija, l-inginerija u l-matematika (STEM) u lill-promozzjoni tal-edukazzjoni digitali u tal-arti ghal kulhadd.

2. Il-Partijiet ghandhom jintensifikaw l-isforzi biex jizguraw li kulhadd ikollu l-gharfien, il-hiliet u l-kapacitajiet biex igawdi kwalità tal-hajja mtejba, biex ikun involut bis-shih fis-socjetà, biex jikkontribwixxi ghall-benesseri socjali u ekonomiku tal-komunità tieghu, u biex jippartecipa b'mod attiv u ekwu fil-hajja demokratika u kulturali.

3. Il-Partijiet ghandhom jippromwovu skejjel sikuri u sistemi edukattivi li jiffunzjonaw tajjeb, b'rizorsi adegwati ghall-ippjanar, il-gestjoni u l-izgurar tal-effettività tal-ghoti tal-edukazzjoni u t-tahrig, inkluz permezz ta' mezzi online u mezzi mhux konvenzjonali ohrajn. Huma ghandhom jikkooperaw biex jistabbilixxu u jsahhu sistemi ta' assigurazzjoni tal-kwalità u r-rikonoxximent reciproku tal-kwalifiki. Huma ghandhom jiffacilitaw il-mobilità tal-istudenti, tal-persunal u tal-akkademici bejn u fost il-pajjizi Afrikani, tal-Karibew u tal-Pacifiku u l-Unjoni Ewropea.

Artikolu 29

Is-sahha

1. Il-Partijiet jirrikonoxxu li s-sahha hija centrali ghall-hajja tan-nies u indikatur ewlieni tal-izvilupp sostenibbli. Huma jaffermaw mill-gdid l-impenn taghhom li jipprotegu u jippromwovu l-oghla standard li jista' jintlahaq ta' sahha fizika u mentali ghal kulhadd.

2. Il-Partijiet ghandhom isahhu s-sistemi tas-sahha nazzjonali b'mekkanizmi u rizorsi ta' finanzjament tas-sahha sostenibbli, infrastrutturi operazzjonali, haddiema specjalizzati fis-settur tas-sahha, inkluz fir-rigward tar-reklutagg u z-zamma, u teknologiji xierqa, bhal ghodod digitali, b'appogg ghall-izvilupp tas-sahha mobbli.

3. Il-Partijiet ghandhom jippromwovu kopertura tas-sahha universali, access ekwu u universali ghal servizzi tal-kura tas-sahha komprensivi u ta' kwalità u access ghal medicini u vaccini essenzjali sikuri, effettivi, ta' kwalità u affordabbli.

4. Il-Partijiet ghandhom jikkooperaw biex jipprevjenu u jindirizzaw il-mard komunikabbli u theddid magguri iehor ghas-sahha transkonfinali, bhar-rezistenza antimikrobika, u biex inaqqsu l-piz tal-mard mhux komunikabbli permezz ta' prevenzjoni u kontroll ahjar. Huma ghandhom jikkooperaw biex jindirizzaw krizijiet tas-sahha globali u jipprevjenu l-eskalazzjoni taghhom, *inter alia* billi jappoggaw sistemi ta' twissija bikrija ghal skambju rapidu ta' informazzjoni, thejjija u azzjoni bikrija fl-assistenza umanitarja li ssalva l-hajjiet, u l-izvilupp ta' pjanijiet koerenti u multisettorjali biex tissahhah il-kapacità tas-sistemi tas-sahha. Huma ghandhom jappoggaw ir-ricerka u l-izvilupp, u l-iskjerament ta' vaccini, dijanjostika u medicini.

5. Il-Partijiet ghandhom jappoggaw l-access universali ghall-komoditajiet tas-sahha sesswali u riproduttiva u ghas-servizzi tal-kura tas-sahha, inkluz ghall-ippjanar tal-familja, l-informazzjoni u l-edukazzjoni, u l-integrazzjoni tas-sahha riproduttiva fl-istrategiji u l-programmi nazzjonali.

Artikolu 30

Is-sigurtà alimentari u n-nutrizzjoni mtejba

1. Il-Partijiet jirrikonoxxu li l-kisba tas-sigurtà alimentari u tan-nutrizzjoni mtejba tikkostitwixxi sfida globali kbira fil-glieda kontra l-faqar u l-inugwaljanza dejjem tikber u, ghalhekk, jaqblu li jindirizzaw il-kawzi strutturali taghhom, li jinkludu kunflitti, krizijiet, degradazzjoni tar-rizorsi naturali u t-tibdil fil-klima.

2. Il-Partijiet ghandhom jippromwovu ghajxien reziljenti, jiggarantixxu l-access ghall-art, ghall-ilma u ghal rizorsi ohrajn, u jippromwovu tkabbir inkluziv u sostenibbli fil-produzzjoni u l-produttività tal-agrikoltura, kif ukoll ktajjen tal-valur efficjenti.

3. Il-Partijiet ghandhom jippromwovu azzjonijiet fuq l-adattament ghat-tibdil fil-klima u l-varjabbiltà tul il-ktajjen tal-valur tal-produzzjoni tal-ikel.

4. Il-Partijiet ghandhom jimmiraw li jipprovdu access ghal kulhadd ghal ikel affordabbli, sikur, sufficjenti u nutrittiv, li jzidu l-kapacità ghall-produzzjoni diversifikata tal-ikel, u li jizviluppaw politiki dwar is-sigurtà alimentari u n-nutrizzjoni u mekkanizmi ta' protezzjoni socjali ghas-sigurtà alimentari u n-nutrizzjoni mtejba li jtejbu r-reziljenza ta' dawk l-aktar vulnerabbli, b'mod partikolari f'pajjizi li jiffaccjaw krizijiet rikorrenti.

5. Il-Partijiet ghandhom isahhu l-isforzi kkoordinati, mghaggla u transsettorjali biex itemmu l-guh, jindirizzaw il-forom kollha ta' nutrizzjoni hazina u jizguraw li l-karestija tigi evitata fic-cirkostanzi kollha.

Artikolu 31

L-ilma, is-servizzi tas-sanità u l-akkomodazzjoni

1. Il-Partijiet ghandhom jippromwovu access universali ghal ilma tax-xorb adegwat u sikur, inkluz permezz ta' rizorsi tal-ilma sostenibbli u integrati u gestjoni tas-sistemi, kif ukoll permezz ta' uzu aktar efficjenti tal-ilma u r-riciklagg tal-ilma.

2. Il-Partijiet ghandhom jimmiraw li jizguraw access adegwat u ekwu ghas-servizzi tas-sanità, inkluzi l-immaniggjar tal-iskart u l-promozzjoni tal-igjene ghal kulhadd, filwaqt li jaghtu attenzjoni specjali lill-htigijiet tan-nisa u tal-bniet u ta' dawk f'sitwazzjonijiet vulnerabbli.

3. Il-Partijiet jirrikonoxxu li akkomodazzjoni adegwata, sikura u affordabbli ghandha impatt trasformattiv fuq il-komunitajiet vulnerabbli u emarginati, u ghandha impatti sinifikanti fuq is-sahha tan-nies u l-izvilupp socjoekonomiku tal-komunitajiet taghhom. Il-Partijiet ghandhom jahdmu biex jizguraw l-access ghal akkomodazzjoni adegwata, sikura u affordabbli ghal kulhadd permezz tal-izvilupp ta' politiki, strategiji, ippjanar u kodicijiet tal-bini u biex jammeljoraw il-kwartieri foqra.

4. Il-Partijiet ghandhom jippromwovu l-access ghal energija affordabbli, affidabbli, sostenibbli u moderna ghal kulhadd, u sistemi tal-energija stabbiliti sewwa li jappoggaw, *inter alia*, is-setturi tal-ilma, tas-servizzi sanitarji u tal-akkomodazzjoni.

Kapitolu 2

L-inugwaljanza u l-koezjoni socjali

Artikolu 32

Il-koezjoni u l-protezzjoni socjali

1. Il-Partijiet ghandhom jimmiraw li jtejbu l-koezjoni socjali billi progressivament jiksbu ugwaljanza akbar u inkluzività socjali u billi jizguraw li l-izvilupp tal-bniedem u l-izvilupp socjali javvanzaw b'mod parallel mal-izvilupp ekonomiku, filwaqt li hadd ma jithalla jibqa' lura. Ghandha tinghata attenzjoni specjali lil dawk li jinsabu f'sitwazzjonijiet zvantaggati, vulnerabbli u emarginati, inkluzi l-anzjani u l-orfni, f'konformità mal-principji tas-solidarjetà u tan-nondiskriminazzjoni. B'mod partikolari, huma ghandhom jippromwovu:

(a) politiki ekonomici orjentati lejn socjetà aktar inkluziva, li jippermettu distribuzzjoni ahjar tal-introjtu u tal-valur mahluq;

(b) politiki fiskali u tal-pagi ekwi u tajbin, li jippermettu ridistribuzzjoni ahjar tal-gid, jizguraw livelli adegwati ta' nfiq socjali u jnaqqsu l-ekonomija informali;

(c) politiki socjali effettivi u access ekwu ghas-servizzi socjali, l-assistenza u s-sigurtà socjali, u l-gustizzja; u

(d) politiki tal-impjiegi mahsuba biex jiksbu impjieg shih u produttiv u xoghol decenti ghal kulhadd, inkluz ghaz-zghazagh u ghall-persuni b'dizabbiltà, u biex jiksbu paga ugwali ghal xoghol ugwali.

2. Il-Partijiet ghandhom jippromwovu l-izvilupp u l-implimentazzjoni ta' politiki u sistemi ta' protezzjoni u sigurtà socjali sabiex jinqered il-faqar u tittejjeb il-koezjoni socjali. Huma jirrikonoxxu r-rwol trasformattiv fis-socjetajiet tal-politiki u s-sistemi tal-protezzjoni socjali, irawmu l-ekwità, jippromwovu l-inkluzjoni socjali u d-djalogu mal-imsiehba socjali, u jsahhu t-tkabbir ekonomiku inkluziv u ekwu. Huma jimpenjaw ruhhom li jibnu sistemi ta' protezzjoni socjali progressivament universali u li huma proprjetà nazzjonali, inkluza l-adozzjoni ta' livelli minimi ta' protezzjoni socjali.

3. Il-Partijiet ghandhom jippromwovu d-drittijiet tal-persuni b'dizabbiltà biex jizguraw l-inkluzjoni shiha taghhom fis-socjetà u l-partecipazzjoni ugwali taghhom fis-suq tax-xoghol, filwaqt li jqisu l-htigijiet specifici taghhom. Huma ghandhom jiehdu passi konkreti biex jiffirmaw, jirratifikaw u jimplimentaw bis-shih il-Konvenzjoni tan-NU dwar id-Drittijiet tal-Persuni b'Dizabbiltà, maghmula fi New York fit-13 ta' Dicembru 2006.

Artikolu 33

Xoghol decenti

1. Il-Partijiet jaffermaw mill-gdid l-impenn taghhom li jiksbu impjieg shih u produttiv u xoghol decenti ghan-nisa u l-irgiel kollha, inkluz ghaz-zghazagh u l-persuni b'dizabbiltà. Ghal dak l-ghan, huma ghandhom jippromwovu l-Agenda ghal Xoghol Decenti, kif stabbilita fid-Dikjarazzjoni tal-Organizzazzjoni Internazzjonali tax-Xoghol (ILO, *International Labour Organization*) tal-2008 dwar il-Gustizzja Socjali ghal Globalizzazzjoni Gusta.

2. Il-Partijiet jaffermaw mill-gdid l-obbligi taghhom bhala membri tal-ILO u l-impenji taghhom skont id-Dikjarazzjoni tal-ILO dwar il-Principji Fundamentali u d-Drittijiet fuq ix-Xoghol u s-Segwitu taghha. Huma jaffermaw mill-gdid l-impenn taghhom ghad-djalogu socjali u ghall-promozzjoni u l-implimentazzjoni effettiva tal-istandards tax-xoghol ewlenin rikonoxxuti fuq livell internazzjonali, kif definiti mill-konvenzjonijiet u l-protokolli rilevanti tal-ILO dwar il-libertà ta' assocjazzjoni u d-dritt ghal negozjar kollettiv, l-abolizzjoni tax-xoghol furzat u t-tmiem tal-iskjavitù modern u tat-traffikar tal-bnedmin, l-eliminazzjoni tat-thaddim tat-tfal bi prijorità moghtija lill-aghar forom, lill-età minima fuq ix-xoghol, lir-remunerazzjoni ugwali u lin-nondiskriminazzjoni fir-rigward tal-impjieg. Huma ghandhom jaghmlu sforzi sostnuti u kontinwi biex, jekk ikunu ghadhom ma ghamlux dan, jirratifikaw dawk il-konvenzjonijiet u l-protokolli, jew jaccedu ghalihom, kif xieraq.

3. Il-Partijiet ghandhom jippromwovu ambjenti tax-xoghol sikuri u siguri ghall-haddiema kollha. Huma ghandhom jadottaw u jimplimentaw mizuri u politiki rigward is-sikurezza u s-sahha okkupazzjonali, kemm fl-ekonomija formali kif ukoll f'dik informali, u ghandhom jahdmu biex jistabbilixxu u jzommu sistema effettiva ta' spezzjoni tax-xoghol, f'konformità mal-istandards internazzjonali tax-xoghol kif definiti mill-ILO.

Kapitolu 3

Il-popolazzjoni u l-izvilupp

Artikolu 34

Id-demografija

1. Il-Partijiet jirrikonoxxu li t-tkabbir demografiku u l-bidliet demografici jista' jkollhom impatt sinifikanti fuq l-kisbiet fl-izvilupp u l-progress ekonomiku u ghandhom jahdmu flimkien lejn approcc integrat li jimminimizza l-isfidi u jimmassimizza l-beneficcji tad-dividend demografiku. Ghal dak l-ghan, huma ghandhom jimmiraw li jistabbilixxu, jappoggaw, izommu u jsostnu riformi u trasformazzjonijiet strutturali fis-sistemi ekonomici u socjali biex joholqu opportunitajiet ta' edukazzjoni, xoghol u ghajxien decenti ghal popolazzjoni zaghzugha emergenti.

2. Il-Partijiet ghandhom jappoggaw processi ta' djalogu ta' politika inkluzivi u jinkorporaw ix-xejriet u l-projezzjonijiet demografici fil-politiki kollha sabiex isahhu l-pozizzjoni tat-tfal u taz-zghazagh u jippromwovu l-partecipazzjoni shiha u attiva taghhom fis-socjetà, u jabilitaw u jissalvagwardjaw il-htigijiet tal-anzjani u jippermettu l-involviment attiv taghhom.

3. Il-Partijiet ghandhom itejbu l-urbanizzazzjoni li hija inkluziva u sostenibbli, permezz ta' governanza u ppjanar urbani effettivi, bil-hsieb li jimminimizzaw kwalunkwe impatt negattiv fuq l-ambjent u jindirizzaw kwalunkwe konsegwenza socjali u ekonomika negattiva ohra kkawzata minn tkabbir rapidu tal-popolazzjoni f'zoni urbani. Huma ghandhom jahdmu biex jindirizzaw b'mod effettiv l-isfidi u l-opportunitajiet ipprezentati mill-urbanizzazzjoni rapida, inkluz permezz ta' politiki urbani nazzjonali, ippjanar urban integrat partecipattiv, l-ghoti ta' servizzi municipali, inkluz l-immaniggjar tal-iskart, u l-finanzjament tal-izvilupp urban u tal-infrastrutturi, sabiex jinholqu bliet u rhula reziljenti u abitabbli.

Artikolu 35

Iz-zghazagh

1. Il-Partijiet jaqblu li jippromwovu l-partecipazzjoni attiva taz-zghazagh fis-socjetà, inkluz fl-izvilupp, fl-implimentazzjoni u fis-segwitu tal-politiki li jaffettwawhom. Din ghandha tinkludi:

(a) appogg fl-akkwist ta' gharfien, hiliet u kapacitajiet ghall-involviment bis-shih fis-socjetà, inkluzi hiliet rilevanti ghas-suq tax-xoghol, permezz ta' edukazzjoni, tahrig vokazzjonali u tekniku, u access ghal teknologiji digitali;

(b) il-holqien ta' opportunitajiet ta' xoghol decenti, inkluz permezz ta' appogg ghall-intraprenditorija taz-zghazagh; u

(c) il-promozzjoni tar-responsabbilizzazzjoni taz-zghazagh u tac-cittadinanza responsabbli, billi jinfethu spazji ghall-partecipazzjoni attiva taz-zghazagh fil-hajja politika u kulturali, u fil-bini u s-sostenn tal-paci, inkluz bil-hsieb li jigu miggielda r-radikalizzazzjoni u l-estremizmu vjolenti.

2. Il-Partijiet jaqblu li l-ghoti ta' ambjent sikur u li jrawwem lit-tfal huwa element vitali fit-trawwim ta' popolazzjoni zaghzugha b'sahhitha, li kapaci tilhaq il-potenzjal shih taghha, inkluzi dimensjonijiet fizici, psikologici, socjali u ekonomici. Huma ghandhom jahdmu biex jizguraw li d-drittijiet u l-htigijiet tal-bniet u tas-subien jigu rikonoxxuti u realizzati mit-twelid u mit-tfulija bikrija sal-adolexxenza u t-tranzizzjoni taghhom ghall-età adulta. Huma ghandhom jahdmu biex itejbu l-protezzjoni tat-tfal u l-partecipazzjoni taghhom f'decizjonijiet li jikkoncernaw lilhom.

Artikolu 36

L-ugwaljanza bejn il-generi u t-tishih tal-pozizzjoni tan-nisa u tal-bniet

1. Il-Partijiet jirrikonoxxu li l-ugwaljanza bejn il-generi u t-tishih tal-pozizzjoni ekonomika tan-nisa huma essenzjali biex jinkisbu zvilupp sostenibbli ekwu u tkabbir inkluziv. Huma ghandhom iwettqu riformi, inkluz permezz tal-holqien u l-konsolidazzjoni ta' oqfsa legali, biex jaghtu lin-nisa drittijiet ugwali ghar-rizorsi ekonomici u finanzjarji, kif ukoll access ghal, sjieda ta' u kontroll fuq l-art u r-rizorsi naturali, il-wirt, u forom ohrajn ta' proprjetà. Huma ghandhom jiehdu azzjonijiet biex izidu l-partecipazzjoni shiha u effettiva tan-nisa fil-hajja politika.

Minbarra l-access ugwali ghall-impjiegi u ghal kondizzjonijiet tax-xoghol decenti, il-Partijiet ghandhom jippromwovu r-rikonoxximent tal-kura bla hlas u tax-xoghol domestiku permezz tal-ghoti ta' servizzi pubblici, politiki dwar l-infrastruttura u l-protezzjoni socjali u l-promozzjoni ta' responsabbiltajiet kondivizi fi hdan l-unità domestika u l-familja b'mod generali.

2. Il-Partijiet jimpenjaw ruhhom ghall-implimentazzjoni shiha u effettiva tad-Dikjarazzjoni u l-Pjattaforma ghal Azzjoni ta' Beijing u l-Programm ta' Azzjoni tal-Konferenza Internazzjonali dwar il-Popolazzjoni u l-Izvilupp u l-eziti tal-konferenzi ta' riezami taghhom u jimpenjaw ruhhom ghas-sahha u d-drittijiet sesswali u riproduttivi, f'dak il-kuntest.

3. Il-Partijiet jirrikonoxxu li l-gestjoni tas-sahha mestrwali hija importanti ghas-sahha tan-nisa u tal-bniet, kif ukoll ghad-dinjità, il-mobilità u l-benesseri taghhom u, ghalhekk, huma jaqblu li jippromwovu mizuri ta' appogg adegwati u xierqa.

Kapitolu 4

Il-kultura

Artikolu 37

Il-kultura u l-izvilupp sostenibbli

1. Il-Partijiet jaffermaw mill-gdid li l-kultura hija element ewlieni tal-izvilupp sostenibbli u komponent integrali tad-dimensjonijiet socjali, ekonomici u ambjentali taghha. Huma jimpenjaw ruhhom ghall-integrazzjoni ta' perspettiva kulturali fil-politiki u l-istrategiji ta' zvilupp taghhom, billi jqisu l-ispecificitajiet kulturali u s-sistemi ta' gharfien lokali u indigeni.

2. Il-Partijiet ghandhom isahhu l-kontribut tal-atturi kulturali ghall-izvilupp sostenibbli permezz tal-partecipazzjoni taghhom fi djalogu mtejjeb, networks professjonali u shubijiet bejn diversi partijiet ikkoncernati.

Artikolu 38

Id-diversità kulturali u l-fehim reciproku

1. Il-Partijiet jirrikonoxxu li l-bnedmin kollha ghandhom id-dritt li jippartecipaw liberament fil-hajja kulturali tal-komunità, f'konformità mad-Dikjarazzjoni Universali tad-Drittijiet tal-Bniedem, u jimpenjaw ruhhom li jipprotegu u jikkonservaw id-drittijiet kulturali u l-libertà tal-espressjoni artistika.

2. Il-Partijiet jaqblu li jippromwovu vizjoni ta' zvilupp tal-bniedem u zvilupp socjali li tinkorpora d-djalogu fost il-kulturi u r-rikonoxximent tad-diversità kulturali bhala wirt komuni tal-umanità. Huma jimpenjaw ruhhom li jsahhu l-fehim u l-gharfien reciproci tal-kulturi rispettivi taghhom, bir-rispett dovut ghad-diversità, ghall-valuri universali u ghad-drittijiet tal-bniedem, billi jrawmu d-dimensjoni kulturali fl-edukazzjoni, kif ukoll l-iskambji kulturali u l-inizjattivi kongunti mmirati lejn l-inkoraggiment tad-djalogu interkulturali.

3. Il-Partijiet jirrikonoxxu r-rwol li ghandha l-kultura fil-preservazzjoni tal-paci u tal-koezjoni nazzjonali. Huma jaffermaw li r-rispett ghad-diversità tal-kulturi, it-tolleranza, id-djalogu u l-kooperazzjoni, fi klima ta' fiducja u fehim reciproci, huma krucjali ghall-istabbiliment u z-zamma tal-paci u tas-sigurtà u fil-processi ta' rikonciljazzjoni, kif ukoll ghar-restawr tal-memorja kollettiva u l-konnessjonijiet socjali fost il-komunitajiet. Huma ghandhom isahhu r-rwol tal-kultura fil-bini tar-reziljenza, kif ukoll fil-kisba ta' rkupru u rikostruzzjoni sostenibbli wara l-krizi, b'mod partikolari fl-izvilupp urban.

Artikolu 39

Il-wirt kulturali u s-setturi kreattivi

1. Il-Partijiet ghandhom jippromwovu r-rikonoxximent tal-wirt bhala fattur li jghaqqad, li jista' jirrifletti identitajiet u legati differenti, filwaqt li jrawmu l-holqien ta' valuri kondivizi. Huma ghandhom jahdmu biex jissalvagwardjaw, jippreservaw, jikkonservaw u jizviluppaw il-wirt kulturali kemm tangibbli kif ukoll intangibbli, f'konformità ma' standards u konvenzjonijiet internazzjonali bhala mezz ghall-koezjoni socjali, il-kreattività u l-innovazzjoni.

2. Il-Partijiet jaqblu li s-setturi kulturali u kreattivi, inkluza l-arti kontemporanja, huma centrali ghal tkabbir ekonomiku inkluziv, id-diversifikazzjoni u l-holqien ta' opportunitajiet ta' xoghol. Ghal dak l-ghan, huma ghandhom jappoggaw l-intraprenditorija kulturali u l-izvilupp fit-tul tas-setturi kulturali u kreattivi.

3. Il-Partijiet ghandhom jiehdu mizuri, f'konformità mal-ligi internazzjonali ezistenti, biex jipprevjenu u jiggieldu l-importazzjoni, l-esportazzjoni u t-trasferiment illeciti tas-sjieda ta' proprjetà kulturali. Huma ghandhom jippromwovu l-konservazzjoni, il-bini tal-kapacitajiet u l-kollaborazzjoni fost il-professjonisti tal-wirt kulturali, il-komunitajiet tas-sors u l-istituzzjonijiet kulturali, u ghandhom isegwu kooperazzjoni internazzjonali u djalogu kontinwu biex jippromwovu l-access ghall-wirt kulturali.

TITOLU IV

Tkabbir u zvilupp ekonomici inkluzivi u sostenibbli

Artikolu 40

1. Il-Partijiet jirrikonoxxu l-importanza li jsahhu r-relazzjonijiet ekonomici taghhom fl-interess reciproku taghhom u ghall-beneficcju reciproku, bil-hsieb li tinkiseb trasformazzjoni ekonomika strutturali permezz ta' tkabbir u zvilupp ekonomici inkluzivi u sostenibbli f'konformità mal-SDGs, filwaqt li jqisu l-livelli ta' zvilupp rispettivi taghhom. Huma ghandhom isegwu strategiji integrati li jinkorporaw id-dimensjonijiet ekonomici, socjali u ambjentali tal-izvilupp sostenibbli. Huma ghandhom jiehdu mizuri xierqa biex jiggeneraw impjiegi decenti ghal kulhadd u jappoggaw it-tranzizzjoni ghal ekonomiji efficjenti fl-uzu tar-rizorsi u b'livelli baxxi ta' emissjonijiet ta' karbonju. Huma ghandhom jappoggaw l-awtonomizzazzjoni socjoekonomika ta' gruppi emarginati, nisa u zghazagh.

2. Il-Partijiet ghandhom jappoggaw l-izvilupp tas-settur privat, u ghandhom jattiraw u jzommu investiment domestiku u barrani, inkluzi investimenti mid-dijaspora. Huma ghandhom isahhu l-kummerc u jikkooperaw fix-xjenza, it-teknologija, l-innovazzjoni u r-ricerka bil-hsieb li jistabbilixxu ekonomiji b'sahhithom, kompetittivi u diversifikati, japprofondixxu l-integrazzjoni regjonali u jrawmu l-integrazzjoni tal-ekonomiji tal-Membri tal-OSAKP fil-ktajjen tal-valur regjonali u globali. Huma ghandhom jahdmu lejn stabbiltà makroekonomika u finanzjarja mtejba biex jiggeneraw aktar investiment u jsahhu t-tkabbir ekonomiku sostenibbli. Huma jaqblu li jtejbu l-kapacitajiet produttivi u regolatorji, isahhu l-intraprenditorija u jippromwovu l-manifattura u l-industrijalizzazzjoni, filwaqt li jiffokaw fuq l-innovazzjoni u z-zieda fil-valur fis-setturi produttivi u tas-servizzi. Il-Partijiet ghandhom jikkooperaw biex isahhu l-kapacitajiet biex jiffacilitaw it-trasformazzjoni ekonomika strutturali u biex itejbu l-kummerc sostenibbli.

3. Il-Partijiet ghandhom jippromwovu djalogu pubbliku-privat li jiffoka fuq kwistjonijiet li jhallu impatt pozittiv fuq l-isforzi taghhom fuq it-trasformazzjoni ekonomika u t-tkabbir ekonomiku sostenibbli, u ghandhom jimpenjaw ruhhom mal-partijiet ikkoncernati rilevanti kollha u jizguraw ir-rispett u l-protezzjoni tad-drittijiet tal-bniedem u tal-istandards tax-xoghol ewlenin.

Kapitolu 1

L-investiment

Artikolu 41

Il-mobilizzazzjoni ta' investiment sostenibbli u responsabbli

1. Il-Partijiet jimpenjaw ruhhom li jimmobilizzaw investiment sostenibbli u responsabbli bil-hsieb li jtejbu t-tkabbir u l-izvilupp ekonomici inkluzivi u sostenibbli. Ghal dak l-ghan, huma ghandhom jistabbilixxu klima ta' investiment favorevoli, li tattira investiment domestiku u barrani, inkluz investiment mid-dijaspora taghhom, u zzomm id-dritt li tirregola, permezz ta' oqfsa regolatorji, amministrattivi u ta' politika trasparenti, prevedibbli u efficjenti.

2. Il-Partijiet jaqblu li jappoggaw ir-riformi u l-politiki ekonomici u istituzzjonali mehtiega li huma msejsa fuq l-istrategija ta' zvilupp generali ta' pajjiz u li huma koerenti u sinergistici fil-livelli nazzjonali, regjonali u internazzjonali bil-hsieb li jinholoq ambjent li jwassal ghal investiment sostenibbli u jiffacilita l-izvilupp ta' settur privat dinamiku, vijabbli u kompetittiv.

3. Il-Partijiet ghandhom jikkooperaw biex jistabbilixxu sistemi finanzjarji sodi biex jimmobilizzaw l-investiment ghal progetti sostenibbli. Huma ghandhom jiehdu mizuri biex jappoggaw l-investiment billi jzidu l-access ghall-finanzjament permezz ta' assistenza teknika, ghotjiet, garanziji u strumenti finanzjarji innovattivi biex itaffu r-riskju, jaghtu spinta lill-fiducja tal-investituri, u jimmassimizzaw is-sorsi privati u pubblici ta' finanzjament. Meta jaghmlu dan, huma ghandhom iqisu wkoll il-htiega li jindirizzaw il-fallimenti tas-suq jew sitwazzjonijiet ta' investiment subottimali, filwaqt li jizguraw l-addizzjonalità tal-investiment li ma kienx isehh minghajr dawk il-mizuri ta' appogg. Huma ghandhom jaghtu attenzjoni specjali lis-setturi ta' prijorità deskritti fl-Artikolu 44(6).

4. Il-Partijiet jaqblu li jtejbu l-ambjent regolatorju kif ukoll il-kwalità, id-disponibbiltà u l-accessibbiltà tas-servizzi finanzjarji u mhux finanzjarji, biex jappoggaw l-izvilupp ta' intraprizi mikro, zghar u ta' daqs medju (MSMEs) fil-kuntest tal-mobilizzazzjoni tal-investiment domestiku.

5. Il-Partijiet jifhmu u jirrikonoxxu l-importanza ta' investiment responsabbli mill-atturi rilevanti bhala mezz biex jinkiseb valur ekonomiku, socjali u ambjentali sostenibbli fit-tul. B'appogg ghal dak l-objettiv, huma ghandhom jippromwovu prattiki ta' responsabbiltà socjali korporattiva (CSR, *corporate social responsibility*) u mgiba responsabbli fin-negozju (RBC, *responsible business conduct*), inkluzi linji gwida ta' implimentazzjoni, standards u strumenti applikabbli rikonoxxuti fuq livell internazzjonali li jipprovdu gwida lill-investituri, lill-gvernijiet u lil atturi ohrajn dwar l-implimentazzjoni ta' CSR u RBC bhala komplement ghal-ligijiet nazzjonali u ghal legizlazzjoni applikabbli ohra.

Artikolu 42

Il-facilitazzjoni u l-protezzjoni tal-investiment

1. Il-Partijiet jaqblu li jiffacilitaw l-investiment permezz ta' legizlazzjoni, regolamenti u politiki mmirati biex inaqqsu l-ostakli regolatorji u amministrattivi, itejbu t-trasparenza u jevitaw kompetizzjoni dannuza ghall-investiment. Huma jaqblu li tali mizuri ghandhom jigu zviluppati b'mod trasparenti, u jkunu disponibbli ghall-pubbliku biex jinkoraggixxu djalogu pubbliku-privat u jipprovdu l-opportunità ghall-partijiet ikkoncernati kollha biex jippartecipaw.

2. Il-Partijiet ghandhom jikkooperaw biex jippromwovu l-uzu effettiv tal-ghodod digitali biex jiffacilitaw l-investiment.

3. Il-Partijiet, f'konformità mal-istrategiji rispettivi taghhom, jaqblu fuq l-importanza li jipprovdu certezza legali u protezzjoni adegwata lill-investimenti stabbiliti, li t-trattament taghhom ghandu jkun ta' natura mhux diskriminatorja u ghandu jinkludi mekkanizmi effettivi ta' prevenzjoni u soluzzjoni tat-tilwim. F'dak ir-rigward, huma jaffermaw mill-gdid l-importanza li jikkonkludu ftehimiet ta' investiment internazzjonali, li jippreservaw bis-shih id-dritt sovran taghhom li jirregolaw l-investiment ghal skopijiet legittimi ta' ordni pubbliku.

4. Il-Partijiet ghandhom isahhu l-kapacità tal-istituzzjonijiet pubblici u privati rilevanti li jippromwovu u jiffacilitaw l-investiment b'mod effettiv, u li jipprevjenu u jittrattaw tilwim relatat mal-investiment.

Kapitolu 2

It-tkabbir ekonomiku, id-diversifikazzjoni u l-industrijalizzazzjoni

Artikolu 43

Tkabbir inkluziv u sostenibbli

1. Il-Partijiet jaqblu fuq l-importanza tat-trasformazzjoni ekonomika, l-izvilupp tas-settur privat u l-avvanz industrijali ghal tkabbir inkluziv u sostenibbli. Huma ghandhom jippromwovu impjieg shih u produttiv u xoghol decenti ghal kulhadd permezz ta' kompetittività mtejba, diversifikazzjoni, digitalizzazzjoni, innovazzjoni, access ghall-finanzi, zieda fil-valur fis-setturi tal-manifattura u tas-servizzi, u konnessjonijiet fost is-setturi u l-industriji. Huma ghandhom jaghtu attenzjoni partikolari lill-MSMEs lokali u lill-formalizzazzjoni ta' attivitajiet ekonomici informali.

2. Il-Partijiet ghandhom jippromwovu t-tranzizzjoni ghal ekonomija efficjenti fl-uzu tar-rizorsi u b'emissjonijiet baxxi. Huma ghandhom jappoggaw approcci ta' konsum u produzzjoni sostenibbli, immaniggjar ambjentalment korrett tal-iskart u tas-sustanzi kimici u mizuri li jnaqqsu kull forma ta' tniggis. Il-Partijiet jaqblu li l-urbanizzazzjoni gestita tajjeb hija element kritiku fl-avvanz tal-izvilupp ekonomiku sostenibbli. Ghalhekk, huma ghandhom jikkooperaw biex jindirizzaw b'mod effettiv l-isfidi u l-opportunitajiet ipprezentati mill-urbanizzazzjoni rapida u ghandhom jappoggaw l-izvilupp u l-infrastrutturi urbani u l-konnessjonijiet rurali-urbani effettivi.

3. Il-Partijiet jaqblu li jikkooperaw fil-qasam tal-impjiegi u l-affarijiet socjali, b'mod partikolari biex jappoggaw l-inkluzjoni ekonomika u socjali u t-tishih tal-pozizzjoni tan-nisa, taz-zghazagh u tal-ifqar u dawk l-aktar vulnerabbli. Huma jaqblu wkoll li jizguraw ir-rispett ghall-istandards tax-xoghol u socjali stabbiliti fil-konvenzjonijiet u fil-protokolli tal-ILO u li jizguraw l-access ghall-gustizzja taht il-process dovut, inkluzi rimedji xierqa u effettivi.

Artikolu 44

It-trasformazzjoni ekonomika u l-industrijalizzazzjoni

1. Il-Partijiet ghandhom isahhu l-kooperazzjoni fil-qasam tat-trasformazzjoni ekonomika, inkluza l-industrijalizzazzjoni. Huma ghandhom jippromwovu t-tranzizzjoni minn ekonomiji b'dipendenza fuq il-komoditajiet ghal ekonomiji diversifikati, u jippromwovu l-beneficjazzjoni tar-rizorsi naturali, iz-zieda fil-valur u l-integrazzjoni fi ktajjen ta' valur regjonali u globali. Huma jaqblu dwar ir-rwol importanti li ghandu s-settur tas-servizzi fit-trasformazzjoni ekonomika u fl-industrijalizzazzjoni.

2. Il-Partijiet ghandhom jikkooperaw biex jappoggaw l-izvilupp ta' kapacitajiet produttivi, produttività mtejba, diversifikazzjoni u kompetittività. Huma ghandhom jaghmlu hilithom biex jeghlbu r-restrizzjonijiet min-naha tal-provvista permezz ta', *inter alia*, il-promozzjoni tal-innovazzjoni u t-titjib tat-teknologija u t-tixrid taghha, klima mtejba tan-negozju u tal-investiment, kapacitajiet regolatorji msahha, l-istabbiltà makroekonomika, kif ukoll l-izvilupp ta' swieq kapitali efficjenti u sistemi finanzjarji sodi ghal access imtejjeb ghall-finanzi, b'mod partikolari ghas-settur privat. Ghal dak l-ghan, huma jaffermaw l-importanza tad-digitalizzazzjoni tal-ekonomija fl-accellerazzjoni tal-izvilupp tal-kapacità produttiva. L-enfasi ghandha tkun fuq setturi u industriji b'zieda ta' valur gholi u b'potenzjal gholi ghal holqien ta' impjiegi decenti.

3. Il-Partijiet jimpenjaw ruhhom li jtejbu l-istabbiltà makroekonomika u finanzjarja billi jsegwu politiki fiskali u monetarji sodi u trasparenti u li jippromwovu riformi ekonomici u strutturali sabiex joholqu ambjent li jwassal ghal aktar investimenti u li jrawmu l-izvilupp tas-settur privat. Il-Partijiet jirrikonoxxu wkoll l-importanza tal-indipendenza tal-banek centrali fl-iffissar tal-ghanijiet ta' politika taghhom u fit-tmexxija tal-politiki monetarji. Huma jaqblu wkoll li jzommu djalogu u jiskambjaw informazzjoni bejn l-awtoritajiet taghhom, kif xieraq, biex itejbu l-fehim tal-principji fundamentali tal-ekonomiji rispettivi tal-Partijiet.

4. Il-Partijiet ghandhom jintensifikaw l-isforzi fl-edukazzjoni u t-tahrig teknici u vokazzjonali, kif ukoll fir-ricerka u l-innovazzjoni, u jorbtu tali mizuri b'mod aktar effettiv mal-opportunitajiet u l-htigijiet tal-hiliet tas-suq tax-xoghol. Huma ghandhom jikkooperaw biex jimmassimizzaw l-esperjenzi ta' xulxin, inkluz fl-izvilupp ta' kapacitajiet produttivi permezz tal-izvilupp tal-hiliet u l-promozzjoni tat-trasferiment tat-teknologija, it-trawwim ta' konnessjonijiet bejn ditti ta' Membri tal-OSAKP u tal-Parti UE, b'enfasi fuq l-MSMEs.

5. Il-Partijiet jaffermaw mill-gdid ir-rwol sinifikanti tal-infrastruttura fl-indirizzar tar-restrizzjonijiet min-naha tal-provvista u fl-izvilupp ta' ktajjen tal-valur regjonali u subregjonali kompetittivi permezz tal-facilitazzjoni tal-moviment efficjenti ta' oggetti, servizzi u kapital. Huma ghandhom jikkooperaw biex jizviluppaw infrastruttura efficjenti u sostenibbli, inkluzi t-trasport bl-ajru, bl-art u bil-bahar, l-energija, l-ilma u l-konnettività digitali, b'kunsiderazzjoni xierqa ghall-htigijiet differenti tal-ekonomiji tal-Istati l-inqas zviluppati, tal-Istati minghajr kosta u tal-Istati gzejjer. Ghaldaqstant, huma ghandhom jikkooperaw biex jimmobilizzaw ir-rizorsi pubblici u privati, inkluz permezz ta' investiment ghall-izvilupp tal-infrastruttura.

6. Il-Partijiet, b'impenn li jsegwu tkabbir ekonomiku kondiviz, jaqblu li jikkooperaw, *inter alia*, fuq l-oqsma li gejjin li ghandhom jitqiesu bhala setturi ta' prijorità: l-agrikoltura u n-negozju agrikolu, il-bhejjem u l-gilda, l-ekonomija blu, is-sajd, l-industriji tal-minjieri u estrattivi, l-industriji kulturali u kreattivi, it-turizmu sostenibbli, l-energija sostenibbli, l-ICT u t-trasport. Il-Partijiet jenfasizzaw ir-rwol sinifikanti ta' dawn is-setturi fiz-zieda tal-valur, il-holqien ta' impjiegi decenti, it-titjib tal-kapacitajiet produttivi u ghall-isforzi generali fuq it-trasformazzjoni ekonomika. Ghaldaqstant, huma ghandhom jikkooperaw fl-identifikazzjoni tal-ixprunaturi tat-tkabbir ghal kull settur, fil-mobilizzazzjoni tal-investiment u fl-indirizzar tar-restrizzjonijiet li jdghajfu l-istabbiliment ta' konnessjonijiet b'lura u 'l quddiem.

7. Il-Partijiet ghandhom jippromwovu d-djalogu, jistimolaw it-trasferiment tal-hiliet u tat-teknologija, jahdmu biex itejbu l-ktajjen tal-valur, u jsahhu l-kooperazzjoni ghall-arrikkiment reciproku tal-esperjenzi u t-tixrid tal-ahjar prattiki fis-settur tal-agrikoltura. Huma ghandhom jikkooperaw ukoll biex jappoggaw mekkanizmi u oqfsa mahsuba biex izidu l-produzzjoni agrikola sostenibbli u ta' kwalità.

Artikolu 45

L-izvilupp tas-settur privat

1. Il-Partijiet, filwaqt li jirrikonoxxu l-importanza tal-izvilupp tas-settur privat ghat-trasformazzjoni ekonomika u ghall-holqien tal-impjiegi, ghandhom jimmiraw li jippromwovu l-intraprenditorija u li jizviluppaw u jtejbu l-kompetittività tal-intraprizi. Ghandha tinghata attenzjoni partikolari lill-intraprizi mikro, zghar u ta' daqs medju, inkluzi negozji godda, b'mod partikolari permezz tal-promozzjoni ta' oqfsa legali, amministrattivi u istituzzjonali abilitanti, bil-hsieb li dawn jigu integrati b'success fi ktajjen tal-provvista u tal-valur sostenibbli. Ghandha tinghata attenzjoni wkoll lis-settur informali u biex l-attivitajiet ekonomici informali jigu aggornati f'ohrajn formali, u biex titheggeg l-integrazzjoni ta' objettivi relatati mas-sostenibbiltà fil-mudelli tan-negozju. Il-Partijiet jaqblu wkoll li jappoggaw l-izvilupp tal-intraprenditorija fost in-nisa u z-zghazagh fil-kuntest tat-tishih tal-pozizzjoni ekonomika taghhom u l-promozzjoni ta' zvilupp inkluziv. Huma jaffermaw l-importanza tal-bini ta' kapacitajiet regjonali u nazzjonali sabiex tittejjeb il-kompetittività fil-manifattura ta' teknologija medja u avvanzata.

2. Il-Partijiet ghandhom jippromwovu d-djalogu u l-kooperazzjoni bejn is-settur pubbliku u dak privat, inkluz permezz ta' fora tan-negozju fis-settur privat. Huma ghandhom isahhu l-kooperazzjoni ghall-arrikkiment reciproku tal-esperjenzi u t-tixrid tal-ahjar prattiki li jrawmu l-intraprenditorija, jippromwovu djalogu u kuntatti bejn in-negozji, u jistimolaw it-trasferimenti ta' hiliet u teknologija.

3. Il-Partijiet jaqblu fuq il-htiega li jistabbilixxu strategiji u jizviluppaw politiki ahjar dwar l-inkluzjoni finanzjarja u legizlazzjoni xierqa, u li jtejbu l-access ghall-finanzi u ghas-servizzi finanzjarji u mhux finanzjarji, inkluz permezz ta' mekkanizmi ta' finanzjament innovattivi, b'attenzjoni partikolari ghall-ghoti ta' kreditu affordabbli ghall-bdiewa tal-familja, ghall-bdiewa b'azjendi agrikoli zghar, ghall-intraprizi mikro, zghar u ta' daqs medju, u ghall-imprendituri nisa u zghazagh.

4. Il-Partijiet jirrikonoxxu li kemm is-sorsi pubblici kif ukoll dawk privati ta' finanzjament ghandhom rwol ewlieni biex jappoggaw l-izvilupp tas-settur privat, b'mod partikolari permezz ta' ghodod u mekkanizmi bhal shubijiet pubblici-privati (–PPPs, *public-private partnerships*) u finanzjament imhallat, u biex jistimolaw l-investiment fis-setturi rilevanti, inkluz l-izvilupp tal-infrastruttura. Ghaldaqstant, huma ghandhom jikkooperaw biex jizviluppaw oqfsa u strategiji trasparenti u prevedibbli ghall-uzu tal-PPPs, inkluz it-tishih tal-kapacitajiet istituzzjonali sabiex il-progetti jigu nnegozjati, implimentati u mmonitorjati taht arrangament ta' PPPs.

Kapitolu 3

Ix-xjenza, it-teknologija, l-innovazzjoni u r-ricerka

Artikolu 46

Ix-xjenza, it-teknologija u l-innovazzjoni

1. Il-Partijiet jirrikonoxxu r-rwol tax-xjenza, tat-teknologija u tal-innovazzjoni ('science, technology and innovation' — STI) fl-espansjoni tal-fruntieri tal-gharfien, fl-accellerazzjoni tat-tranzizzjoni u l-qabza lejn l-izvilupp sostenibbli permezz ta' trasformazzjoni ekonomika, zieda fil-katina tal-valur u konnessjonijiet bejn il-kumpaniji, fit-trawwim tal-izvilupp tal-gharfien u t-tishih tal-pozizzjoni tal-bniedem, b'mod partikolari tan-nisa u taz-zghazagh, u fl-appogg lil dawk li jiehdu d-decizjonijiet u li jfasslu l-politika fl-ezercizzju ta' zvilupp sostenibbli.

2. Il-Partijiet ghandhom jahdmu biex jizviluppaw socjetajiet ta' gharfien. Huma jaqblu li jinvestu fil-kapital uman, jippromwovu l-adozzjoni ta' oqfsa ta' politika u regolatorji koerenti u komprensivi, u jizviluppaw konnettività infrastrutturali u ghodod digitali.

3. Il-Partijiet ghandhom itejbu l-kooperazzjoni abbazi ta' beneficcju reciproku, billi jibnu fuq il-mekkanizmi ezistenti, filwaqt li jesploraw toroq godda fil-finanzjament tal-STI, soggetti ghal protezzjoni xierqa u effettiva tad-drittijiet tal-proprjetà intellettwali. Huma ghandhom jippromwovu l-gharfien indigenu, tradizzjonali u lokali bhala ghodda biex jitnaqqsu l-lakuni fl-gharfien u fit-teknologija fis-setturi rilevanti.

4. Il-Partijiet ghandhom jinkoraggixxu l-investiment fil-holqien, it-tixrid u t-trasferiment ta' teknologiji godda b'attenzjoni partikolari ghal teknologiji nodfa u innovattivi li jharsu l-ambjent. Huma ghandhom jippromwovu l-energija rinnovabbli u jikkooperaw fl-izvilupp ta' kapacità produttiva u regolatorja.

5. Il-Partijiet ghandhom jindirizzaw l-impatt potenzjali tat-teknologiji fuq is-socjetà, jindirizzaw kwistjonijiet relatati mac-cibersigurtà u jiggarantixxu l-protezzjoni tad-data personali, u jikkunsidraw l-effetti ta' teknologija fixkiela, inkluzi l-intelligenza artificjali u r-robotika.

6. Il-Partijiet jirrikonoxxu r-rwol tal-ispazju bhala facilitatur ghal beneficcji socjali u ekonomici, inkluz fl-oqsma tal-ambjent, it-tibdil fil-klima, il-governanza tal-oceani, it-trasport, l-energija, l-agrikoltura, l-estrazzjoni u l-forestrija. Huma ghandhom jikkooperaw fi kwistjonijiet ta' interess komuni fl-attivitajiet spazjali civili, bhar-ricerka spazjali, l-applikazzjonijiet u s-servizzi tas-Sistemi Globali ta' Navigazzjoni bis-Satellita, l-izvilupp ta' sistemi ta' awmentazzjoni bis-satellita, l-uzu ta' applikazzjonijiet u servizzi ta' Osservazzjoni tad-Dinja u x-Xjenza tad-Dinja.

Artikolu 47

Ir-ricerka u l-izvilupp

1. Il-Partijiet jaqblu li r-ricerka u l-izvilupp huma kritici biex jinholqu l-prosperità ekonomika u l-opportunitajiet ghal xoghol decenti, u jistghu jaghtu kontribut centrali sabiex jitwettqu l-ghanijiet ta' dan il-Ftehim.

2. Il-Partijiet ghandhom jinkoraggixxu l-generazzjoni u t-tixrid ta' gharfien gdid, filwaqt li jqisu l-impatti potenzjali tieghu, inkluzi effetti dannuzi, fuq l-ambjent u s-socjetà. Huma ghandhom jappoggaw it-titjib tal-hiliet biex izommu l-pass mal-avvanzi teknologici u l-innovazzjoni, u ghandhom jappoggaw il-mobilità u t-tahrig tar-ricerkaturi. Huma ghandhom jippromwovu shubijiet bejn l-industrija, l-akkademici u s-settur pubbliku, kif ukoll attivitajiet tas-settur privat immirati lejn il-gbir tal-gharfien u l-ittestjar tal-ideat sabiex jiggeneraw prodotti godda b'potenzjal kummercjali reali, filwaqt li jaghtu attenzjoni specjali lin-nisa u liz-zghazagh bhala innovaturi.

3. Il-Partijiet ghandhom jippromwovu l-investimenti fir-ricerka u l-izvilupp, specjalment f'segmenti b'valur mizjud gholi tal-ktajjen tal-valur, u ghandhom jaghmlu hilithom biex jindirizzaw l-isfidi tas-socjetà, specjalment fl-oqsma tal-ambjent, it-tibdil fil-klima, l-energija, is-sikurezza u s-sigurtà alimentari, u s-sahha.

Artikolu 48

L-ICT u l-ekonomija digitali

1. Il-Partijiet ghandhom jikkooperaw biex inaqqsu d-distakk digitali billi jippromwovu l-kooperazzjoni fir-rigward tal-izvilupp tas-socjetà digitali ghall-beneficcju tac-cittadini u tan-negozji permezz tal-accessibbiltà ghat-teknologiji digitali, inkluzi l-ICT, adattati ghac-cirkostanzi lokali. Il-Partijiet ghandhom jappoggaw mizuri li jippermettu access facli ghall-ICT permezz ta', fost l-ohrajn, l-uzu ta' sorsi ta' energija affordabbli u rinnovabbli u l-izvilupp u r-riallokazzjoni ta' networks minghajr fili bi prezz baxx. Huma ghandhom jahdmu wkoll lejn komplementarjetà u armonizzazzjoni akbar tas-sistemi ta' komunikazzjoni u l-adattament taghhom ghal teknologiji godda.

2. Il-Partijiet jaqblu fuq ir-rwol centrali tal-ekonomija digitali bhala amplifikatur u accelleratur ghall-bidla li tista' tixpruna diversifikazzjoni ekonomika sinifikanti, tohloq l-impjiegi u tippermetti t-tkabbir f'daqqa. Huma jaqblu li javvanzaw id-digitalizzazzjoni bil-hsieb li jnaqqsu l-kostijiet tat-tranzazzjoni u jnaqqsu l-assimetriji fl-informazzjoni bl-ghanijiet generali li jtejbu l-produttività u s-sostenibbiltà.

3. Il-Partijiet ghandhom jippromwovu u jappoggaw l-intraprenditorija digitali, b'mod partikolari min-nisa u z-zghazagh, u t-trasformazzjoni digitali tal-intraprizi mikro, zghar u ta' daqs medju. Huma ghandhom jinkoraggixxu l-izvilupp tal-kummerc elettroniku biex igeddu l-ktajjen tal-provvista u jespandu s-swieq, u jinkoraggixxu l-espansjoni tal-operazzjonijiet bankarji elettronici, inkluz ghat-tnaqqis tal-kostijiet tar-rimessi, u l-iskjerament ta' soluzzjonijiet ta' governanza elettronika.

4. Il-Partijiet ghandhom jikkooperaw fl-izvilupp u l-gestjoni ta' politiki dwar il-privatezza u l-protezzjoni tad-data, jippromwovu mizuri biex jiffacilitaw il-flussi tad-data, u jappoggaw il-qafas regolatorju biex jippromwovu l-produzzjoni, il-bejgh u l-konsenja ta' prodotti u s-servizzi digitali.

Kapitolu 4

Il-kooperazzjoni kummercjali

Artikolu 49

Il-kummerc u l-izvilupp sostenibbli

1. Il-Partijiet jirrikonoxxu li l-izvilupp socjali u ekonomiku u l-harsien tal-ambjent huma interdipendenti u jsahhu lil xulxin. Huma jaffermaw mill-gdid l-impenn taghhom, b'kunsiderazzjoni xierqa ghal-livelli rispettivi ta' zvilupp taghhom, li jtejbu l-integrazzjoni tal-izvilupp sostenibbli, li jikkonsisti fl-izvilupp ekonomiku, l-izvilupp socjali u l-harsien tal-ambjent, f'kull aspett tar-relazzjonijiet kummercjali taghhom sabiex jippromwovu t-tkabbir sostenibbli. Ghal dak l-ghan, il-Partijiet ghandhom jinkoraggixxu fir-relazzjonijiet kummercjali taghhom livell gholi ta' harsien tal-ambjent, protezzjoni socjali u protezzjoni tal-haddiema, b'mod partikolari dawk l-impenji specifikati fl-Artikolu 54, fil-Kapitoli 1 sa 3 tat-Titolu V u fil-Kapitolu 2 tat-Titolu III ta' din il-Parti, sabiex jitwettqu l-objettivi tal-SDGs miftiehma taht l-Agenda 2030. Il-Partijiet jaqblu wkoll li jenhtieg li l-mizuri ambjentali u socjali ma jintuzawx ghal skopijiet protezzjonisti.

2. Il-Partijiet jaqblu li mhuwiex xieraq li jinkoraggixxu l-kummerc u l-investiment billi jbaxxu jew joffru li jbaxxu l-livell ta' protezzjoni domestika moghtija fil-ligijiet ambjentali jew tax-xoghol, jew l-infurzar taghhom.

3. Il-Partijiet jirrikonoxxu d-drittijiet rispettivi taghhom biex jiddeterminaw l-objettivi u l-prijoritajiet tal-politika ta' zvilupp sostenibbli u jistabbilixxu l-livelli taghhom ta' protezzjoni domestika fl-oqsma socjali, tax-xoghol u ambjentali, inkluz it-tibdil fil-klima, skont kif iqisu li huwa xieraq, sakemm il-ligijiet u l-politiki adottati ma jkunux inkonsistenti mal-impenji taghhom ghal standards ta' protezzjoni rikonoxxuti fuq livell internazzjonali u ftehimiet rilevanti.

4. Il-Partijiet ghandhom jippromwovu l-kummerc fil-prodotti miksuba permezz tal-gestjoni sostenibbli, il-konservazzjoni u l-uzu efficjenti tar-rizorsi naturali. Il-Partijiet ghandhom jikkooperaw ukoll biex jippromwovu l-kummerc u l-investiment f'oggetti u servizzi ta' rilevanza partikolari ghall-mitigazzjoni tat-tibdil fil-klima, inkluz fi prodotti manifatturati u manifatturati mill-gdid b'livell baxx ta' emissjonijiet ta' karbonju, energija rinnovabbli, u prodotti u servizzi efficjenti fl-uzu tal-energija f'konformità mal-impenji internazzjonali taghhom.

5. Il-Partijiet ghandhom jikkooperaw biex jippromwovu l-koerenza u l-appogg reciproku bejn il-politiki kummercjali, tax-xoghol u ambjentali, u ghandhom isahhu d-djalogu, u l-iskambju ta' informazzjoni u tal-ahjar prattiki, dwar aspetti relatati mal-kummerc tal-izvilupp sostenibbli, inkluz bl-involviment tal-partijiet ikkoncernati rilevanti. F'dak il-kuntest, huma jaqblu wkoll li jikkooperaw biex jippromwovu prattiki ta' responsabbiltà socjali korporattiva u mgiba responsabbli fin-negozju, inkluzi linji gwida, standards u strumenti applikabbli rikonoxxuti fuq livell internazzjonali billi jinkorporaw dawk il-prattiki f'attivitajiet kummercjali u ta' negozju. Barra minn hekk, il-kooperazzjoni ghandu jkollha l-ghan li tindirizza l-isfidi u l-opportunitajiet mahluqa mill-aspetti relatati mal-kummerc ta' skemi ta' assigurazzjoni sostenibbli volontarji privati u pubblici marbuta ma', *inter alia*, ix-xoghol, l-ambjent, il-konservazzjoni tal-bijodiversità, l-uzu u l-gestjoni sostenibbli tar-rizorsi tal-foresti u l-prattiki tas-sajd sostenibbli u l-kummerc fi prodotti tas-sajd gestiti b'mod sostenibbli.

6. Il-Partijiet jaqblu li jzommu jew jistabbilixxu, fejn xieraq, sistemi li jappoggaw u jimmonitorjaw l-implimentazzjoni effettiva tal-istandards socjali, tax-xoghol u ambjentali rikonoxxuti fuq livell internazzjonali u l-ftehimiet rilevanti, fil-kuntest tar-relazzjonijiet kummercjali taghhom, inkluz billi jsahhu l-kapacitajiet istituzzjonali biex jadottaw u jinfurzaw il-legizlazzjoni rilevanti.

Artikolu 50

Arrangamenti kummercjali

1. Il-Partijiet jirrikonoxxu l-importanza li jibnu fuq il-kisbiet tal-Ftehim ta' Cotonou fil-kuntest tar-relazzjonijiet kummercjali taghhom. Huma jissottolinjaw is-sinifikat tal-kummerc fir-relazzjonijiet generali taghhom u jimpenjaw ruhhom li jippromwovu l-intensifikazzjoni u d-diversifikazzjoni tal-flussi kummercjali ghall-beneficcju reciproku taghhom, b'mod partikolari bil-ghan tal-integrazzjoni tal-ekonomiji tal-Membri tal-OSAKP fil-ktajjen tal-valur regjonali u globali.

2. Il-Partijiet jaqblu li l-kooperazzjoni kummercjali ghandha titmexxa f'konformità mas-sistema kummercjali multilaterali bbazata fuq ir-regoli bil-hsieb li jittejjeb il-kummerc hieles, gust u miftuh ghall-kisba ta' tkabbir u zvilupp sostenibbli, specjalment fil-Membri tal-OSAKP. Ghal dak l-ghan, il-kooperazzjoni ghandha tkun konformi mal-obbligi assunti mill-Partijiet fi hdan il-qafas tal-Organizzazzjoni Dinjija tal-Kummerc (WTO, *World Trade Organization*), inkluzi dispozizzjonijiet ghal trattament specjali u differenzjali.

3. Il-Partijiet jirrikonoxxu l-importanza li jikkonkludu arrangamenti kummercjali, li jiksbu opportunitajiet kummercjali akbar u jrawmu l-integrazzjoni effettiva taghhom fl-ekonomija globali. Il-Partijiet jirrikonoxxu d-dritt rispettiv taghhom li jidhlu f'arrangamenti regjonali jew multilaterali ghat-tnaqqis jew l-eliminazzjoni ta' mizuri mhux tariffarji li jaffettwaw il-kummerc f'oggetti u servizzi. Il-Partijiet jaghmlu hilithom ukoll biex jillimitaw l-impatti negattivi possibbli tal-arrangamenti kummercjali rispettivi taghhom ma' partijiet terzi fuq il-pozizzjonijiet kompetittivi li kull Parti tgawdi fis-swieq domestici tal-ohrajn.

4. Filwaqt li jzommu f'mohhhom il-htiega li jibnu fuq l-arrangamenti kummercjali preferenzjali ezistenti taghhom u fuq il-Ftehimiet ta' Shubija Ekonomika (FSE) bhala strumenti tal-kooperazzjoni kummercjali taghhom, il-Partijiet jirrikonoxxu li l-kooperazzjoni ghandha primarjament tissahhah biex tappogga l-implimentazzjoni konkreta ta' dawk l-istrumenti ezistenti.

5. Il-Partijiet jaqblu wkoll li l-qafas tal-FSE ghandu jkun inkluziv u jqis l-eterogeneità tas-sitwazzjonijiet fil-Membri u r-regjuni tal-OSAKI, f'diversi stadji tal-process tal-FSE u l-livell ta' zvilupp tal-Membri tal-OSAKI. Il-firmatarji ghall-FSE jaffermaw mill-gdid l-impenji taghhom li jiehdu l-mizuri kollha mehtiega biex jizguraw l-implimentazzjoni shiha taghhom, li jenhtieg li jwasslu ghat-tkabbir u l-izvilupp ekonomici taghhom, filwaqt li jikkontribwixxu ghall-approfondiment tal-processi ta' integrazzjoni regjonali fl-Afrika, il-Karibew u l-Pacifiku (AKP). Il-Partijiet jirrikonoxxu l-importanza li jwessghu l-kamp ta' applikazzjoni tal-FSE u jinkoraggixxu l-adezjoni ta' Stati Membri godda. Il-Partijiet jaqblu li jzommu jew jistabbilixxu, fil-livelli xierqa, arrangamenti bejn l-AKP-UE biex jissorveljaw l-implimentazzjoni tal-FSE u jivvalutaw l-impatt taghhom fuq l-izvilupp tal-ekonomiji tal-Membri tal-OKAPI madwar ir-regjuni AKP u fuq il-processi ta' integrazzjoni regjonali taghhom.

6. Il-Partijiet ghall-FSE rispettivi jaqblu li r-referenzi li jinsabu fihom ghad-dispozizzjonijiet dwar mizuri xierqa fil-Ftehim ta' Cotonou jinftiehmu bhala referenzi ghad-dispozizzjonijiet korrispondenti f'dan il-Ftehim.

7. Il-Partijiet jaqblu wkoll li l-kooperazzjoni taghhom ghandha tikkontribwixxi biex jigu intensifikati l-isforzi u l-processi ta' integrazzjoni regjonali fl-Afrika, fil-Karibew u fil-Pacifiku u biex jitheggeg aktar il-kummerc regjonali intra-AKP.

8. Il-Partijiet jissottolinjaw l-importanza tal-partecipazzjoni attiva taghhom fid-WTO, kif ukoll f'organizzazzjonijiet internazzjonali relevanti ohrajn billi jsiru membri ta' dawk l-organizzazzjonijiet u jsegwu mill-qrib l-agenda u l-attivitajiet taghhom. Huma jaqblu li jikkooperaw mill-qrib fl-identifikazzjoni u t-tishih tal-interessi komuni taghhom fil-kooperazzjoni ekonomika u kummercjali internazzjonali, b'mod partikolari fid-WTO. F'dan il-kuntest, ghandha tinghata attenzjoni partikolari biex jittejjeb l-access ghall-Unjoni Ewropea u ghal swieq ohrajn ghal oggetti u servizzi li joriginaw mill-Membri tal-OSAKP.

9. Il-Partijiet jaqblu fuq l-importanza tal-flessibbiltà fir-regoli tad-WTO biex iqisu l-livelli differenti ta' zvilupp tal-pajjizi u r-regjuni tal-AKP, kif ukoll id-diffikultajiet li jiffaccjaw biex jissodisfaw l-obbligi taghhom. Ghalhekk, huma jaqblu wkoll li jikkooperaw biex jizviluppaw il-kapacità mehtiega u xierqa biex jimplimentaw b'mod effettiv l-impenji taghhom tad-WTO. Il-Partijiet jirrikonoxxu wkoll l-approcc innovattiv ghal trattament specjali u differenzjali inerenti fil-Ftehim ta' Facilitazzjoni tal-Kummerc (TFA, *Trade Facilitation Agreement*) tad-WTO li jippermetti lill-pajjizi l-inqas zviluppati (LCDs, *least developed countries*) u lill-pajjizi li qeghdin jizviluppaw jimplimentaw bis-shih l-impenji taghhom kontingenti fuq l-ghoti tal-appogg kummercjali mehtieg f'konformità man-notifiki tal-implimentazzjoni taghhom taht it-TFA.

10. Il-Partijiet jirrikonoxxu l-importanza li jtejbu d-djalogu biex jindirizzaw il-kummerc u kwistjonijiet ta' interess komuni relatati mal-kummerc. Huma jaqblu li jippromwovu l-involviment tas-socjetà civili u tas-settur privat f'dak id-djalogu.

Artikolu 51

Il-kummerc fis-servizzi

1. Il-Partijiet jaqblu li l-kummerc fis-servizzi huwa magna b'sahhitha ghat-tkabbir u l-izvilupp tal-ekonomiji taghhom u jkomplu jaffermaw mill-gdid id-drittijiet u l-obbligi rispettivi taghhom skont il-Ftehim Generali tad-WTO dwar il-Kummerc fis-Servizzi (–GATS, *General Agreement on Trade in Services*).

2. Il-Partijiet jimpenjaw ruhhom li jikkooperaw u jtejbu l-kummerc fis-servizzi, specjalment fil-modi ta' provvista ta' interess ghall-esportazzjoni ghalihom, inkluz il-moviment ta' persuni fizici ghall-finijiet ta' negozju, u f'setturi li jqisu bhala prijoritajiet, inkluz is-settur tal-ICT, it-turizmu, it-trasport, is-servizzi ambjentali, is-servizzi finanzjarji, u s-servizzi sportivi u setturi ta' prijorità ohrajn, kif xieraq.

3. Il-Partijiet, filwaqt li jqisu l-Artikolu 39(2), ghandhom jikkooperaw biex isahhu l-kapacità fil-provvista ta' servizzi relatati mal-industriji kulturali u kreattivi.

4. Il-Partijiet ghandhom jikkooperaw biex jindirizzaw l-ostakli ghall-kummerc fis-servizzi bil-hsieb li jiffacilitaw l-access ghas-swieq u jtejbu l-kummerc. Huma jaqblu wkoll li jsahhu l-kooperazzjoni taghhom biex jappoggaw l-izvilupp ta' oqfsa u kapacitajiet regolatorji domestici, itejbu l-kapacità tal-forniturі tas-servizzi li jikkonformaw mar-regolamenti u l-istandards tal-Parti UE u tal-Membri tal-OSAKP fil-livelli kontinentali, regjonali, nazzjonali u subnazzjonali, u jinkoraggixxu l-istabbiliment ta' ftehimiet ta' rikonoxximent reciproku, fejn xieraq, fis-setturi tas-servizzi ta' interess reciproku msemmija fil-paragrafu 2.

5. Il-Partijiet jirrikonoxxu l-importanza ta' servizzi tat-trasport marittimu kosteffettivi u efficjenti bhala l-mod ewlieni ta' trasport li jiffacilita l-kummerc. Il-Partijiet ghandhom itejbu l-kompetittività tas-servizzi tat-trasport marittimu billi jsahhu l-konnettività biex itejbu l-fluss sikur tal-merkanzija u tan-nies fis-settur tat-trasport marittimu. Ghal dak l-ghan, huma ghandhom jikkooperaw fil-fora xierqa biex jilliberalizzaw it-trasport marittimu bhala l-mod ewlieni ta' trasport biex jiffacilitaw il-kummerc. Huma ghandhom jippermettu access ghas-swieq internazzjonali tat-trasport marittimu u ghall-portijiet u s-servizzi fil-portijiet, fuq bazi kummercjali u mhux diskriminatorja. Il-Partijiet ghandhom jikkooperaw fl-isforzi biex jizviluppaw u jippromwovu servizzi tat-trasport marittimu kosteffettivi u efficjenti fil-Membri tal-OSAKP bil-hsieb li tizdied il-partecipazzjoni tal-operaturi tal-Membri tal-OSAKP fis-servizzi tat-trasport marittimu internazzjonali.

Artikolu 52

Oqsma relatati mal-kummerc

1. Il-Partijiet jirrikonoxxu l-importanza dejjem tikber ta' mizuri mhux tariffarji (–NTMs, *non-tariff measures*) fil-kummerc hekk kif jaqghu l-ostakli tariffarji. Ghalhekk, huma jirrikonoxxu l-htiega li jikkooperaw bil-hsieb li jissorveljaw u jnehhu l-ostakli mhux mehtiega ghall-kummerc u, b'hekk, izidu u jiffacilitaw il-kummerc bejn il-Parti UE u l-Membri tal-OSAKP u fost il-Membri tal-OSAKP. F'dan ir-rigward, il-Partijiet jaqblu li jzommu jew jistabbilixxu, fejn xieraq, arrangamenti biex jindirizzaw l-NTMs li jistghu jaffettwaw b'mod negattiv l-esportazzjonijiet lejn is-suq tan-naha l-ohra.

2. Il-Partijiet jaqblu li jtejbu l-kooperazzjoni taghhom fil-qasam tal-istandardizzazzjoni u tac-certifikazzjoni tal-oggetti biex jipprevjenu, jidentifikaw u jeliminaw l-ostakli teknici mhux mehtiega ghall-kummerc fi hdan il-kamp ta' applikazzjoni tal-Ftehim tad-WTO dwar l-Ostakli Teknici ghall-Kummerc (il-"Ftehim dwar l-OTK") u ghandhom jaghmlu hilithom biex jibnu fuq dan billi jzidu u jsahhu t-trasparenza. Il-Partijiet jaqblu wkoll li jikkooperaw biex jistabbilixxu u jtejbu l-kapacitajiet teknici u l-infrastruttura istituzzjonali dwar kwistjonijiet li jikkoncernaw ostakli teknici ghall-kummerc.

3. Il-Partijiet jaffermaw mill-gdid id-drittijiet ta' kull Parti li tadotta jew li tinforza mizuri sanitarji u fitosanitarji (SPS, *sanitary and phytosanitary*) biex tipprotegi l-hajja jew is-sahha tal-bniedem, tal-annimali jew tal-pjanti fit-territorju taghha, filwaqt li tizgura li tali mizuri SPS adottati minn kull Parti ma joholqux ostakli bla bzonn ghall-kummerc, skont il-Ftehim tad-WTO dwar l-Applikazzjoni ta' mizuri Sanitarji u Fitosanitarji (il-"Ftehim SPS"). Ghal dak l-ghan, il-Partijiet jaqblu li jtejbu l-kollaborazzjoni taghhom ghall-implimentazzjoni effettiva tal-principji u d-dixxiplini tal-Ftehim SPS, filwaqt li jqisu l-livelli ta' zvilupp rispettivi taghhom. F'dak il-kuntest, il-Partijiet ghandhom jikkooperaw biex jindirizzaw kwistjonijiet sanitarji u fitosanitarji, inkluz l-immaniggjar ta' rezistenza antimikrobika, u kwistjonijiet ta' benessri tal-annimali, sabiex isahhu l-kapacitajiet tal-Partijiet u jtejbu l-access ghas-swieq tal-Parti l-ohra, filwaqt li jissalvagwardjaw il-livell xieraq ta' protezzjoni tal-bnedmin, tal-annimali u tal-pjanti.

4. Il-Partijiet jirrikonoxxu li s-sistema tal-proprjetà intellettwali hija mahsuba biex tippromwovi l-progress ekonomiku, socjali u kulturali billi tistimula x-xoghol kreattiv u l-innovazzjoni teknologika, specjalment bejn il-Parti UE u r-regjuni tal-AKP, filwaqt li tikkontribwixxi ghal ekonomija aktar sostenibbli u inkluziva. F'dak il-kuntest, il-Partijiet jaffermaw mill-gdid l-importanza tal-protezzjoni u l-infurzar tad-drittijiet tal-proprjetà intellettwali, kif iddikjarat fl-Artikolu 7 tal-Ftehim tad-WTO dwar l-Aspetti tad-Drittijiet tal-Proprjetà Intellettwali Relatati mal-Kummerc (il-"Ftehim TRIPS", *Trade-Related Aspects of Intellectual Property Rights*), li jenhtieg li jikkontribwixxu ghall-promozzjoni tal-innovazzjoni teknologika u ghat-trasferiment u t-tixrid tat-teknologija, ghall-vantagg reciproku tal-produtturi u tal-utenti tal-gharfien teknologiku u b'mod li jwassal ghall-benessri socjali u ekonomiku, u ghal bilanc ta' drittijiet u obbligi. Il-Partijiet jirrikonoxxu l-htiega li jipprotegu d-drittijiet tal-proprjetà intellettwali, inkluzi d-drittijiet tal-awtur u drittijiet relatati, trademarks, indikazzjonijiet geografici, disinji industrijali, topografiji ta' cirkwiti integrati, drittijiet ta' varjetajiet ta' pjanti u privattivi. Dik il-protezzjoni ghandha tinkludi wkoll protezzjoni kontra kompetizzjoni ingusta, u protezzjoni ta' informazzjoni mhux divulgata. Il-Partijiet jissottolinjaw l-importanza, f'dan il-kuntest, tal-aderenza mal-Ftehim TRIPS, mal-Konvenzjoni dwar id-Diversità Bijologika, maghmula f'Rio de Janeiro fil-5 ta' Gunju 1992, u mal-konvenzjonijiet imsemmija fil-Parti I tal-Ftehim TRIPS, f'konformità mal-livell ta' zvilupp taghhom. Il-Partijiet jissottolinjaw ukoll l-importanza tal-kooperazzjoni u tal-assistenza teknika fil-qasam tal-proprjetà intellettwali ghall-mizuri, il-proceduri u r-rimedji mehtiega biex jizguraw l-infurzar ta' drittijiet tal-proprjetà intellettwali bil-hsieb li jiksbu livell effettiv ta' protezzjoni, specjalment fil-Membri tal-OSAKP.

5. Il-Partijiet jaffermaw mill-gdid li l-introduzzjoni u l-implimentazzjoni ta' politki u regoli ta' kompetizzjoni effettivi u tajbin huma ta' importanza krucjali sabiex itejbu u jiggarantixxu klima li tiffavorixxi l-investiment, process ta' industrijalizzazzjoni sostenibbli u trasparenza fl-access ghas-swieq. Ghalhekk, huma jimpenjaw ruhhom li jimplimentaw regoli u politiki nazzjonali jew regjonali biex jindirizzaw b'mod effettiv prattiki kummercjali antikompetittivi, inkluzi sussidji relatati ma' attivitajiet ekonomici moghtija mill-Partijiet, li ghandhom il-potenzjal li jfixklu l-funzjonament xieraq tas-swieq u li jaffettwaw b'mod negattiv l-interessi kummercjali tal-Partijiet l-ohrajn. Il-Partijiet jimpenjaw ruhhom li jizguraw kondizzjonijiet ekwivalenti ta' kompetizzjoni bejn il-partecipanti fis-suq pubbliku u f'dak privat. Huma jaqblu wkoll li jsahhu l-kooperazzjoni f'dan il-qasam bil-hsieb li jifformulaw u jappoggaw politiki ta' kompetizzjoni effettivi mal-awtoritajiet nazzjonali u regjonali xierqa, li progressivament jizguraw l-infurzar efficjenti tar-regoli tal-kompetizzjoni. F'dak il-kuntest, il-Partijiet jaqblu li jikkooperaw biex jizviluppaw il-kapacitajiet adegwati bil-hsieb li jistabbilixxu l-qafas legali xieraq ghall-protezzjoni tal-kompetizzjoni u l-infurzar tieghu permezz ta' agenziji tal-kompetizzjoni xierqa, b'mod partikolari fit-territorju tal-Membri tal-OSAKP.

6. Il-Partijiet jaqblu li jzidu l-kooperazzjoni biex jizguraw thaddim ahjar tas-swieq internazzjonali tal-komoditajiet u t-trasparenza tas-suq.

7. Il-Partijiet jirrikonoxxu l-importanza ta' akkwist pubbliku trasparenti biex jippromwovu l-izvilupp ekonomiku u l-industrijalizzazzjoni. Il-Partijiet jaqblu fuq l-importanza tal-kooperazzjoni biex itejbu l-fehim reciproku tas-sistemi ta' akkwist pubbliku rispettivi taghhom. Il-Partijiet jimpenjaw ruhhom ghall-principji tat-trasparenza, tal-kompetittività u tal-prevedibbiltà tas-sistemi tal-akkwist u ghandhom jikkooperaw fil-harsien taghhom.

Artikolu 53

Il-facilitazzjoni tal-kummerc

Il-Partijiet jirrikonoxxu l-importanza li jnaqqsu l-ispejjez tal-kummerc biex jiksbu tkabbir inkluziv u sostenibbli fl-ekonomiji taghhom. Ghalhekk, huma ghandhom jikkooperaw biex jissimplifikaw l-importazzjoni, l-esportazzjoni, it-tranzitu u proceduri doganali ohrajn, inkluza d-digitalizzazzjoni tal-proceduri doganali u ta' approvazzjoni, kif ukoll biex izidu t-trasparenza tar-regolamenti doganali u kummercjali u jiffacilitaw il-kummerc legittimu, filwaqt li jibnu fuq l-impenji rispettivi taghhom taht it-TFA. F'konformità mat-TFA, il-Membri tal-OSAKP jehtiegu assistenza teknika adegwata u prevedibbli biex jibnu l-kapacitajiet taghhom biex jimplimentaw bis-shih dan il-Ftehim. Il-Partijiet jimpenjaw ruhhom ukoll li jipprovdu dik l-assistenza abbazi tal-htigijiet ta' implimentazzjoni tal-Membri tal-OSAKP kif innotifikati taht it-TFA.

TITOLU V

Is-sostenibbiltà ambjentali u t-tibdil fil-klima

Artikolu 54

1. Il-Partijiet jaqblu li d-degradazzjoni ambjentali, l-uzu mhux sostenibbli tar-rizorsi naturali u t-tibdil fil-klima joholqu theddida serja ghall-kisba tal-izvilupp sostenibbli u jpoggu f'riskju l-hajjiet, il-kwalità tal-hajja u l-ghajxien tal-generazzjonijiet attwali u futuri. F'dak ir-rigward, il-Partijiet jaffermaw mill-gdid il-htiega ghal livell gholi ta' protezzjoni ambjentali u konservazzjoni effettiva u gestjoni sostenibbli tar-rizorsi naturali, inkluza d-diversità bijologika. Huma jaffermaw il-htiega li jaqblu fuq azzjoni ambizzjuza ghall-gestjoni u t-tnaqqis tal-effetti avversi tat-tibdil fil-klima, u li jistabbilixxu l-ekonomiji taghhom fuq moghdijiet ta' tkabbir sostenibbli u reziljenti b'livell baxx ta' emissjonijiet ta' karbonju, filwaqt li jikkontribwixxu ghall-holqien ta' impjiegi decenti ghal kulhadd.

2. Il-Partijiet ghandhom jintegraw is-sostenibbiltà ambjentali, il-glieda kontra t-tibdil fil-klima u l-insegwiment ta' tkabbir ambjentalment sostenibbli fil-politiki, il-pjanijiet u l-investimenti kollha. Huma ghandhom jaghmlu hilithom biex jibnu alleanzi effettivi f'ambjenti internazzjonali dwar kwistjonijiet rilevanti bil-hsieb li jmexxu azzjoni globali 'l quddiem u jizguraw impenn kostruttiv mal-awtoritajiet lokali, mas-socjetà civili u mas-settur privat. Il-Partijiet ghandhom jimplimentaw b'mod effettiv il-ftehimiet ambjentali multilaterali li jkunu Partijiet ghalihom.

3. Il-Partijiet ghandhom ifittxu li jibnu u jsahhu r-reziljenza, b'mod partikolari tal-popolazzjonijiet vulnerabbli, quddiem l-isfidi ambjentali u dawk relatati mat-tibdil fil-klima, kif ukoll id-dizastri naturali u dawk ikkawzati mill-bniedem.

4. Fil-promozzjoni tas-sostenibbiltà ambjentali u fl-indirizzar tat-tibdil fil-klima u tad-dizastri naturali, il-Partijiet ghandhom iqisu: (i) il-vulnerabbiltà tas-SIDS, tal-pajjizi minghajr kosta li qed jizviluppaw (LLDCs, *landlocked developing countries*) u tal-popolazzjonijiet kostali, inkluzi l-isforzi taghhom biex jadattaw, specjalment ghat-theddida kkawzata mit-tibdil fil-klima u l-ezawriment tar-rizorsi naturali; (ii) l-esponiment u l-vulnerabbiltà tal-pajjizi ghall-problemi li qed imorru ghall-aghar ta' nixfiet, gharghar, erozjoni kostali, skarsezza tal-ilma, degradazzjoni tal-art u tal-foresti, telfien tal-bijodiversità, deforestazzjoni u dezertifikazzjoni; (iii) il-htiega li jigu minimizzati, evitati u indirizzati t-telf u l-hsara assocjati mal-effetti avversi tat-tibdil fil-klima, inkluzi eventi li jevolvu bil-mod bhaz-zieda fil-livell tal-bahar; (iv) ir-rabtiet bejn l-istrategiji dwar it-tibdil fil-klima u t-tnaqqis tar-riskju ta' dizastri, ir-reziljenza u s-sigurtà alimentari; (v) ir-rwol krucjali tal-ekosistemi naturali ghall-izgurar tas-sigurtà alimentari u tan-nutrizzjoni, u ghall-glieda kontra t-tibdil fil-klima; (vi) ir-rabta bejn id-degradazzjoni ambjentali u t-tibdil fil-klima mal-ispostament u l-migrazzjoni; u (vii) l-impatt negattiv tat-tibdil fil-klima u tad-degradazzjoni ambjentali fuq il-paci u s-sigurtà.

Kapitolu 1

Is-sostenibbiltà ambjentali

Artikolu 55

L-ambjent u r-rizorsi naturali

1. Il-Partijiet ghandhom jahdmu biex jippreservaw, iharsu, itejbu u jirriabilitaw l-ambjent. Ghal dak l-ghan, huma ghandhom jippromwovu mizuri fil-livell nazzjonali, regjonali u globali, inkluz fl-oqsma ta' valur gholi tal-bijodiversità u l-protezzjoni tal-ekosistemi naturali, il-kwalità tal-arja, il-kwalità tal-ilma, l-iskarsezza tal-ilma u n-nixfiet, l-immaniggjar tal-iskart, it-tniggis industrijali u l-perikli industrijali u l-immaniggjar tas-sustanzi kimici.

2. Il-Partijiet ghandhom jappoggaw il-konservazzjoni u l-gestjoni u l-uzu sostenibbli tar-rizorsi naturali, inkluzi l-art, l-ilma, il-foresti, il-bijodiversità u l-ekosistemi. Huma ghandhom jippromwovu azzjoni biex itemmu t-traffikar ta' specijiet protetti ta' flora u fawna, u jindirizzaw kemm id-domanda ghal prodotti illegali li joriginaw minn organizmi selvaggi kif ukoll il-provvista taghhom. Huma ghandhom jippromwovu l-governanza sostenibbli tal-pussess tal-art, tas-sajd u tal-foresti.

3. Il-Partijiet ghandhom jippromwovu l-istrumenti legali, l-istrategiji integrati tal-ambjent u l-izvilupp, u l-governanza tajba ghall-integrazzjoni tal-kunsiderazzjonijiet dwar il-bijodiversità fis-setturi rilevanti kollha sabiex iwaqqfu t-telfien tal-bijodiversità u jzommu l-ghoti ta' servizzi tal-ekosistema. Il-Partijiet ghandhom jippromwovu approcci bbazati fuq l-ekosistema u soluzzjonijiet ibbazati fuq in-natura biex jitwettqu l-ghanijiet ambjentali. Huma jirrikonoxxu l-importanza tal-ekosistemi u tal-bijodiversità ghall-indirizzar tat-tibdil fil-klima u ghall-konservazzjoni u r-restawr tal-ekosistemi kollha, inkluzi l-ekosistemi akkwatici u terrestri. Huma ghandhom ukoll jistabbilixxu, jiggestixxu u jtejbu l-governanza ta' zoni protetti.

4. Il-Partijiet jirrikonoxxu li l-ekosistemi naturali, b'mod partikolari l-foresti, joffru habitats ghall-annimali u l-pjanti, u ghandhom rwol ewlieni fil-mitigazzjoni u l-adattament ghat-tibdil fil-klima, fil-konservazzjoni tal-bijodiversità u fil-prevenzjoni u l-glieda kontra d-dezertifikazzjoni u d-degradazzjoni tal-art. Il-Partijiet jirrikonoxxu wkoll li l-foresti, l-artijiet mistaghdra u s-savani jipprovdu protezzjoni tal-ilma u tal-hamrija u protezzjoni minn perikli naturali, u jipprovdu servizzi ambjentali ohra. B'kont mehud ta' danta' hawn fuq, il-Partijiet ghandhom jippromwovu l-konservazzjoni u r-restawr tal-ekosistemi kollha, inkluzi l-foresti.

5. Il-Partijiet ghandhom jissoktaw bil-glieda kontra d-dezertifikazzjoni, id-degradazzjoni tal-art u n-nixfa, u ghandhom jaghmlu hilithom biex jirrestawraw u jirriabilitaw l-art u l-hamrija degradati biex iwasslu ghal gestjoni sostenibbli tal-art u jiksbu ambjent newtrali ghad-degradazzjoni tal-art. Huma ghandhom inaqqsu t-telfien tal-bijodiversità, joholqu opportunitajiet ta' xoghol u jghinu biex itejbu l-forniment ta' servizzi u funzjonijiet tal-ekosistema, inkluz billi jtejbu t-thejjija u r-reziljenza ghar-riskju ta' nixfa, kif ukoll inaqqsu aktar ir-riskji u l-impatt ta' maltempati tar-ramel u tat-trab.

6. Il-Partijiet ghandhom jippromwovu l-access gust u ekwu u l-kondivizjoni tal-beneficcji li jirrizultaw mill-uzu ta' rizorsi genetici u access xieraq ghal tali rizorsi, kif miftiehem fuq livell internazzjonali.

7. Il-Partijiet ghandhom jappoggaw il-promozzjoni ta' approcci tal-ekonomija cirkolari u prattiki ta' konsum u produzzjoni sostenibbli, u jaghmlu hilithom biex jaghmlu uzu mill-opportunitajiet ta' investiment offruti mill-ahjar teknologiji nodfa disponibbli.

Kapitolu 2

L-oceani, l-ibhra u r-rizorsi tal-bahar

Artikolu 56

Il-governanza tal-oceani

1. Il-Partijiet jirrikonoxxu l-pressjonijiet umani dejjem jizdiedu u l-impatti kumulattivi taghhom fuq l-ibhra u l-oceani u jirrikonoxxu n-natura taghhom bhala gid komuni interkonness, li l-konservazzjoni, il-protezzjoni u l-governanza taghhom huma responsabbiltà kondiviza li tehtieg l-azzjonijiet kollettivi u kkoordinati tal-partijiet ikkoncernati. Il-Partijiet jaffermaw mill-gdid il-karattru universali u unifikat tal-UNCLOS bhala l-bazi ghal azzjoni u kooperazzjoni nazzjonali, regjonali u globali fis-settur tal-bahar u f'dak marittimu.

2. Il-Partijiet ghandhom isahhu l-governanza tal-oceani u jindirizzaw b'mod effettiv il-pressjonijiet dejjem jizdiedu fuq l-ibhra u l-oceani, li jheddu r-reziljenza tal-ekosistemi tal-bahar u l-kontribut taghhom ghall-mitigazzjoni tat-tibdil fil-klima u l-adattament ghalih.

3. Il-Partijiet ghandhom jippromwovu u jtejbu l-protezzjoni u r-restawr tal-ekosistemi tal-bahar u l-konservazzjoni u l-gestjoni sostenibbli tar-rizorsi tal-bahar, inkluz f'zoni lil hinn mill-gurizdizzjoni rispettiva taghhom, bil-hsieb li jinkisbu oceani b'sahhithom u produttivi. Huma ghandhom jippromwovu gestjoni tas-sajd sostenibbli fil-livelli nazzjonali, regjonali u globali, billi jikkooperaw mal-organizzazzjonijiet regjonali tal-gestjoni tas-sajd rilevanti u billi jiggieldu s-sajd illegali, mhux irrappurtat u mhux regolat. Il-Partijiet ghandhom jippromwovu l-konservazzjoni ta' specijiet akkwatici fil-periklu u azzjonijiet mahsuba biex jikkontrollaw it-tniggis u l-iskart fil-bahar, kif ukoll jindirizzaw l-impatti tat-tibdil fil-klima, inkluza l-acidifikazzjoni tal-oceani.

4. Il-Partijiet ghandhom jippromwovu l-izvilupp sostenibbli ta' ekonomija blu bl-ghan li jiggarantixxu l-kontribut tal-oceani ghas-sigurtà alimentari u n-nutrizzjoni, itejbu l-ghajxien, joholqu opportunitajiet ta' xoghol, u jizguraw ekwità socjali u benessri kulturali ghall-generazzjonijiet attwali u futuri.

5. Il-Partijiet ghandhom jappoggaw l-implimentazzjoni ta' politiki u strategiji ta' tkabbir blu biex jippromwovu gestjoni integrata tal-oceani li tirrestawra, tipprotegi u zzomm id-diversità, il-produttività, ir-reziljenza, il-funzjonijiet ewlenin u l-valur intrinsiku tal-ekosistemi tal-bahar.

6. Il-Partijiet ghandhom jippromwovu d-djalogu u l-kooperazzjoni fuq l-aspetti kollha tal-governanza tal-oceani, inkluz fuq kwistjonijiet relatati mat-tibdil fil-klima, iz-zieda fil-livell tal-bahar u l-effetti u l-implikazzjonijiet possibbli taghha, l-estrazzjoni minn qiegh il-bahar, is-sajd, it-tniggis tal-bahar u r-ricerka u l-izvilupp.

Kapitolu 3

It-tibdil fil-klima

Artikolu 57

Impenji klimatici

1. Il-Partijiet jirrikonoxxu li l-impatti negattivi tat-tibdil fil-klima u tal-varjabbiltà fil-klima joholqu theddida ghall-hajja u l-ghajxien tan-nies. Huma jikkonfermaw l-impenn taghhom li jiehdu azzjoni urgenti biex jipprevjenu t-tibdil fil-klima, jindirizzaw l-impatti tieghu u jikkooperaw b'mod urgenti u kkoordinat fil-livelli internazzjonali, regjonali, interregjonali u nazzjonali, sabiex isahhu r-rispons globali ghat-tibdil fil-klima.

2. Il-Partijiet ghandhom jimplimentaw b'mod effettiv il-Konvenzjoni Qafas tan-Nazzjonijiet Uniti dwar it-Tibdil fil-Klima, maghmula fi New York fid-9 ta' Mejju 1992,u l-Ftehim ta' Parigi.

3. Il-Partijiet huma impenjati li jilhqu l-ghan generali li jzommu z-zieda fit-temperatura medja globali ghal ferm inqas minn 2 °C 'il fuq mil-livelli pre-industrijali u li jissoktaw bl-isforzi biex jillimitaw iz-zieda fit-temperatura ghal 1,5 °C 'il fuq mil-livelli pre-industrijali, filwaqt li jtejbu l-kapacità taghhom li jadattaw, inaqqsu l-vulnerabbiltajiet u jsahhu r-reziljenza, li jaghmlu l-investimenti u l-flussi finanzjarji kollha konsistenti mal-Ftehim ta' Parigi.

Artikolu 58

Azzjoni klimatika

1. Il-Partijiet jaqblu li jiehdu azzjoni klimatika biex jindirizzaw l-adattament, il-mitigazzjoni, kif ukoll il-mezzi ta' implimentazzjoni, u li jkunu ffokati fuq l-aktar pajjizi vulnerabbli, inkluzi s-SIDS, l-Istati kostali li jinsabu fil-baxx, l-LDCs u l-LLDCs.

2. Il-Partijiet jaqblu li jimplimentaw u jintraccaw il-progress lejn il-kontributi stabbiliti fil-livell nazzjonali (NDCs, *nationally determined contributions*) taghhom u li jaghmlu hilithom biex jifformulaw u jikkomunikaw l-istrategiji ta' zvilupp tal-emissjonijiet baxxi ta' gassijiet serra sa nofs is-seklu u fit-tul sabiex jintlahaq l-ghan tat-temperatura miftiehem fil-Ftehim ta' Parigi, filwaqt li jqisu r-responsabbiltajiet komuni izda differenzjati u l-kapacitajiet rispettivi taghhom, fid-dawl ta' cirkostanzi nazzjonali differenti. Huma jimpenjaw ruhhom li jsahhu l-konnessjonijiet bejn l-NDCs, l-Agenda 2030 u l-istrategiji nazzjonali taghhom.

3. Il-Partijiet jaqblu li jimpenjaw ruhhom fl-ippjanar, l-implimentazzjoni u l-monitoragg tal-progress fl-implimentazzjoni tal-pjanijiet ta' adattament nazzjonali (NAPs, *national adaptation plans*) u ta' strategiji ohrajn. Huma jimpenjaw ruhhom li jistabbilixxu u jsahhu strutturi ta' governanza effettivi ghal dak l-iskop. Huma jirrikonoxxu l-htiega li tissahhah aktar l-integrazzjoni tal-NAPs u ta' strategiji ta' adattament ohrajn fl-istrategiji u l-processi nazzjonali sabiex jinkiseb zvilupp sostenibbli reziljenti ghall-klima.

Artikolu 59

It-tibdil fil-klima u s-sigurtà

Il-Partijiet ghandhom jindirizzaw it-theddida ghas-sigurtà li joholqu t-tibdil fil-klima u d-degradazzjoni ambjentali, b'mod partikolari f'sitwazzjonijiet ta' fragilità u fuq l-aktar pajjizi vulnerabbli. Il-Partijiet ghandhom jizviluppaw strategiji ta' reziljenza li jqisu t-theddida ghas-sigurtà.

Kapitolu 4

Id-dizastri naturali

Artikolu 60

It-tnaqqis u l-gestjoni tar-riskju ta' dizastri

1. Il-Partijiet jirrikonoxxu l-impatti negattivi tad-dizastri naturali fuq l-izvilupp sostenibbli, inkluzi t-tsunamis, it-terremoti u l-eruzzjonijiet vulkanici, kif ukoll il-frekwenza u l-intensità dejjem jizdiedu ta' fenomeni relatati mal-klima, bhal cikluni u uragani, gharghar u nixfiet.

2. Il-Partijiet ghandhom jippromwovu politiki u strategiji koerenti fil-livelli kollha biex jidentifikaw il-vulnerabbiltajiet u motivaturi ohrajn tar-riskju. Huma ghandhom jikkooperaw biex itejbu r-reziljenza ghad-dizastri ghall-impatti fuq perjodu ta' zmien qasir u twil tad-dizastri u jaghtu attenzjoni partikolari lill-koordinazzjoni, il-komplementarjetà u s-sinergiji bejn it-tnaqqis tar-riskju ta' dizastri u l-istrategiji ta' adattament ghat-tibdil fil-klima. Il-Partijiet ghandhom iwettqu azzjoni ta' twissija bikrija u ta' prevenzjoni u jtejbu t-tnaqqis tar-riskju u l-istat ta' thejjija billi jsahhu l-komunikazzjoni fil-livell baziku u l-governanza tar-riskji u billi jintegraw mod effettiv it-tnaqqis tar-riskju ta' dizastri fl-istrategiji ta' zvilupp.

3. Il-Partijiet ghandhom jintegraw b'mod sistematiku l-valutazzjoni komprensiva tar-riskju, il-gestjoni u r-reziljenza fl-azzjoni taghhom, filwaqt li jizguraw li l-individwi, il-komunitajiet, l-istituzzjonijiet u l-pajjizi jkunu jistghu jhejju ruhhom ahjar, jifilhu u jadattaw ghax-xokkijiet u l-effetti negattivi taghhom, u jirkupraw malajr minnhom, inkluz meta l-impatti jaqbzu l-ahjar sforzi biex jadattaw minghajr ma jikkompromettu l-prospetti ta' zvilupp fit-tul.

4. Il-Partijiet ghandhom jindirizzaw ir-riskji ta' dizastri billi jiehdu approcc integrat b'hafna perikli, li jkopri l-fehim tar-riskju ta' dizastri, it-tishih tal-governanza tieghu, u l-bini ta' kapacitajiet istituzzjonali ghall-implimentazzjoni effettiva ta' investimenti informati dwar ir-riskju. Huma ghandhom jizguraw eziti inkluzivi u ekwi biex jibnu r-reziljenza ta' dawk l-aktar vulnerabbli.

5. Il-Partijiet ghandhom jizviluppaw strategiji biex isahhu r-reziljenza urbana u rurali bil-ghan li jtejbu l-gestjoni tar-riskju ta' dizastri b'attenzjoni partikolari ghal insedjamenti mhux ippjanati.

Artikolu 61

Ir-rispons ghad-dizastri u l-irkupru minnhom

1. Il-Partijiet jaqblu li rispons bikri u kkoordinat ghad-dizastri naturali huwa kritiku ghar-riabilitazzjoni u ghall-irkupru ta' wara d-dizastri. Il-Partijiet jaqblu fuq l-importanza ta' valutazzjonijiet tal-htigijiet ikkoordinati, it-thejjija mtejba ghad-dizastri u l-kapacità ghal rispons lokali, bikri u effettiv li jissodisfaw l-htigijiet ta' persuni affettwati minn krizi, inkluz permezz ta' strategiji ta' komunikazzjoni effettivi.

2. Il-Partijiet jaqblu li r-rispons ghad-dizastri u l-isforzi ta' rkupru ghandhom jaghtu prijorità, fuq perjodu ta' zmien qasir, lill-assistenza f'kaz ta' emergenza u lir-riabilitazzjoni, inkluz l-appogg ghall-irkupru bikri. Huma jaqblu li l-assistenza ta' wara l-emergenza ghandha timmira li torbot l-ghajnuna ghal zmien qasir mal-izvilupp fit-tul permezz ta' process ta' rkupru sostenibbli, bini mill-gdid ahjar, inkluzi l-isforzi ta' rikostruzzjoni u r-riabilitazzjoni tan-nisga socjoekonomika u kulturali. Dan jinvolvi koordinazzjoni mtejba bejn il-partijiet ikkoncernati umanitarji u tal-izvilupp mill-bidu tal-krizi biex tinbena kif suppost ir-reziljenza tal-popolazzjonijiet affettwati.

TITOLU VI

Il-migrazzjoni u l-mobilità

Artikolu 62

Il-Partijiet jaffermaw mill-gdid l-impenn taghhom li jtejbu l-kooperazzjoni fuq il-migrazzjoni u l-mobilità, iggwidati mill-principji tas-solidarjetà, is-shubija u r-responsabbiltà kondiviza. Huma ghandhom jadottaw approcc komprensiv, koerenti, prammatiku u bbilancjat, b'rispett shih ghad-dritt internazzjonali, inkluzi d-dritt internazzjonali dwar id-drittijiet tal-bniedem u, fejn applikabbli, id-dritt internazzjonali dwar ir-refugjati u d-dritt umanitarju internazzjonali, u l-principju tas-sovranità, filwaqt li jqisu l-kompetenzi rispettivi taghhom. Huma jirrikonoxxu li l-migrazzjoni u l-mobilità jista' jkollhom impatti pozittivi fuq l-izvilupp sostenibbli meta jkunu gestiti tajjeb u jirrikonoxxu l-htiega li jigu indirizzati l-impatti negattivi li l-migrazzjoni irregolari jista' jkollha fuq il-pajjizi ta' origini, ta' tranzitu u ta' destinazzjoni. Il-Partijiet jaqblu li jahdmu biex itejbu l-kapacitajiet bl-ghan ta' gestjoni efficjenti u effettiva tal-migrazzjoni fl-aspetti kollha taghha. Huma jtennu l-impenn taghhom li jizguraw ir-rispett ghad-dinjità tar-refugjati u tal-migranti kollha u l-protezzjoni tad-drittijiet tal-bniedem taghhom. Il-Partijiet ghandhom jindirizzaw l-aspetti rilevanti kollha tal-migrazzjoni u tal-mobilità msemmija f'dan it-Titolu fid-djalogu regolari ta' shubija taghhom.

Kapitolu 1

Il-migrazzjoni legali u l-mobilità

Artikolu 63

Il-migrazzjoni legali u l-mobilità

1. Il-Partijiet ghandhom ifittxu li jiksbu l-beneficcji ta' migrazzjoni u mobilità sikuri, ordnati u regolari, b'rispett shih ghad-dritt internazzjonali u f'konformità mal-kompetenzi rispettivi taghhom. F'dak ir-rigward, huma ghandhom jahdmu biex jizviluppaw u juzaw perkorsi legali ghall-migrazzjoni, inkluzi l-migrazzjoni tal-haddiema u skemi ta' mobilità ohrajn, filwaqt li jqisu l-prijoritajiet nazzjonali u l-htigijiet tas-suq tax-xoghol.

2. Il-Partijiet ghandhom jahdmu biex jimplimentaw rekwiziti trasparenti u effettivi ghad-dhul u r-residenza ghall-fini ta' xoghol, ricerka, studji, tahrig u servizz volontarju bil-hsieb li jiffacilitaw il-migrazzjoni cirkolari u l-mobilità. Il-Partijiet ghandhom isahhu t-trasparenza tal-informazzjoni rigward ir-regoli applikabbli dwar il-migrazzjoni.

3. Il-Partijiet ghandhom iqisu l-migrazzjoni cirkolari bhala mezz biex irawmu t-tkabbir u l-izvilupp fil-pajjizi ta' origini u ta' destinazzjoni. Ghal dak l-ghan, huma ghandhom jikkunsidraw skemi ghall-migrazzjoni cirkolari, u ghandhom jimplimentaw u jtejbu, kif xieraq, l-oqfsa legali ghall-iffacilitar tal-proceduri ta' dhul mill-gdid tac-cittadini ta' Stat Membru tal-Unjoni Ewropea jew ta' Membru tal-OSAKP residenti legalment fit-territorji tal-Membri tal-OSAKP jew l-Istati Membri tal-Unjoni Ewropea, rispettivament, u jikkunsidraw aspetti tar-riintegrazzjoni taghhom fil-pajjizi ta' origini biex jizguraw li l-esperjenza jew il-kwalifiki miksuba minnhom jistghu jkunu ta' beneficcju ghas-suq tax-xoghol lokali u ghall-komunità.

4. Il-Partijiet ghandhom jidhlu fi djalogu dwar il-proceduri li jiggwidaw il-migrazzjoni legali, inkluza r-riunifikazzjoni tal-familja u, kif xieraq, il-portabbiltà tad-drittijiet tal-pensjoni. Il-Partijiet ghandhom ikomplu jsegwu skambju miftuh dwar kwistjonijiet ta' viza u dwar l-iffacilitar tal-mobilità u l-kuntatti bejn il-persuni, inkluz f'oqsma bhat-turizmu, il-kultura, l-isport, l-edukazzjoni, ir-ricerka, u n-negozju, bil-hsieb li jrawmu fehim reciproku u jippromwovu valuri kondivizi.

5. Il-Partijiet ghandhom jippromwovu l-kooperazzjoni bejn l-agenziji u l-istituzzjonijiet rilevanti, l-awtoritajiet lokali, is-socjetà civili u l-imsiehba socjali bil-hsieb li jinkoraggixxu progetti ta' ricerka kongunti, l-identifikazzjoni ta' lakuni fil-hiliet, kif ukoll opportunitajiet ta' investiment u ta' impjiegi u l-evalwazzjoni tal-politiki u l-istrategiji dwar il-migrazzjoni tal-haddiema.

6. Il-Partijiet ghandhom jikkooperaw biex itejbu t-trasparenza u l-komparabbiltà tal-kwalifiki kollha, bl-ghan li jiffacilitaw ir-rikonoxximent taghhom ghall-access ghal taghlim ulterjuri, kif ukoll l-accettazzjoni taghhom fis-suq tax-xoghol.

7. Il-Partijiet ghandhom jikkooperaw biex itejbu u jimmodernizzaw is-sistemi tar-registru tal-istat civili, bil-hsieb li jtejbu s-sigurtà u l-hrug ta' karti tal-identità u passaporti.

Artikolu 64

L-integrazzjoni u n-nondiskriminazzjoni

1. Il-Partijiet ghandhom jaghmlu sforzi biex jadottaw politiki ta' integrazzjoni effettivi ghal dawk li jirrisjedu legalment fit-territorji taghhom li huma mmirati biex jaghtu drittijiet u jimponu obbligi komparabbli ghal dawk tac-cittadini taghhom u biex jippromwovu l-koezjoni socjali. F'dak ir-rigward, il-Partijiet ghandhom jappoggaw l-izvilupp u l-implimentazzjoni ta' strategiji biex jintegraw cittadini ta' Stat Membru tal-Unjoni Ewropea jew ta' membru tal-OSAKP residenti legalment fit-territorji tal-Membri tal-OSAKP jew l-Istati Membri tal-Unjoni, rispettivament, fis-swieq tax-xoghol u fis-socjetajiet ospitanti, filwaqt li jappoggaw u jsahhu l-kooperazzjoni u l-koordinazzjoni ta' diversi atturi li jahdmu fuq l-integrazzjoni fil-livelli nazzjonali, regjonali u lokali, inkluzi l-gvern lokali u s-socjetà civili.

2. Il-Partijiet jaqblu li jizguraw trattament gust tac-cittadini ta' Stat Membru tal-Unjoni Ewropea jew ta' Membru tal-OSAKP residenti legalment fit-territorji tal-Membri tal-OSAKP jew l-Istati Membri tal-Unjoni Ewropea, rispettivament, it-titjib tan-nondiskriminazzjoni fil-hajja ekonomika, socjali u kulturali, kif ukoll l-izvilupp ta' mizuri kontra r-razzizmu u l-ksenofobija.

3. Il-Partijiet jaqblu li t-trattament moghti lil cittadini ta' Stat Membru tal-Unjoni Ewropea jew ta' Membru tal-OSAKP residenti legalment fit-territorji tal-Membri tal-OSAKP jew l-Istati Membri tal-Unjoni Ewropea, rispettivament, ghandu jkun hieles minn kwalunkwe diskriminazzjoni bbazata fuq ic-cittadinanza fir-rigward tal-kondizzjonijiet tax-xoghol, ir-remunerazzjoni u t-tkeccija, meta mqabbla mac-cittadini ta' kull Stat Membru tal-Unjoni Ewropea u l-Membru tal-OSAKP, rispettivament. Ghal dak l-ghan, il-Partijiet ghandhom jikkooperaw biex jizguraw li r-regoli dwar il-migrazzjoni u l-mekkanizmi ta' reklutagg ikunu ggwidati minn principji gusti u etici li jizguraw li c-cittadini kollha ta' Stat Membru tal-Unjoni Ewropea jew ta' Membru tal-OSAKP residenti legalment fit-territorji tal-Membri tal-OSAKP jew l-Istati Membri tal-Unjoni Ewropea, rispettivament, jigu ttrattati b'mod gust u b'dinjità fil-pajjizi ospitanti u jkunu protetti kontra l-isfruttament.

Kapitolu 2

Il-migrazzjoni u l-izvilupp

Artikolu 65

Il-migrazzjoni u l-izvilupp

Il-Partijiet jaqblu li migrazzjoni gestita tajjeb tista' tkun sors ta' prosperità, innovazzjoni u zvilupp sostenibbli u jaqblu wkoll li jikkooperaw u jappoggaw lill-pajjizi ta' origini, *inter alia*, billi jaghtu spinta lit-tkabbir u lill-opportunitajiet ta' xoghol, jippromwovu l-investiment, l-izvilupp tas-settur privat, il-kummerc u l-innovazzjoni, l-edukazzjoni u t-tahrig vokazzjonali, is-sahha, il-protezzjoni u s-sigurtà socjali, specjalment ghaz-zghazagh u n-nisa. Il-Partijiet ghandhom jikkooperaw biex joholqu kondizzjonijiet li jillimitaw l-impatt negattiv tat-telf tal-hiliet fuq l-izvilupp ta' pajjizi ta' origini.

Artikolu 66

Id-dijaspora u l-izvilupp

Il-Partijiet jirrikonoxxu r-rwol sinifikanti tad-dijaspori u l-forom differenti ta' kontribuzzjonijiet li l-membri tad-dijaspora jaghmlu ghall-izvilupp tal-pajjizi ta' origini taghhom, inkluz permezz ta' finanzjament, investiment, trasferiment ta' gharfien, gharfien espert u teknologija, konnessjonijiet kulturali, networks u mekkanizmi, kif ukoll fil-processi ta' rikonciljazzjoni nazzjonali.

Artikolu 67

Ir-rimessi

1. Il-Partijiet ghandhom ifittxu li jippromwovu trasferimenti ta' rimessi aktar siguri, aktar rapidi u legalment konformi, sabiex jiffacilitaw investimenti domestici produttivi, inkluz permezz tal-uzu ta' teknologiji godda u strumenti innovattivi.

2. Il-Partijiet ghandhom jikkooperaw biex inaqqsu l-ispejjez tat-tranzazzjonijiet tar-rimessi ghal inqas minn 3 % u biex jeliminaw il-kurituri tar-rimessi bi spejjez oghla minn 5 %, f'konformità mal-miri maqbula internazzjonalment, u biex itejbu l-oqfsa regolatorji ghal involviment akbar ta' atturi mhux tradizzjonali.

Artikolu 68

Il-migrazzjoni min-Nofsinhar ghan-Nofsinhar

1. Il-Partijiet jirrikonoxxu r-rilevanza tal-migrazzjoni min-Nofsinhar ghan-Nofsinhar kemm f'termini ta' sfidi kif ukoll ta' opportunitajiet, inkluzi l-beneficcji potenzjali ta' migrazzjoni gestita tajjeb min-Nofsinhar ghan-Nofsinhar ghall-izvilupp sostenibbli tal-pajjizi ta' origini, ta' tranzitu u ta' destinazzjoni. Ghal dak l-ghan, il-Partijiet ghandhom jappoggaw politiki u azzjonijiet biex jippromwovu l-izvilupp ekonomiku u socjali fil-pajjizi ta' origini, ta' tranzitu u ta' destinazzjoni.

2. Il-Partijiet ghandhom jiskambjaw l-esperjenza u l-ahjar prattiki dwar il-mitigazzjoni tal-impatt socjali u ekonomiku tal-flussi tal-migrazzjoni min-Nofsinhar ghan-Nofsinhar fuq il-pajjizi ta' origini, ta' tranzitu u ta' destinazzjoni u ghandhom itejbu l-kooperazzjoni fil-livelli regjonali u nazzjonali.

Artikolu 69

Id-dizastri naturali, it-tibdil fil-klima u d-degradazzjoni ambjentali

1. Il-Partijiet ghandhom iqisu r-rabta bejn il-migrazzjoni, inkluz l-ispostament, u d-dizastri naturali, it-tibdil fil-klima u d-degradazzjoni ambjentali.

2. Il-Partijiet ghandhom jiehdu azzjoni biex jindirizzaw il-htigijiet ta' persuni spostati permezz tal-adozzjoni ta' strategiji lejn il-mitigazzjoni, l-adattament u r-reziljenza ghad-dizastri naturali, l-effetti avversi tat-tibdil fil-klima u d-degradazzjoni ambjentali, fil-livelli rilevanti kollha, inkluzi l-livelli interregjonali.

Kapitolu 3

Il-migrazzjoni irregolari

Artikolu 70

Il-kawzi ewlenin tal-migrazzjoni irregolari

1. Il-Partijiet jikkonfermaw l-impenn politiku kondiviz biex jigu indirizzati l-kawzi ewlenin tal-migrazzjoni irregolari u tal-ispostament sfurzat u biex jigu zviluppati reazzjonijiet adegwati ghalihom.

2. Il-Partijiet jaffermaw mill-gdid id-determinazzjoni taghhom li jnaqqsu l-flussi tal-migrazzjoni irregolari, b'rispett shih ghad-dritt internazzjonali u ghad-drittijiet tal-bniedem. F'dak ir-rigward, huma jirrikonoxxu l-impatti negattivi tal-migrazzjoni irregolari fuq il-pajjizi ta' origini, tranzitu u destinazzjoni, inkluzi l-isfidi umanitarji u ta' sigurtà relatati. Il-Partijiet jirrikonoxxu r-riskju akbar tal-migranti li jesperjenzaw ksur tad-drittijiet tal-bniedem u li jsiru vittmi tat-traffikar u l-abbuz u jaqblu li jimplimentaw mizuri biex jipprotegu lil dawk il-migranti minn kull forma ta' sfruttament u abbuz.

Artikolu 71

Il-facilitazzjoni tal-immigrazzjoni illegali

1. Il-Partijiet ghandhom izidu l-isforzi kongunti biex jipprevjenu r-reat transfruntier tal-facilitazzjoni tal-immigrazzjoni illegali, u ghandhom itejbu b'mod kongunt l-isforzi biex itemmu l-impunità tal-organizzazzjonijiet kriminali permezz ta' investigazzjoni u prosekuzzjoni effettivi.

2. Il-Partijiet ghandhom jizguraw li jkun hemm oqfsa legizlattivi u istituzzjonali xierqa fis-sehh, f'konformità mal-Konvenzjoni tan-NU kontra l-Kriminalità Organizzata Tranznazzjonali, b'mod partikolari l-Protokoll taghha kontra l-Facilitazzjoni tal-Immigrazzjoni Illegali bl-Art, bil-Bahar u bl-Ajru. Huma jimpenjaw ruhhom ukoll li jtejbu l-kondivizjoni tal-informazzjoni u li jrawmu l-kooperazzjoni tal-pulizija u gudizzjarja operattiva.

Artikolu 72

It-traffikar ta' persuni

Il-Partijiet ghandhom jiggieldu t-traffikar tal-persuni, f'konformità mal-Konvenzjoni tan-NU kontra l-Kriminalità Organizzata Tranznazzjonali u l-Protokoll taghha ghall-Prevenzjoni, is-Soppressjoni u l-Punizzjoni tat-Traffikar ta' Persuni, specjalment ta' Nisa u Tfal. Il-Partijiet ghandhom itejbu wkoll il-prevenzjoni, inkluz billi jiggieldu l-impunità tal-awturi kollha, u jizguraw li l-vittmi kollha jkollhom access ghad-drittijiet li huma intitolati ghalihom, filwaqt li jqisu b'mod partikolari l-vulnerabbiltà tan-nisa u t-tfal.

Artikolu 73

Il-gestjoni integrata tal-fruntieri

Il-Partijiet jippromwovu u jappoggaw il-gestjoni integrata tal-fruntieri, inkluz il-kontroll tal-fruntieri, il-gbir u l-kondivizjoni ta' informazzjoni u intelligence, u l-prevenzjoni tal-produzzjoni u l-uzu ta' dokumentazzjoni frodulenti, kif ukoll il-kooperazzjoni operazzjonali, tal-pulizija u gudizzjarja dwar investigazzjonijiet u prosekuzzjonijiet kriminali.

Kapitolu 4

Ir-ritorn, ir-riammissjoni u r-riintegrazzjoni

Artikolu 74

Ir-ritorn u r-riammissjoni

1. Il-Partijiet jaffermaw mill-gdid id-dritt taghhom li jirritornaw migranti b'soggorn illegali u jaffermaw mill-gdid l-obbligu legali ta' kull Stat Membru tal-Unjoni Ewropea u ta' kull Membru tal-OSAKP li jaccettaw lura c-cittadini taghhom stess li jkunu prezenti illegalment fit-territorju ta' Stat Membru iehor tal-Unjoni Ewropea jew ta' Membru tal-OSAKP minghajr kundizzjonalità u minghajr formalitajiet ulterjuri ghajr il-verifika prevista fil-paragrafu 3. Ghal dak l-ghan, il-Partijiet ghandhom jikkooperaw fuq ir-ritorn u r-riammissjoni u ghandhom jizguraw li d-drittijiet u d-dinjità tal-individwi jkunu protetti u rrispettati bis-shih, inkluz fi kwalunkwe procedura li tinbeda ghar-ritorn ta' migranti b'soggorn illegali lejn il-pajjizi tal-origini taghhom.

2. Kull Stat Membru tal-Unjoni Ewropea ghandu jaccetta r-ritorn u r-riammissjoni ta' kwalunkwe cittadin tieghu li jkun prezenti illegalment fit-territorju ta' Membru tal-OSAKP, fuq it-talba ta' dak l-Istat minghajr aktar formalitajiet mill-verifika prevista fil-paragrafu 3 ghal dawk il-persuni li ma ghandhomx dokument tal-ivvjaggar validu.

Kull Membru tal-OSAKP ghandu jaccetta r-ritorn u r-riammissjoni ta' kwalunkwe cittadin tieghu li jkun prezenti illegalment fit-territorju ta' Stat Membru tal-Unjoni Ewropea, fuq it-talba ta' dak l-Istat Membru minghajr aktar formalitajiet mill-verifika prevista fil-paragrafu 3 ghal dawk il-persuni li ma ghandhomx dokument tal-ivvjaggar validu.

Fir-rigward tal-Istati Membri tal-Unjoni Ewropea, l-obbligi stipulati f'dan il-paragrafu japplikaw biss fir-rigward ta' persuni li ghandhom ic-cittadinanza ta' Stat Membru tal-Unjoni Ewropea, ta' Stat Membru. Fir-rigward tal-Membri tal-OSAKP, l-obbligi stipulati f'dan il-paragrafu japplikaw biss fir-rigward ta' dawk il-persuni li huma meqjusa bhala c-cittadini taghhom f'konformità mas-sistema legali rispettiva taghhom.

3. L-Istati Membri tal-Unjoni Ewropea u l-Membri tal-OSAKP ghandhom iwiegbu malajr ghat-talbiet ta' riammissjoni ta' xulxin. Huma ghandhom iwettqu processi ta' verifika bl-uzu tal-aktar proceduri ta' identifikazzjoni xierqa u efficjenti, bil-hsieb li tigi accertata n-nazzjonalità tal-persuna kkoncernata u li jinhargu dokumenti tal-ivvjaggar xierqa ghal finijiet ta' ritorn, kif stabbilit fl-Anness I. L-ebda haga f'dak l-Anness ma ghandha tipprevjeni r-ritorn ta' persuna taht arrangamenti formali jew informali bejn l-Istat li lilu tigi pprezentata talba ta' riammissjoni u l-Istat li jipprezenta talba ta' riammissjoni.

4. Minkejja l-proceduri previsti fl-Artikolu 101(5), jekk Parti tqis li Parti ohra tonqos milli tirrispetta l-limitu ta' zmien imsemmi fl-Anness I f'konformità mal-Istandard 5.26 tal-Kapitolu 5 tal-Anness 9 ghall-Konvenzjoni dwar l-Avjazzjoni Civili Internazzjonali, hija ghandha tinnotifika lill-Parti l-ohra b'dan. Jekk dik il-Parti l-ohra tkompli tonqos milli tikkonforma ma' dawk l-obbligi, il-Parti li tinnotifika tista' tiehu mizuri proporzjonati li jibdew minn 30 jum min-notifika.

5. Il-Partijiet jaqblu li jissorveljaw l-implimentazzjoni ta' dawn l-impenji fil-qafas tad-djalogu ta' shubija regolari.

Artikolu 75

Ir-riintegrazzjoni

Il-Partijiet ghandhom jesploraw modi kif jikkooperaw sabiex jippromwovu r-ritorn volontarju u jiffacilitaw ir-riintegrazzjoni sostenibbli tal-persuni rritornati inkluz, fejn rilevanti, permezz ta' programmi ta' riintegrazzjoni sostenibbli. Ghandha tinghata attenzjoni partikolari ghall-htigijiet tal-persuni li jirritornaw f'sitwazzjonijiet vulnerabbli, bhat-tfal, l-anzjani, il-persuni b'dizabbiltà u l-vittmi tat-traffikar.

Kapitolu 5

Il-protezzjoni u l-azil

Artikolu 76

Ir-refugjati u persuni spostati ohrajn

1. Il-Partijiet huma impenjati li jsahhu l-protezzjoni u d-dinjità tar-refugjati u ta' persuni spostati ohrajn f'konformità mad-dritt internazzjonali u d-dritt internazzjonali dwar id-drittijiet tal-bniedem, inkluz il-principju ta' non-refoulement u, fejn applikabbli, id-dritt internazzjonali dwar ir-refugjati u d-dritt umanitarju internazzjonali.

2. Il-Partijiet ghandhom jappoggaw l-integrazzjoni tar-refugjati u ta' persuni spostati ohrajn fil-pajjizi ospitanti, kif xieraq, u jsahhu l-kapacitajiet tal-ewwel pajjizi tal-azil, tat-tranzitu u tad-destinazzjoni. Il-Partijiet ghandhom jikkooperaw biex jipprovdu lir-refugjati u lill-persuni spostati fil-pajjizi ospitanti u ta' tranzitu, b'sigurtà fil-kampijiet tar-refugjati, u access ghall-gustizzja, assistenza legali, protezzjoni tax-xhieda, appogg mediku u socjopsikologiku.

3. Il-Partijiet ghandhom jaghtu attenzjoni partikolari ghall-persuni f'sitwazzjonijiet vulnerabbli u ghall-htigijiet specifici taghhom, inkluzi nisa, tfal u minorenni mhux akkumpanjati, filwaqt li jqisu l-principju tal-ahjar interessi tal-minorenni.

Parti III

ALLEANZI GLOBALI U KOOPERAZZJONI INTERNAZZJONALI

Artikolu 77

Il-Partijiet jaffermaw mill-gdid l-importanza tal-kooperazzjoni fil-livell internazzjonali bil-hsieb li jippromwovu u jiddefendu l-interessi komuni taghhom u jippreservaw u jsahhu l-multilateralizmu. Huma jimpenjaw ruhhom li jinghaqdu flimkien ghal dinja aktar pacifika, kooperattiva u gusta li tistrieh b'mod sod fuq il-valuri komuni tal-paci, id-demokrazija, id-drittijiet tal-bniedem, l-istat tad-dritt, l-ugwaljanza bejn il-generi, l-izvilupp sostenibbli, il-preservazzjoni tal-ambjent u l-glieda kontra t-tibdil fil-klima. Huma jaqblu fuq l-importanza li jinbnew u jissahhu l-alleanzi globali biex tinkiseb sistema multilaterali effettiva li taghti r-rizultati fl-indirizzar tal-isfidi globali ghal dinja aktar sikura u ahjar ghal kulhadd.

Artikolu 78

Il-multilateralizmu u l-governanza globali

1. Il-Partijiet huma impenjati ghall-ordni internazzjonali bbazat fuq ir-regoli bil-multilateralizmu bhala l-principju ewlieni tieghu u n-NU fil-qalba tieghu. Huma ghandhom jippromwovu d-djalogu internazzjonali u jfittxu soluzzjonijiet multilaterali biex imexxu l-azzjoni globali 'l quddiem.

2. Il-Partijiet ghandhom jiehdu l-passi mehtiega ghar-ratifika tat-trattati u l-konvenzjonijiet internazzjonali rilevanti jew, kif xieraq, l-adezjoni maghhom u l-implimentazzjoni u d-domestikazzjoni taghhom.

3. Il-Partijiet ghandhom jaghmlu hilithom biex isahhu l-governanza globali u biex jappoggaw ir-riformi mehtiega u l-modernizzazzjoni tal-istituzzjonijiet multilaterali biex jaghmluhom aktar rapprezentattivi, reattivi, effettivi, efficjenti, inkluzivi, trasparenti, demokratici u responsabbli.

4. Il-Partijiet ghandhom japprofondixxu l-approcc taghhom li jinvolvi diversi partijiet ikkoncernati ghall-multilateralizmu billi jinvolvu b'mod aktar effettiv lis-socjetà civili, lis-settur privat u lill-imsiehba socjali fl-izvilupp ta' reazzjonijiet ghall-isfidi globali.

Artikolu 79

Il-kooperazzjoni f'organizzazzjonijiet u fora internazzjonali

1. Il-Partijiet ghandhom jaghmlu hilithom biex jadottaw rizoluzzjonijiet, dikjarazzjonijiet u stqarrijiet kongunti, biex jikkoordinaw il-pozizzjonijiet u, fejn xieraq, jivvotaw, u biex jiehdu azzjonijiet kongunti abbazi tal-interessi komuni, ir-rispett reciproku u l-ugwaljanza, sabiex jizguraw prezenza mtejba u vuci aktar b'sahhitha f'organizzazzjonijiet u fora regjonali u internazzjonali.

2. Il-Partijiet ghandhom jistabbilixxu modalitajiet operattivi xierqa ghal kooperazzjoni u koordinazzjoni effettivi fil-livell internazzjonali, inkluz billi jissejhu laqghat ministerjali fil-livell tal-Membri tal-OSAKP-Parti UE. Huma ghandhom jaghmlu hilithom biex jidentifikaw fuq bazi regolari, kemm fil-livell politiku kif ukoll f'dak operazzjonali, bazi komuni fuq serje ta' temi strategici u biex jinghaqdu flimkien fuq kwistjonijiet ta' interess reciproku u globali biex imexxu l-azzjoni globali 'l quddiem.

3. Il-Partijiet jistghu jfittxu b'mod attiv li jikkooperaw mill-qrib u jistabbilixxu shubiji strategici ma' pajjizi terzi u gruppi li jikkondividu l-valuri u l-interessi taghhom, bil-hsieb li jimmassimizzaw is-soluzzjonijiet kooperattivi ghall-isfidi komuni, kull fejn possibbli.

Artikolu 80

Oqsma ta' azzjoni internazzjonali

1. Il-Partijiet jaqblu li jikkooperaw u jiehdu azzjonijiet kongunti fuq kwistjonijiet relatati mal-prijoritajiet strategici identifikati fil-Parti II, kif ukoll f'oqsma ohrajn ta' thassib, skont kif iqisu li huwa mehtieg.

2. Il-Partijiet ghandhom isahhu l-kooperazzjoni u d-djalogu biex jiggarantixxu l-paci u s-sigurtà internazzjonali. Huma ghandhom jadottaw approcc inkluziv u integrat biex jipprevjenu u jindirizzaw il-kunflitti u l-krizijiet, li jkun imsejjes fuq shubijiet regjonali u internazzjonali wesghin, profondi u dejjiema. Huma ghandhom jahdmu fil-livelli nazzjonali, regjonali u internazzjonali biex itejbu l-effettività tal-impenn multilaterali ghall-paci u s-sigurtà sostenibbli permezz ta' shubijiet imsahha man-NU u ma' atturi regjonali u subregjonali. Huma ghandhom jindirizzaw reati serji ta' thassib ghall-komunità internazzjonali u theddid ghas-sigurtà internazzjonali bhall-kriminalità organizzata, it-terrorizmu u l-estremizmu vjolenti, u ghandhom jikkooperaw biex jippromwovu u jsahhu l-arkitettura internazzjonali tal-kontroll tal-armi, tan-nonproliferazzjoni u tad-dizarm, kif ukoll biex itejbu c-cibersigurtà u jiggieldu c-ciberkriminalità.

3. Il-Partijiet ghandhom jinvolvu ruhhom f'fora internazzjonali biex iharsu n-normi u l-ftehimiet internazzjonali biex jippromwovu u jipprotegu d-drittijiet tal-bniedem ghal kulhadd, biex jiksbu l-ugwaljanza bejn il-generi, u biex itejbu d-demokrazija u l-istat tad-dritt. Huma ghandhom jikkooperaw mal-korpi u l-mekkanizmi tad-drittijiet tal-bniedem tan-NU u jappoggaw bis-shih il-hidma tal-Kunsill tan-NU tad-Drittijiet tal-Bniedem. Huma ghandhom jistabbilixxu alleanzi tranzregjonali biex iservu valuri u interessi komuni, kif xieraq.

4. Il-Partijiet ghandhom jikkooperaw biex javvanzaw it-twettiq tal-SDGs u pjanijiet direzzjonali ohrajn miftiehma fuq livell internazzjonali ghall-promozzjoni tal-izvilupp tal-bniedem u dak socjali. Huma ghandhom jikkooperaw mill-qrib fil-livell internazzjonali biex:

(a) itemmu l-faqar estrem u l-guh;

(b) jindirizzaw u jirrispondu ghan-nuqqas ta' sigurtà tal-ikel;

(c) jippromwovu access universali ghal servizzi socjali ta' kwalità u affordabbli bhall-edukazzjoni, is-sahha, l-ilma, is-sanità u l-akkomodazzjoni;

(d) jabilitaw lin-nisa u liz-zghazagh; u

(e) jipprotegu lil dawk l-aktar vulnerabbli fis-socjetà u jiffacilitaw l-inkluzjoni u l-kontribut taghhom fir-rigward tal-hajja ekonomika, socjali u politika, u ma jhallu lil hadd lura.

Huma ghandhom jikkooperaw biex isahhu l-koerenza u l-konsistenza tas-sistema finanzjarja u monetarja internazzjonali biex jiggarantixxu access imtejjeb ghall-finanzjament ghall-izvilupp b'appogg ghall-izvilupp sostenibbli.

5. Il-Partijiet ghandhom jahdmu flimkien fil-livell internazzjonali biex jiksbu tkabbir u zvilupp ekonomici inkluzivi u sostenibbli permezz ta' mizuri mmirati lejn it-trasformazzjoni ekonomika strutturali, il-holqien ta' impjiegi decenti ghal kulhadd, u l-integrazzjoni tal-Membri tal-OSAKP fl-ekonomija globali, inkluz permezz tal-integrazzjoni regjonali u kontinentali. Il-Partijiet ghandhom jippreservaw u jsahhu s-sistema kummercjali multilaterali bbazata fuq ir-regoli, bid-WTO fil-qalba taghha, fil-funzjonijiet kollha taghha, biex jizguraw li tkun tista' tindirizza b'mod effettiv l-isfidi kummercjali globali u tisfrutta l-potenzjal ta' zvilupp tal-kummerc.

6. Il-Partijiet ghandhom jintensifikaw il-kooperazzjoni biex jippromwovu azzjoni kollettiva b'sahhitha u deciziva dwar is-sostenibbiltà ambjentali u dwar it-tibdil fil-klima, izidu l-ambizzjoni globali u jmexxu t-triq biex jitwettqu l-ghanijiet fit-tul tal-Ftehim ta' Parigi. Huma ghandhom iharsu n-normi u l-ftehimiet internazzjonali li jipprovdu beni pubblici globali u jipprotegu lill-generazzjonijiet futuri, inkluzi sforzi biex tissahhah il-governanza internazzjonali tal-oceani.

7. Il-Partijiet ghandhom jahdmu mal-imsiehba madwar id-dinja biex isegwu approcc komprensiv u olistiku dwar l-aspetti kollha relatati mal-migrazzjoni u l-mobilità, ibbazat fuq il-principji ta' solidarjetà, responsabbiltà kondiviza u shubija.

PARTI IV

MEZZI TA' KOOPERAZZJONI U IMPLIMENTAZZJONI

Artikolu 81

Mezzi effettivi u diversifikati ta' kooperazzjoni

1. Il-Partijiet jaqblu li jimmobilizzaw ir-rizorsi kemm finanzjarji kif ukoll mhux finanzjarji sabiex jilhqu l-ghanijiet stabbiliti f'dan il-Ftehim abbazi ta' interessi reciproci, fl-ispirtu ta' shubija genwina, u f'konformità mal-principju li "hadd ma jithalla jibqa' lura". Huma jenfasizzaw l-importanza tal-finanzjament ghall-izvilupp bhala krucjali ghall-implimentazzjoni tal-Agenda 2030 u l-Ftehim ta' Parigi.

2. Il-Partijiet jaqblu li l-mezzi ta' kooperazzjoni ghandhom ikunu diversifikati, li jinkludu firxa ta' politiki u strumenti, mis-sorsi u l-atturi kollha disponibbli. Huma jaqblu wkoll li l-mezzi ta' kooperazzjoni ghandhom jitfasslu biex jirriflettu u jigu implimentati abbazi tal-ghanijiet, l-istrategiji u l-prijoritajiet ta' pajjizi u regjuni differenti stabbiliti fil-livelli nazzjonali, regjonali, kontinentali u interregjonali.

3. Il-Partijiet jaffermaw mill-gdid l-impenn taghhom ghall-principji tal-effettività tal-izvilupp, jigifieri s-sjieda tal-prijoritajiet tal-izvilupp mill-pajjizi msiehba, shubijiet inkluzivi, enfasi fuq ir-rizultati, it-trasparenza u r-responsabbiltà reciproka.

Artikolu 82

Kooperazzjoni ghall-izvilupp internazzjonali

1. Il-Parti UE tafferma mill-gdid l-impenn politiku taghha li ttejjeb ir-rizorsi ta' kooperazzjoni ghall-izvilupp bil-hsieb li tikseb zvilupp sostenibbli, b'mod partikolari billi teqred il-faqar u tiggieled id-degradazzjoni ambjentali u t-tibdil fil-klima. Il-Parti UE timpenja ruhha li taghmel disponibbli l-livell xieraq ta' rizorsi finanzjarji f'konformità mar-regolamenti u l-proceduri interni taghha.

2. Il-Partijiet jaqblu li, fl-allokazzjoni tar-rizorsi, ghandha tinghata prijorità lill-pajjizi l-aktar fil-bzonn, fejn tali rizorsi jista' jkollhom l-aktar impatt, b'mod partikolari l-LDCs, il-pajjizi b'introjtu baxx, il-pajjizi fi krizi u f'kunflitt, il-pajjizi li jkunu ghadhom kif hargu minn krizi u/jew sitwazzjonijiet fragli u vulnerabbli ta' wara kunflitt, inkluzi SIDS, u LLDCs. Ghandha tinghata wkoll attenzjoni xierqa lill-isfidi specifici li jiffaccjaw il-pajjizi b'introjtu medju, b'mod partikolari b'rabta mal-inugwaljanza, l-eskluzjoni socjali u l-access taghhom ghar-rizorsi.

3. Il-Parti UE ghandha timmobilizza rizorsi biex tappogga programmi fl-Istati Afrikani, tal-Karibew u tal-Pacifiku u ghandha tikkontribwixxi ghal kooperazzjoni u inizjattivi regjonali, interregjonali u interkontinentali, immirati lejn it-tishih tal-kooperazzjoni bejn il-Partijiet dwar kwistjonijiet ta' interess reciproku u ta' thassib komuni.

4. Il-Partijiet jaqblu li l-kooperazzjoni tista' tiehu forom differenti, bhal programmi ta' appogg ghall-politika settorjali, mizuri ta' kooperazzjoni amministrattiva u teknika, bini tal-kapacitajiet, arrangamenti triangolari, u tista' tigi pprovduta permezz ta' tipi differenti ta' finanzjament u proceduri, inkluz appogg bagitarju, garanziji bagitarji u operazzjonijiet ta' tahlit.

5. Il-Parti UE u l-Membri tal-OSAKP l-aktar avvanzati ghandhom jimpenjaw ruhhom li jizviluppaw forom godda ta' impenn, inkluzi strumenti finanzjarji innovattivi u kofinanzjament.

6. Il-Partijiet ghandhom jikkooperaw u jippromwovu l-uzu ta' rizorsi finanzjarji biex irawmu l-mobilizzazzjoni tar-rizorsi domestici, jipprovdu assistenza umanitarja u ta' emergenza, jindirizzaw cirkostanzi mhux previsti, htigijiet godda jew sfidi emergenti, jiffacilitaw il-kummerc, u jippromwovu inizjattivi jew prijoritajiet internazzjonali.

7. Il-Partijiet jaqblu li kwalunkwe decizjoni li jigi pprovdut appogg bagitarju ghandha tkun:

(a) ibbazata fuq sett car ta' kriterji ta' eligibbiltà u valutazzjoni bir-reqqa tar-riskji u tal-beneficcji;

(b) ibbazata fuq is-sjieda tal-pajjiz, ir-responsabbiltà reciproka u l-impenn kondiviz ghall-valuri u l-principji universali;

(c) tinkludi djalogu ta' politika msahhah, governanza mtejba u tikkomplementa l-isforzi biex jingabar aktar u jsir infiq ahjar; u

(d) differenzjata b'tali mod li tirrispondi ahjar ghall-kuntest politiku, ekonomiku u socjali tal-pajjiz beneficjarju.

8. Il-Partijiet jaqblu li jippromwovu l-prevedibbiltà u s-sigurtà tal-flussi tar-rizorsi u jzidu l-isforzi biex ikomplu jtejbu l-mod li bih jimmaniggjaw u jimplimentaw il-kooperazzjoni ghall-izvilupp, b'mod partikolari permezz ta' koordinazzjoni u koerenza akbar u billi jqisu l-vantaggi komparattivi rispettivi taghhom, inkluzi esperjenzi ta' tranzizzjoni.

9. Il-Partijiet jaqblu li l-programmazzjoni ghandha tkun ibbazata fuq djalogu bikri, kontinwu u inkluziv bejn il-Parti UE u l-Membri tal-OSAKP, inkluzi l-awtoritajiet lokali u nazzjonali, l-organizzazzjonijiet regjonali, kontinentali u internazzjonali, u bl-involviment tal-parlamenti, tas-socjetà civili, tas-settur privat u ta' partijiet ikkoncernati ohrajn sabiex tittejjeb is-sjieda demokratika tal-process u jigi mheggeg l-appogg ghal strategiji regjonali u nazzjonali. Huma jaqblu li, fejn xieraq, il-programmazzjoni ghandha tkun sinkronizzata mac-cikli tal-istrategija tal-beneficjarji u jimpenjaw ruhhom li juzaw l-istituzzjonijiet, is-sistemi u l-proceduri taghhom. Huma jaqblu wkoll li l-programmazzjoni ghandha tipprovdi qafas pluriennali specifiku u mfassal apposta ghall-kooperazzjoni, inkluzi mezzi diversifikati ta' kooperazzjoni.

10. Il-Partijiet jaqblu li l-kooperazzjoni ma' pajjizi terzi u ma' atturi ohrajn, inkluza l-kooperazzjoni Nofsinhar-Nofsinhar u dik triangolari, ghandha tigi mhegga fil-kaz ta' valur mizjud car u ta' vantagg komparattiv ipprovat.

11. Il-Partijiet jistghu jiddeciedu li jwettqu riezami tal-gestjoni u l-impatt tar-rizorsi finanzjarji, fi zmien li jigi maqbul b'mod reciproku, bil-hsieb li jtejbu l-effettività tal-programmazzjoni u l-allokazzjonijiet tal-ghajnuna.

12. Il-Partijiet ghandhom isahhu d-djalogu u l-kooperazzjoni fl-uzu tajjeb tar-rizorsi finanzjarji, inkluz permezz ta' kooperazzjoni mal-Ufficcju Ewropew Kontra l-Frodi, fejn xieraq.

Artikolu 83

Rizorsi pubblici domestici

1. Il-Membri tal-OSAKP li huma Partijiet ghal dan il-Ftehim jaffermaw mill-gdid l-impenn taghhom li jtejbu l-mobilizzazzjoni tar-rizorsi domestici. Huma ghandhom jippromwovu ambjenti li jzidu l-flussi privati domestici u jaghtu spinta lill-kummerc bhala magna ghall-izvilupp.

2. Il-Membri tal-OSAKP li huma Partijiet ghal dan il-Ftehim ghandhom jaghmlu hilithom biex itejbu l-gbir tad-dhul permezz ta' sistemi tat-taxxa modernizzati, politika tat-tassazzjoni mtejba, gbir tat-taxxa aktar efficjenti, u amministrazzjoni tat-taxxa msahha u riformata. Huma ghandhom jahdmu biex itejbu l-gustizzja, it-trasparenza, l-efficjenza u l-effettività tas-sistemi tat-taxxa taghhom, inkluz billi jwessghu l-bazi ghat-taxxa u jissoktaw bl-isforzi biex jintegraw is-settur informali fl-ekonomija formali f'konformità mac-cirkostanzi tal-pajjizi. Huma ghandhom isahhu l-legittimità fiskali billi jtejbu l-efficjenza u l-effettività tan-nefqa pubblika taghhom.

3. Il-Partijiet jaqblu li jzidu l-isforzi biex jiggieldu l-flussi finanzjarji illeciti bil-ghan li jeqirduhom, li jikkooperaw fl-irkupru tal-assi u l-kapital mitlufin, u li jsahhu l-prattiki tajbin dwar ir-ritorn tal-assi sabiex jitrawwem l-izvilupp sostenibbli. Huma ghandhom jippromwovu mizuri kontra l-korruzzjoni, kontra l-frodi u kontra l-hasil tal-flus, u jiehdu mizuri biex jindirizzaw l-evitar tat-taxxa, l-evazjoni tat-taxxa u prattiki tat-taxxa dannuzi ohrajn, permezz ta' kooperazzjoni internazzjonali akbar, regolamentazzjoni domestika mtejba, kif ukoll kapacitajiet imsahha u skambju ta' informazzjoni.

4. Il-Partijiet ghandhom itejbu u jikkooperaw biex isahhu l-governanza tajba fi kwistjonijiet finanzjarji u tat-taxxa, it-trasparenza u r-responsabbiltà. Huma jimpenjaw ruhhom li jzidu l-kooperazzjoni internazzjonali fil-qasam tat-taxxa b'mod inkluziv, gust u trasparenti u, f'dak ir-rigward, jaqblu li jikkooperaw f'fora internazzjonali dwar kwistjonijiet fiskali internazzjonali.

Artikolu 84

Rizorsi privati domestici u internazzjonali

1. Il-Partijiet jirrikonoxxu li l-flussi ta' kapital privat huma vitali biex jikkomplementaw l-isforzi ta' zvilupp nazzjonali. Huma ghandhom jizviluppaw politiki u, fejn xieraq, isahhu l-oqfsa u l-istrumenti regolatorji biex l-incentivi tas-settur privat jigu allinjati ahjar mal-ghanijiet pubblici. Huma ghandhom jikkooperaw biex jimmobilizzaw investiment sostenibbli u responsabbli, biex jinkoraggixxu lis-settur privat jinvolvi ruhu bhala sieheb fil-process ta' zvilupp, u biex jinvestu f'oqsma kritici ghall-izvilupp sostenibbli.

2. Il-Partijiet ghandhom jaghmlu hilithom biex juzaw it-tahlit ta' ghotjiet u self, kif ukoll garanziji bhala lievi biex jattiraw finanzjament privat u jindirizzaw il-fallimenti tas-suq, filwaqt li jillimitaw id-distorsjonijiet tas-suq.

3. Il-Partijiet jirrikonoxxu li r-rimessi huma sors privat ewlieni ta' finanzjament ghall-izvilupp sostenibbli. Huma ghandhom jistabbilixxu oqfsa legizlattivi u regolatorji rilevanti sabiex jinholoq suq kompetittiv u trasparenti ghal trasferimenti orhos, aktar rapidi u aktar sikuri ta' flus permezz ta' mezzi legali u ufficjali kemm fil-pajjizi ta' origini kif ukoll f'dawk destinatarji, u sabiex jigu stabbiliti soluzzjonijiet ta' trasferiment innovattivi u affordabbli. Huma ghandhom jinkoraggixxu l-generazzjoni ta' prodotti finanzjarji innovattivi u joholqu incentivi biex jissahhah il-kontribut tad-dijaspora taghhom ghall-izvilupp. Huma ghandhom jippromwovu djalogu fost il-partijiet ikkoncernati pubblici u privati rilevanti kollha biex jiffacilitaw il-flussi ta' rimessi bil-hsieb li jtejbu l-impatt taghhom fuq l-izvilupp.

Artikolu 85

Id-dejn u s-sostenibbiltà tad-dejn

1. Il-Partijiet jimpenjaw ruhhom li jaghmlu d-dejn sostenibbli fit-tul permezz ta' politiki kkoordinati mmirati lejn il-finanzjament, il-mitigazzjoni, ir-ristrutturar jew l-immaniggjar tad-dejn, kif xieraq. Huma jaqblu li jghinu lill-pajjizi jibnu kapacitajiet ta' mmaniggjar tad-dejn u jizviluppaw strategiji ta' dejn fuq terminu medju u twil.

2. Il-Partijiet jenfasizzaw l-importanza tad-debituri u tal-krediturі li jahdmu flimkien biex jipprevjenu u jsolvu l-krizijiet tad-dejn. Huma jaqblu fuq il-htiega li jissahhu d-djalogu, il-kondivizjoni tal-informazzjoni u t-trasparenza, sabiex il-valutazzjonijiet u l-analizijiet tas-sostenibbiltà tad-dejn ikunu bbazati fuq data komprensiva, oggettiva u affidabbli.

3. Il-Partijiet, filwaqt li jikkunsidraw ir-rabtiet bejn id-dejn u t-tkabbir ekonomiku, jimpenjaw ruhhom li jidhlu fi djalogu u kooperazzjoni fil-kuntest tad-diskussjonijiet internazzjonali dwar il-problema generali tad-dejn, minghajr pregudizzju ghal diskussjonijiet specifici li jsiru f'fora rilevanti.

4. Il-Partijiet jaqblu li jikkontribwixxu, kif xieraq, ghal inizjattivi ta' helsien mid-dejn approvati fuq livell internazzjonali sabiex jittaffa l-piz tas-servizz tad-dejn tal-Membri tal-OSAKP.

PARTI V

QAFAS ISTITUZZJONALI

Artikolu 86

Istituzzjonijiet kongunti

1. Il-Partijiet b'dan jistabbilixxu l-istituzzjonijiet kongunti li gejjin fil-livell tal-Membri tal-OSAKP u l-Parti UE: il-Kunsill tal-Ministri OSAKP-UE, il-Kumitat tal-Ufficjali Gholja fil-Livell ta' Ambaxxaturi (ALSOC, *Ambassadorial Level Senior Officials Committee*) tal-OSAKP — UE (l-'ALSOC tal-OSAKP-UE') u l-Assemblea Parlamentari Kongunta tal-OSAKP-UE. Il-Partijiet b'dan jistabbilixxu wkoll, bhala istituzzjonijiet kongunti ghal kull wiehed mill-Protokolli Regjonali, Kunsill tal-Ministri, Kumitat Kongunt u Assemblea Parlamentari.

2. Il-Partijiet ghandhom jaghmlu hilithom biex jizguraw il-koordinazzjoni u l-komplementarjetà bejn l-istituzzjonijiet kongunti msemmijin fil-paragrafu 1 u l-istituzzjonijiet kongunti stabbiliti f'oqfsa ohrajn jew ftehimiet ohrajn li ghalihom huma Parti, inkluzi l-FSE, minghajr pregudizzju ghad-dispozizzjonijiet rilevanti fihom.

Artikolu 87

Summits tal-Kapijiet tal-Istat jew tal-Gvern

Il-Partijiet jistghu jiltaqghu fil-livell ta' Kapijiet tal-Istat jew tal-Gvern, bi ftehim kongunt, f'format xieraq, abbazi ta' skeda ta' zmien u agenda miftiehma b'mod reciproku.

Artikolu 88

Il-Kunsill tal-Ministri OSAKP-UE

1. Il-Kunsill tal-Ministri OSAKP-UE ghandu jinkludi, minn naha wahda, rapprezentant ta' kull Membru tal-OSAKP fil-livell ministerjali u, min-naha l-ohra, rapprezentanti tal-Unjoni Ewropea u tal-Istati Membri taghha fil-livell ministerjali. Huwa ghandu jkun kopresedut mill-President innominat mill-Membri tal-OSAKP, minn naha wahda, u mill-President innominat mill-Parti UE, min-naha l-ohra.

2. Fil-principju, il-Kunsill tal-Ministri OSAKP-UE ghandu jiltaqa' kull tliet snin u kull meta jitqies mehtieg, fuq l-inizjattiva tal-Kopresidenti, f'forma u kompozizzjoni xierqa ghall-kwistjonijiet li ghandhom jigu indirizzati. L-osservaturi jistghu jiehdu sehem fil-laqghat, kif xieraq.

3. Il-Kunsill tal-Ministri OSAKP-UE jista' jistabbilixxi kumitati u gruppi ta' hidma biex jittrattaw kwistjonijiet specifici b'mod aktar effettiv u efficjenti, bhal kwistjonijiet ta' finanzjament ghall-kummerc u l-izvilupp. Huwa jista' wkoll jiddelega setghat lill-ALSOC tal-OSAKP-UE.

4. Il-funzjonijiet tal-Kunsill tal-Ministri OSAKP-UE ghandhom ikunu li:

(a) jipprovdi gwida politika strategika;

(b) jissorvelja l-implimentazzjoni effettiva u konsistenti ta' dan il-Ftehim;

(c) jadotta linji gwida ta' politika u jiehu decizjonijiet biex jaghti effett lil aspetti specifici mehtiega ghall-implimentazzjoni tad-dispozizzjonijiet ta' dan il-Ftehim; u

(d) jadotta pozizzjonijiet kongunti u jaqbel fuq azzjonijiet kongunti dwar il-kooperazzjoni internazzjonali, u jiffacilita l-koordinazzjoni f'organizzazzjonijiet u fora internazzjonali.

5. Il-Kunsill tal-Ministri OSAKP-UE ghandu jadotta decizjonijiet li jkunu vinkolanti fuq il-Partijiet kollha, sakemm ma jkunx specifikat mod iehor, jew jaghmel rakkomandazzjonijiet dwar kwalunkwe wahda mill-funzjonijiet tieghu elenkati fil-paragrafu 4 bil-qbil komuni tal-Partijiet. Il-procedimenti tieghu ghandhom ikunu validi biss jekk ikunu prezenti r-rapprezentanti tal-Unjoni Ewropea, mill-inqas nofs l-Istati Membri tal-Unjoni Ewropea u tal-anqas zewg terzi tal-membri li jirrapprezentaw lill-gvernijiet tal-Membri tal-OSAKP. Kwalunkwe membru tal-Kunsill tal-Ministri OSAKP-UE li ma jkunx jista' jattendi jista' jkun irrapprezentat. Ir-rapprezentant ghandu jezercita d-drittijiet kollha ta' dak il-membru. Il-Kunsill tal-Ministri OSAKP-UE ghandu jissottometti rapport lill-Assemblea Parlamentari Kongunta dwar l-implimentazzjoni ta' dan il-Ftehim. Huwa ghandu jezamina u jikkunsidra r-rizoluzzjonijiet u r-rakkomandazzjonijiet adottati mill-Assemblea Parlamentari Kongunta.

6. Il-Kunsill tal-Ministri OSAKP-UE jista' jiehu deċiżjonijiet jew jagħmel rakkomandazzjonijiet permezz ta' proċedura bil-miktub. L-użu ta' proċedura bil-miktub jista' jiġi propost minn kwalunkwe waħda mill-Partijiet u jista' jinbeda wara l-qbil tal-Kopresidenti. Ir-regoli stipulati fil-paragrafu 5 għandhom japplikaw *mutatis mutandis* għall-proċedura bil-miktub.

7. Il-Kunsill tal-Ministri OSAKP-UE għandu jadotta r-regoli ta' proċedura tiegħu fl-ewwel laqgħa tiegħu, iżda mhux aktar tard minn sitt xhur wara d-dħul fis-seħħ ta' dan il-Ftehim.

Artikolu 89

Il-Kumitat tal-Uffiċjali Għolja jew fil-Livell ta' Ambaxxaturi tal-OSAKP-UE

1. Il-Kumitat tal-Uffiċjali Għolja jew fil-Livell ta' Ambaxxaturi (ALSOC, *Ambassadorial Level Senior Officials Committee*) tal-OSAKP — UE (l-'ALSOC tal-OSAKP-UE') għandu jinkludi, minn naħa waħda, rappreżentant ta' kull Membru tal-OSAKP fil-livell ta' uffiċjali għolja jew ta' ambaxxaturi u s-Segretarju Ġenerali tal-OSAKP f'kapaċità *ex-officio* u, min-naħa l-oħra, rappreżentanti tal-Unjoni Ewropea u tal-Istati Membri tagħha fil-livell ta' uffiċjali għolja jew ta' ambaxxaturi. L-ALSOC tal-OSAKP-UE għandu jiltaqa' kull sena u f'sessjonijiet speċjali fuq talba tal-Kopresidenti u, b'mod partikolari biex thejji għas-sessjonijiet kongunti tal-Kunsill tal-Ministri OSAKP-UE. Huwa għandu jkun kopresedut mill-istess Partijiet li jkollhom il-kariga ta' Kopresidenti tal-Kunsill tal-Ministri OSAKP-UE. Huwa għandu jieħu d-deċiżjonijiet tiegħu u jagħmel rakkomandazzjonijiet bil-qbil komuni tal-Partijiet. L-osservaturi jistgħu jieħdu sehem fil-laqgħat, kif xieraq.

2. L-ALSOC tal-OSAKP-UE għandu jħejji s-sessjonijiet tal-Kunsill tal-Ministri OSAKP-UE u jgħin fit-twettiq tal-kompiti tiegħu u jwettaq kwalunkwe mandat fdat lilu mill-Kunsill tal-Ministri OSAKP-UE.

3. L-ALSOC tal-OSAKP-UE għandu jadotta r-regoli ta' proċedura tiegħu fl-ewwel laqgħa tiegħu, iżda mhux aktar tard minn sitt xhur wara d-dħul fis-seħħ ta' dan il-Ftehim.

Artikolu 90

L-Assemblea Parlamentari Kongunta tal-OSAKP-UE

1. L-Assemblea Parlamentari Kongunta tal-OSAKP-UE għandha tkun tikkonsisti mill-Membri tal-Assemblej Parlamentari Reġjonali. L-Assemblea Parlamentari Kongunta tal-OSAKP-UE għandha tiltaqa' darba fis-sena, kif stabbilit ulterjorment fir-regoli ta' proċedura tagħha kif imsemmi fil-paragrafu 3. Hija għandha tkun kopreseduta minn membru tal-Parlament Ewropew u membru tal-parlament tal-Membri tal-OSAKP, innominati skont il-proċeduri rispettivi tagħhom.

2. Il-funzjonijiet tal-Assemblea Parlamentari Kongunta tal-OSAKP-UE, bħala korp konsultattiv, għandhom ikunu li:

(a) tadotta rizoluzzjonijiet u tagħmel rakkomandazzjonijiet bil-ħsieb li jitwettqu l-għanijiet ta' dan il-Ftehim; u

(b) tippromwovi proċessi demokratiċi, trawwem kooperazzjoni bejn il-parlamenti u tiffaċilita fehim akbar bejn il-popli tal-Membri tal-OSAKP u dawk tal-Unjoni Ewropea;

3. L-Assemblea Parlamentari Kongunta tal-OSAKP-UE għandha tadotta r-regoli ta' proċedura tagħha fl-ewwel laqgħa tagħha, iżda mhux aktar tard minn sitt xhur wara d-dħul fis-seħħ ta' dan il-Ftehim.

Artikolu 91

Summit Reġjonali

Il-Partijiet għal kull Protokoll Reġjonali jistgħu jiddeċiedu li jiltaqgħu fil-livell ta' Kapijiet tal-Istat jew tal-Gvern f'intervalli li għandhom jiġu miftiehma mill-Partijiet rispettivi abbażi ta' skeda ta' żmien u aġenda miftiehma b'mod reċiproku.

Artikolu 92

Il-Kunsilli Regjonali tal-Ministri

1. Il-Kunsill Regjonali tal-Ministri ghal kull wiehed mit-tliet Protokolli Regjonali:

(a) il-Kunsill tal-Ministri Afrika-UE ghandu jinkludi, minn naha wahda, rapprezentant ta' kull Stat Parti fl-Afrika fil-livell ministerjali u, min-naha l-ohra, rapprezentanti tal-Unjoni Ewropea u tal-Istati Membri taghhal fil-livell ministerjali;

(b) il-Kunsill tal-Ministri Karibew-UE ghandu jinkludi, minn naha wahda, rapprezentant ta' kull Stat Parti fil-Karibew fil-livell ministerjali u, min-naha l-ohra, rapprezentanti tal-Unjoni Ewropea u tal-Istati Membri taghhal fil-livell ministerjali; u

(c) il-Kunsill tal-Ministri Pacifiku-UE ghandu jinkludi, minn naha wahda, rapprezentant ta' kull Stat Parti fil-Pacifiku fil-livell ministerjali u, min-naha l-ohra, rapprezentanti tal-Unjoni Ewropea u tal-Istati Membri taghha fil-livell ministerjali.

Kull Kunsill Regjonali tal-Ministri ghandu jkun kopresedut mill-President innominat mill-Membri Istati Partijiet Afrikani, tal-Karibew jew tal-Pacifiku rispettivament, minn naha wahda, u mill-President innominat mill-Parti UE min-naha l-ohra, skont il-proceduri taghhom stess.

Kull Kunsill Regjonali tal-Ministri ghandu jiltaqa' f'intervalli li ghandhom jigu miftiehma mill-Partijiet rispettivi, f'kompozizzjoni xierqa ghall-kwistjonijiet li ghandhom jigu indirizzati u fuq l-inizjattiva tal-Kopresidenti u ghandu jiehu decizjonijiet bil-qbil komuni.

2. Il-funzjonijiet ta' kull Kunsill Regjonali tal-Ministri ghandhom ikunu li:

(a) jiffissa l-prijoritajiet u, kif xieraq, jistabbilixxi pjanijiet ta' azzjoni b'rabta mal-ghanijiet tal-Protokoll Regjonali rispettiv tieghu;

(b) jadotta decizjonijiet u jaghmel rakkomandazzjonijiet biex jaghti effett lil aspetti specifici tal-Protokoll Regjonali rispettiv tieghu, inkluzi decizjonijiet li jikkoncernaw ir-riezami jew l-emenda tieghu, f'konformità mal-Artikolu 99(5); id-decizjonijiet ghandhom ikunu vinkolanti ghall-Partijiet kollha ghall-Protokoll Regjonali rispettiv, sakemm ma jkunx specifikat mod iehor; u

(c) imexxi djalogu u jiskambja fehmiet dwar kwalunkwe kwistjoni ta' interess komuni.

3. Kull Kunsill Regjonali tal-Ministri ghandu jadotta decizjonijiet jew jaghmel rakkomandazzjonijiet bil-qbil komuni. Il-procedimenti tieghu ghandhom ikunu validi biss jekk ikunu prezenti r-rapprezentanti tal-Unjoni Ewropea, mill-inqas nofs l-Istati Membri tal-Unjoni Ewropea u mill-inqas zewg terzi tal-membri li jirrapprezentaw ir-regjun rispettiv tar-regjun tal-Afrika, il-Karibew u l-Pacifiku. Kwalunkwe membru ta' kwalunkwe Kunsill Regjonali tal-Ministri li ma jkunx jista' jattendi jista' jkun irrapprezentat. Ir-rapprezentant ghandu jezercita d-drittijiet kollha ta' dak il-membru.

4. Kull Kunsill Regjonali tal-Ministri:

(a) jista' jadotta decizjonijiet jew jaghmel rakkomandazzjonijiet permezz ta' procedura bil-miktub; ir-regoli stabbiliti fl-Artikolu 88 ghandhom japplikaw *mutatis mutandis* ghall-procedura bil-miktub tal-Kunsill Regjonali tal-Ministri;

(b) jista' jistabbilixxi sottokumitati u gruppi ta' hidma biex jittrattaw kwistjonijiet specifici b'mod aktar effettiv u efficjenti u jista' jiddelega setghat lill-Kumitat Kongunt Regjonali rispettiv;

(c) ghandu jissottometti rapport lill-Kunsill tal-Ministri OSAKP-UE dwar l-implimentazzjoni tal-Protokoll rispettiv tieghu; u

(d) ghandu jadotta r-regoli ta' procedura tieghu fl-ewwel laqgha tieghu, izda mhux aktar tard minn sitt xhur wara d-dhul fis-sehh ta' dan il-Ftehim.

Artikolu 93

Kumitati Kongunti Regjonali

1. Kull Kumitat Regjonali Kongunt ghandu jinkludi, minn naha wahda, rapprezentant ta' kull Membru Afrikan tal-OSAKP ghall-Protokoll Afrika-UE, kull Membru tal-OSAKP mill-Karibew ghall-Protokoll Karibew-UE, u kull Membru tal-OSAKP mill-Pacifiku ghall-Protokoll Pacifiku-UE, fil-livell ta' ambaxxaturi jew ta' ufficjali gholja, u, min-naha l-ohra, rapprezentanti tal-Unjoni Ewropea u tal-Istati Membri taghha fil-livell ta' ambaxxaturi jew ta' ufficjali gholja.

2. Kull Kumitat Kongunt Regjonali ghandu jkun kopresedut mill-istess Partijiet li jkollhom il-kariga ta' Kopresidenti tal-Kunsill Regjonali tal-Ministri rispettiv. Meta jkun xieraq, huwa jista' jiddeciedi li jistieden osservaturi fuq il-proposta ta' kwalunkwe Parti wara l-qbil tal-Kopresidenti.

3. Kull Kumitat Kongunt Regjonali ghandu jhejji s-sessjonijiet u jassisti lill-Kunsill Regjonali tal-Ministri rispettiv fit-twettiq tal-kompiti tieghu u jwettaq kwalunkwe mandat fdat lilu mill-Kunsill Regjonali tal-Ministri rispettiv.

4. Kull Kumitat Kongunt Regjonali ghandu jadotta r-regoli ta' procedura tieghu fl-ewwel laqgha tieghu, izda mhux aktar tard minn sitt xhur wara d-dhul fis-sehh ta' dan il-Ftehim.

Artikolu 94

L-Assemblej Parlamentari Regjonali

1. Il-Partijiet b'dan jistabbilixxu Assemblea Parlamentari Regjonali ghal kull wiehed mit-tliet Protokolli Regjonali li ghandha tkun kopreseduta minn Membru tal-Parlament Ewropew, minn naha wahda, u Membru tal-Parlament mill-Istati Partijiet Afrikani, tal-Karibew jew tal-Pacifiku rispettivi, innominat bhala President, min-naha l-ohra, f'konformità mal-proceduri taghhom stess:

(a) l-Assemblea Parlamentari Afrika-UE ghandha tinkludi, minn naha wahda, Membri tal-Parlament Ewropew u, min-naha l-ohra, Membri tal-Parlament ta' kull Stat Parti fl-Afrika, f'numru ugwali;

(b) l-Assemblea Parlamentari Karibew-UE ghandha tinkludi, minn naha wahda, Membri tal-Parlament Ewropew u, min-naha l-ohra, Membri tal-Parlament ta' kull Stat Parti fil-Karibew, f'numru ugwali;

(c) l-Assemblea Parlamentari Pacifiku-UE ghandha tinkludi, minn naha wahda, Membri tal-Parlament Ewropew u, min-naha l-ohra, Membri tal-Parlament ta' kull Stat Parti fil-Pacifiku, f'numru ugwali.

2. Bhala korp konsultattiv, kull Assemblea Parlamentari Regjonali ghandha tiltaqa' b'mod partikolari qabel il-laqghat tal-Kunsill Regjonali tal-Ministri rilevanti. F'dak ir-rigward, kull Assemblea Parlamentari Regjonali ghandha tigi pprovduta fil-hin bl-agenda tal-Kunsill Regjonali tal-Ministri rilevanti, li abbazi taghha tista' taghmel rakkomandazzjonijiet lil dak il-Kunsill Regjonali tal-Ministri, u ghandha tigi informata bid-decizjonijiet u r-rakkomandazzjonijiet tal-Kunsill Regjonali tal-Ministri rilevanti.

3. Kull Assemblea Parlamentari Regjonali:

(a) tista' tadotta rizoluzzjonijiet u tiddiskuti kwalunkwe kwistjoni li ghandha x'taqsam mal-Protokoll Regjonali rispettiv taghha;

(b) tista' tippromwovi processi demokratici permezz ta' djalogu u konsultazzjoni u tiffacilita fehim akbar bejn il-popli tal-Unjoni Ewropea u dawk tal-Afrika, tal-Karibew u tal-Pacifiku;

(c) ghandha tikkollabora mal-Assemblea Parlamentari Kongunta tal-OSAKP-UE dwar kwistjonijiet li ghandhom x'jaqsmu ma' dan il-Ftehim, sabiex jigu zgurati l-koordinazzjoni u l-koerenza; u

(d) ghandha tadotta r-regoli ta' procedura taghha fl-ewwel laqgha taghha, izda mhux aktar tard minn sitt xhur wara d-dhul fis-sehh ta' dan il-Ftehim.

Artikolu 95

Impenn mal-partijiet ikkoncernati

1. Il-Partijiet jaqblu li l-impenn mal-partijiet ikkoncernati, notevolment l-awtoritajiet lokali, is-socjetà civili u r-rapprezentanti tas-settur privat, huwa integrali ghal process informat sewwa tat-tehid tad-decizjonijiet u sabiex jitwettqu l-ghanijiet ta' din is-Shubija.

2. Il-partijiet ikkoncernati ghandhom jigu informati fil-hin u jkunu jistghu jipprovdu l-kontribut taghhom fil-process wiesa' ta' djalogu, b'mod partikolari fid-dawl tal-laqghat tal-Kunsill tal-Ministri rispettiv.

3. Sabiex jigi promoss tali impenn, ghandhom jigu stabbiliti mekkanizmi miftuha u trasparenti ghal konsultazzjoni strutturata mal-partijiet ikkoncernati, kif xieraq.

4. Ir-rizultati tal-konsultazzjonijiet mal-partijiet ikkoncernati ghandhom jigu kkomunikati lill-Kunsill tal-Ministri, lill-Kumitat Kongunt jew lill-Assemblea Parlamentari rilevanti, kif xieraq.

PARTI VI

DISPOZIZZJONIJIET FINALI

Artikolu 96

Applikazzjoni territorjali

Dan il-Ftehim ghandu japplika, minn naha wahda, ghat-territorji li fihom japplikaw it-Trattat dwar l-Unjoni Ewropea u t-Trattat dwar il-Funzjonament tal-Unjoni Ewropea u bil-kondizzjonijiet stipulati f'dawk it-Trattati u, min-naha l-ohra, ghat-territorji tal-Membri tal-OSAKP.

Artikolu 97

Ftehimiet jew arrangamenti ohrajn

L-ebda trattat, konvenzjoni, ftehim jew arrangament ta' kwalunkwe tip bejn Stat Membru wiehed jew aktar tal-Unjoni Ewropea u Membru tal-OSAKP wiehed jew aktar ma ghandu jimpedixxi l-implimentazzjoni ta' dan il-Ftehim.

Artikolu 98

Il-kunsens li tkun marbut, id-dhul fis-sehh u l-applikazzjoni provvizorja

1. Il-Partijiet ghandhom jesprimu l-kunsens taghhom li jintrabtu b'dan il-Ftehim f'konformità mar-regoli u mal-proceduri interni rispettivi taghhom.

2. Dan il-Ftehim ghandu jidhol fis-sehh fl-ewwel jum tat-tieni xahar wara d-data li fiha l-Unjoni Ewropea u l-Istati Membri taghha u mill-inqas zewg terzi tal-Istati tal-OSAKP ikunu lestew il-proceduri interni rispettivi taghhom ghal dak l-ghan u jkunu ddepozitaw l-istrumenti taghhom li jesprimu l-kunsens taghhom li jintrabtu mas-Segretarjat Generali tal-Kunsill tal-Unjoni Ewropea (id-"depozitarju"), li ghandu jibghat kopja ccertifikata lis-Segretarjat tal-OSAKP.

3. Membru tal-OSAKP li ma jkunx lesta l-proceduri stabbiliti fil-paragrafu 2 sad-data li fiha dan il-Ftehim jidhol fis-sehh f'konformità mal-paragrafu 2 jista' jaghmel dan biss fi zmien 12-il xahar minn dik id-data. Ghal tali Membri tal-OSAKP, dan il-Ftehim ghandu jsir applikabbli fl-ewwel jum tat-tieni xahar wara d-depozitar tal-istrumenti taghhom li jesprimu l-kunsens taghhom li jintrabtu mad-depozitarju, li ghandu jibghat kopja ccertifikata lis-Segretarjat tal-OSAKP. Tali Membri tal-OSAKP ghandhom jirrikonoxxu l-validità ta' kwalunkwe mizura mehuda ghall-implimentazzjoni ta' dan il-Ftehim wara d-data tad-dhul fis-sehh tieghu f'konformità mal-paragrafu 2.

4. Minkejja l-paragrafi 2 u 3, l-Unjoni Ewropea u l-Membri tal-OSAKP jistghu japplikaw dan il-Ftehim b'mod provvizorju kompletament jew parzjalment, sakemm jidhol fis-sehh u f'konformità mal-proceduri interni rispettivi taghhom. L-applikazzjoni provvizorja ghandha tibda fl-ewwel jum tat-tieni xahar wara d-data tal-iffirmar ta' dan il-Ftehim. Qabel ma tibda l-applikazzjoni provvizorja, l-Unjoni Ewropea ghandha tinnotifika lill-Membri tal-OSAKP dwar il-partijiet tal-Ftehim li ghandhom jigu applikati b'mod provvizorju.

Artikolu 99

Durata u riezami

1. Dan il-Ftehim huwa konkluz ghal perjodu inizjali ta' 20 sena. Tliet snin qabel it-tmiem ta' dak il-perjodu inizjali, il-Partijiet ghandhom jidhlu fi djalogu bil-hsieb li jirriezaminaw id-dispozizzjonijiet li sussegwentement ghandhom jirregolaw ir-relazzjonijiet taghhom. Dan il-Ftehim ghandu jigi estiz b'mod tacitu ghal perjodu wiehed ta' hames snin sakemm ma jintlahaqx qbil mill-Partijiet fuq decizjoni li titterminah jew testendih qabel it-tmiem tal-perjodu inizjali ta' 20 sena.

2. Il-Partijiet jistghu jissottomettu proposti ghal emendi ghal dan il-Ftehim lill-Kunsill tal-Ministri OSAKP-UE mhux aktar tard minn sitt xhur qabel il-laqgha rilevanti tal-Kunsill tal-Ministri OSAKP-UE. Kwalunkwe emenda ghandha tigi approvata mill-Kunsill tal-Ministri OSAKP-UE u tkun soggetta ghall-proceduri stabbiliti fl-Artikolu 98 ghad-dhul fis-sehh u ghall-applikazzjoni provvizorja ta' dan il-Ftehim.

3. Fi zmien sitt xhur mill-iskadenza tal-Agenda 2030, il-Partijiet ghandhom jidhlu f'negozjati bil-hsieb li janalizzaw u jirrevedu l-prijoritajiet strategici ta' dan il-Ftehim, inkluz il-Protokoll Regjonali tal-Afrika, il-Protokoll Regjonali tal-Karibew u l-Protokoll Regjonali tal-Pacifiku, u li jintroducu kwalunkwe emenda ohra mehtiega. Il-Ftehim emendat ghandu jidhol fis-sehh f'konformità mal-proceduri stabbiliti ghad-dhul fis-sehh u l-applikazzjoni provvizorja ta' dan il-Ftehim.

4. Il-Partijiet jistghu jissottomettu proposti ghal emendi ghall-Annessi ta' dan il-Ftehim lill-Kunsill tal-Ministri OSAKP-UE mhux aktar tard minn sitt xhur qabel il-laqgha rilevanti tal-Kunsill tal-Ministri OSAKP-UE. Kwalunkwe emenda ghandha tigi approvata mill-Kunsill tal-Ministri OSAKP-UE.

5. Il-Partijiet ghall-Protokoll Regjonali rispettiv jistghu jipprezentataw proposti ghal emendi ghall-Protokoll taghhom lill-Kunsill Regjonali tal-Ministri rispettiv u lill-Kunsill tal-Ministri OSAKP-UE mhux aktar tard minn 120 jum qabel il-laqgha rilevanti tal-Kunsill Regjonali tal-Ministri rispettiv. Kwalunkwe emenda ghandha tigi adottata mill-Kunsill Regjonali tal-Ministri rispettiv u tigi nnotifikata minnufih lill-Kunsill tal-Ministri OSAKP-UE, li jista' jaghti l-kunsens tieghu fi zmien 120 jum mid-data tan-notifika, inkluz permezz ta' procedura bil-miktub jew delega tas-setgha lill-ALSOC tal-OSAKP-UE. Il-Kunsill tal-Ministri OSAKP-UE jista' jirrifjuta li jaghti l-kunsens tieghu ghal emenda li titqies li mhijiex konsistenti ma' dan il-Ftehim, u ghandu jinnotifika lill-Kunsill Regjonali tal-Ministri rilevanti bir-ragunijiet tieghu ghar-rifjut. In-nuqqas ta' rifjut tal-kunsens fi zmien 120 jum mid-data tan-notifika jitqies li jikkostitwixxi kunsens. Il-Protokoll Regjonali emendat ghandu jidhol fis-sehh fl-ewwel jum tat-tieni xahar wara d-data tal-kunsens.

6. Il-Kunsill tal-Ministri OSAKP-UE jista' jadotta kwalunkwe mizura tranzitorja mehtiega jekk jigi previst Ftehim gdid bejn il-Partijiet u sa meta tali Ftehim jidhol fis-sehh jew jigi applikat b'mod provvizorju.

Artikolu 100

Terminazzjoni

Dan il-Ftehim jista' jigi tterminat mill-Parti UE fir-rigward ta' kull Membru tal-OSAKP u minn kull Membru tal-OSAKP fir-rigward tal-Parti UE. It-terminazzjoni ghandha tidhol fis-sehh sitt xhur wara li d-depozitarju jircievi n-notifika bil-miktub taghha, li ghandu jibghat kopja certifikata lis-Segretarjat tal-OSAKP.

Artikolu 101

Ir-rizoluzzjoni tat-tilwim u t-twettiq tal-obbligi

1. Il-Partijiet ghandhom jiehdu kwalunkwe mizura generali jew specifika mehtiega biex iwettqu l-obbligi taghhom skont dan il-Ftehim. Ghandhom jindirizzaw id-divergenzi u t-tilwim fuq l-applikazzjoni ta' dan il-Ftehim bejniethom u jindirizzaw kwistjonijiet ta' interpretazzjoni relatati ma' dan il-Ftehim f'konformità ma' dan l-Artikolu.

2. Minghajr pregudizzju ghall-proceduri msemmija fil-paragrafi minn 3 sa 9 ta' dan l-Artikolu u l-Artikolu 74(4), kwalunkwe kwistjoni relatata mal-interpretazzjoni ta' dan il-Ftehim tista' tissolva permezz ta' konsultazzjonijiet fi hdan il-Kunsill tal-Ministri OSAKP-UE jew, bil-qbil tal-Partijiet, sottokumitat specjali jew kwalunkwe mekkanizmu xieraq iehor li jirrapporta lill-Kunsill tal-Ministri OSAKP-UE. Il-Partijiet ghandhom jipprezentaw l-informazzjoni rilevanti mehtiega ghal ezami bir-reqqa tal-kwistjoni, bil-hsieb li jindirizzawha fil-hin u b'mod amikevoli.

3. Ghall-finijiet tal-paragrafi minn 4 sa 9, it-terminu "Parti" jirreferi ghall-Unjoni Ewropea u l-Istati Membri taghha, minn naha wahda, u kull Stat tal-OSAKP, min-naha l-ohra.

4. Il-Partijiet ghandhom jindirizzaw id-divergenzi bejniethom fi hdan id-djalogu ta' shubija, bil-hsieb li jevitaw li jinqalghu sitwazzjonijiet li fihom parti wahda tista' tqis li jkun mehtieg li tirrikorri ghall-konsultazzjonijiet previsti fil-paragrafi 5 u 6.

5. Jekk xi wahda mill-Partijiet tqis li l-Parti l-ohra tkun naqset milli tissodisfa kwalunkwe wiehed mill-obbligi taht dan il-Ftehim, hija ghandha tinnotifika lill-Parti l-ohra, filwaqt li tipprezenta l-informazzjoni rilevanti kollha mehtiega ghal ezami bir-reqqa tas-sitwazzjoni bil-hsieb li tintlahaq soluzzjoni accettabbli b'mod reciproku fi zmien 90 jum mid-data tan-notifika. Jekk dan jitqies li mhuwiex sufficjenti, il-Partijiet ghandhom iwettqu konsultazzjonijiet strutturati u sistematici. Meta ma jkunux jistghu jaslu ghal soluzzjoni accettabbli b'mod reciproku fi zmien 120 jum mill-bidu tal-konsultazzjonijiet, il-Parti li tinnotifika tista' tiehu mizuri proporzjonati ghan-nuqqas ta' adempiment tal-obbligu specifiku.

6. Minkejja l-paragrafu 5, jekk xi wahda mill-Partijiet tqis li l-Parti l-ohra tkun qed tikser xi wiehed mill-elementi essenzjali kif stabbiliti fl-Artikoli 9 u 18, hlief f'kaz ta' urgenza specjali, jew f'kazijiet serji ta' korruzzjoni kif stabbilit fl-Artikolu 12, hija ghandha tinnotifika lill-Parti l-ohra, filwaqt li tipprezenta l-informazzjoni rilevanti kollha mehtiega ghal ezami bir-reqqa tas-sitwazzjoni bil-hsieb li tinstab soluzzjoni accettabbli b'mod reciproku fi zmien 60 jum mid-data tan-notifika. Jekk dan jitqies li mhuwiex sufficjenti, il-Partijiet ghandhom iwettqu konsultazzjonijiet strutturati u sistematici. Filwaqt li jinzamm il-karattru bilaterali tal-konsultazzjonijiet, ghandu jigi involut Kumitat Kongunt Specjali bi qbil mal-Partijiet ikkoncernati matul il-fazi ta' konsultazzjonijiet strutturati u sistematici. Il-Kumitat Kongunt Specjali, li jikkonsisti f'numru ugwali ta' rapprezentanti tal-Parti UE u tal-Membri tal-OSAKP li josservaw il-principji ta' shubija genwina u responsabbiltà reciproka, ghandu jipprovdi pariri dwar it-twettiq tal-obbligi u jassisti kif xieraq sabiex il-Parti kkoncernata tiehu l-azzjonijiet mehtiega biex tikkonforma mal-obbligi li jirrizultaw minn dan il-Ftehim. Il-Parti kkoncernata tibqa' unikament responsabbli ghall-konformità mal-obbligi taghha skont dan il-Ftehim. Meta ma tkunx tista' tinstab soluzzjoni accettabbli b'mod reciproku fi zmien 90 jum mill-bidu tal-konsultazzjonijiet, il-Parti li tinnotifika tista' tiehu mizuri xierqa.

7. Jekk xi wahda mill-Partijiet tqis li ksur ta' kwalunkwe wiehed mill-elementi essenzjali jikkostitwixxi kaz ta' urgenza specjali, hija tista' tiehu mizuri xierqa b'effett immedjat, minghajr konsultazzjonijiet minn qabel. Kazijiet ta' urgenza specjali ghandhom jirreferu ghal kazijiet eccezzjonali ta' ksur partikolarment serju u flagranti ta' wiehed mill-elementi essenzjali msemmija fl-Artikoli 9 u 18.

8. Il-"mizuri xierqa" msemmija fil-paragrafi 6 u 7 ghandhom jittiehdu b'rispett shih ghad-dritt internazzjonali u ghandhom ikunu proporzjonati ghan-nuqqas ta' implimentazzjoni tal-obbligi skont dan il-Ftehim. Ghandha tinghata prijorità lil dawk li l-inqas ifixklu l-funzjonament ta' dan il-Ftehim. Mizuri xierqa jistghu jinkludu s-sospensjoni, parzjalment jew kompletament, ta' dan il-Ftehim. Wara li jittiehdu l-mizuri xierqa, fuq talba ta' xi wahda mill-Partijiet, jistghu jissejhu konsultazzjonijiet sabiex tigi ezaminata s-sitwazzjoni bir-reqqa u jinstabu soluzzjonijiet li jippermettu l-irtirar ta' mizuri xierqa.

9. Il-Partijiet jaqblu li l-konsultazzjonijiet ghandhom isiru fil-livell, u fil-forma, meqjusa bhala l-aktar li jwasslu biex tinstab soluzzjoni accettabbli b'mod reciproku. Huma jaqblu li, filwaqt li jinzamm il-karattru bilaterali tal-konsultazzjonijiet, l-atturi regjonali u internazzjonali rilevanti jistghu jigu involuti fil-process ta' konsultazzjoni bil-qbil tal-Partijiet ikkoncernati.

Artikolu 102

L-adezjoni

1. Kwalunkwe Stat Membru gdid tal-Unjoni Ewropea ghandu jsir Parti ghal dan il-Ftehim mid-data tal-adezjoni tieghu mal-Unjoni Ewropea permezz ta' klawzola ghal dan l-effett fl-att tal-adezjoni. Jekk l-att tal-adezjoni mal-Unjoni Ewropea ma jipprovdix ghal tali adezjoni awtomatika tal-Istat Membru l-gdid ghal dan il-Ftehim, l-Istat Membru kkoncernat ghandu jaderixxi ma' dan il-Ftehim billi jiddepozita att ta' adezjoni mad-depozitarju li ghandu jibghat kopja ccertifikata lis-Segretarjat tal-OSAKP.

2. Kwalunkwe talba ghall-adezjoni ma' dan il-Ftehim maghmula minn Stat indipendenti li huwa membru tal-OSAKP jew minn kwalunkwe Stat indipendenti iehor li l-karatteristici strutturali u s-sitwazzjoni ekonomika u socjali tieghu huma komparabbli ma' dawk tal-membri tal-OSAKP, ghandha tigi pprezentata lill-Kunsill tal-Ministri OSAKP-UE. Jekk it-talba tigi approvata mill-Kunsill tal-Ministri OSAKP-UE, l-Istat ikkoncernat ghandu jaderixxi ma' dan il-Ftehim billi jiddepozita att ta' adezjoni mad-depozitarju, li ghandu jibghat kopja ccertifikata lis-Segretarjat tal-OSAKP.

3. Il-Partijiet ghandhom jezaminaw l-effetti fuq dan il-Ftehim tal-adezjoni ta' Stati godda.

4. Il-Kunsill tal-Ministri OSAKP-UE jista' jiddeciedi fuq kwalunkwe mizura tranzizzjonali jew emendatorja li tista' tkun mehtiega.

Artikolu 103

Status ta' osservatur

Sabiex jitwettqu l-ghanijiet ta' dan il-Ftehim, atturi terzi, inkluzi organizzazzjonijiet regjonali u kontinentali, jistghu jinghataw l-istatus ta' osservatur fl-istituzzjonijiet stabbiliti mill-Parti V tal-Parti Generali ta' dan il-Ftehim b'decizjoni tal-istituzzjoni kongunta rilevanti.

Artikolu 104

Testi awtentici

Dan il-Ftehim huwa mfassal f'zewg ezemplari bil-Bulgaru, il-Kroat, ic-Cek, id-Daniz, l-Olandiz, l-Ingliz, l-Estonjan, il-Finlandiz, il-Franciz, il-Germaniz, il-Grieg, l-Ungeriz, l-Irlandiz, it-Taljan, il-Latvjan, il-Litwan, il-Malti, il-Pollakk, il-Portugiz, ir-Rumen, is-Slovakk, is-Sloven, l-Ispanjol u l-Izvediz, b'kull test ikun ugwalment awtentiku.

PROTOKOLLI REGJONALI

PROTOKOLL REGJONALI GHALL-AFRIKA

PARTI I

QAFAS GHALL-KOOPERAZZJONI

Kapitolu 1

Natura u kamp ta' applikazzjoni

Artikolu 1

Shubija genwina

1. Ghall-finijiet ta' dan il-Protokoll, "Partijiet" tfisser il-Partijiet rilevanti marbuta b'dan il-Protokoll skont l-Artikolu 6 tal-Parti Generali ta' dan il-Ftehim.

2. Ir-relazzjonijiet bejn il-Partijiet ghandhom ikunu regolati mid-dispozizzjonijiet fil-Parti Generali ta' dan il-Ftehim u l-prijoritajiet strategici skont dan il-Protokoll, li ghandhom ikunu komplementari u jsahhu lil xulxin, skont l-Artikolu 6 tal-Parti Generali ta' dan il-Ftehim.

3. Il-Partijiet ghandhom jimplimentaw dan il-Protokoll fl-ispirtu ta' sjieda kondiviza, reciprocità, responsabbiltà reciproka, u trasparenza, b'responsabbiltajiet komplementari fil-livelli nazzjonali, regjonali u internazzjonali.

Artikolu 2

Prijoritajiet strategici

1. Il-Partijiet ghandhom jiehdu mizuri specifici fl-oqsma ta' impenn ewlenin li gejjin stabbiliti fil-Parti II ta' dan il-Protokoll:

(a) it-tkabbir u l-izvilupp ekonomiku inkluzivi u sostenibbli;

(b) l-izvilupp tal-bniedem u dak socjali;

(c) l-ambjent, il-gestjoni tar-rizorsi naturali u t-tibdil fil-klima;

(d) il-paci u s-sigurtà;

(e) id-drittijiet tal-bniedem, id-demokrazija u l-governanza;

(f) il-migrazzjoni u l-mobilità.

2. Il-Partijiet jistghu jaqblu fuq oqsma ta' impenn ohrajn u kooperazzjoni b'kunsens reciproku.

Artikolu 3

Integrazzjoni u kooperazzjoni regjonali u kontinentali

1. Il-Partijiet ghandhom irawmu interkonnessjonijiet u rabtiet strategici bejn l-Afrika u l-Unjoni Ewropea.

2. Il-Partijiet ghandhom jappoggaw l-integrazzjoni regjonali u kontinentali fl-Afrika bhala modi effettivi biex jinkisbu l-paci u l-prosperità, u biex jitwettqu l-prijoritajiet ta' dan il-Protokoll, filwaqt li jitqiesu l-objettivi tal-Agenda 2063 tal-Unjoni Afrikana (UA) (l-"Agenda 2063") u oqfsa regjonali rilevanti ohra.

3. Il-Partijiet ghandhom jappoggaw l-integrazzjoni ekonomika regjonali fl-Afrika permezz ta', *inter alia*, l-evoluzzjoni ta' swieq akbar, interkonnettività akbar, u l-moviment liberu ta' persuni, oggetti, servizzi, kapital, haddiema u teknologija fil-kuntest tal-implimentazzjoni tat-Trattat li jistabbilixxi l-Komunità Ekonomika Afrikana, maghmul f'Abuja fit-3 ta' Gunju 1991, u l-Ftehim li jistabbilixxi z-Zona ta' Kummerc Hieles Kontinentali Afrikana, maghmul f'Kigali fil-21 ta' Marzu 2018.

4. Il-Partijiet ghandhom jappoggaw lill-UA u lill-organizzazzjonijiet regjonali fil-promozzjoni tal-paci, tas-sigurtà, tad-demokrazija u tal-governanza fil-kuntest tal-mekkanizmi regjonali u kontinentali, bhall-Arkitettura Afrikana ghall-Paci u s-Sigurtà (APSA, *African Peace and Security Architecture*) u l-Arkitettura tal-Governanza Afrikana (AGA, *African Governance Architecture*).

5. Il-Partijiet jaqblu li jizguraw koerenza u komplementarjetà bejn dan il-Protokoll u s-shubija interkontinentali kif definit fis-Summits UA-UE successivi u f'dokumenti ta' ezitu relatati. Fl-aspirazzjoni taghhom li jiksbu l-prijoritajiet kontinentali kif artikolati fl-Agenda 2063, il-Partijiet jirrikonoxxu r-rwol tal-UA kif ukoll tal-komunitajiet ekonomici regjonali (RECs, *regional economic communities*) dwar kwistjonijiet kontinentali u transregjonali. F'dak il-kuntest, huma jistghu jinvolvu ruhhom fi djalogu u kooperazzjoni dwar kwistjonijiet transregjonali u kontinentali ma' pajjizi Afrikani li mhumiex Partijiet ghal dan il-Ftehim.

6. Il-Partijiet jaqblu li jinvolvu ruhhom u jsahhu l-kooperazzjoni mar-RECs, filwaqt li jirrikonoxxu r-rwol taghhom bhala elementi kostitwenti tal-agenda ghall-integrazzjoni Afrikana. Huma jaqblu wkoll li jikkooperaw ma' atturi regjonali u kontinentali rilevanti ohrajn li huma lesti u kapaci jippromwovu ghanijiet komuni.

7. Il-Partijiet ghandhom jinkoraggixxu l-kooperazzjoni regjonali mal-Pajjizi u t-Territorji Extra-Ewropej (PTEE) assocjati mal-UE u mar-regjuni ultraperiferici tal-UE f'oqsma ta' interess komuni.

Kapitolu 2

Atturi u processi

Artikolu 4

Dispozizzjonijiet istituzzjonali

1. L-istituzzjonijiet kongunti stabbiliti minn dan il-Protokoll, li l-kompozizzjoni u l-funzjoni taghhom huma definiti fil-Parti Generali ta' dan il-Ftehim, huma kif gej:

(a) il-Kunsill tal-Ministri Afrika-UE;

(b) il-Kumitat Kongunt Afrika-UE;

(c) l-Assemblea Parlamentari Afrika-UE.

2. Il-Partijiet ghandhom iqisu l-gwida strategika u politika tas-Summits UA-UE fil-kooperazzjoni taghhom u fl-implimentazzjoni ta' dan il-Protokoll.

Artikolu 5

Konsultazzjoni mal-partijiet ikkoncernati

Il-Partijiet ghandhom jistabbilixxu mekkanizmi ghal konsultazzjoni miftuha u trasparenti mal-partijiet ikkoncernati rilevanti kollha, inkluzi l-awtoritajiet lokali, ir-rapprezentanti tas-socjetà civili u s-settur privat, sabiex izommuhom infurmati u jigbru l-kontribut taghhom ghall-processi politici u l-implimentazzjoni ta' dan il-Protokoll, skont l-Artikolu 5(3) tal-Parti Generali ta' dan il-Ftehim.

Artikolu 6

Implimentazzjoni u monitoragg

1. Il-Partijiet, ghal kull qasam ta' involviment, ghandhom jippromwovu arrangamenti ta' kooperazzjoni effettivi u jwettqu l-attivitajiet relatati fl-aktar livell domestiku, regjonali, multinazzjonali u kontinentali xieraq. Ghal dak l-ghan, huma jirrikonoxxu r-rwol tal-organizzazzjonijiet regjonali u kontinentali fl-implimentazzjoni ta' dan il-Protokoll u ghandhom ifittxu li jsahhu l-involviment tal-partijiet ikkoncernati rilevanti.

2. Il-Partijiet ghandhom jimmonitorjaw l-implimentazzjoni ta' dan il-Protokoll, inkluz permezz ta' approcc b'diversi partijiet ikkoncernati. Huma jistghu jirreveduh fuq bazi regolari u, kif xieraq, jistghu jirrevedu u jestendu l-kamp ta' applikazzjoni tieghu f'oqsma ezistenti u godda ta' impenn f'konformità mal-procedura stabbilita fl-Artikolu 99(5) tal-Parti Generali ta' dan il-Ftehim.

PARTI II

OQSMA EWLENIN TA' KOOPERAZZJONI

TITOLU I

It-tkabbir u l-izvilupp ekonomiku sostenibbli inkluziv

Artikolu 7

Il-Partijiet ghandhom jippromwovu tkabbir u zvilupp ekonomici inkluzivi u sostenibbli ghal interess u beneficcju reciproci billi jrawmu trasformazzjoni u diversifikazzjoni ekonomici strutturali li joholqu impjiegi ta' kwalità b'kondizzjonijiet tax-xoghol decenti u javvanzaw l-integrazzjoni ekonomika regjonali. Huma ghandhom jinvestu fil-kapital u l-hiliet umani, jippromwovu qafas makroekonomiku tajjeb, u joholqu ambjent tan-negozju li jwassal ghal flussi akbar ta' investiment u ghall-izvilupp tas-settur privat. Huma ghandhom jiehdu mizuri u jikkooperaw biex isahhu l-kapacitajiet sabiex itaffu t-tibdil fil-klima u jimminimizzaw riskji ambjentali ohrajn, jappoggaw bidla fundamentali fil-produzzjoni u l-konsum u jippromwovu infrastrutturi reziljenti ghall-klima, energija rinnovabbli u teknologiji nodfa, immaniggjar tajjeb tal-iskart u tas-sustanzi kimici, u l-gestjoni integrata tal-ilma, bil-hsieb li t-tkabbir ekonomiku jigi dizakkoppjat mid-degradazzjoni ambjentali u li tigi permessa tranzizzjoni gradwali ghal ekonomiji cirkolari. Huma ghandhom jisfruttaw setturi ewlenin bi tkabbir gholi u potenzjal gholi ghall-holqien ta' impjiegi decenti, li jwasslu ghal integrazzjoni fi ktajjen ta' valur gholi regjonali u globali. Huma ghandhom jaghmlu hilithom biex jizguraw li kulhadd jibbenefika minn opportunitajiet ta' negozju miftuha, filwaqt li jaghtu attenzjoni specjali lin-nisa u liz-zghazagh, u li l-istandards tax-xoghol ewlenin jigu promossi u implimentati, inkluz permezz ta' djalogu socjali effettiv.

Kapitolu 1

Trasformazzjoni ekonomika

Artikolu 8

Il-governanza ekonomika

1. Il-Partijiet ghandhom itejbu l-istabbiltà makroekonomika u jippromwovu riformi strutturali u politiki ekonomici, fiskali u monetarji xierqa li joholqu l-ispazju tant mehtieg ghall-espansjoni tal-investiment, il-holqien tal-impjiegi u l-izvilupp tas-settur privat, u jsahhu r-reziljenza ghax-xokkijiet ekonomici. Huma ghandhom jiffacilitaw il-process tar-riforma ekonomika billi jtejbu l-fehim kondiviz u l-iskambju ta' informazzjoni dwar il-principji fundamentali tal-ekonomiji taghhom u l-formulazzjoni u l-implimentazzjoni ta' politiki ekonomici.

2. Il-Partijiet jaqblu li jappoggaw il-principji ta' governanza ekonomika tajba, jadottaw mizuri biex itejbu l-gestjoni tal-finanzi pubblici, jahdmu lejn is-sostenibbiltà tad-dejn pubbliku, isahhu s-sistemi statistici nazzjonali u regjonali, kif ukoll il-mekkanizmi ta' sorveljanza regjonali u multilaterali, u jippromwovu ezekuzzjoni bagitarja trasparenti b'access pubbliku ghal dokumenti, sistemi ta' kontroll effettivi u sistema tal-akkwist pubbliku kompetittiva, trasparenti u responsabbli.

Artikolu 9

Il-kapital u l-hiliet umani

1. Il-Partijiet ghandhom isahhu l-kapital uman billi jinvestu fl-oqsma tal-edukazzjoni, it-tishih tal-hiliet u l-bini tal-kapacitajiet bil-hsieb li jkunu jaqblu mad-domandi tas-suq tax-xoghol u jtejbu l-produttività tax-xoghol, filwaqt li jaghtu attenzjoni partikolari lill-principji tal-ugwaljanza bejn il-generi u n-nondiskriminazzjoni. Huma ghandhom jizguraw li s-sistemi edukattivi u l-kurrikuli nazzjonali jkunu mmirati lejn ir-rekwiziti tax-xoghol futuri u jissodisfaw il-htigijiet tal-kapacitajiet nazzjonali.

2. Il-Partijiet ghandhom jippromwovu sistemi ta' edukazzjoni u tahrig teknici u vokazzjonali mmexxija mid-domanda, inkluz permezz ta' shubija mas-settur privat, li jkunu adattati ghall-htigijiet u l-opportunitajiet tas-swieq tax-xoghol lokali u regjonali, b'mod partikolari f'zoni rurali u remoti.

3. Il-Partijiet ghandhom jikkooperaw biex jizviluppaw u jimplimentaw politiki li jtejbu l-hiliet digitali u l-litterizmu u jintegrawhom fis-sistema tal-edukazzjoni.

Artikolu 10

L-ambjent tan-negozju u l-klima tal-investiment

1. Il-Partijiet ghandhom itejbu l-oqfsa regolatorji nazzjonali u regjonali u jissimplifikaw ir-regolamenti u l-processi tan-negozju, inaqqsu u jissimplifikaw il-formalitajiet amministrattivi, isahhu l-kooperazzjoni u jibnu l-kapacitajiet biex jimplimentaw politiki tal-kompetizzjoni effettivi. Huma ghandhom jadottaw oqfsa regolatorji miftuha, trasparenti u cari ghan-negozju u l-investiment, bi protezzjoni tad-drittijiet tal-proprjetà, tad-drittijiet tal-art u tad-drittijiet tal-proprjetà intellettwali. Huma ghandhom jizguraw sistemi tat-taxxa effettivi, trasparenti u prevedibbli u jtejbu r-rwol tal-awtoritajiet doganali fl-iffacilitar tal-kummerc, filwaqt li jinfurzaw ir-regoli fis-sehh biex jiggieldu l-frodi u ksur iehor. Huma ghandhom jippromwovu politiki li jtejbu r-rilevanza, l-efficjenza u l-effettività tal-istituzzjonijiet tas-suq tax-xoghol, filwaqt li jilhqu l-bilanc it-tajjeb bejn il-flessibbiltà u l-protezzjoni tal-haddiema.

2. Il-Partijiet ghandhom jappoggaw riformi fis-settur finanzjarju permezz ta' mizuri li jippromwovu t-titjib tal-access ghall-finanzi u ghas-servizzi finanzjarji, specjalment ghal intraprizi mikro, zghar u ta' daqs medju (MSMEs), l-izvilupp u l-interkonnettività tas-swieq finanzjarji, u l-integrazzjoni tas-swieq kapitali biex tigi zgurata l-allokazzjoni efficjenti tat-tfaddil ghall-investiment produttiv u s-settur privat. Huma ghandhom jimmiraw li jrawmu l-kompetizzjoni bejn il-forniturі ta' servizzi finanzjarji, li jizviluppaw setturi finanzjarji bankarji u mhux bankarji vijabbli u li jsahhu s-servizzi finanzjarji mobbli u digitali bil-hsieb li jizdied l-access ghall-finanzi, specjalment ghall-intraprizi mikro, zghar u ta' daqs medju. Huma ghandhom jimmiraw ukoll li jsahhu l-kollaborazzjoni taghhom fl-implimentazzjoni ta' standards internazzjonali u li jizguraw swieq miftuha, il-protezzjoni tal-konsumaturi u ta' utenti ohrajn u access akbar ghal servizzi mobbli.

3. Il-Partijiet ghandhom jaghmlu hilithom biex jipprovdu lin-negozji u lill-investituri b'informazzjoni rilevanti u facilment accessibbli dwar l-opportunitajiet ta' negozju u dwar kif jistabbilixxu negozji godda fl-Afrika u fl-UE. Huma ghandhom jappoggaw djalogu pubbliku-privat strutturat, in-networking tal-operaturi ekonomici u l-izvilupp ta' shubijiet kummercjali, biex jizguraw li l-perspettivi tas-settur privat jitqiesu fl-isforzi biex jitnaqqsu r-riskji ta' investiment u fl-indirizzar tal-ostakli ghal investiment sostenibbli, filwaqt li jaghtu prijorità lill-agendi tar-riforma tal-klima tal-investiment.

4. Il-Partijiet ghandhom jappoggaw il-bini tal-kapacitajiet tal-awtoritajiet pubblici biex isegwu titjib fil-politika u riformi regolatorji ghall-ambjent tan-negozju u l-klima tal-investiment, inkluz permezz ta' tahrig u gharfien espert u trasferimenti tal-gharfien.

5. Il-Partijiet jaqblu li l-kwistjonijiet relatati mal-ambjent tan-negozju u mal-klima tal-investiment ghandhom jigu riflessi kif xieraq fid-djalogu taghhom.

Artikolu 11

L-infrastruttura

1. Il-Partijiet ghandhom jappoggaw l-izvilupp sostenibbli u reziljenti f'infrastrutturi ewlenin bhall-energija, it-trasport, it-teknologija tal-informazzjoni u tal-komunikazzjoni (ICT) u l-konnettività digitali biex jiffacilitaw it-trasformazzjoni tal-ekonomiji taghhom, filwaqt li jqisu l-Programm ghall-Izvilupp tal-Infrastruttura fl-Afrika.

2. Il-Partijiet ghandhom jikkooperaw fl-identifikazzjoni, il-promozzjoni u l-finanzjament kongunt ta' progetti li huma mistennija jiffacilitaw it-trasformazzjoni tal-ekonomiji taghhom. Huma ghandhom jikkooperaw biex jibnu u jzommu infrastruttura mmirata tajjeb, inkluzi parks industrijali u zoni ta' pprocessar ghall-esportazzjoni, sabiex jappoggaw lill-industriji u s-setturi kompetittivi marbuta mas-swieq globali.

3. Il-Partijiet ghandhom itejbu l-governanza tas-settur tal-infrastruttura. Huma ghandhom jimmobilizzaw l-investiment, itejbu l-mobilizzazzjoni tar-rizorsi domestici, jinkoraggixxu s-shubijiet pubblici-privati u jisfruttaw il-hiliet u l-innovazzjoni tas-settur privat fil-forniment ta' infrastruttura u servizzi relatati.

4. Il-Partijiet jaqblu li jiffacilitaw l-izvilupp u l-manutenzjoni tal-infrastruttura sostenibbli u reziljenti permezz ta' appogg finanzjarju, teknologiku u tekniku mtejjeb, b'attenzjoni partikolari ghall-pajjizi l-inqas zviluppati, il-pajjizi minghajr kosta li qed jizviluppaw u l-Istati gzejjer zghar li qed jizviluppaw (SIDS, *small island developing states*).

Artikolu 12

Il-proprjetà intellettwali

1. Il-Partijiet ghandhom isahhu l-kooperazzjoni dwar id-drittijiet tal-proprjetà intellettwali, inkluz fil-formulazzjoni tal-qafas regolatorju ghall-promozzjoni, il-protezzjoni u l-infurzar taghhom, filwaqt li jqisu l-objettivi tal-politika sottostanti.

2. Il-Partijiet ghandhom jikkooperaw biex isahhu l-kapacitajiet biex jippromwovu, jipprotegu u jinfurzaw id-drittijiet tal-proprjetà intellettwali fil-livelli domestici, regjonali u kontinentali.

3. Il-Partijiet ghandhom jizguraw li l-proceduri ta' infurzar ikunu disponibbli skont il-ligi taghhom sabiex jippermettu lid-detenturi tad-drittijiet jiehdu azzjoni effettiva kontra kwalunkwe att ta' ksur tad-drittijiet tal-proprjetà intellettwali.

4. Il-Partijiet ghandhom jibnu kapacitajiet biex jippromwovu r-registrazzjoni u l-protezzjoni tal-indikazzjonijiet geografici (IG) ghall-prodotti agrikoli u tal-ikel kemm Afrikani kif ukoll Ewropej. Huma ghandhom jiehdu azzjonijiet biex jappoggaw l-implimentazzjoni tal-Istrategija Kontinentali tal-UA ghall-Indikazzjonijiet Geografici fl-Afrika, kif ukoll jappoggaw lill-komunitajiet lokali biex jiehdu vantagg shih mill-IG biex javvanzaw tul il-ktajjen tal-valur regjonali u globali.

Artikolu 13

L-investiment

1. Il-Partijiet jimpenjaw ruhhom li jahdmu b'mod kongunt biex jisfruttaw l-investiment sostenibbli u responsabbli minn sorsi domestici u barranin, pubblici u privati. Huma ghandhom jaghtu attenzjoni partikolari lis-setturi li huma essenzjali ghall-izvilupp ekonomiku, li ghandhom potenzjal gholi ghall-holqien ta' impjiegi sostenibbli, b'mod partikolari f'setturi li jzidu l-valur, u jrawmu s-sostenibbiltà ambjentali.

2. Il-Partijiet jaqblu li jiffacilitaw l-investiment permezz ta' legizlazzjoni, regolamentazzjoni u politiki, li huma jizviluppaw b'mod trasparenti, jinkoraggixxu d-djalogu pubbliku-privat u jipprovdu lill-partijiet ikkoncernati kollha l-opportunità li jippartecipaw.

3. Il-Partijiet ghandhom jaghtu spinta lill-isforzi taghhom biex itejbu l-klima tal-investiment u l-ambjent tan-negozju. Huma ghandhom jappoggaw mizuri li jnaqqsu d-distakk fl-gharfien dwar il-kondizzjonijiet ta' investiment lokali minn investituri barranin. Huma ghandhom jippromwovu l-kuntatti kummercjali u n-networks ta' informazzjoni u jiffacilitaw l-investimenti kongunti u l-imprizi kongunti.

4. Il-Partijiet ghandhom jippromwovu l-uzu effettiv u aktar strategiku tal-investiment pubbliku biex jattiraw l-investiment mis-settur privat permezz ta' tahlit, garanziji u strumenti finanzjarji innovattivi ohrajn sabiex jimmassimizzaw rizorsi addizzjonali mis-swieq kapitali, inehhu r-riskji mill-investiment u jiffacilitaw l-access ghall-finanzi. Il-Partijiet ghandhom iqisu inizjattivi ohrajn li jikkontribwixxu ghall-finanzjament u l-promozzjoni tal-investiment tas-settur privat fl-Afrika sabiex tigi zgurata l-koerenza.

5. Il-Partijiet ghandhom jippromwovu r-responsabbiltà socjali korporattiva (CSR, *corporate social responsibility*) u l-imgiba responsabbli fin-negozju (RBC, *responsible business conduct*) tul il-katina tal-valur kollha, billi jipprovdu oqfsa ta' politika ta' appogg li jinkoraggixxu l-adozzjoni ta' prattiki rilevanti min-negozji u billi jappoggaw l-aderenza ma', l-implimentazzjoni, is-segwitu u t-tixrid ta' standards internazzjonali rilevanti, bhall-Principji Gwida tan-NU dwar in-Negozju u d-Drittijiet tal-Bniedem, il-Linji Gwida tal-OECD ghall-Intraprizi Multinazzjonali u d-Dikjarazzjoni Tripartitika dwar il-Principji li Jikkoncernaw l-Intraprizi Multinazzjonali u l-Politika Socjali tal-ILO. Huma ghandhom jirrikonoxxu l-kontribut ghas-sostenibbiltà u s-CSR ta' inizjattivi volontarji ohrajn, inkluza l-awtoregolamentazzjoni tal-industrija.

Artikolu 14

L-industrijalizzazzjoni

1. Il-Partijiet ghandhom jippromwovu industrijalizzazzjoni inkluziva u sostenibbli fl-Afrika, permezz tal-innovazzjoni u l-izvilupp teknologiku, b'enfasi fuq setturi b'valur mizjud gholi u li jirrikjedu hafna haddiema.

2. Il-Partijiet ghandhom jippromwovu t-trasformazzjoni tal-ekonomiji Afrikani u t-tranzizzjoni taghhom minn ekonomiji b'dipendenza fuq il-komoditajiet ghal ekonomiji diversifikati permezz tat-trattament u l-ipprocessar tal-materja prima lokalment, il-manifattura tal-valur mizjud u l-integrazzjoni fi ktajjen tal-valur regjonali u globali, inkluz billi jqisu l-Istrategija ghal Zvilupp Industrijali Accellerat fl-Afrika.

3. Il-Partijiet ghandhom jahdmu biex jeghlbu l-ostakli li jxekklu l-izvilupp industrijali. Huma ghandhom jindirizzaw ir-restrizzjonijiet min-naha tal-provvista, jippromwovu t-titjib fil-produttività, jinkoraggixxu l-uzu ta' ICT u intelligenza artificjali avvanzati, u jappoggaw it-trasformazzjoni digitali, filwaqt li jqisu t-teknologiji socjali, tal-mobilità, tal-analitika u tal-cloud(SMAC). Huma ghandhom irawmu prattiki intelligenti fil-livell klimatiku u li ma jaghmlux hsara lill-ambjent u l-uzu ta' energija nadifa u affordabbli.

4. Il-Partijiet ghandhom ifittxu li joholqu konnessjonijiet industrijali permezz ta' zieda akbar fil-valur ghal, *inter alia*, l-agrikoltura u l-pajjizi li ghandhom hafna rizorsi. Huma ghandhom irawmu r-relazzjonijiet bejn industriji izghar u akbar fl-Afrika. Huma ghandhom jizviluppaw is-settur tas-servizzi biex jizguraw li dan jikkontribwixxi b'mod efficjenti ghall-industrijalizzazzjoni.

5. Il-Partijiet ghandhom jiffacilitaw l-izvilupp tal-MSMEs fl-Afrika, inkluz billi jizviluppaw rabtiet fl-Afrika u sinergiji ma' kumpaniji tal-UE. Huma ghandhom jappoggaw il-politiki ghall-izvilupp tal-intraprenditorija fost iz-zghazagh u n-nisa fil-kuntest tat-tishih tal-pozizzjoni ekonomika taghhom u l-promozzjoni ta' zvilupp inkluziv.

Artikolu 15

L-izvilupp tas-settur privat

1. Il-Partijiet ghandhom jippromwovu u jsahhu r-rwol tas-settur privat bhala xprunatur effettiv tal-izvilupp sostenibbli bbazat fuq CSR u RBC. Huma ghandhom jipprovdu ambjent abilitanti biex jigi sfruttat il-potenzjal ta' intraprenditorija xprunata mill-opportunitajiet u biex tigi sfruttata ahjar il-bazi intraprenditorjali tal-Afrika, billi jikkombinaw tahlita ta' ghodod bhall-finanzjament, is-servizzi u t-tahrig, il-kultura tan-negozju u l-oqfsa regolatorji, l-innovazzjoni u l-applikazzjoni ta' teknologiji moderni. Huma ghandhom jaghtu attenzjoni partikolari lis-settur informali u lill-formalizzazzjoni ta' attivitajiet ekonomici informali.

2. Il-Partijiet ghandhom jistabbilixxu l-qafas tan-negozju t-tajjeb u jappoggaw lill-intraprizi mikro, zghar u ta' daqs medju u lin-negozji godda biex jahtfu l-opportunitajiet ta' tkabbir, inkluz billi jippromwovu inizjattivi ghall-internazzjonalizzazzjoni taghhom. Huma ghandhom isahhu s-servizzi ta' appogg tal-intraprizi mikro, zghar u ta' daqs medju billi jiffokaw fuq il-mizuri ta' akkumpanjament, l-access ghas-suq, il-bini tal-kapacitajiet u l-aggornament tan-negozju. Huma ghandhom jippromwovu u jappoggaw l-innovazzjoni u l-intraprenditorija, specjalment fost iz-zghazagh u n-nisa.

3. Il-Partijiet ghandhom jappoggaw id-djalogu strutturat bejn is-setturi privati tal-Afrika u tal-UE u l-kooperazzjoni bejn l-MSMEs Afrikani u tal-UE biex jghinu fil-holqien ta' ambjent tan-negozju mtejjeb li jippermetti t-tkabbir fis-setturi ekonomici kollha.

4. Il-Partijiet ghandhom jippromwovu l-impenn u l-azzjoni tas-settur privat dwar l-izvilupp tan-negozju ekologiku u l-ekonomija cirkolari, inkluz permezz tal-izvilupp tal-intraprenditorija socjali u l-facilitazzjoni tal-access ghal finanzjament sostenibbli.

5. Il-Partijiet ghandhom jinkoraggixxu u jiffacilitaw l-uzu usa' tal-muniti rispettivi taghhom fit-tranzazzjonijiet internazzjonali taghhom.

Artikolu 16

Il-kooperazzjoni kummercjali

1. Il-Partijiet, filwaqt li jirrikonoxxu l-importanza tal-kummerc bhala kontributur ewlieni ghat-tkabbir u l-izvilupp ekonomici, ghandhom isahhu l-opportunitajiet kummercjali ghall-beneficcju reciproku taghhom. Huma ghandhom jikkooperaw biex jibnu l-kapacità kummercjali u biex jistabbilixxu l-kondizzjonijiet u l-politiki qafas biex jiffacilitaw iz-zieda fil-flussi kummercjali bejniethom.

2. Il-Partijiet jaqblu li l-kooperazzjoni kummercjali ghandha tigi implimentata f'konformità shiha mad-dispozizzjonijiet tad-WTO, inkluz trattament specjali u differenzjali.

3. Il-Partijiet jaqblu li l-kooperazzjoni kummercjali ghandha primarjament tibni fuq l-arrangamenti kummercjali preferenzjali ezistenti u l-Ftehimiet ta' Shubija Ekonomika (FSE).

4. Il-firmatarji ghall-FSE ghandhom jappoggaw l-implimentazzjoni taghhom, inkluza l-possibbiltà li jwessghu l-kamp ta' applikazzjoni taghhom u l-adezjoni ta' membri godda, fejn xieraq.

5. Il-Partijiet ghandhom jikkooperaw biex jappoggaw, bil-mezzi rispettivi taghhom, l-implimentazzjoni taz-Zona ta' Kummerc Hieles Kontinentali Afrikana.

6. Il-Partijiet jaqblu li l-implimentazzjoni tal-FSE, tal-Ftehim li jistabbilixxi z-Zona ta' Kummerc Hieles Kontinentali Afrikana u ta' arrangamenti kummercjali applikabbli ohrajn, tikkomplementa u tappogga b'mod reciproku, kif ukoll tikkontribwixxi ghal, l-approfondiment tal-process ta' integrazzjoni regjonali u kontinentali taht l-agenda ta' trasformazzjoni strutturali u kummercjali tal-UA.

7. Il-Partijiet jaqblu li jzommu jew jistabbilixxu, fil-livelli xierqa, arrangamenti kongunti biex jimmonitorjaw l-implimentazzjoni tal-FSE u jiddiskutu arrangamenti kummercjali applikabbli ohrajn, u jivvalutaw l-impatt taghhom fuq l-izvilupp tal-ekonomiji Afrikani u fuq il-processi ta' integrazzjoni regjonali u kontinentali taghhom.

8. Il-Partijiet ghandhom jappoggaw il-processi ta' integrazzjoni ekonomika regjonali, inkluz permezz tal-facilitazzjoni tal-kummerc u l-armonizzazzjoni regolatorja u ghandhom jippromwovu l-kummerc intra-Afrikan u l-integrazzjoni tal-pajjizi Afrikani fil-ktajjen tal-valur regjonali u globali. Huma jaqblu wkoll li jiffacilitaw u jistimolaw il-holqien u l-konsolidazzjoni tas-swieq regjonali ghall-prodotti u s-servizzi.

9. Il-Partijiet ghandhom jappoggaw inizjattivi li jnaqqsu u jeliminaw l-ostakoli teknici mhux mehtiega ghall-kummerc fi hdan il-kamp ta' applikazzjoni tal-Ftehim tad-WTO dwar l-Ostakli Teknici ghall-Kummerc (il-"Ftehim TBT", *Technical Barriers to Trade*). Huma ghandhom jikkooperaw biex isahhu r-regolamenti u l-prattiki sanitarji u fitosanitarji skont il-Ftehim tad-WTO dwar il-mizuri Sanitarji u Fitosanitarji (SPS, *Sanitary and Phyto-Sanitary*) (il-"Ftehim SPS"). B'mod partikolari, il-Partijiet ghandhom jikkooperaw biex jizviluppaw standards internazzjonali li jappoggaw l-oqfsa ta' politika rilevanti tal-Partijiet. Huma ghandhom jikkooperaw biex itejbu t-trasparenza fl-izvilupp ta' mizuri regolatorji u fl-implimentazzjoni ta' standards, regolamenti teknici u proceduri ta' valutazzjoni tal-konformità (ittestjar, certifikazzjoni, kalibrar). Huma ghandhom jindirizzaw, fost l-ohrajn, kwistjonijiet ta' metrologija u akkreditazzjoni ta' laboratorji u korpi ohrajn ta' valutazzjoni tal-konformità flimkien ma' infrastruttura adegwata ta' sorveljanza tas-suq.

10. Il-Partijiet ghandhom jikkooperaw fil-qasam tal-facilitazzjoni tal-kummerc, billi jibnu fuq l-impenji rispettivi taghhom taht il-Ftehim tad-WTO dwar il-Facilitazzjoni tal-Kummerc (TFA, *Trade Facilitation Agreement*). Huma ghandhom jadottaw mizuri, inkluza assistenza teknika, biex jimplimentaw il-Ftehim TBT, il-Ftehim SPS u t-TFA, u ghandhom jappoggaw il-konformità mal-istandards internazzjonali permezz ta' bini tal-kapacitajiet xieraq.

11. Il-Partijiet ghandhom jistimolaw l-izvilupp tas-suq permezz ta' konnessjonijiet infrastrutturali u jaghtu prijorità lit-tnehhija tal-ostakli u r-restrizzjonijiet mhux mehtiega li jiffaccjaw l-esportazzjonijiet bejn l-Afrika u l-Unjoni Ewropea.

12. Il-Partijiet, skont il-livell ta' zvilupp u l-prijoritajiet taghhom, jimpenjaw ruhhom li jtejbu l-access ghas-suq tal-merkanzija lejn is-swieq Afrikani u tal-UE sabiex jimmassimizzaw il-beneficcji tal-ftehimiet kummercjali ezistenti.

Kapitolu 2

Setturi ewlenin

Artikolu 17

L-agrikoltura

1. Il-Partijiet ghandhom jikkooperaw biex izidu l-produzzjoni, il-produttività u l-ipprocessar agrikoli sostenibbli u ta' kwalità bil-hsieb li jtejbu s-sigurtà alimentari u tan-nutrizzjoni, itejbu l-ghajxien, joholqu impjiegi decenti, itejbu l-ktajjen tal-valur u jzidu l-introjtu. Huma ghandhom isahhu l-prattiki reziljenti ghall-klima, jippromwovu l-gestjoni u l-uzu sostenibbli tar-rizorsi naturali u tas-servizzi tal-ekosistema, jeliminaw l-incentivi li jiggeneraw xejriet ta' produzzjoni mhux sostenibbli u juzaw l-aktar teknologiji sostenibbli, efficjenti fl-uzu tal-energija u b'livell baxx ta' emissjonijiet ta' karbonju. Huma ghandhom jizguraw it-tranzizzjoni lejn sistemi tal-ikel sostenibbli billi jaghtu attenzjoni lid-dimensjonijiet kollha tas-sostenibbiltà u ghandhom isahhu r-reziljenza tas-sistemi agroalimentari taghhom ghar-riskji klimatici u ambjentali u ghal xokkijiet ezogeni.

2. Il-Partijiet ghandhom jikkooperaw biex jaghtu spinta lill-investiment pubbliku u privat, jorbtu ahjar in-negozji Afrikani u tal-UE fis-settur agroalimentari, jiskambjaw l-ahjar prattiki u jigbru flimkien l-gharfien espert tal-UE u tal-Afrika ghall-izvilupp agrikolu. Huma ghandhom jappoggaw l-implimentazzjoni tal-Programm Komprensiv ghall-Izvilupp tal-Agrikoltura fl-Afrika (CAADP).

3. Il-Partijiet ghandhom isahhu l-investiment, jistabbilixxu regoli u regolamenti li jiffavorixxu lill-investituri biex jippromwovu investiment privat responsabbli u jippermettulu jkun success fis-settur agroalimentari. Huma ghandhom jappoggaw l-izvilupp ta' ktajjen tal-valur agroalimentari sostenibbli, fost l-ohrajn permezz ta' infrastrutturi rurali mtejba, tahrig u edukazzjoni vokazzjonali mtejba, ricerka u teknologiji agrikoli, u access iffacilitat ghall-finanzi u s-swieq.

4. Il-Partijiet ghandhom jikkooperaw biex itejbu l-opportunitajiet ghall-produtturi, il-processuri u l-esportaturi agrikoli biex jaccessaw is-swieq nazzjonali, regjonali u internazzjonali. Huma ghandhom jippromwovu l-bini tal-kapacitajiet fil-qasam tal-istandards tal-SPS, l-iskemi ta' kummerc gust ghall-ipprocessar agrikolu, l-access ghas-servizzi, il-pariri agrikoli u t-teknologiji xierqa, b'enfasi partikolari fuq il-kapacità ta' bdiewa zghazagh, nisa, bdiewa b'azjendi agrikoli zghar u bdiewa tal-familja. Huma ghandhom jibnu l-kapacitajiet tal-organizzazzjonijiet ta' bdiewa tal-familja u tal-MSMEs fit-tekniki tal-produzzjoni u tal-ipprocessar, permezz ta' politiki ta' abilitazzjoni, b'mod partikolari ghaz-zghazagh u ghan-nisa.

5. Il-Partijiet ghandhom jikkooperaw fuq il-governanza tas-settur agrikolu, b'mod partikolari permezz ta' mizuri ta' appogg ghas-sistemi ta' informazzjoni u ta' twissija bikrija biex jigu evitati krizijiet, permezz ta' process inkluziv ta' tfassil tal-politika, u billi jibnu l-kapacitajiet ta' organizzazzjonijiet professjonali fil-livelli nazzjonali, regjonali u kontinentali. Huma ghandhom jiffacilitaw l-access ghall-art agrikola u d-drittijiet tal-wirt, inkluz ghall-bdiewa tal-familja, ghaz-zghazagh u ghan-nisa.

Artikolu 18

Bhejjem u gilda

1. Il-Partijiet ghandhom jikkooperaw biex itejbu l-produzzjoni sostenibbli tal-bhejjem, il-pastoralizmu u t-transumanza transkonfinali, biex jizviluppaw ktajjen tal-valur tal-bhejjem, inkluz billi jtejbu l-kapacità ta' organizzazzjonijiet professjonali, u biex jappoggaw l-ipprocessar, il-konservazzjoni, il-kummerc u l-izvilupp ta' prodotti tal-annimali bhall-gilda, il-halib u l-laham, filwaqt li jqisu s-sostenibbiltà ambjentali, ir-reziljenza ghall-klima, l-izvilupp socjoekonomiku u t-tkabbir inkluziv. Huma ghandhom jikkooperaw ukoll biex jimmodernizzaw l-infrastruttura ghall-ipprocessar u l-kummercjalizzazzjoni tal-bhejjem u tal-prodotti tal-bhejjem bil-hsieb li jiffacilitaw l-access ghas-swieq u jsahhu s-swieq interregjonali fl-Afrika.

2. Il-Partijiet ghandhom jikkooperaw biex jizviluppaw u jimmodernizzaw is-settur tal-bhejjem f'konformità mal-ghanijiet tas-CAADP, filwaqt li jqisu l-Istrategija tal-Izvilupp tal-Bhejjem ghall-Afrika.

3. Il-Partijiet ghandhom jikkooperaw biex itejbu s-sahha tal-annimali, itejbu s-servizzi veterinarji u jizguraw il-gestjoni sostenibbli tar-rizorsi agropastorali. Huma ghandhom jinkoraggixxu l-istabbiliment ta' oqfsa regolatorji nazzjonali u regjonali xierqa u t-tishih tal-kapacitajiet ta' ricerka veterinarja. Huma ghandhom jikkooperaw biex jindirizzaw ir-riskji li jirrizultaw minn mard transkonfinali tal-annimali billi jsahhu l-mekkanizmi ta' monitoragg u l-kooperazzjoni epidemjologika transfruntiera.

Artikolu 19

L-ekonomija blu u s-sajd

1. Il-Partijiet ghandhom jappoggaw l-ekonomija blu, filwaqt li jirrikonciljaw it-tkabbir ekonomiku sostenibbli ma' ghajxien imtejjeb, ekwità socjali, konservazzjoni tal-ekosistemi tal-bahar u interni u l-bijodiversità u r-reziljenza taghhom ghat-tibdil fil-klima, u jsahhu s-sigurtà alimentari u sistemi tal-ikel trasparenti, affidabbli u siguri.

2. Il-Partijiet jaqblu li jippromwovu investiment sostenibbli u responsabbli fl-ekonomija blu u jappoggaw intervent immirat biex jistimolaw investiment akbar fis-settur privat. Huma ghandhom jippromwovu gestjoni integrata tal-maghqad tal-ilma u ppjanar spazjali tal-bahar biex jirrikonciljaw id-domandi ghal uzu multiplu u l-harsien tal-ambjent. Huma ghandhom jippromwovu aktar l-izvilupp u t-trasferiment tat-teknologija u l-kondivizjoni tal-gharfien, l-innovazzjonijiet, l-ahjar prattiki u t-taghlimiet mehuda fir-rigward tal-ekonomija blu sostenibbli.

3. Il-Partijiet ghandhom jippromwovu s-sajd sostenibbli fuq il-bahar u fl-ilmijiet interni ghall-holqien tal-impjiegi, il-generazzjoni tal-introjtu, il-glieda kontra l-faqar, u s-sigurtà alimentari u n-nutrizzjoni mtejba. Huma ghandhom jiffacilitaw l-imprizi kongunti, jippromwovu z-zieda fil-valur u jindirizzaw it-telf wara l-hsad permezz ta' mizuri xierqa, u jrawmu access imtejjeb ghas-swieq. Huma ghandhom itejbu l-beneficcji socjali u ekonomici tas-sajd fuq skala zghira, inkluz is-sajd artigjanali, billi jibnu ktajjen ta' valur tas-sajd sostenibbli u jsahhu l-investimenti u l-kapacitajiet lokali, filwaqt li jaghtu attenzjoni lill-partecipazzjoni ta' persuni vulnerabbli u emarginati.

4. Il-Partijiet ghandhom jizguraw il-konservazzjoni u l-gestjoni u l-uzu sostenibbli tar-rizorsi tas-sajd fuq il-bahar u fl-ilmijiet interni sabiex izommu l-istokkijiet tal-hut f'livelli sostenibbli, jipprevjenu s-sajd eccessiv, jappoggaw l-implimentazzjoni ta' politiki intelligenti fil-livell klimatiku u jimminimizzaw l-impatti negattivi tas-sajd fuq l-ambjent naturali. Huma ghandhom jippromwovu l-kooperazzjoni regjonali u jrawmu l-ahjar prattiki fil-gestjoni tas-sajd, inkluza l-promozzjoni tal-gbir u r-rapportar ta' data u statistika dwar is-sajd.

5. Il-Partijiet ghandhom jikkooperaw biex jizviluppaw akkwakultura sostenibbli tal-bahar u tal-ilmijiet interni permezz ta' ppjanar spazjali effettiv, approcc ibbazat fuq l-ekosistema, access ahjar ghall-finanzjament u kondizzjonijiet ekwivalenti ta' kompetizzjoni mtejba ghall-investituri, filwaqt li jizguraw li din tissodisfa t-thassib tal-komunitajiet lokali.

6. Il-Partijiet ghandhom jippromwovu l-izvilupp sostenibbli tat-turizmu kostali u marittimu li jiggenera d-dhul u johloq l-impjiegi b'kunsiderazzjoni xierqa ghad-dimensjonijiet ambjentali u socjali.

7. Il-Partijiet ghandhom jesploraw il-potenzjal ta' attivitajiet marittimi innovattivi, godda u emergenti sostenibbli, inkluza l-energija mill-marea. Huma ghandhom jistabbilixxu l-oqfsa regolatorji u ta' politika mehtiega ghall-izvilupp futur taghhom, jappoggaw ir-ricerka u jnaqqsu l-ostakoli teknici biex jiffacilitaw l-access ghall-investituri, filwaqt li jevitaw riskji ghall-ambjent tal-bahar.

8. Il-Partijiet ghandhom jappoggaw l-implimentazzjoni tal-istrategiji u l-pjanijiet ta' azzjoni tal-ekonomija blu. Huma ghandhom jiffacilitaw l-involviment tas-settur privat u ta' partijiet ikkoncernati ohrajn fl-izvilupp u l-implimentazzjoni ta' ekonomija blu sostenibbli. Huma ghandhom jaghtu l-attenzjoni dovuta lill-izvilupp tas-SIDS, filwaqt li jirrikonoxxu d-dipendenza taghhom fuq l-ocean.

Artikolu 20

L-industriji estrattivi u l-ipprocessar

1. Il-Partijiet ghandhom jippromwovu s-settur tal-industriji estrattivi biex jiksbu tkabbir u zvilupp inkluzivi u sostenibbli u t-trasformazzjoni tal-ekonomiji Afrikani. Il-Partijiet ghandhom jinkoraggixxu l-investiment fl-industriji estrattivi u fl-ipprocessar, filwaqt li jqisu l-principju tas-sovranità tal-pajjizi fuq ir-rizorsi naturali. Huma ghandhom jippromwovu integrazzjoni akbar bejn il-ktajjen ta' valur Afrikani u tal-UE.

2. Il-Partijiet ghandhom jippromwovu access gust, responsabbli u minghajr distorsjoni ghar-rizorsi estrattivi, filwaqt li jirrispettaw bis-shih is-sovranità tal-pajjizi fuq ir-rizorsi naturali taghhom u ghandhom irawmu kummerc sostenibbli bejn l-operaturi Afrikani u tal-UE u jharsu d-drittijiet tal-komunitajiet affettwati. Huma ghandhom jappoggaw l-izvilupp, l-armonizzazzjoni u l-implimentazzjoni ta' politiki koerenti u oqfsa regolatorji u legali robusti ghall-esplorazzjoni, l-isfruttament, l-immaniggjar, il-licenzjar, l-ikkuntrattar, it-tassazzjoni, l-ipprocessar u l-esportazzjoni ta' rizorsi estrattivi. Huma ghandhom jinkoraggixxu l-partecipazzjoni tal-intraprizi mikro, zghar u ta' daqs medju lokali fis-settur tal-industriji estrattivi billi jiffacilitaw it-trasferiment tal-hiliet u tat-teknologija sabiex jikkontribwixxu ghall-kompetittività taghhom, bil-hsieb li jsiru atturi shah fil-ktajjen tal-valur.

3. Il-Partijiet ghandhom jippromwovu governanza tajba fis-settur estrattiv ghall-izvilupp socjoekonomiku. Huma ghandhom isahhu l-legizlazzjoni domestika biex jizguraw konformità mal-principji u l-linji gwida rikonoxxuti fuq livell internazzjonali, filwaqt li jqisu l-istrategiji regjonali kif xieraq. Huma ghandhom jiggieldu l-frodi tat-taxxa u l-evazjoni tat-taxxa u jizguraw li l-operaturi kollha jhallsu t-taxxi, it-tariffi u r-royalties dovuti lill-pajjizi ospitanti. Huma ghandhom juzaw mezzi legali nazzjonali, regjonali u internazzjonali biex jiggieldu l-isfruttament u l-kummerc illegali tar-rizorsi minerali.

4. Il-Partijiet ghandhom jappoggaw inizjattivi nazzjonali, regjonali u internazzjonali biex jittejbu t-trasparenza u responsabbiltà akbar fl-uzu u l-immaniggjar tar-rizorsi estrattivi, inkluz permezz tal-promozzjoni tal-Process ta' Kimberley u tal-Inizjattiva ghat-Trasparenza tal-Industriji Estrattivi u ta' inizjattivi rilevanti ohrajn dwar l-estrazzjoni u l-akkwist responsabbli u sostenibbli tal-minerali, bhall-Gwida tal-OECD dwar id-Diligenza Dovuta ghal Ktajjen ta' Provvista Responsabbli tal-Minerali minn Zoni Affettwati mill-Kunflitti u Zoni ta' Riskju Gholi.

5. Il-Partijiet ghandhom jappoggaw l-izvilupp ta' legizlazzjoni u mekkanizmi xierqa, filwaqt li jqisu l-htigijiet tal-minaturi artigjanali u fuq skala zghira, tal-komunitajiet lokali u tas-socjetà civili, filwaqt li jrawmu l-involviment taghhom, biex jizguraw sfruttament inkluziv u sostenibbli tar-rizorsi estrattivi. Huma ghandhom jippromwovu s-sostenibbiltà ambjentali, il-prattiki intelligenti fil-livell klimatiku, il-kondizzjonijiet tax-xoghol decenti, is-sahha u s-sikurezza tal-komunitajiet lokali u r-rispett ghad-drittijiet tal-bniedem f'konformità mal-obbligi u l-impenji internazzjonali. Huma ghandhom jikkooperaw biex jibnu l-kapacitajiet produttivi tal-imprendituri lokali fil-ktajjen ta' valur estrattivi u tal-minaturi artigjanali u fuq skala zghira, u ghandhom jinkoraggixxu s-shubijiet socjali bejn il-kumpaniji tal-minjieri, il-komunitajiet lokali u partijiet ikkoncernati rilevanti ohrajn. Huma ghandhom jippromwovu attivitajiet ta' mmappjar u ta' esplorazzjoni regjonali u nazzjonali biex itejbu l-kwalità tal-informazzjoni geologika u tas-sistemi ta' gestjoni tad-data geografika fl-Afrika.

Artikolu 21

Il-manifattura

1. Il-Partijiet ghandhom jikkooperaw biex irawmu manifattura sostenibbli fl-Afrika, filwaqt li jizviluppaw strategiji mfassla apposta mahsuba biex inaqqsu d-dipendenza fuq il-produzzjoni primarja ta' livell baxx u biex joholqu zieda fil-valur fil-livelli lokali u regjonali.

2. Il-Partijiet ghandhom jizviluppaw politiki biex jattiraw aktar investiment dirett domestiku u barrani fis-settur tal-manifattura. Huma ghandhom jikkooperaw biex jappoggaw il-kapacità tal-intraprizi mikro, zghar u ta' daqs medju. Huma ghandhom jippromwovu r-raggruppamenti, in-networks u s-shubijiet tal-innovazzjoni u tal-manifattura avvanzata.

3. Il-Partijiet ghandhom jaghmlu hilithom biex izidu l-proporzjon ta' manifattura li tirrikjedi hafna haddiema. Huma ghandhom jikkooperaw biex jassimilaw teknologiji godda u emergenti bil-hsieb li jittrasformaw il-ktajjen tal-provvista u jimmodernizzaw il-produzzjoni.

4. Il-Partijiet ghandhom jappoggaw l-isforzi biex jizdied il-kummerc fil-prodotti manifatturati permezz ta' konnessjonijiet ma' swieq u ta' facilitazzjoni tal-kummerc, inkluz ghal standards tal-kwalità u infrastruttura mtejba. Huma ghandhom isahhu l-integrazzjoni regjonali biex jisfruttaw il-potenzjal tal-manifattura tal-Afrika u jtejbu l-kompetittività taghha fis-swieq globali.

Artikolu 22

Is-servizzi

1. Il-Partijiet ghandhom jiehdu mizuri li jappoggaw l-izvilupp ta' settur tas-servizzi vibranti u robust biex iwittu t-triq ghal aktar kummerc fis-servizzi, esportazzjonijiet u investimenti, u integrazzjoni regjonali u kooperazzjoni interregjonali msahha.

2. Il-Partijiet ghandhom jizviluppaw politiki u mizuri specifici ghas-settur biex jindirizzaw l-ostakoli regolatorji, itejbu l-oqfsa istituzzjonali u regolatorji u jsahhu l-kapacità fil-provvista tas-servizzi. Huma ghandhom jappoggaw l-implimentazzjoni tal-Ftehim Generali dwar il-Kummerc fis-Servizzi (GATS) tad-WTO, japprofondixxu l-kooperazzjoni regjonali, inaqqsu l-frammentazzjoni tas-swieq tas-servizzi fl-Afrika, isahhu l-generazzjoni u l-analizi tad-data dwar il-kummerc fis-servizzi, u jappoggaw il-monitoragg tal-integrazzjoni tas-servizzi u l-impatt tar-riformi fuq it-tnaqqis tal-ispejjez kummercjali.

3. Il-Partijiet ghandhom jikkooperaw biex itejbu l-kummerc fis-servizzi, inkluz il-moviment ta' persuni fizici ghall-finijiet ta' negozju bejn l-Afrika u l-UE, b'enfasi partikolari fuq setturi ewlenin ghat-tkabbir u l-izvilupp ekonomici taghhom, bhall-ICT, is-sahha, is-servizzi finanzjarji, id-distribuzzjoni, it-turizmu, il-kostruzzjoni u s-servizzi tal-inginerija relatati f'konformità mal-ftehimiet internazzjonali ezistenti.

4. Il-Partijiet ghandhom jikkooperaw biex isahhu l-kapacità fil-provvista ta' servizzi relatati mal-industriji kulturali u kreattivi.

Artikolu 23

It-trasport

1. Il-Partijiet ghandhom jikkooperaw biex jiksbu sistemi tat-trasport moderni, sikuri, siguri u sostenibbli, filwaqt li jsahhu l-interkonnettività kemm fl-Afrika u bejn l-Afrika u l-UE.

2. Il-Partijiet ghandhom itejbu l-governanza generali tas-settur tat-trasport, jizviluppaw u jimplimentaw regolamenti efficjenti li jippermettu kompetizzjoni gusta fi hdan il-modi tat-trasport u bejniethom. Huma ghandhom jimmiraw li jnaqqsu l-impatt ambjentali tal-modi tat-trasport billi jippromwovu energija nadifa permezz ta' standards tal-fjuwil imtejba u teknologiji efficjenti fl-uzu tal-energija.

3. Il-Partijiet ghandhom isahhu l-investiment biex jappoggaw l-izvilupp ulterjuri ta' infrastrutturi u networks tat-trasport (jigifieri t-toroq, l-ajru, l-ilma u l-ferroviji), filwaqt li jaghtu attenzjoni partikolari lill-infrastrutturi b'konnessjonijiet neqsin u l-manutenzjoni taghhom u jqisu l-Programm ghall-Izvilupp tal-Infrastruttura fl-Afrika. Huma ghandhom itejbu l-access ghall-infrastrutturi bazici ghall-komunitajiet rurali u remoti sabiex itejbu l-izvilupp socjoekonomiku taghhom. Huma ghandhom jahdmu biex isahhu l-infrastruttura u l-facilitajiet sostenibbli tal-portijiet u ghandhom jesploraw il-possibbiltà li jinholqu portijiet ekologici.

4. Il-Partijiet ghandhom jikkooperaw fis-settur tal-avjazzjoni, inkluz billi jappoggaw l-istabbiliment u t-tishih tas-suq uniku afrikan tat-trasport bl-ajru. Huma ghandhom isahhu l-investiment, iwessghu u japprofondixxu l-kooperazzjoni regolatorja u jtejbu s-sikurezza u s-sigurtà u s-sorveljanza tal-ispazju tal-ajru, inkluza l-kapacità taghhom li jirrispondu ghal theddid u riskji relatati.

Artikolu 24

L-energija sostenibbli

1. Il-Partijiet ghandhom jaghmlu hilithom biex jaccelleraw l-access ghal energija sostenibbli u affordabbli, biex jizviluppaw infrastrutturi tal-energija reziljenti, b'mod partikolari fiz-zoni rurali, u biex jippromwovu l-izvilupp tal-energija rinnovabbli u l-uzu efficjenti tal-energija. Huma ghandhom jippromwovu l-uzu tal-aktar teknologiji efficjenti tal-energija u ta' livell baxx ta' emissjonijiet ta' karbonju fis-setturi kollha, b'mod partikolari fl-agrikoltura, fil-manifattura, fl-industriji estrattivi u fit-turizmu.

2. Il-Partijiet ghandhom jippromwovu s-sigurtà tal-energija u jistabbilixxu u jsahhu interkonnessjonijiet tal-energija effettivi fl-Afrika u bejn l-Afrika u l-UE biex jizguraw provvista tal-energija affidabbli u affordabbli. Huma ghandhom jindirizzaw l-isfidi regolatorji, ekonomici, socjetali u sfidi ohrajn relatati mal-izvilupp ta' kurituri strategici tal-energija sostenibbli.

3. Il-Partijiet ghandhom jiffacilitaw swieq tal-energija miftuha, trasparenti, kompetittivi u li jiffunzjonaw billi jadottaw oqfsa legali u regolatorji li jixprunaw l-investiment fl-energija sostenibbli, il-hazna tal-energija u l-efficjenza energetika. Huma ghandhom jeliminaw gradwalment is-sussidji tal-fjuwils fossili li jaghmlu hsara lill-ambjent. Huma jimpenjaw ruhhom li jsahhu s-shubija bejn is-setturi privati Afrikani u tal-UE, u l-involviment tas-setturi pubblici u privati taghhom, sabiex jaghtu spinta lill-investiment fil-generazzjoni tal-energija sostenibbli, fl-efficjenza energetika u fl-access ghall-energija. Huma ghandhom jimmobilizzaw l-investiment f'tahlita ta' energija diversifikata u nadifa ghall-elettriku, li tiffavorixxi r-rizorsi rinnovabbli. Huma ghandhom jappoggaw l-implimentazzjoni ta' inizjattivi tal-energija nazzjonali u regjonali rilevanti fl-Afrika, inkluz billi jikkontribwixxu ghall-ghanijiet tal-Inizjattiva tal-Afrika ghal Energija Rinnovabbli.

4. Il-Partijiet ghandhom jippromwovu l-efficjenza energetika u l-iffrankar tal-energija fl-istadji kollha tal-katina tal-energija, mill-generazzjoni sal-konsum. Huma jaqblu li jahdmu biex izidu l-kapacità tal-generazzjoni u tal-hazna ta' energija sostenibbli u li jtejbu l-infrastruttura tat-trazmissjoni u tad-distribuzzjoni permezz tal-promozzjoni ta' soluzzjonijiet li huma sikuri, sostenibbli, efficjenti fl-uzu tar-rizorsi u intelligenti fil-livell klimatiku u li jikkontribwixxu b'mod aktar effettiv ghall-qerda tal-faqar.

5. Il-Partijiet ghandhom jappoggaw l-izvilupp u l-uzu ta' teknologiji tal-energija nodfa, differenti, kosteffettivi u sostenibbli, b'enfasi fuq teknologiji tal-energija rinnovabbli u b'emissjonijiet baxxi u fuq mizuri ta' efficjenza energetika u ffrankar tal-energija, permezz tat-tishih tal-kapacitajiet u l-promozzjoni ta' shubijiet bejn l-Afrika u l-UE, konnessjonijiet u imprizi kongunti bejn l-operaturi ekonomici. Huma ghandhom jippromwovu networks kongunti ta' ricerka u innovazzjoni dwar l-energija rinnovabbli u fl-efficjenza energetika.

6. Il-Partijiet ghandhom jappoggaw ir-riformi settorjali u l-izvilupp ta' oqfsa regolatorji u ta' politika xierqa biex jizguraw l-interkonnettività regjonali u l-kooperazzjoni fil-qasam tal-energija. Huma ghandhom isahhu l-gabriet ta' energija regjonali bhala veikolu ghal swieq u kummerc transkonfinali integrati tal-energija.

Artikolu 25

L-ICT u l-ekonomija digitali

1. Il-Partijiet ghandhom izidu l-access ghall-ICT, inkluz billi jappoggaw investimenti pubblici u privati. Huma ghandhom jaghmlu hilithom biex jistabbilixxu l-istituzzjonijiet regolatorji mehtiega biex jaghtu l-licenzji lill-forniturі tas-servizzi, jippromwovu mgiba kompetittiva u jizguraw trattament gust tal-konsumaturi u l-protezzjoni tad-data u tal-konsumaturi.

2. Il-Partijiet ghandhom itejbu l-access ghat-teknologiji u s-servizzi digitali u jistabbilixxu konnettività digitali affordabbli, inkluz permezz ta' politika u qafas regolatorju li jwasslu ghal dan. Huma ghandhom itejbu l-ambjent tan-negozju u jiffacilitaw l-access ghall-finanzi u ghas-servizzi ta' appogg ghan-negozju biex irawmu intraprenditorija li tkun iffacilitata b'mod digitali u jintegraw id-digitalizzazzjoni sabiex itejbu l-efficjenza u l-effettività tal-interventi fis-setturi ekonomici kollha bl-ghan li jiksbu tkabbir u trasformazzjoni ekonomici inkluzivi.

3. Il-Partijiet ghandhom jikkooperaw biex joholqu ambjent abilitanti, specifikament permezz tal-istabbiliment u l-adattament ta' oqfsa legali u istituzzjonali xierqa, sabiex jigi sfruttat il-potenzjal tal-ekonomija digitali, inkluz il-kummerc elettroniku, fil-holqien ta' impjiegi u zvilupp ekonomiku, b'enfasi partikolari fuq in-nisa u z-zghazagh.

4. Il-Partijiet ghandhom jappoggaw it-tranzizzjoni lejn ekonomiji bbazati fuq l-gharfien.

Artikolu 26

It-turizmu

1. Il-Partijiet ghandhom jikkooperaw biex joholqu ambjent abilitanti ghal zvilupp bilancjat u sostenibbli tat-turizmu, li jrawwem l-izvilupp ekonomiku, jiggenera l-impjiegi u jippromwovi l-integrazzjoni ta' kunsiderazzjonijiet ambjentali, kulturali u socjali, inkluz billi jindirizzaw sfidi partikolari ghall-industrija tat-turizmu.

2. Il-Partijiet ghandhom isahhu l-investiment fil-promozzjoni u l-izvilupp ta' prodotti tat-turizmu, b'kunsiderazzjoni xierqa ghall-pozizzjoni kompetittiva tal-intraprizi mikro, zghar u ta' daqs medju. Huma ghandhom isahhu r-rabtiet bejn it-turizmu u setturi ekonomici rilevanti ohrajn, bhall-agrikoltura, il-forestrija, it-trasport, l-ekonomija blu, l-industriji u l-wirt kulturali, bil-hsieb li jigu ottimizzati l-beneficcji socjoekonomici tat-turizmu.

3. Il-Partijiet ghandhom itejbu l-protezzjoni u l-promozzjoni tal-wirt kulturali u tar-rizorsi naturali, filwaqt li jaghtu attenzjoni partikolari lill-harsien tal-ambjent u tal-organizmi selvaggi. Huma ghandhom jirrispettaw l-integrità u l-interessi tal-komunitajiet lokali u jimmassimizzaw l-involviment taghhom fil-process tal-izvilupp tat-turizmu, b'mod partikolari t-turizmu rurali u komunitarju u l-ekoturizmu.

4. Il-Partijiet ghandhom jizviluppaw inizjattivi li jippromwovu t-turizmu sostenibbli u jtejbu l-istandards tas-servizzi. Huma ghandhom jippromwovu t-tahrig u l-iskambji ta' esperjenzi u jikkondividu informazzjoni u statistika ta' interess reciproku fis-settur tat-turizmu.

Kapitolu 3

Ix-xjenza, l-izvilupp tat-tknologija, ir-ricerka u l-innovazzjoni

Artikolu 27

L-izvilupp tax-xjenza u tat-teknologija

Il-Partijiet ghandhom isahhu l-kooperazzjoni fl-oqsma tax-xjenza u t-teknologija ghal beneficcju reciproku bl-ghan li jippromwovu l-izvilupp socjali u ekonomiku, filwaqt li jindirizzaw l-isfidi tas-socjetà globali u jtejbu l-kompetittività regjonali.

Artikolu 28

Ir-ricerka u l-innovazzjoni

1. Il-Partijiet jaqblu li jimmobilizzaw ir-rizorsi biex irawmu attivitajiet ta' ricerka u innovazzjoni mmirati biex jappoggaw it-tkabbir u l-izvilupp ekonomici inkluzivi u t-tranzizzjoni lejn socjetajiet u ekonomiji bbazati fuq l-gharfien.

2. Il-Partijiet ghandhom jinkoraggixxu l-izvilupp ta' infrastrutturi u facilitajiet ta' ricerka. Huma ghandhom irawmu ricerka bazika u applikata, inkluz fl-oqsma tal-inginerija u l-intelligenza artificjali, u jinkoraggixxu data miftuha sabiex tinkiseb eccellenza xjentifika ta' beneficcju reciproku. Huma ghandhom jippromwovu r-ricerka mwettqa f'universitajiet, istituti u centri ta' ricerka Afrikani, filwaqt li jaghtu attenzjoni specjali lill-bini tal-kapacitajiet, u lit-trasferiment tat-teknologija u tal-gharfien espert. Huma ghandhom itejbu l-partecipazzjoni fir-ricerka globali, fl-izvilupp u t-trasferiment tat-teknologija, fl-innovazzjoni u fil-produzzjoni tal-gharfien.

3. Il-Partijiet ghandhom jippromwovu u jappoggaw skemi innovattivi ta' mobilità u tahrig ghall-istudenti, ghall-akkademici u ghar-ricerkaturi u jibnu l-kapacità tal-istituzzjonijiet tal-edukazzjoni gholja li jibnu network effettiv fir-ricerka u l-innovazzjoni. Huma ghandhom jinkoraggixxu d-djalogu, l-iskambju tal-gharfien u l-kollaborazzjoni bejn il-komunità akkademika, ir-ricerkaturi u l-innovaturi, u s-settur privat bil-hsieb li jtejbu l-produttività u l-kompetittività u jsahhu l-ekosistemi intraprenditorjali.

Artikolu 29

It-teknologija spazjali u geospazjali

1. Il-Partijiet ghandhom jisfruttaw il-beneficcji potenzjali tax-xjenza, it-teknologija, l-innovazzjoni u l-applikazzjonijiet spazjali fuq kwistjonijiet ta' interess komuni fil-qasam tal-attivitajiet spazjali civili, bhar-ricerka spazjali, l-applikazzjonijiet u s-servizzi tas-sistemi globali ta' navigazzjoni bis-satellita, l-izvilupp ta' sistemi ta' awmentazzjoni bis-satellita, l-osservazzjoni tad-dinja u x-xjenza tad-dinja, b'mod partikolari l-uzu ta' twissija bikrija u sorveljanza. Huma ghandhom jikkooperaw biex jizviluppaw suq u industrija spazjali responsabbli u sostenibbli li jippromwovu u jirrispondu ghall-htigijiet rispettivi taghhom.

2. Il-Partijiet ghandhom jikkooperaw biex imexxu attivitajiet li jisfruttaw it-teknologiji u l-applikazzjonijiet spazjali ghall-izvilupp sostenibbli u ghat-titjib tal-benesseri tan-nies u li jindirizzaw l-opportunitajiet u l-isfidi socjoekonomici tal-Afrika, filwaqt li jqisu l-Istrategija tal-Politika Spazjali Afrikana. Huma ghandhom itejbu l-access ghal data, informazzjoni, servizzi u prodotti derivati mill-ispazju.

TITOLU II

L-izvilupp tal-bniedem u l-izvilupp socjali

Artikolu 30

Il-Partijiet ghandhom jahdmu biex jeqirdu l-faqar fil-forom kollha tieghu sal-2030, jiggieldu l-inugwaljanza, jiksbu l-ugwaljanza bejn il-generi, u joholqu l-kondizzjonijiet biex kulhadd ikun jista' jgawdi hajja ta' dinjità, jippartecipa fil-hajja demokratika u jaghti kontribut attiv ghal tkabbir ekonomiku sostenibbli. Huma ghandhom irawmu l-protezzjoni socjali bil-hsieb li jeqirdu l-faqar u jiggieldu l-inugwaljanzi u bhala mezz biex jinholoq ciklu li jsahhah lilu nnifsu lejn zvilupp inkluziv, ekwu u sostenibbli. Huma ghandhom jinvestu fil-kapital uman bhala parti integrali mill-izvilupp tal-bniedem u dak socjali, u bhala mod kif tizdied l-impjegabbiltà taz-zghazagh ghal produttività u intraprenditorija mtejba.

Kapitolu 1

L-izvilupp tal-bniedem

Artikolu 31

L-edukazzjoni

1. Il-Partijiet ghandhom jimmiraw li jiksbu access universali, inkluziv u ekwu ghal edukazzjoni ta' kwalità fil-livelli kollha, mill-edukazzjoni preprimarja sal-edukazzjoni gholja, inkluzi rati mtejba ta' registrazzjoni u ta' retenzjoni. Huma ghandhom itejbu l-kwalità tal-edukazzjoni formali u tat-taghlim mhux formali, jikkooperaw fl-izvilupp tal-kurrikulu, u jtejbu l-infrastruttura u t-taghmir fic-centri tal-edukazzjoni. Huma ghandhom jaghtu attenzjoni partikolari ghall-htigijiet specifici tan-nisa u tal-bniet, kif ukoll ghall-aktar gruppi vulnerabbli u emarginati, inkluzi persuni b'dizabbiltà, u ghal dawk f'sitwazzjonijiet ta' emergenza u fragilità.

2. Il-Partijiet ghandhom jippromwovu t-twassil u l-applikazzjoni estizi tax-xjenza, it-teknologija, l-inginerija, l-arti u l-matematika (STEAM) ghal kulhadd. Huma ghandhom jippromwovu l-uzu ta' teknologiji digitali accessibbli u affordabbli u l-izvilupp ta' hiliet digitali u litterizmu ghal kulhadd.

3. Il-Partijiet ghandhom jaghmlu hilithom biex izidu r-registrazzjonijiet u l-kwalità fl-edukazzjoni terzjarja, it-tahrig tekniku u vokazzjonali u t-taghlim ibbazat fuq ix-xoghol u t-taghlim ghall-adulti, sabiex jibnu massa kritika ta' haddiema tal-innovazzjoni b'hiliet u persuni b'edukazzjoni gholja u jirrispondu b'mod effettiv ghal htigijiet ekonomici specifici.

4. Il-Partijiet ghandhom jahdmu flimkien biex jinkoraggixxu r-rikonoxximent u t-trasparenza tal-kwalifiki u l-assigurazzjoni u r-rilevanza tal-kwalità mtejba. Huma ghandhom izidu l-appogg ghal inizjattivi specifici biex jiffacilitaw il-mobilità tal-istudenti, tal-persunal, tal-akkademici u tar-ricerkaturi bejn l-Afrika u l-UE. Huma ghandhom irawmu shubijiet bejn l-istituzzjonijiet u jippromwovu l-izvilupp u t-trasferiment tal-gharfien.

Artikolu 32

Is-sahha

1. Il-Partijiet ghandhom jimmiraw li jiksbu kopertura tas-sahha universali u access ekwu ghal servizzi essenzjali tal-kura tas-sahha ta' kwalità, inkluz permezz ta' sistemi tas-sahha nazzjonali msahha u facilitajiet tal-kura tas-sahha moderni u li jiffunzjonaw.

2. Il-Partijiet ghandhom jikkooperaw biex jeliminaw il-mortalità u l-morbidità materna, tat-tfal u neonatali li jistghu jigu evitati. Huma ghandhom jimmiraw li jaghtu access universali ghas-servizzi tas-sahha sesswali u riproduttiva. Huma ghandhom jikkooperaw biex jindirizzaw l-incidenza u l-piz dejjem jikbru tal-mard mhux komunikabbli.

3. Il-Partijiet ghandhom jikkooperaw biex jindirizzaw il-mard komunikabbli u l-mard li jingarr minn vetturi, inkluz il-mard tropikali ttraskurat. Huma ghandhom jikkooperaw biex jindirizzaw pandemiji bhall-HIV/AIDS, it-tuberkulozi u l-malarja u biex inaqqsu b'mod sostanzjali r-rata ta' mwiet li jirrizultaw. Huma ghandhom jappoggaw l-access ghal medicini, vaccini u dijanjostika essenzjali sikuri u affordabbli, inkluz l-access universali ghal trattament antiretrovirali ghal persuni bl-HIV/AIDS.

4. Il-Partijiet ghandhom isahhu l-kapacità ghat-thejjija u r-rispons f'kaz ta' emergenza biex jidentifikaw, jipprevjenu u jirrispondu ghal tifqighat ta' mard u theddid iehor ghas-sahha, bhar-rezistenza antimikrobika, billi jiehdu approcc "sahha wahda". Huma jaqblu li jzidu l-appogg ghas-sistemi nazzjonali u regjonali tal-prevenzjoni, is-sorveljanza u l-monitoragg tas-sahha.

5. Il-Partijiet ghandhom jikkooperaw fil-promozzjoni tal-gharfien lokali u r-regolamentazzjoni tal-medicina tradizzjonali fl-attivitajiet tas-sahha pubblika.

Artikolu 33

L-ilma, is-sanità u l-akkomodazzjoni

1. Il-Partijiet ghandhom jahdmu biex jizguraw li kulhadd ikollu access ghal habitats moderni u abitabbli b'servizzi bazici ta' kwalità.

2. Il-Partijiet ghandhom jippromwovu l-access ghal akkomodazzjoni affordabbli u decenti ghal kulhadd f'insedjamenti umani sostenibbli, filwaqt li jqisu l-ippjanar territorjali effettiv u l-pussess tal-art, u s-sistemi ta' uzu u gestjoni meta jippromulgaw politiki dwar l-akkomodazzjoni. Huma ghandhom jahdmu biex inaqqsu l-proporzjon ta' nies li jghixu fi kwartieri foqra u ghandhom jikkooperaw biex itejbu l-kwartieri foqra u l-insedjamenti informali.

3. Il-Partijiet ghandhom irawmu access universali ghal ilma sufficjenti, sikur, fizikament accessibbli u affordabbli ghall-uzu personali u domestiku, inkluz permezz ta' rizorsi tal-ilma u gestjoni tas-sistemi sostenibbli u integrati, u uzu aktar efficjenti tal-ilma u r-riciklagg tal-ilma.

4. Il-Partijiet ghandhom jaghtu spinta lill-access fiziku, affordabbli u accettabbli ghas-sanità ghal kulhadd, fl-oqsma kollha tal-hajja, li huwa sikur, igjeniku, sigur, socjalment u kulturalment accettabbli u li jipprovdi l-privatezza u jizgura d-dinjità.

5. Il-Partijiet ghandhom izidu l-access ghal servizzi tal-energija sostenibbli ghal kulhadd u jappoggaw l-efficjenza fl-uzu tal-energija mill-unitajiet domestici.

Artikolu 34

Is-sigurtà alimentari u n-nutrizzjoni mtejba

1. Il-Partijiet ghandhom itejbu l-access ghal ikel sikur u nutrittiv bil-hsieb li tintlahaq il-mira tal-eradikazzjoni tal-guh u jigu eradikati l-karestija u tipi ohrajn ta' krizijiet tal-ikel. Huma ghandhom jappoggaw l-istabbiliment ta' sistemi adegwati ta' provvista u hazna tal-ikel.

2. Il-Partijiet ghandhom jiggieldu kull forma ta' nutrizzjoni hazina, inkluz permezz tal-produzzjoni u d-distribuzzjoni mtejba tal-ikel u kondizzjonijiet sanitarji u ambjentali ahjar. Huma ghandhom jappoggaw il-produzzjoni u l-produttività sostenibbli tal-agrikoltura, inkluz fil-livell tas-sajd fuq skala zghira biex jisfruttaw il-potenzjal shih taghhom bhala sorsi kritici ghas-sigurtà alimentari u tan-nutrizzjoni, fost l-ohrajn permezz ta' access imtejjeb ghall-finanzjament ghal produtturi zghar u infrastruttura zviluppata ta' irrigazzjoni, hazna u trasport biex jiffacilitaw l-access ghas-suq u jizguraw is-sikurezza u l-kwalità tal-prodotti tal-ikel.

3. Il-Partijiet ghandhom jibnu r-reziljenza tal-aktar popolazzjonijiet vulnerabbli ghal xokkijiet relatati mal-ikel permezz ta' xbieki ta' sikurezza socjali msahha. Huma ghandhom itejbu l-koordinazzjoni bejn l-izvilupp u l-azzjoni umanitarja, sabiex janticipaw, jipprevjenu u jhejju ahjar ghall-karestija u ghal tipi ohrajn ta' krizijiet tal-ikel, u jizguraw azzjoni f'waqtha biex jaghmlu l-ikel lokalment disponibbli.

Kapitolu 2

L-inugwaljanza u l-koezjoni socjali

Artikolu 35

L-inugwaljanza u l-protezzjoni socjali

1. Il-Partijiet ghandhom jippromwovu l-izvilupp u l-implimentazzjoni ta' politiki u sistemi ta' protezzjoni u sigurtà socjali sabiex jinqered il-faqar, jigu miggielda l-inugwaljanzi u tissahhah il-koezjoni socjali.

2. Il-Partijiet ghandhom jappoggaw ir-rwol trasformattiv tal-politiki u s-sistemi tal-protezzjoni socjali, li jrawmu l-ekwità, jippromwovu l-inkluzjoni socjali u d-djalogu mal-imsiehba socjali, u jsahhu t-tkabbir ekonomiku inkluziv, ekwu u sostenibbli. Huma ghandhom jimmiraw li jibnu sistemi ta' protezzjoni socjali li jkunu progressivament universali u proprjetà nazzjonali, inkluz permezz tal-adozzjoni ta' livelli minimi ta' protezzjoni socjali, b'attenzjoni partikolari ghal persuni f'sitwazzjonijiet vulnerabbli.

3. Il-Partijiet ghandhom jikkooperaw biex jappoggaw il-kisba u s-sostenn ta' tkabbir fl-introjtu tal-40 % tal-popolazzjoni li tinsab fl-aktar livell baxx b'rata oghla mill-medja nazzjonali.

4. Il-Partijiet ghandhom jaghmlu hilithom biex jizguraw li l-persuni kollha li jahdmu fis-settur formali jigu pprovduti bis-sigurtà socjali. Huma ghandhom jaghmlu hilithom ukoll biex jaghtu spinta lin-numru ta' nies fis-settur informali u fl-ekonomija rurali li ghandhom access ghas-sigurtà socjali, bl-ghan li progressivament tintlahaq l-universalità.

5. Il-Partijiet ghandhom jizviluppaw inizjattivi biex jappoggaw it-tranzizzjoni mill-ekonomija informali ghal dik formali, inkluz l-access ghall-kreditu u ghall-mikrofinanzjament u mizuri ta' protezzjoni socjali msahha.

6. Il-Partijiet ghandhom jippromwovu u jiffacilitaw id-djalogu bejn l-organizzazzjonijiet tal-haddiema u ta' min ihaddem fl-ekonomija formali u informali, u l-organizzazzjonijiet tas-socjetà civili, inkluz permezz tal-bini tal-kapacitajiet.

Artikolu 36

Xoghol decenti

1. Il-Partijiet ghandhom jappoggaw l-izvilupp u l-implimentazzjoni ta' politiki makroekonomici, tal-impjiegi u socjali li jiffokaw fuq il-holqien ta' impjieg shih u produttiv u xoghol decenti ghal kulhadd, b'mod partikolari ghaz-zghazagh u ghannisa, kif ukoll ghal persuni u gruppi vulnerabbli.

2. Il-Partijiet ghandhom jizviluppaw u jzommu swieq tax-xoghol inkluzivi u li jiffunzjonaw tajjeb u ghandhom jadottaw mizuri li jindirizzaw l-ekonomija informali u jipprevjenu prattiki tax-xoghol ingusti.

3. Il-Partijiet ghandhom jappoggaw mizuri li jizguraw opportunitajiet ta' xoghol ugwali u remunerazzjoni ugwali ghal xoghol ta' valur ugwali u jiggarantixxu liv tal-genituri bi hlas adegwat kemm fis-settur pubbliku kif ukoll f'dak privat. Huma ghandhom jadottaw mizuri ta' prevenzjoni u protezzjoni kontra kull forma ta' diskriminazzjoni fuq il-post tax-xoghol, jizguraw ir-rispett ghad-drittijiet fundamentali fuq il-post tax-xoghol u jtejbu l-kondizzjonijiet tajbin ghas-sahha u sikuri ghall-haddiema.

4. Il-Partijiet ghandhom jahdmu lejn l-eliminazzjoni tat-thaddim tat-tfal, u jipprijoritizzaw l-aghar forom tieghu.

Artikolu 37

Il-persuni b'dizabbiltà

1. Il-Partijiet ghandhom jippromwovu, jipprotegu u jizguraw it-tgawdija shiha u ugwali tad-drittijiet tal-bniedem kollha mill-persuni kollha b'dizabbiltà, fid-dawl tal-implimentazzjoni effettiva tal-Konvenzjoni tan-NU dwar id-Drittijiet tal-Persuni b'Dizabbiltà.

2. Il-Partijiet ghandhom jiehdu mizuri biex jizguraw l-inkluzjoni shiha fis-socjetà ta' persuni b'dizabbiltà u l-partecipazzjoni taghhom fl-oqsma kollha tal-hajja pubblika u privata, inkluz fl-affarijiet demokratici u politici u fil-processi tat-tehid tad-decizjonijiet. Huma ghandhom jipprevjenu, jiggieldu u jeliminaw kwalunkwe prattika dannuza u kull forma ta' sfruttament, vjolenza u abbuz jew diskriminazzjoni kontra persuni b'dizabbiltà u ghandhom jipprotegu lil qraba, indokraturi jew intermedjarji minn diskriminazzjoni abbazi tal-assocjazzjoni taghhom ma' persuni b'dizabbiltà.

3. Il-Partijiet ghandhom jippromwovu access ugwali u minghajr ostakoli ghas-servizzi socjali, ghat-trasport u ghal infrastruttura fizika ohra, kif ukoll ghal attivitajiet rikreattivi u kulturali ghall-persuni b'dizabbiltà, u ghandhom jappoggaw metodi alternattivi ta' komunikazzjoni, fejn xieraq, biex jippermettu l-inkluzjoni shiha taghhom fis-socjetà.

4. Il-Partijiet ghandhom jippromwovu l-access ugwali ghas-swieq tax-xoghol, filwaqt li jipprojbixxu kwalunkwe diskriminazzjoni abbazi ta' dizabbiltà fir-rigward tal-forom u l-kondizzjonijiet kollha tax-xoghol. Huma ghandhom jappoggaw l-impjieg ta' persuni b'dizabbiltà fis-setturi pubblici u privati permezz ta' politiki mmirati u mizuri ta' incentivi, inkluz ghall-impjieg indipendenti u l-intraprenditorija.

Artikolu 38

Il-kultura, l-isport u l-kuntatti bejn il-persuni

1. Il-Partijiet ghandhom jappoggaw il-kultura bhala magna ghall-izvilupp sostenibbli u ekonomiku. Huma ghandhom joholqu ambjent abilitanti ghall-innovazzjoni, id-diversità u l-izvilupp kulturali, kif ukoll ghall-holqien, il-protezzjoni, il-produzzjoni u d-distribuzzjoni ta' xoghlijiet kulturali. Huma ghandhom jinkoraggixxu l-uzu ta' teknologiji godda tal-informazzjoni u tal-komunikazzjoni biex jippromwovu l-kultura taghhom.

2. Il-Partijiet ghandhom itejbu l-protezzjoni u l-promozzjoni ta' wirt kulturali tangibbli u intangibbli, u d-diversità tal-espressjoni kulturali, bil-hsieb li jtejbu l-fehim reciproku u jrawmu skambji kulturali bilancjati.

3. Il-Partijiet ghandhom jaghmlu hilithom biex jippromwovu l-mobilità tal-professjonisti fil-qasam tal-kultura u c-cirkolazzjoni ta' xoghlijiet tal-arti u biex iwettqu inizjattivi kongunti f'diversi setturi kulturali u kreattivi. Huma ghandhom jinkoraggixxu skambji u djalogu interkulturali fost l-organizzazzjonijiet taz-zghazagh u s-socjetà civili mill-Afrika u mill-UE.

4. Il-Partijiet ghandhom jappoggaw l-izvilupp ta' industriji kreattivi. Huma ghandhom jahdmu biex jistabbilixxu mizuri ta' appogg bil-hsieb li jistimolaw il-holqien artistiku u jiffacilitaw l-iskambju ta' espressjoni artistika.

5. Il-Partijiet ghandhom jippromwovu l-isport bhala xprunatur ghall-izvilupp sostenibbli, l-inkluzjoni socjali, in-nondiskriminazzjoni u l-avvanz tad-drittijiet tal-bniedem. Huma ghandhom jaghmlu hilithom biex jizviluppaw facilitajiet adegwati u biex jinkoraggixxu l-partecipazzjoni tan-nies f'attivitajiet sportivi u attivitajiet ohrajn ta' edukazzjoni fizika. Huma ghandhom jappoggaw ukoll l-isport bhala mezz ghad-djalogu u l-kooperazzjoni interkulturali bejn in-nazzjonijiet, il-prevenzjoni tal-kunflitt u tal-vjolenza, u r-rikonciljazzjoni wara l-kunflitt.

Kapitolu 3

Il-popolazzjoni u l-izvilupp

Artikolu 39

Id-demografija

1. Il-Partijiet jirrikonoxxu l-htiega ghall-gestjoni tal-opportunitajiet u l-isfidi tat-tibdil demografiku sabiex jissodisfaw ahjar l-aspirazzjonijiet u t-tamiet tal-generazzjonijiet futuri fl-Afrika u mill-UE.

2. Il-Partijiet ghandhom jizguraw il-gbir, l-analizi, il-hazna u t-tixrid sistematici ta' statistika u data dwar il-popolazzjoni kollha f'konformità ma' standards ta' etika, kunfidenzjalità u privatezza u ghandhom iqisu d-data u x-xejriet fil-pjanijiet ta' zvilupp taghhom.

3. Il-Partijiet ghandhom isahhu l-pozizzjoni taz-zghazagh u tan-nisa u jinvestu fihom, filwaqt li jirrikonoxxu r-rwol kritiku taghhom fil-processi demografici. Huma ghandhom jippromwovu d-drittijiet tal-bniedem tan-nisa u taz-zghazagh u ghandhom jipprovdulhom l-edukazzjoni u l-hiliet li jehtiegu. Huma ghandhom jimmobilizzaw l-investiment u jisfruttaw l-opportunitajiet ekonomici, sabiex jisfruttaw il-potenzjal ta' popolazzjonijiet kbar taz-zghazagh.

Artikolu 40

L-ugwaljanza bejn il-generi u t-tishih tal-pozizzjoni tan-nisa

1. Il-Partijiet ghandhom isahhu l-kooperazzjoni bl-ghan li jtejbu u jespandu l-partecipazzjoni u l-opportunitajiet indaqs ghal kulhadd, fis-setturi kollha tal-hajja politika, ekonomika, socjali u kulturali. Huma ghandhom jizguraw li l-perspettiva tal-generu tigi integrata b'mod sistematiku fil-politiki u l-programmi kollha.

2. Il-Partijiet ghandhom jikkooperaw biex jippromwovu l-izvilupp uman u socjali tan-nisa u tal-bniet. Huma ghandhom jaghmlu hilithom biex inehhu l-ostakoli kollha fis-sahha u fl-edukazzjoni sabiex jeliminaw id-disparitajiet bejn il-generi. Huma ghandhom jahdmu lejn access universali u ugwali ghall-edukazzjoni formali u t-tahrig vokazzjonali sabiex jintlahaq il-potenzjal shih tan-nisa u tal-bniet u jghinu biex jirrealizzaw l-aspirazzjonijiet taghhom. Huma ghandhom jizguraw li l-materjali u l-metodi tat-taghlim ikunu reattivi ghal kwistjonijiet ta' generu u ghandhom iheggu lin-nisa u lill-bniet biex jaghmlu studji fid-dixxiplini STEM.

3. Il-Partijiet ghandhom jiffacilitaw l-access ugwali min-nisa ghal opportunitajiet ekonomici, impjiegi, servizzi ta' kreditu u finanzjarji, u kontroll fuq u l-uzu tal-art u ta' assi produttivi ohrajn. Huma ghandhom jappoggaw lin-nisa imprendituri, jeliminaw id-differenza bejn il-generi fil-pagi u jnehhu regolamenti u prattiki diskriminatorji. Huma ghandhom jiehdu mizuri effettivi biex jidentifikaw u jiehdu azzjoni kontra atti ta' sessizmu u biex jindirizzaw il-kawzi ewlenin tad-diskriminazzjoni bbazata fuq il-generu, bhal normi socjali negattivi u sterjotipi marbuta mal-generu, inkluz fil-media tal-massa.

4. Il-Partijiet ghandhom isahhu l-vucijiet tan-nisa u tal-bniet u l-partecipazzjoni taghhom fil-hajja politika permezz ta' mizuri biex tinkiseb parità bejn il-generi fil-processi elettorali, ta' politika u ta' governanza u f'pozizzjonijiet gholjin tal-gvern, inkluzi korpi kostituzzjonali u negozji li jkunu l-proprjetà tal-Istat, u ghandhom jippromwovu r-rwol attiv taghhom fil-konsolidazzjoni tal-paci u fl-isforzi ta' rikonciljazzjoni.

5. Il-Partijiet ghandhom jippromulgaw u jinfurzaw legizlazzjoni li tipprotegi lin-nisa u lill-bniet minn kull forma ta' vjolenza, inkluzi vjolenza sesswali u abbazi tal-generu, sfruttament sesswali u abbuz u traffikar.

6. Il-Partijiet ghandhom jimpenjaw ruhhom ghall-implimentazzjoni shiha u effettiva tad-Dikjarazzjoni u l-Pjattaforma ghal Azzjoni ta' Beijing u tal-Programm ta' Azzjoni tal-Konferenza Internazzjonali dwar il-Popolazzjoni u l-Izvilupp u l-eziti tal-konferenzi ta' riezami taghhom. Huma ghandhom jenfasizzaw ukoll il-htiega ghal access universali ghal informazzjoni u edukazzjoni komprensivi affordabbli u ta' kwalità dwar is-sahha sesswali u riproduttiva, filwaqt li jqisu l-gwida teknika internazzjonali tal-UNESCO dwar l-edukazzjoni dwar is-sesswalità, kif ukoll il-htiega ghall-ghoti ta' servizzi tal-kura tas-sahha rilevanti. Huma ghandhom jippromwovu u jinkoraggixxu r-ratifika u l-implimentazzjoni effettiva tal-Protokoll ghall-Karta Afrikana tad-Drittijiet tal-Bniedem u tal-Popli dwar id-Drittijiet tan-Nisa fl-Afrika, maghmul f'Banjul fis-26 ta' Gunju 1981 (il-"Protokoll ta' Maputo") u jappoggaw l-implimentazzjoni effettiva tal-Pjan ta' Azzjoni ta' Maputo 2016-2030, kif xieraq.

Artikolu 41

Iz-zghazagh

1. Il-Partijiet ghandhom jappoggaw l-intraprenditorija taz-zghazagh u ghandhom jimpenjaw ruhhom li jiggarantixxu impjieg decenti ghaz-zghazagh, inkluz billi jappoggawhom fil-kisba ta' hiliet rilevanti ghas-suq tax-xoghol permezz tal-edukazzjoni, it-tahrig vokazzjonali u tekniku, u l-access imtejjeb ghat-teknologiji digitali, u li jiffacilitaw l-access ghall-art u ghall-kreditu. Huma ghandhom jistabbilixxu servizzi ta' impjieg favur iz-zghazagh biex jghaqqdu liz-zghazagh mal-opportunitajiet ta' impjieg.

2. Il-Partijiet ghandhom jikkooperaw biex isahhu l-pozizzjoni taz-zghazagh u ghandhom jahdmu biex jifthu spazju ghall-inkluzjoni attiva taghhom fil-processi tat-tehid tad-decizjonijiet u l-partecipazzjoni taghhom fil-hajja demokratika u politika, kif ukoll fl-isforzi ghall-bini tal-paci u r-rikonciljazzjoni. Huma ghandhom jippromwovu politiki u programmi ghal zghazagh emarginati, inkluzi programmi ta' promozzjoni taz-zghazagh, bl-ghan li joffrulhom l-opportunità u l-motivazzjoni biex jergghu jintegraw fis-socjetà.

3. Il-Partijiet ghandhom jappoggaw inizjattivi mmirati biex jizguraw l-access ghal servizzi bazici ta' kwalità ghat-tfal kollha, jipprevjenu r-reklutagg u l-uzu tat-tfal f'sitwazzjonijiet ta' kunflitt u jtemmu kull forma ta' vjolenza u prattiki dannuzi kontra t-tfal, inkluzi z-zwieg tat-tfal, prekoci u sfurzat, it-thaddim tat-tfal, l-abbuz tat-tfal u l-piena korporali, b'enfasi specjali fuq it-tfal f'sitwazzjonijiet ta' vulnerabbiltà.

Artikolu 42

L-urbanizzazzjoni sostenibbli u l-izvilupp rurali

1. Il-Partijiet ghandhom jaghtu spinta lill-potenzjal tal-bliet bhala centri ghal tkabbir sostenibbli u inkluziv u ghall-innovazzjoni.

2. Il-Partijiet ghandhom jippromwovu l-ippjanar sostenibbli tal-uzu tal-art u l-gestjoni ekwa tas-swieq tal-art, billi jaghtu attenzjoni partikolari lill-akkwizizzjonijiet tal-art trasparenti u regolati u lid-drittijiet tal-proprjetà. Huma ghandhom jippromwovu wkoll il-mobilità urbana sostenibbli u l-bliet intelligenti u sikuri li jaghmlu uzu minn opportunitajiet mid-digitalizzazzjoni u t-teknologiji. Huma ghandhom jintegraw il-produzzjoni sostenibbli tal-energija u s-soluzzjonijiet tal-efficjenza energetika, jinkoraggixxu l-uzu produttiv tal-energija, itejbu l-immaniggjar tal-iskart u jindirizzaw il-forom kollha ta' tniggis. Huma ghandhom itejbu s-soluzzjonijiet ta' mobilità urbana u jizguraw li l-provvista ta' servizzi u infrastruttura titfassal biex tkun tirrispetta l-klima u l-ambjent u li r-rizorsi jintuzaw b'mod efficjenti. Huma ghandhom jibnu r-reziljenza tal-bliet ghax-xokkijiet u jisfruttaw l-opportunitajiet ghal ekonomija b'emissjonijiet baxxi u reziljenti ghall-klima.

3. Il-Partijiet ghandhom jippromwovu zvilupp territorjali bilancjat tal-ekonomiji u l-komunitajiet rurali, b'enfasi specjali fuq il-generazzjoni tal-impjiegi u tal-introjtu. Huma ghandhom jaccelleraw id-diversifikazzjoni rurali billi jzidu l-valur ghall-prodotti lokali u jisfruttaw ir-rizorsi naturali u kulturali. Huma ghandhom jippromwovu politiki territorjali u urbani inkluzivi, bilancjati u integrati, koordinazzjoni governattiva f'diversi livelli li tinvolvi b'mod attiv lill-awtoritajiet u l-komunitajiet lokali, u joholqu rabtiet aktar b'sahhithom bejn iz-zoni rurali u urbani.

TITOLU III

L-ambjent, il-gestjoni tar-rizorsi naturali u t-tibdil fil-klima

Artikolu 43

Il-Partijiet ghandhom jiehdu azzjoni ambizzjuza biex itaffu t-tibdil fil-klima u jadattaw ghalih, jipprotegu u jtejbu l-kwalità tal-ambjent, u jiggestixxu r-rizorsi naturali b'mod sostenibbli, bil-hsieb li jwaqqfu u jreggghu lura t-tibdil fil-klima u d-degradazzjoni ambjentali, u jiksbu zvilupp sostenibbli. Huma ghandhom jadottaw mizuri specifici biex inaqqsu u jipprevjenu t-telfien tal-bijodiversità, izommu u jirrestawraw l-ekosistemi, jipprotegu u jiggieldu kontra l-kummerc illegali fl-organizmi selvaggi, jippromwovu l-gestjoni sostenibbli tal-ilma, tal-art u ta' rizorsi naturali ohrajn, isahhu l-governanza tal-oceani, jiggieldu l-forom kollha ta' tniggis, jippromwovu l-immaniggjar tajjeb tal-iskart u jibnu reziljenza ghad-dizastri naturali. Huma ghandhom jahdmu flimkien biex jipprevjenu l-impatti tat-tibdil fil-klima u d-degradazzjoni ambjentali milli jkomplu jagixxu bhala multiplikaturi tat-theddid b'implikazzjonijiet serji ghall-paci u s-sigurtà. Huma ghandhom jaccelleraw it-tranzizzjoni ghal moghdijiet aktar ekologici ghall-izvilupp f'setturi ekonomici ewlenin, jippromwovu l-ekonomiji cirkolari u l-efficjenza fir-rizorsi u jappoggaw energija nadifa u sostenibbli u teknologiji b'livell baxx ta' emissjonijiet ta' karbonju, filwaqt li jizguraw li t-tkabbir ekonomiku jimxi id f'id mat-tranzizzjoni ghal emissjonijiet baxxi u mas-sostenibbiltà ambjentali. Huma ghandhom jaghmlu hilithom biex jibnu alleanzi effettivi f'ambjenti internazzjonali bil-hsieb li titmexxa 'l quddiem l-azzjoni globali. Huma ghandhom jibnu l-kapacità biex jimplimentaw ftehimiet ambjentali multilaterali li ghalihom huma parti u ghandhom jintegraw is-sostenibbiltà ambjentali, l-objettivi tat-tibdil fil-klima u l-insegwiment ta' tkabbir ambjentalment sostenibbli fil-politiki, il-pjanijiet u l-investimenti lokali u nazzjonali. Huma ghandhom jippromwovu l-involviment kostruttiv tal-awtoritajiet lokali, tas-socjetà civili u tas-settur privat, u r-rispett ghad-drittijiet ta' kulhadd, inkluzi l-popli indigeni, kif stabbilit fid-Dikjarazzjoni tan-NU dwar id-Drittijiet tal-Popli Indigeni (UNDRIP) u tal-komunitajiet lokali.

Kapitolu 1

Is-sostenibbiltà ambjentali u l-gestjoni tar-rizorsi naturali

Artikolu 44

Il-bijodiversità u l-ekosistemi

1. Il-Partijiet ghandhom jikkooperaw biex jizguraw li l-bijodiversità u l-ekosistemi jigu ppreservati, protetti u restawrati sabiex is-servizzi ekonomici, socjali u kulturali sinifikanti li jipprovdu jkomplu jappoggaw il-benessri tal-bniedem u t-tkabbir ekonomiku. Huma ghandhom jizviluppaw u jimplimentaw strategiji u pjanijiet ta' azzjoni nazzjonali dwar il-bijodiversità f'konformità mal-Konvenzjoni dwar id-Diversità Bijologika u l-Protokolli taghha.

2. Il-Partijiet ghandhom jippromulgaw legizlazzjoni u jadottaw strategiji integrati ghall-inkorporazzjoni ta' kunsiderazzjonijiet ta' bijodiversità fis-setturi rilevanti kollha. Huma ghandhom jappoggaw ghazliet innovattivi, bhal soluzzjonijiet ibbazati fuq in-natura jew agroekologija, kif ukoll jivvalutaw is-servizzi tal-ekosistemi, sabiex jimmassimizzaw l-integrazzjoni tal-bijodiversità.

3. Il-Partijiet ghandhom jiehdu approcc inkluziv biex jindirizzaw l-ixprunaturi ewlenin tat-telf tal-habitat, bhat-tibdil fl-uzu tal-art, l-espansjoni tal-agrikoltura ta' sussistenza, u l-izvilupp ta' agrikoltura kummercjali, zoni urbani u infrastrutturi tal-energija. Huma ghandhom jiehdu mizuri biex jikkontrollaw l-isfruttament tal-foresti, l-ikklerjar tal-art ghall-kultivazzjoni, in-nirien, ir-ragha mill-annimali u specijiet invazivi. Huma ghandhom jipprotegu, jikkonservaw u jippromwovu l-uzu sostenibbli u r-riabilitazzjoni tal-foresti, tal-imsagar, tal-merghat, tal-artijiet mistaghdra u ta' zoni ohrajn b'kopertura vegetali. Huma ghandhom izommu u jtejbu l-ispecijiet u d-diversità genetika tal-pjanti u tal-annimali, kemm jekk terrestri, tal-ilma helu jew tal-bahar.

4. Il-Partijiet ghandhom isahhu l-isforzi biex jistabbilixxu, jimmaniggjaw b'mod effettiv u jtejbu l-governanza ta' zoni protetti ghall-konservazzjoni tal-bijodiversità.

5. Il-Partijiet ghandhom isahhu l-involviment tal-komunitajiet lokali u tal-popli indigeni, kif stabbilit fid-Dikjarazzjoni tan-Nazzjonijiet Uniti dwar id-Drittijiet tal-Popli Indigeni (UNDRIP), fil-konservazzjoni tal-ekosistemi, inkluz permezz tal-promozzjoni ta' turizmu ekologiku u sostenibbli u l-holqien ta' impjiegi u opportunitajiet ekonomici ohrajn.

Artikolu 45

L-ekonomija cirkolari

1. Il-Partijiet ghandhom jipprevjenu jew jimminimizzaw il-generazzjoni tal-iskart fis-sors. Huma ghandhom itejbu l-uzu mill-gdid tal-prodotti, ir-riciklabbiltà u l-efficjenza fir-rizorsi sabiex jadattaw il-produzzjoni u l-konsum ghall-kisba ta' ekonomija cirkolari, inkluz permezz ta' servizzi adegwati ta' gbir u separazzjoni tal-iskart u inizjattivi u facilitajiet ta' riciklagg li jirrispettaw l-ambjent. Huma jimpenjaw ruhhom li jadottaw politiki dwar l-ekonomija cirkolari sabiex jipprotegu l-ambjent u s-sahha tal-bniedem, jaghmlu l-prodotti aktar efficjenti fl-uzu tal-energija u tar-rizorsi, iwessghu l-ghazla tal-konsumatur u jtejbu l-immaniggjar tal-iskart.

2. Il-Partijiet ghandhom jistabbilixxu l-oqfsa regolatorji domestici u l-mekkanizmi ta' infurzar mehtiega ghall-immaniggjar ambjentalment korrett tas-sustanzi kimici u tal-iskart u ghall-implimentazzjoni ta' ftehimiet multilaterali rilevanti. Huma ghandhom jiehdu l-mizuri mehtiega biex jiggieldu kontra r-rimi u l-kummerc illegali ta' skart perikoluz, inkluzi materjali radjuattivi, skart kimiku u organiku, f'konformità mad-dispozizzjonijiet tal-Konvenzjoni ta' Basel dwar il-Kontroll ta' Movimenti Transkonfinali ta' Skart Perikoluz u r-Rimi tieghu, maghmula f'Basel fit-22 ta' Marzu 1989, u b'kunsiderazzjoni tad-dispozizzjonijiet tal-Konvenzjoni ta' Bamako dwar il-Projbizzjoni tal-Importazzjoni ta' Skart Perikoluz fl-Afrika u dwar il-Kontroll tal-Moviment Transkonfinali u l-Immaniggjar ta' Skart Perikoluz fl-Afrika, maghmula f'Bamako fit-30 ta' Jannar 1991. Huma ghandhom jipprevjenu jew jimminimizzaw is-sustanzi perikoluzi fic-cikli tal-materjal u jimmaniggjaw is-sustanzi kimici fil-prodotti matul ic-ciklu tal-hajja taghhom. Huma ghandhom jappoggaw it-tehid ta' decizjonijiet infurmati dwar mizuri xierqa ghall-protezzjoni tal-ambjent u tas-sahha tal-bniedem, inkluz kontra t-tniggis li jirrizulta minn skart immaniggjat b'mod mhux xieraq, u ghar-rimedju tal-hsara ambjentali assocjata.

3. Il-Partijiet ghandhom jindirizzaw b'mod effettiv il-forom kollha ta' tniggis. Huma ghandhom jiehdu mizuri mmirati lejn l-identifikazzjoni, il-prevenzjoni u r-rapportar tat-tniggis. Huma ghandhom izidu l-isforzi biex jipprevjenu t-tniggis tal-plastik u biex inehhu l-plastik u l-mikroplastik mill-ambjent. Huma ghandhom jesploraw opportunitajiet ghal kooperazzjoni msahha dwar il-glieda kontra t-tniggis tal-arja. Huma ghandhom izidu l-gharfien tas-sahha pubblika u r-riskji ambjentali tat-tniggis u l-bosta beneficcji ta' kwalità tal-arja mtejba, inkluz permezz ta' kampanji ta' sensibilizzazzjoni pubblika.

Artikolu 46

Il-governanza tal-oceani

1. Il-Partijiet ghandhom isahhu l-governanza tal-oceani f'konformità mal-Konvenzjoni tan-NU dwar il-Ligi tal-Bahar (UNCLOS, *UN Convention on the Law of the Sea*) biex jizguraw oceani sikuri, siguri, nodfa u gestiti b'mod sostenibbli, filwaqt li jnaqqsu l-pressjonijiet fuq l-oceani u l-ibhra u jippromwovu l-izvilupp sostenibbli tal-ekonomija blu u jsahhu l-gharfien dwar l-oceani.

2. Il-Partijiet ghandhom jizguraw il-konservazzjoni u l-gestjoni u l-uzu sostenibbli ta' rizorsi hajjin tal-bahar fil-livelli bilaterali, regjonali u multilaterali, b'mod partikolari fil-kuntest ta' ftehimiet ta' shubija dwar is-sajd sostenibbli u ta' organizzazzjonijiet regjonali tal-gestjoni tas-sajd.

3. Il-Partijiet ghandhom izommu jew jadottaw inizjattivi biex jiggieldu s-sajd illegali, mhux irrappurtat u mhux regolat (IUU, *illegal, unreported and unregulated*), inkluza, fejn xieraq, l-implimentazzjoni ta' politiki u mizuri li jeskludu prodotti IUU mill-flussi kummercjali. Huma ghandhom jippromwovu u jimplimentaw u jinfurzaw b'mod effettiv mizuri ta' monitoragg, kontroll u sorveljanza, bhal skemi ta' osservazzjoni, sistemi ta' monitoragg tal-bastimenti, licenzji u awtorizzazzjonijiet tas-sajd, registrazzjoni u rapportar tal-qabdiet, kontroll tat-trasbord, spezzjonijiet u kontroll mill-Istat tal-port, kif ukoll mizuri assocjati biex jizguraw il-konformità, inkluzi sanzjonijiet skont ir-regolamenti domestici, immirati lejn il-konservazzjoni tal-istokkijiet tal-hut u l-prevenzjoni tas-sajd eccessiv.

4. Il-Partijiet jaqblu li jiehdu l-passi mehtiega biex jipprojbixxu certi forom ta' sussidji tas-sajd li jikkontribwixxu ghall-kapacità zejda u ghas-sajd eccessiv, biex jeliminaw is-sussidji li jikkontribwixxu ghas-sajd IUU u biex izommu lura milli jintroducu tali sussidji godda, filwaqt li jirrikonoxxu li trattament specjali u differenzjali xieraq u effettiv ghall-pajjizi Afrikani li qed jizviluppaw u dawk l-anqas zviluppati jenhtieg li jkun parti integrali min-negozjati dwar is-sussidji tas-sajd tad-WTO.

5. Il-Partijiet ghandhom inaqqsu l-pressjonijiet fuq l-oceani permezz tal-protezzjoni, il-preservazzjoni u r-restawr tal-ekosistemi kostali u tal-bahar, il-valorizzazzjoni tal-kapital naturali tal-bahar u kostali u l-glieda kontra t-tniggis tal-bahar, inkluzi t-tixrid taz-zejt, il-qerda ta' qiegh il-bahar, it-tniggis akustiku u l-iskart fil-bahar, inkluzi plastik u mikroplastik minn sorsi bbazati fuq l-art u fil-bahar. Huma ghandhom jappoggaw u jaghmlu hilithom biex jirregolaw it-tnaqqis tal-emissjonijiet ta' gassijiet serra mill-bastimenti u ghandhom jappoggaw b'mod attiv l-implimentazzjoni urgenti tal-istrategija inizjali tal-Organizzazzjoni Marittima Internazzjonali dwar it-tnaqqis tal-emissjonijiet ta' gassijiet serra mill-bastimenti. Huma ghandhom izidu l-operazzjonijiet ta' tindif tal-oceani u tal-kosta, filwaqt li jaghtu attenzjoni partikolari liz-zoni ta' akkumulazzjoni fil-vortici tal-oceani.

6. Il-Partijiet ghandhom jiehdu azzjonijiet relatati mal-oceani li jikkontribwixxu ghall-mitigazzjoni tat-tibdil fil-klima u l-adattament ghalih.

7. Il-Partijiet ghandhom jizviluppaw mizuri relatati mal-konservazzjoni u l-uzu sostenibbli tal-bijodiversità tal-bahar abbazi tal-ahjar informazzjoni xjentifika disponibbli.

8. Il-Partijiet jirrikonoxxu t-thassib generali li tqajjem dwar l-impatt tal-estrazzjoni minn qiegh il-bahar fuq l-ambjent tal-bahar u l-bijodiversità tieghu. Huma ghandhom juzaw l-ahjar xjenza disponibbli, japplikaw il-principju ta' prekawzjoni u l-approcc tal-ekosistema, jippromwovu r-ricerka u jikkondividu l-ahjar prattiki fl-oqsma ta' interess reciproku relatati mar-rizorsi minerali ta' qiegh il-bahar, sabiex jizguraw gestjoni ambjentali tajba tal-attivitajiet ghall-protezzjoni u l-preservazzjoni tal-ambjent tal-bahar u tal-bijodiversità tieghu.

Artikolu 47

Il-gestjoni tal-art u d-degradazzjoni tal-art

1. Il-Partijiet ghandhom jikkooperaw biex jipprevjenu d-degradazzjoni tal-art u biex jizviluppaw strategiji integrati fit-tul ghall-konservazzjoni u l-gestjoni sostenibbli tal-art.

2. Il-Partijiet ghandhom jippromwovu approcci integrati u jadottaw mizuri ghall-konservazzjoni u t-titjib tal-hamrija. Huma ghandhom jiggieldu kontra l-erozjoni u d-degradazzjoni tal-hamrija, u d-deterjorament tal-proprjetajiet fizici, kimici u bijologici taghha. Huma ghandhom jindirizzaw it-tniggis ikkawzat specifikament minn attivitajiet agrikoli, inkluzi l-akkwakultura u t-trobbija tal-annimali. Huma ghandhom jizguraw drittijiet u pussess tal-art sostenibbli u ekwi u gestjoni sostenibbli tal-art, tal-ilma u tar-rizorsi tal-foresti, u ghandhom joholqu opportunitajiet ekonomici sostenibbli ghan-nies li jghixu f'zoni rurali. Huma ghandhom jizguraw li forom mhux agrikoli ta' uzu tal-art, inkluzi izda mhux limitati ghal xoghlijiet pubblici, l-estrazzjoni u r-rimi tal-iskart, ma jirrizultawx f'erozjoni, tniggis, jew kwalunkwe forma ohra ta' degradazzjoni tal-art.

3. Il-Partijiet ghandhom jiehdu mizuri ghall-ippjanar u l-infrastruttura effettivi tal-uzu tal-art li jsahhu r-reziljenza f'pajjizi suxxettibbli ghall-perikli, filwaqt li jtejbu l-kapacitajiet ta' rispons ghad-dizastri. Huma ghandhom jippjanaw u jimplimentaw mizuri ta' mitigazzjoni u riabilitazzjoni bbazati fuq l-ahjar prattiki, l-ahjar gharfien xjentifiku, u gharfien u esperjenza lokali f'zoni affettwati mid-degradazzjoni tal-art.

Artikolu 48

Il-foresti

1. Il-Partijiet ghandhom jippromwovu l-gestjoni sostenibbli tal-foresti u l-uzu tar-rizorsi tal-foresti. Huma ghandhom iwaqqfu d-deforestazzjoni u d-degradazzjoni tal-foresti u jiggieldu l-qtugh illegali tas-sigar ghall-injam u l-kummerc assocjat.

2. Il-Partijiet ghandhom jappoggaw inizjattivi ta' restawr tal-pajsagg tal-foresti biex iregggħu lura d-deforestazzjoni, jistabbilixxu rizervi tal-foresti, jirrestawraw pajsaggi tal-foresti degradati, iwettqu programmi ta' tisgir, fejn mehtieg, u jillimitaw ir-ragha fil-foresti ghall-istaguni u l-intensitajiet li jippermettu r-rigenerazzjoni tal-foresti.

3. Il-Partijiet ghandhom jippromwovu ktajjen ta' valur sostenibbli ta' komoditajiet tal-agrikoltura u tal-foresti, filwaqt li jaghtu prijorità lill-holqien tal-impjiegi u ta' opportunitajiet ekonomici ohrajn fil-konservazzjoni tal-ekosistemi.

4. Il-Partijiet ghandhom jappoggaw l-implimentazzjoni tal-Pjan ta' Azzjoni tal-UE dwar l-Infurzar tal-Ligi, it-Tmexxija u l-Kummerc fis-Settur Forestali (FLEGT), inkluz billi jikkonkludu u jimplimentaw ftehimiet ta' shubija volontarja. Huma ghandhom isahhu l-koerenza u l-interazzjonijiet pozittivi fil-livell tal-pajjizi bejn il-Pjan ta' Azzjoni tal-FLEGT u l-Qafas ta' Varsavja ghat-Tnaqqis tal-Emissjonijiet mid-Deforestazzjoni u d-Degradazzjoni tal-Foresti (REDD+, *Reducing Emissions for Deforestation and Forest Degradation*).

5. Il-Partijiet ghandhom isahhu l-involviment tal-awtoritajiet u l-komunitajiet lokali fil-protezzjoni tal-foresti. Huma ghandhom izidu l-gharfien pubbliku dwar id-deforestazzjoni fil-livelli kollha u jinkoraggixxu l-konsum ta' prodotti efficjenti fl-uzu tar-rizorsi u tal-energija minn foresti gestiti b'mod sostenibbli. Huma ghandhom jippromwovu u jappoggaw l-uzu ta' fjuwil tat-tisjir alternattiv u sostenibbli ghall-popolazzjonijiet lokali.

Artikolu 49

L-organizmi selvaggi

1. Il-Partijiet ghandhom jappoggaw il-konservazzjoni *in situ* tal-pajsaggi ewlenin tal-Afrika ghall-konservazzjoni tal-bijodiversità, b'mod partikolari z-zoni transkonfinali protetti li huma habitats ghal specijiet selvaggi ewlenin u jaghmluha possibbli li jkun hemm konnettività adegwata li tippermetti l-migrazzjoni tal-organizmi selvaggi u l-adattament tal-firxa ta' specijiet ghat-tibdil fil-klima. Huma ghandhom isahhu wkoll l-agenziji responsabbli ghal zoni protetti u jippromwovu l-involviment tal-komunitajiet rurali fil-gestjoni sostenibbli tal-organizmi selvaggi u tal-imsagar.

2. Il-Partijiet ghandhom jiggieldu t-traffikar ta' organizmi selvaggi billi jappoggaw il-formulazzjoni u l-infurzar ta' politiki u ligijiet sabiex dan isir reat serju, isahhu l-mizuri kontra l-kacca illegali u l-monitoragg tal-infurzar tal-ligi, u billi jippromwovu l-koordinazzjoni internazzjonali fil-kuntest tal-Konsorzju Internazzjonali dwar il-Glieda Kontra l-Kriminalità fil-Hajja Selvagga (ICCWC, *International Consortium to Combat Wildlife Crime*), inkluza l-Konvenzjoni dwar il-Kummerc Internazzjonali fl-Ispecijiet ta' Fawna u Flora Selvaggi fil-Periklu (CITES, *Convention on International Trade in Endangered Species*), maghmula f'Washington fit-3 ta' Marzu 1973, u oqfsa internazzjonali rilevanti ohrajn. Huma ghandhom izidu s-sensibilizzazzjoni pubblika, jedukaw u jinfluwenzaw lill-konsumaturi, jeqirdu l-hazniet u jippromwovu diplomazija u promozzjoni ta' profil gholi.

3. Il-Partijiet ghandhom jappoggaw l-isforzi biex jippromwovu l-konsum sostenibbli tal-laham tal-annimali selvaggi, filwaqt li jizviluppaw sorsi alternattivi affordabbli ta' proteini u jizviluppaw ghajxien sostenibbli.

Artikolu 50

Il-gestjoni tal-ilma u tal-ilma helu

1. Il-Partijiet ghandhom jiggestixxu r-rizorsi tal-ilma taghhom b'mod sostenibbli bil-hsieb li jzommu livelli gholjin f'termini ta' kwantità u kwalità. Huma ghandhom jippromwovu l-gestjoni integrata tar-rizorsi tal-ilma u jimplimentaw politiki ghall-ippjanar, il-konservazzjoni, il-gestjoni, l-uzu u l-izvilupp tal-ilma ta' taht l-art u tas-superficje, u ghall-gbir u l-uzu tal-ilma tax-xita. Huma ghandhom jipprotegu u jirrestawraw is-sorsi tal-ilma u l-ekosistemi, jipprevjenu t-tniggis tal-ilma, jigbru u jittrattaw l-ilma mormi, u jippermettu zvilupp urban li jirrispetta l-ambjent. Huma ghandhom itejbu kemm jista' jkun il-kontribuzzjoni tas-settur tal-ilma sabiex itaffu t-tibdil fil-klima u jadattaw ghalih.

2. Il-Partijiet ghandhom jippromwovu l-kooperazzjoni ghall-gestjoni transkonfinali tar-rizorsi tal-ilma bil-hsieb li tinkiseb is-sostenibbiltà tal-ilma helu, jigu evitati d-degradazzjoni tal-art u d-dezertifikazzjoni, tinbena r-reziljenza ghal perikli relatati mal-ilma, perezempju l-gharghar, in-nixfiet u t-tniggis, inkluz permezz ta' sistemi ta' gbir u hazna tal-ilma, u jigu evitati r-riskji ta' kunflitti.

3. Il-Partijiet ghandhom jappoggaw l-immaniggjar sostenibbli tal-ilma u l-governanza tajba tal-ilma fil-livelli kollha. Huma ghandhom isahhu d-djalogu u jinkoraggixxu shubijiet bejn l-awtoritajiet pubblici, is-settur privat u s-socjetà civili.

4. Il-Partijiet ghandhom jippromwovu l-isfruttament u l-immaniġġjar sostenibbli tas-sajd tal-ilma helu bil-hsieb li jzommu stokkijiet b'sahhithom ta' hut u jimminimizzaw kwalunkwe impatt negattiv fuq l-ambjent naturali. Huma ghandhom jiggieldu s-sajd IUU li jikser il-ligijiet domestici. Huma ghandhom isahhu l-kapacitajiet, jippromwovu l-kooperazzjoni regjonali, u jadottaw mizuri biex itejbu l-gestjoni u l-governanza tas-sajd tal-ilma helu fil-livelli regjonali u nazzjonali. Huma ghandhom jintegraw il-mitigazzjoni tat-tibdil fil-klima u l-adattament ghalih fis-sajd u l-akkwakultura tal-ilma helu, jippromwovu r-restawr u l-konservazzjoni tal-ekosistemi akkwatici u l-bijodiversità taghhom, u jiggieldu kull forma ta' tniggis li jaffettwa l-lagi u x-xmajjar.

Kapitolu 2

It-tibdil fil-klima u d-dizastri naturali

Artikolu 51

Azzjoni klimatika

1. Il-Partijiet ghandhom isegwu l-ghanijiet u jkunu ggwidati mill-principji tal-Konvenzjoni Qafas tan-NU dwar it-Tibdil fil-Klima. Huma ghandhom jippromulgaw politiki u programmi domestici komprensivi u inkluzivi dwar il-klima biex jaccelleraw l-implimentazzjoni tal-Ftehim ta' Parigi.

2. Il-Partijiet ghandhom jifformulaw, jikkomunikaw u jzommu kontributi stabbiliti fil-livell nazzjonali (NDCs, *nationally determined contributions*) successivi u ambizzjuzi, jizviluppaw u jimplimentaw pjanijiet ta' adattament nazzjonali ambizzjuzi, kif xieraq, jizviluppaw vizjonijiet fit-tul lejn emissjonijiet baxxi u zvilupp reziljenti ghat-tibdil fil-klima, u jinvestu fil-kapacitajiet ta' mitigazzjoni u adattament ghat-tibdil fil-klima. Huma ghandhom jizviluppaw sistemi ta' monitoragg, rapportar u verifikazzjoni kif ukoll ta' evalwazzjoni biex jittraccaw il-progress fl-azzjoni klimatika.

3. Il-Partijiet ghandhom ifasslu strategiji fit-tul biex inaqqsu l-emissjonijiet li jirrizultaw mis-settur tat-trasport (bit-triq, l-avjazzjoni u marittimu). Huma ghandhom jippromwovu mobilità urbana intelligenti u jrawmu l-implimentazzjoni ta' approcci ta' politika u incentivi pozittivi ghat-tnaqqis tal-emissjonijiet mill-gestjoni mhux sostenibbli tal-art, id-deforestazzjoni u d-degradazzjoni tal-foresti. Huma ghandhom jimpenjaw ruhhom li jippromwovu l-energija rinnovabbli u l-efficjenza energetika u jheggu lill-pajjizi jimpenjaw ruhhom fi tranzizzjoni energetika. Huma ghandhom jeliminaw gradwalment is-sussidji inefficjenti tal-fjuwils fossili li jinkoraggixxu l-konsum hali u jimminimizzaw l-impatti negattivi possibbli fuq l-izvilupp taghhom b'mod li jipprotegi lill-foqra u lill-komunitajiet affettwati. Huma ghandhom isahhu l-kooperazzjoni internazzjonali biex jikkonservaw u jtejbu, kif xieraq, il-bjar u r-rizervi ta' gassijiet serra.

4. Il-Partijiet ghandhom jippromwovu tnaqqis gradwali ambizzjuz tal-idrofluworokarburi skont il-Protokoll ta' Montreal dwar Sustanzi li Jnaqqsu s-Saff tal-Ozonu, maghmul f'Montreal fis-16 ta' Settembru 1987, billi jikkooperaw biex jappoggaw ir-ratifika tal-Emenda ta' Kigali tieghu u ghandhom jahdmu sabiex jizguraw l-implimentazzjoni rapida taghha biex jinkiseb tnaqqis gradwali globali ambizzjuz tal-produzzjoni u l-konsum tal-idrofluworokarburi.

5. Il-Partijiet ghandhom jirrikonoxxu u jagixxu fuq it-theddida li t-tibdil fil-klima u d-degradazzjoni ambjentali joholqu ghall-paci u s-sigurtà, b'mod partikolari f'sitwazzjonijiet ta' fragilità u fl-aktar pajjizi vulnerabbli. Huma ghandhom jiehdu mizuri u jahdmu flimkien biex isahhu l-mizuri ta' adattament u reziljenza biex jizguraw il-prevenzjoni tal-kunflitti permezz ta' sistemi ta' twissija bikrija, filwaqt li jqisu l-isfidi tas-sigurtà marbuta mal-effetti avversi tat-tibdil fil-klima u l-fatturi ta' riskju ambjentali, u jsahhu r-rabta bejn it-twissija bikrija u l-azzjoni bikrija fl-oqsma ta' politika, inkluz permezz ta' valutazzjonijiet tar-riskju u tal-impatt.

6. Il-Partijiet ghandhom jimmiraw li jevitaw, jimminimizzaw u jindirizzaw it-telf u l-hsara assocjati mal-effetti avversi tat-tibdil fil-klima, inkluzi eventi ta' temp estrem u eventi li jevolvu bil-mod, fl-isforzi domestici u internazzjonali taghhom, u, f'dak il-kuntest, ghandhom jirrikonoxxu r-rwol importanti tal-izvilupp sostenibbli fit-tnaqqis tar-riskju ta' telf u hsara.

7. Il-Partijiet ghandhom jiehdu azzjoni biex jallinjaw il-flussi finanzjarji ma' perkors lejn emissjonijiet baxxi ta' gassijiet serra u zvilupp reziljenti ghat-tibdil fil-klima.

8. Il-Partijiet ghandhom jimmiraw li jtejbu l-gharfien u l-kapacità dwar l-ghazliet u l-istrumenti ta' politika u l-ahjar prattiki biex itejbu l-efficjenza fl-uzu tar-rizorsi tul ic-ciklu tal-hajja kollu tar-rizorsi naturali u tal-prodotti. Huma ghandhom jahdmu flimkien biex isahhu l-kapacità xjentifika u teknika, umana u istituzzjonali ghall-azzjoni klimatika u l-gestjoni u l-monitoragg ambjentali fil-livelli rilevanti kollha, b'attenzjoni partikolari ghall-aktar pajjizi vulnerabbli. Huma ghandhom jippromwovu l-uzu ta' teknologiji spazjali u sistemi ta' informazzjoni.

9. Il-Partijiet ghandhom isahhu l-koordinazzjoni fil-livelli kollha ta' governanza biex jinkoraggixxu u jippermettu lill-awtoritajiet lokali jaghmlu u jimplimentaw impenji ambizzjuzi dwar il-klima u l-energija. Huma ghandhom jippromwovu sinergiji bejn l-amministrazzjoni pubblika, l-organizzazzjonijiet tas-socjetà civili u n-negozji privati u jrawmu l-partecipazzjoni tas-settur privat lejn ekonomija b'emissjonijiet baxxi ta' gassijiet serra u reziljenti ghall-klima, inkluz permezz ta' ricerka kongunta. Huma ghandhom jippromwovu inizjattivi ezistenti bhall-Patt Globali tas-Sindki ghall-Klima u l-Energija u ghandhom jappoggaw l-implimentazzjoni tal-pjanijiet ta' azzjoni taghhom.

Artikolu 52

Nixfa u dezertifikazzjoni

1. Il-Partijiet ghandhom jikkumbattu d-dezertifikazzjoni permezz ta' titjib fil-governanza tal-art, fil-glieda kontra d-degradazzjoni tal-art u l-gestjoni sostenibbli tal-art u tal-ilma. Huma ghandhom ihaffu l-progress lejn l-implimentazzjoni tal-pjanijiet ta' azzjoni nazzjonali u miri ta' newtralità fir-rigward tad-degradazzjoni tal-art tal-Konvenzjoni tan-NU dwar il-Glieda kontra d-Dezertifikazzjoni, maghmula f'Parigi fis-17 ta' Gunju 1994, kif ukoll ta' inizjattivi regjonali u internazzjonali rilevanti ohrajn, inkluza l-inizjattiva tal-Hajt il-Kbir l-Ahdar.

2. Il-Partijiet ghandhom jikkooperaw biex ihejju u jirrispondu ghal emergenzi kkawzati min-nixfa u ghandhom jahdmu biex izidu r-reziljenza ghad-degradazzjoni ambjentali, id-dezertifikazzjoni, it-theddid ghas-sahha relatat u l-krizijiet umanitarji billi jindirizzaw fatturi li jikkawzaw vulnerabbiltà.

Artikolu 53

Reziljenza ghad-dizastri naturali

1. Il-Partijiet ghandhom jikkooperaw biex jibnu r-reziljenza tal-persuni, tas-socjetajiet u tal-infrastruttura ghad-dizastri naturali, filwaqt li jqisu l-impatt tat-tibdil fil-klima. Huma ghandhom jippromwovu l-iskambju ta' informazzjoni u prattiki tajbin dwar l-implimentazzjoni u l-monitoragg tal-Qafas ta' Sendai ghat-Tnaqqis tar-Riskju ta' Dizastri 2015-2030 permezz ta' strategiji lokali u nazzjonali integrati.

2. Il-Partijiet ghandhom jippromwovu l-gestjoni tar-riskju ta' dizastri, inkluza valutazzjoni komprensiva tar-riskji, l-implimentazzjoni ta' pjanijiet ghat-tnaqqis tar-riskju fil-livelli kollha, it-tishih tar-rabta bejn it-tnaqqis tar-riskju ta' dizastri u l-adattament ghat-tibdil fil-klima, u l-gbir u l-uzu ta' statistika dwar id-dizastri u data dwar it-telf. Huma ghandhom jippromwovu l-izvilupp ta' kultura ta' prevenzjoni tar-riskju u protezzjoni finanzjarja, inkluz permezz ta' ghodod xierqa u innovattivi bhal mekkanizmi ta' trasferiment tar-riskju.

3. Il-Partijiet ghandhom ihejju u jirrispondu ghal emergenzi kkawzati minn eventi ta' temp estrem u dizastri naturali, bhal gharghar u z-zieda fil-livelli tal-bahar, l-erozjoni kostali u s-sedimentazzjoni tax-xahx. Huma ghandhom jikkooperaw biex jivvalutaw u jtaffu l-impatt ta' eventi ta' temp estrem u dizastri naturali.

4. Il-Partijiet ghandhom isahhu l-kapacità ghal rispons regjonali ghal dizastri u f'kaz ta' emergenza, inkluzi mekkanizmi ta' protezzjoni civili, kif ukoll il-kapacità tal-komunitajiet u l-istituzzjonijiet lokali, filwaqt li jiffokaw fuq l-aktar unitajiet domestici u gruppi vulnerabbli u emarginati.

5. Il-Partijiet ghandhom jappoggaw l-uzu ta' teknologiji spazjali u sistemi ta' informazzjoni biex itejbu l-mizuri ta' prevenzjoni, thejjija, rispons u rkupru.

TITOLU IV

Il-paci u s-sigurtà

Artikolu 54

Il-Partijiet ghandhom irawmu l-kooperazzjoni u l-koordinazzjoni fil-livelli regjonali, interregjonali, kontinentali u globali fil-promozzjoni u z-zamma tal-paci u s-sigurtà fl-Afrika u fl-Ewropa. Huma ghandhom isahhu l-isforzi u l-mekkanizmi kongunti biex jiggarantixxu l-paci, jipprevjenu u jiggieldu t-terrorizmu u l-estremizmu vjolenti, jindirizzaw kull forma ta' kriminalità organizzata u theddid ghas-sigurtà, u jtejbu s-sigurtà marittima, filwaqt li jqisu l-kumplessità ta' dawk l-isfidi kollha u l-htiega li jigu indirizzati l-kawzi ewlenin taghhom. Huma ghandhom jikkooperaw biex jizguraw finanzjament sostenibbli ghall-attivitajiet kollha ta' paci u sigurtà.

Artikolu 55

Kooperazzjoni regjonali u multilaterali

1. Il-Partijiet ghandhom isahhu d-djalogu u l-kooperazzjoni istituzzjonali biex jindirizzaw l-isfidi tal-paci u s-sigurtà. Huma ghandhom isahhu l-appogg ghal operazzjonalizzazzjoni aktar efficjenti tal- APSA, kif previst mill-Agenda 2063. Huma ghandhom jinkoraggixxu sinergiji bejn l-APSA u l-AGA f'konformità mal-agenda ta' riforma tal-UA.

2. Il-Partijiet ghandhom jappoggaw l-isforzi tal-UA u tar-RECs u l-mekkanizmi regjonali u arrangamenti ohrajn ta' kooperazzjoni fil-qasam tas-sigurtà regjonali sabiex jinkisbu socjetajiet pacifici, inkluzivi u reziljenti. Huma ghandhom isahhu l-kooperazzjoni bejn l-UA, l-UE u n-NU, u l-kooperazzjoni multilaterali ma' organizzazzjonijiet internazzjonali rilevanti ohrajn u pajjizi terzi, kif xieraq.

3. Il-Partijiet ghandhom jippromwovu s-sjieda lokali, l-inkluzività, ir-reziljenza u s-sostenibbiltà tal-azzjonijiet kollha, filwaqt li jimpenjaw ruhhom mal-awtoritajiet lokali u nazzjonali, mal-komunitajiet u mas-socjetà civili.

Artikolu 56

Kunflitti u krizijiet

1. Il-Partijiet ghandhom jahdmu sabiex jizguraw ir-rizoluzzjoni pacifika tal-kunflitti kollha bejn u fi hdan l-Istati fl-Afrika. Huma ghandhom jimplimentaw approcc integrat ghall-kunflitti u l-krizijiet konformi mad-dritt internazzjonali dwar id-drittijiet tal-bniedem u mad-dritt umanitarju internazzjonali, filwaqt li japprofondixxu l-kooperazzjoni strategika taghhom u jtejbu l-azzjoni kongunta fil-fazijiet kollha tac-ciklu tal-kunflitt, mill-prevenzjoni u t-twissija bikrija sal-konsolidazzjoni ta' paci dejjiema, permezz ta' medjazzjoni, immaniggjar tal-krizijiet, stabbilizzazzjoni, kif ukoll riforma tas-settur tas-sigurtà.

2. Il-Partijiet ghandhom jappoggaw inizjattivi u mekkanizmi mahsuba biex jipprevjenu l-kunflitti u jevitaw li jipperikolaw il-paci u s-sigurtà. Huma ghandhom jiehdu azzjoni kkoordinata biex jindirizzaw il-kawzi ewlenin tal-kunflitti u l-krizijiet, jindirizzaw ir-riskji ta' kunflitti vjolenti emergenti u li jeskalaw, u jsahhu l-appogg ghal inizjattivi diplomatici, sforzi ta' medjazzjoni u djalogu bejn diversi Partijiet biex isolvu t-tilwim u l-kunflitti b'mezzi pacifici. Ghal dak l-ghan, huma ghandhom jappoggaw l-operazzjonalizzazzjoni shiha tas-Sistema Kontinentali ta' Twissija Bikrija.

3. Il-Partijiet ghandhom jikkooperaw fl-oqsma tal-immaniggjar tal-krizijiet u r-rizoluzzjoni pacifika tal-kunflitti, inkluz permezz ta' kooperazzjoni bejn l-operazzjonijiet ta' appogg ghall-paci mmexxija mill-Afrika, l-operazzjonijiet ta' mmaniggjar tal-krizijiet tal-UE u l-operazzjonijiet ta' zamma tal-paci tan-NU, fejn dawn l-operazzjonijiet jigu skjerati fl-istess zona.

4. Il-Partijiet ghandhom jikkooperaw fir-rigward tal-istabbilizzazzjoni ta' wara l-kunflitti, jikkonsolidaw u jappoggaw l-implimentazzjoni ta' processi ta' rizoluzzjoni tal-krizijiet, jakkumpanjaw il-processi kostituzzjonali u elettorali, u jippromwovu gustizzja tranzizzjonali, processi ta' rikonciljazzjoni u mizuri ta' riintegrazzjoni ghall-vittmi ta' kunflitti armati u gwerer. Huma ghandhom jappoggaw ir-riabilitazzjoni u r-rikostruzzjoni ta' zoni meqruda bil-gwerra.

5. Il-Partijiet ghandhom jippromwovu l-agenda dwar in-Nisa, il-Paci u s-Sigurtà (WPS) u l-agenda ghaz-Zghazagh, il-Paci u s-Sigurtà (YPS) u ghandhom isahhu r-rwol attiv tan-nisa u taz-zghazagh fil-paci u fis-sigurtà, mit-twissija bikrija, il-medjazzjoni, ir-rizoluzzjoni tal-kunflitti, il-konsolidazzjoni u z-zamma tal-paci, f'konformità mar-Rizoluzzjonijiet tal-Kunsill tas-Sigurtà tan-NU (UNSCRs, *UN Security Council Resolutions*) rilevanti, notevolment l-UNSCRs 1325 (2000) u 2250 (2015), kif ukoll il-politiki u d-decizjonijiet tal-UA u tal-UE.

Artikolu 57

It-terrorizmu, l-estremizmu vjolenti u r-radikalizzazzjoni

1. Il-Partijiet ghandhom jipprevjenu u jiggieldu t-terrorizmu fil-forom kollha tieghu, filwaqt li jindirizzaw dawk il-fatturi li jistghu joholqu ambjent li jwassal ghall-estremizmu vjolenti u r-radikalizzazzjoni, inkluz permezz ta' tolleranza religjuza u djalogu interreligjuz imrawma, u billi jirrispondu ghall-isfidi mahluqa mir-rabtiet bejn it-terrorizmu u l-kriminalità organizzata tranznazzjonali, b'rispett shih ghall-istat tad-dritt u d-dritt internazzjonali, inkluzi d-dritt dwar id-drittijiet tal-bniedem, id-dritt dwar ir-refugjati u d-dritt umanitarju internazzjonali.

2. Il-Partijiet ghandhom itejbu l-kooperazzjoni biex jippermettu lill-individwi u lill-komunitajiet jipprevjenu u jzidu r-reziljenza kontra atti ta' terrorizmu, estremizmu vjolenti u radikalizzazzjoni. Huma ghandhom jaghmlu hilithom biex jimpenjaw ruhhom mal-partijiet ikkoncernati rilevanti kollha, inkluzi z-zghazagh, il-mexxejja religjuzi u s-socjetà civili, biex jippromwovu fehim reciproku, id-diversità u d-djalogu interreligjuz, biex jidentifikaw interventi maghmula apposta, u biex jiggieldu r-reklutagg online u offline, ir-radikalizzazzjoni u l-incitament biex jitwettqu atti terroristici. Huma ghandhom jikkooperaw fuq appogg imtejjeb ghall-vittmi tat-terrorizmu.

3. Il-Partijiet ghandhom jikkooperaw lejn l-implimentazzjoni tar-rizoluzzjonijiet rilevanti kollha tal-Kunsill tas-Sigurtà tan-NU, inkluzi l-UNSCRs 2396 (2017) u 2462 (2019), u tal-Assemblea Generali tan-NU, u ta' konvenzjonijiet u strumenti internazzjonali, inkluzi l-Istrategija Globali Kontra t-Terrorizmu tan-NU u l-Pjan ta' Azzjoni tan-NU ghall-Prevenzjoni tal-Estremizmu Vjolenti.

4. Il-Partijiet ghandhom jintensifikaw l-isforzi taghhom fl-iskambju ta' informazzjoni u gharfien espert dwar gruppi terroristici u n-networks ta' appogg taghhom, filwaqt li jirrispettaw bis-shih l-istat tad-dritt u d-dritt internazzjonali dwar id-drittijiet tal-bniedem. Huma ghandhom jappoggaw inizjattivi ghall-kooperazzjoni fl-infurzar tal-ligi u jsahhu l-kapacità li t-terrorizmu jigi miggieled b'mod konformi mad-drittijiet tal-bniedem, inkluz permezz ta' tahrig u professjonalizzazzjoni tal-forzi tas-sigurtà. Huma ghandhom jikkooperaw biex irazznu l-finanzjament tat-terrorizmu billi jidentifikaw, jiskopru, jikkonfiskaw u jiffrizaw jew jissekwestraw kwalunkwe fondi u kwalunkwe assi ohrajn uzati jew allokati ghall-fini tat-twettiq ta' att terroristiku.

5. Il-Partijiet ghandhom jipprevjenu lill-awturi ta' atti terroristici, estremizmu vjolenti u radikalizzazzjoni milli jiksbu armi ta' qerda massiva.

Artikolu 58

Il-kriminalità organizzata

1. Il-Partijiet ghandhom jindirizzaw kull forma ta' kriminalità organizzata, b'mod partikolari t-traffikar ta' persuni, armi hfief u ta' kalibru zghir, drogi illeciti, materjali perikoluzi, proprjetà kulturali u organizmi selvaggi, kif ukoll reati ambjentali, permezz ta' gestjoni mtejba tal-kontroll fuq il-fruntiera, gbir u kondivizjoni ta' informazzjoni u data, u l-iskambju ta' gharfien espert u assistenza teknika. Huma ghandhom jadottaw mizuri legizlattivi u mizuri ohrajn f'konformità mal-Konvenzjoni tan-NU kontra l-Kriminalità Organizzata Tranznazzjonali u l-Protokolli supplimentari taghha.

2. Il-Partijiet ghandhom jindirizzaw b'mod xieraq it-traffikar tal-persuni, f'konformità mal-istandards tal-Konvenzjoni tan-NU kontra l-Kriminalità Organizzata Tranznazzjonali u l-Protokoll taghha ghall-Prevenzjoni, is-Soppressjoni u l-Punizzjoni tat-Traffikar ta' Persuni, specjalment ta' Nisa u Tfal. Huma ghandhom jipprevjenu t-traffikar ta' persuni billi jsahhu l-infurzar tal-ligi u l-kooperazzjoni gudizzjarja biex jiggieldu l-impunità ghall-awturi kollha involuti fil-katina tat-traffikar, u billi jiskoraggixxu d-domanda wara kull forma ta' sfruttament. Huma ghandhom jizguraw protezzjoni xierqa tal-vittmi, filwaqt li jqisu l-ispecifikità tal-generu tar-reat, bin-nisa u l-bniet sproporzjonalment fil-mira u principalment ghall-isfruttament sesswali.

3. Il-Partijiet ghandhom jadottaw mizuri legizlattivi u mizuri ohrajn biex jipprevjenu u jiggieldu l-facilitazzjoni tal-immigrazzjoni illegali billi jsahhu l-infurzar tal-ligi u l-kooperazzjoni gudizzjarja ghall-investigazzjoni u l-prosekuzzjoni tal-facilitazzjoni tal-immigrazzjoni illegali u ta' reati relatati f'konformità mal-Konvenzjoni tan-NU kontra l-Kriminalità Organizzata Tranznazzjonali u l-Protokolli supplimentari taghha, inkluz il-Protokoll kontra l-Facilitazzjoni tal-Immigrazzjoni Illegali bl-Art, bil-Bahar u bl-Ajru.

4. Il-Partijiet ghandhom isahhu l-kooperazzjoni bil-hsieb li jipprevjenu u jiggieldu l-uzu tal-istituzzjonijiet finanzjarji taghhom u tan-negozji u l-professjonijiet mhux finanzjarji maghzula ghall-finanzjament tat-terrorizmu u l-hasil tar-rikavat minn attivitajiet kriminali, inkluza l-korruzzjoni. Huma ghandhom jiskambjaw informazzjoni u jinfurzaw il-mizuri xierqa ghall-glieda kontra l-hasil tal-flus u l-finanzjament tat-terrorizmu biex tigi zgurata l-implimentazzjoni shiha u effettiva tar-rakkomandazzjonijiet tat-Task Force ta' Azzjoni Finanzjarja. Huma ghandhom jappoggaw l-istabbiliment ta' legizlazzjoni u korpi nazzjonali ghall-irkupru tal-assi, kif ukoll il-konfiska ta' assi kriminali u l-mobilizzazzjoni taghhom ghall-finijiet ta' beneficcju pubbliku li jestendu r-responsabbiltà kriminali ta' dawk li jwettqu u jiffacilitaw ir-reati u li jizguraw it-tfixkil tal-flussi finanzjarji illeciti, bil-hsieb li jcahhdu lill-kriminali mill-profitti.

5. Il-Partijiet ghandhom jippromulgaw legizlazzjoni u jizviluppaw inizjattivi biex jindirizzaw il-kriminalità, inkluzi l-kriminalità urbana u l-vjolenza. Huma ghandhom jippromwovu l-kontroll tal-armi tan-nar bil-hsieb li jipprevjenu u jnaqqsu l-effetti negattivi tal-vjolenza bl-armi fuq is-socjetà u n-nies u joholqu ambjent sikur ghall-izvilupp sostenibbli. Huma ghandhom jiggieldu kontra kull forma ta' vjolenza u ghandhom jappoggaw lill-vittmi ta' vjolenza.

Artikolu 59

Armi hfief u ta' kalibru zghir

1. Il-Partijiet ghandhom jippromwovu l-implimentazzjoni effettiva tat-Trattat dwar il-Kummerc tal-Armi u l-Protokoll tan-NU kontra l-Manifattura Illecita u t-Traffikar ta' Armi tan-Nar, il-Partijiet u l-Komponenti Taghhom u l-Munizzjon. Huma ghandhom jappoggaw il-Pjan ta' Azzjoni ghall-Implimentazzjoni tal-Istrategija tal-Unjoni Afrikana dwar il-Kontroll tal-Proliferazzjoni, tac-Cirkolazzjoni u tat-Traffikar Illeciti ta' Armi Hfief u ta' Kalibru Zghir, u l-Programm ta' Azzjoni tan-NU ghall-Prevenzjoni, il-Glieda kontra u l-Qerda tal-Kummerc Illecitu tal-Armi Hfief u ta' Kalibru Zghir fl-Aspetti Kollha Tieghu.

2. Il-Partijiet ghandhom jikkooperaw kontra l-proliferazzjoni u t-traffikar illeciti ta' armi hfief u ta' kalibru zghir li jsostnu l-konflitt armat u t-terrorizmu u jheggu l-kriminalità bl-armi, bhas-serq u l-kacca illegali tal-bhejjem tal-ifrat, inkluz permezz ta' gestjoni mtejba tal-hazniet, il-qerda ta' armi u munizzjon zejda, l-immarkar, iz-zamma ta' rekords u t-traccar, u l-kontrolli tal-esportazzjoni u tal-importazzjoni.

Artikolu 60

Ic-cibersigurtà u c-ciberkriminalità

1. Il-Partijiet ghandhom jaghmlu hilithom biex jizviluppaw u jimplimentaw legizlazzjoni u mizuri biex izommu ambjent ta' teknologija tal-informazzjoni u tal-komunikazzjoni miftuh, hieles, sigur, stabbli, accessibbli u pacifiku. Huma ghandhom jahdmu biex jippromwovu l-izvilupp u l-implimentazzjoni, fi hdan il-qafas tan-NU, ta' normi accettati fuq livell internazzjonali ta' mgiba responsabbli fic-ciberspazju, f'konformità shiha mal-obbligi internazzjonali tad-drittijiet tal-bniedem.

2. Il-Partijiet ghandhom jikkooperaw biex jipprevjenu u jiggieldu c-ciberkriminalità u d-distribuzzjoni ta' kontenut illegali online. Huma ghandhom jiskambjaw informazzjoni dwar l-edukazzjoni u t-tahrig tal-investigaturi tac-ciberkriminalità, l-investigazzjoni tac-ciberkriminalità u x-xjenza forensika digitali, filwaqt li jizguraw livell gholi ta' protezzjoni tad-data. Huma ghandhom jippromwovu l-kultura tac-cibersigurtà u ghandhom jikkooperaw biex jipprevjenu u jiggieldu c-ciberkriminalità, filwaqt li jibnu fuq in-normi u l-istandards internazzjonali ezistenti, inkluzi dawk tal-Konvenzjoni ta' Budapest dwar ic-Ciberkriminalità u l-Konvenzjoni tal-UA dwar is-Sigurtà Cibernetika u l-Protezzjoni tad-Data Personali.

Artikolu 61

Drogi illeciti

1. Il-Partijiet ghandhom isahhu l-approcc bilancjat, integrat u bbazat fuq l-evidenza tal-politiki taghhom dwar id-droga. Huma ghandhom jaghmlu hilithom biex jipprevjenu u jiggieldu l-kultivazzjoni, il-produzzjoni u t-traffikar ta' drogi illeciti u sustanzi psikoattivi, inkluz billi jadottaw mizuri aktar effettivi ta' prevenzjoni ta' reati relatati mad-droga u ta' infurzar tal-ligi, f'konformità mal-obbligi internazzjonali applikabbli dwar id-drittijiet tal-bniedem.

2. Il-Partijiet ghandhom jintensifikaw u jaccelleraw l-isforzi min-naha tad-domanda, iwettqu programmi ta' prevenzjoni u edukazzjoni u jiehdu l-mizuri mehtiega biex jindirizzaw l-impatti socjali u tas-sahha tad-droga. Huma ghandhom irawmu djalogu mal-partijiet ikkoncernati rilevanti, inkluzi s-socjetà civili, il-komunità xjentifika u l-akkademici sabiex jindirizzaw b'mod effettiv l-uzu tad-drogi illeciti.

Artikolu 62

Is-sigurtà marittima

1. Il-Partijiet ghandhom jiehdu inizjattivi fil-livelli nazzjonali, regjonali u kontinentali li jikkontribwixxu ghall-avvanz tas-sigurtà marittima, notevolment fil-Bahar l-Ahmar, fil-Qarn tal-Afrika, fl-Ocean Indjan u fil-Golf tal-Guinea. Huma ghandhom irawmu kooperazzjoni bejn l-UA, l-UE u n-NU, u ma' organizzazzjonijiet regjonali u subregjonali u jinkoraggixxu l-komplementarjetà tal-isforzi.

2. Il-Partijiet ghandhom jikkooperaw fil-glieda kontra kull tip ta' reati organizzati tranznazzjonali fuq il-bahar, inkluz it-traffikar ta' bnedmin, armi hfief u ta' kalibru zghir, drogi illeciti, u organizmi selvaggi, u l-facilitazzjoni tal-immigrazzjoni illegali. Huma ghandhom jiskoraggixxu, jipprevjenu u jrazznu atti ta' piraterija u serq bl-uzu tal-armi fuq il-bahar, inkluz serq ta' zejt u gass, bil-hsieb li jigu zgurati rotot kummercjali siguri u miftuha.

3. Il-Partijiet ghandhom izidu l-isforzi multilaterali biex jirrispondu b'mod effettiv ghar-reati mwettqa fl-ibhra internazzjonali. Huma ghandhom jizviluppaw mizuri biex itejbu l-kapacità u s-sjieda tal-infurzar tal-ligi tal-Istati kostali u tal-organizzazzjonijiet regjonali, u ghandhom jippromwovu l-koordinazzjoni regjonali u l-iskambju ta' informazzjoni biex jindirizzaw it-theddid marittimu u jiggieldu kontra forom differenti ta' kriminalità mwettqa fuq il-bahar.

4. Il-Partijiet ghandhom jizviluppaw u jtejbu l-mekkanizmi ta' kondivizjoni ta' informazzjoni interregjonali u ghandhom jinkoraggixxu s-sorveljanza marittima u l-gharfien tad-dominju u l-kooperazzjoni bejn il-gwardji tal-kosta u l-flotot navali tal-Istati kostali.

5. Il-Partijiet ghandhom jippromwovu u jirrispettaw il-libertà tal-ibhra miftuha, il-libertà tan-navigazzjoni u principji, drittijiet u obbligi ohrajn stabbiliti fid-dritt internazzjonali, filwaqt li jippromwovu l-applikazzjoni universali tal-Konvenzjoni tal-UNCLOS, kif ukoll strumenti legali internazzjonali rilevanti ohrajn.

Artikolu 63

Kooperazzjoni fl-infurzar tal-ligi

1. Il-Partijiet ghandhom isahhu d-djalogu u l-kooperazzjoni dwar l-infurzar tal-ligi, inkluz permezz ta' kooperazzjoni strategika bejn korpi tal-UA, bhall-AFRIPOL, u korpi tal-UE, bhall-EUROPOL, biex jiffacilitaw il-prevenzjoni, il-kxif, l-investigazzjoni u l-prosekuzzjoni ta' attivitajiet ta' networks kriminali u terroristici organizzati tranznazzjonali fir-regjun tal-Afrika u fl-UE.

2. Il-Partijiet ghandhom jikkooperaw fil-qasam tat-tfittxija u s-salvatagg u f'sitwazzjonijiet ta' emergenza ohrajn, u ghandhom jinkoraggixxu lill-Istati biex jikkonkludu ftehimiet bilaterali f'dak il-kuntest.

3. Il-Partijiet ghandhom itejbu l-kooperazzjoni fuq il-gestjoni integrata tal-fruntieri, u jtejbu l-gbir u l-kondivizjoni ta' informazzjoni u data.

4. Il-Partijiet jaqblu li jahdmu fuq it-titjib tal-kapacitajiet tal-pulizija, inkluz permezz ta' programmi ta' tahrig tal-pulizija mmirati fil-livelli strategici, operazzjonali u tattici, adattati ghar-realtajiet tal-kuntest Afrikan.

TITOLU V

Id-drittijiet tal-bniedem, id-demokrazija u l-governanza

Artikolu 64

Il-Partijiet ghandhom jippromwovu socjetajiet sostenibbli u inkluzivi reziljenti msejsa f'istituzzjonijiet responsabbli, effettivi u trasparenti u processi ta' tehid ta' decizjonijiet fil-livelli kollha, fejn id-drittijiet tal-bniedem, il-libertajiet fundamentali, l-istat tad-dritt u l-principji demokratici jigu rrispettati, promossi u ssodisfati. Huma ghandhom jahdmu biex jaccelleraw il-progress lejn l-ugwaljanza bejn il-generi. Huma ghandhom jizguraw spazju miftuh u abilitanti ghall-individwi u ghas-socjetà civili biex jesprimu l-aspirazzjonijiet u t-thassib taghhom, jesprimu l-opinjonijiet taghhom jew jaghmlu kontribuzzjonijiet ghall-kwistjonijiet politici, ekonomici, socjali u kulturali kollha, filwaqt li jikkontribwixxu biex tizdied il-fiducja fl-istituzzjonijiet pubblici.

Artikolu 65

Id-drittijiet tal-bniedem

1. Il-Partijiet ghandhom jippromulgaw u jimplimentaw legizlazzjoni li tikkontribwixxi ghall-protezzjoni, il-promozzjoni u t-twettiq tad-drittijiet tal-bniedem, kemm jekk ikunu civili, politici, ekonomici, socjali jew kulturali. Huma ghandhom jappoggaw ir-ratifika, id-domestikazzjoni u l-implimentazzjoni tal-Karta Afrikana dwar id-Drittijiet tal-Bniedem u tal-Popli, kif ukoll l-istrumenti tal-AGA.

2. Il-Partijiet ghandhom japplikaw bis-shih il-principju ta' nondiskriminazzjoni fuq kwalunkwe bazi, inkluzi s-sess, l-origini etnika jew socjali, ir-religjon jew it-twemmin, l-opinjoni politika jew kwalunkwe opinjoni ohra, dizabbiltà, l-età jew status iehor, filwaqt li jaghtu prijorità lill-adozzjoni ta' ligi komprensiva dwar l-ugwaljanza u kontra d-diskriminazzjoni. Huma ghandhom jiehdu passi biex jiksbu t-tgawdija shiha tad-drittijiet tal-bniedem kollha min-nisa u mill-bniet u t-tishih tal-pozizzjoni taghhom, inkluz billi jinkoraggixxu l-iffirmar, ir-ratifika, fejn ikun ghad hemm bzonn, u l-implimentazzjoni tal-Protokoll ta' Maputo. Huma ghandhom jaghmlu kull sforz biex jippromwovu u jipprotegu d-drittijiet tat-tfal, inkluz billi jinkoraggixxu l-iffirmar, ir-ratifika, fejn ikun ghad hemm bzonn, u l-implimentazzjoni tal-Karta Afrikana dwar id-Drittijiet u l-Benesseri tat-Tfal. Huma ghandhom jadottaw mizuri biex jippromwovu t-tgawdija shiha tad-drittijiet tal-bniedem minn persuni li jappartjenu ghal minoranzi, persuni b'dizabbiltà u persuni b'albinizmu, kif ukoll minn popli indigeni kif stabbilit fid-Dikjarazzjoni tan-Nazzjonijiet Uniti dwar id-Drittijiet tal-Popli Indigeni (UNDRIP).

3. Il-Partijiet ghandhom jiggieldu b'mod effettiv kontra l-impunità, jizguraw l-istat tad-dritt u l-funzjonament indipendenti, imparzjali u effettiv tas-sistema gudizzjarja. Huma ghandhom jiggarantixxu d-dritt tal-vittmi u tas-superstiti ghal reparazzjoni adegwata, effettiva u fil-pront.

4. Il-Partijiet ghandhom jappoggaw is-sistema Afrikana tad-drittijiet tal-bniedem, notevolment il-Kummissjoni Afrikana dwar id-Drittijiet tal-Bniedem u tal-Popli u l-Qorti Afrikana dwar id-Drittijiet tal-Bniedem u tal-Popli, biex jiggwidaw lill-Istati Afrikani jikkonformaw mal-obbligi tad-dritt internazzjonali dwar id-drittijiet tal-bniedem. Huma ghandhom josservaw u jippreservaw l-integrità u l-indipendenza ta' dawk il-korpi u ghandhom jizguraw li l-Istati Afrikani kollha jirrispettaw is-sentenzi tal-Qorti Afrikana dwar id-Drittijiet tal-Bniedem u tal-Popli.

5. Il-Partijiet ghandhom isahhu l-kapacità tas-socjetà civili u jipprotegu lid-difensuri tad-drittijiet tal-bniedem li jagixxu fil-livell nazzjonali, regjonali u kontinentali. Huma ghandhom jikkooperaw biex iqajmu kuxjenza dwar id-drittijiet tal-bniedem, inkluz permezz ta' kooperazzjoni mal-istituzzjonijiet nazzjonali tad-drittijiet tal-bniedem, mas-sistemi edukattivi u mal-midja.

Artikolu 66

L-ugwaljanza bejn il-generi

1. Il-Partijiet ghandhom jizguraw l-ugwaljanza quddiem il-ligi u l-access ugwali ghall-gustizzja, il-protezzjoni u l-beneficcju tal-ligi ghal kulhadd. Huma ghandhom jiehdu mizuri mmirati biex jizguraw, itejbu u jespandu l-partecipazzjoni u l-opportunitajiet indaqs fl-isferi kollha tal-hajja politika, ekonomika, socjali u kulturali. Huma ghandhom jizguraw li l-perspettiva tal-generu tigi integrata b'mod sistematiku fil-politiki u l-programmi kollha.

2. Il-Partijiet ghandhom jikkooperaw biex jipprevjenu u jeliminaw kull forma ta' vjolenza, diskriminazzjoni u fastidju sesswali u bbazati fuq il-generu, kif ukoll vjolenza domestika, u ghandhom jiggieldu t-traffikar tal-persuni. Huma ghandhom jiehdu l-mizuri kollha mehtiega biex jimmobilizzaw sforz miftiehem biex itemmu z-zwieg tat-tfal, prekoci u sfurzat, il-mutilazzjoni genitali femminili u prattiki dannuzi ohrajn li jiddiskriminaw kontra n-nisa u l-bniet. Huma ghandhom jipprovdu appogg lill-vittmi u s-superstiti ta' kull forma ta' vjolenza. Il-Partijiet jimpenjaw ruhhom ghall-implimentazzjoni shiha, effettiva u mhux diskriminatorja tal-Konvenzjoni dwar l-Eliminazzjoni ta' Kull Forma ta' Diskriminazzjoni kontra n-Nisa, maghmula fi New York fit-18 ta' Dicembru 1979, kif ukoll il-Protokoll Fakultattiv taghha.

3. Il-Partijiet ghandhom jizguraw li d-drittijiet socjali tan-nisa u tal-bniet jigu rrispettati u promossi, notevolment billi jitnehhew l-ostakli kollha fil-qasam tal-edukazzjoni u s-sahha ta' kwalità u jigu eliminati d-disparitajiet bejn il-generi. Huma ghandhom isahhu d-drittijiet ekonomici tan-nisa u tal-bniet.

4. Il-Partijiet ghandhom jizguraw li l-legizlazzjoni fis-sehh tirrikonoxxi d-dritt tan-nisa u tal-bniet li jippartecipaw bis-shih fl-oqsma kollha tal-hajja pubblika u ghandhom joholqu kondizzjonijiet u opportunitajiet ghan-nisa biex jiehdu pozizzjonijiet ugwali, inkluz fit-tmexxija politika u fit-tehid tad-decizjonijiet. Huma ghandhom isahhu r-rwol tan-nisa u javvanzaw il-partecipazzjoni taghhom fil-livelli kollha fil-qasam tal-paci u s-sigurtà, kif ukoll il-prevenzjoni u r-rizoluzzjoni ta' kunflitti, vjolenza u estremizmu.

Artikolu 67

Id-demokrazija

1. Il-Partijiet ghandhom jippromwovu u jsahhu l-valuri u l-principji universali tad-demokrazija. Huma ghandhom jipprotegu s-separazzjoni tas-setghat, jippromwovu l-pluralizmu politiku u jsahhu t-trasparenza, il-partecipazzjoni u l-fiducja fil-processi demokratici, kif ukoll il-fiducja bejn il-mexxejja politici u n-nies, inkluz billi jappoggaw ir-ratifika u l-implimentazzjoni tal-Karta Afrikana dwar id-Demokrazija, l-Elezzjonijiet u l-Governanza.

2. Il-Partijiet ghandhom jizguraw l-integrità tal-processi elettorali billi jiggarantixxu elezzjonijiet inkluzivi, trasparenti u kredibbli li jirrispettaw ic-cikli elettorali u d-dispozizzjonijiet kostituzzjonali, bir-rispett dovut ghas-sovranità. Huma ghandhom jippromwovu standards regjonali u internazzjonali u l-ahjar prattiki fil-gestjoni tal-elezzjonijiet, kif ukoll isahhu l-kummissjonijiet elettorali indipendenti u imparzjali, filwaqt li jizguraw kondizzjonijiet ekwivalenti ta' kompetizzjoni bejn il-partiti politici u l-kandidati kollha. Huma ghandhom itejbu l-kooperazzjoni fuq l-osservazzjoni elettorali, inkluz is-segwitu fuq ir-rakkomandazzjonijiet ghall-osservazzjoni elettorali, kif xieraq, u ghandhom isahhu l-kooperazzjoni mal-UA u mar-RECs. Huma ghandhom isahhu l-mekkanizmi nazzjonali li jirrimedjaw it-tilwim relatat mal-elezzjonijiet fil-hin.

3. Il-Partijiet ghandhom isahhu l-kapacità tal-parlamenti eletti biex iwettqu r-rwoli legizlattivi, bagitarji u ta' sorveljanza taghhom, filwaqt li jirrispettaw il-prerogattivi tal-membri kollha taghhom.

4. Il-Partijiet ghandhom jippromulgaw ligijiet u regolamenti domestici li jirrikonoxxu livelli differenti ta' gvern li ghandhom il-mandat li jezercitaw il-kompetenzi taghhom f'konformità mas-setghat delegati. Huma ghandhom isahhu l-amministrazzjoni lokali u jiddecentralizzaw is-setgha lill-awtoritajiet lokali eletti b'mod demokratiku kif previst fil-ligijiet nazzjonali.

5. Il-Partijiet ghandhom jippromwovu socjetajiet inkluzivi u pluralistici. Huma ghandhom inehhu kwalunkwe restrizzjoni ghal-libertà ta' assocjazzjoni, ghal-libertà tal-espressjoni u ghal-libertà ta' ghaqda pacifika. Huma ghandhom jippreservaw u jwessghu spazju ta' abilitazzjoni ghas-socjetà civili fil-promozzjoni u fit-tfassil tal-politika, kif ukoll jizguraw midja libera u indipendenti, biex izommu lill-gvernijiet fl-oghla livelli ta' trasparenza u responsabbiltà fil-gestjoni tal-affarijiet pubblici. Il-Partijiet ghandhom irawmu relazzjonijiet kostruttivi bejn l-Istat u c-cittadini tieghu u ghandhom iqajmu kuxjenza dwar il-principji demokratici u d-drittijiet tal-bniedem, inkluz permezz tas-sistemi edukattivi u l-midja.

Artikolu 68

L-istat tad-dritt u l-gustizzja

1. Il-Partijiet ghandhom jikkooperaw fil-konsolidazzjoni tal-istat tad-dritt u fit-tishih tal-istituzzjonijiet fil-livelli kollha fl-amministrazzjoni tal-gustizzja. Huma ghandhom izommu l-indipendenza tal-gudikatura u jimmiraw li jizguraw il-funzjonament indipendenti, imparzjali u effettiv tas-sistema gudizzjarja u li jtejbu l-access effettiv u ekwu tac-cittadini ghall-gustizzja u ghall-ghajnuna legali.

2. Il-Partijiet ghandhom jipprevjenu, jikkundannaw u jeqirdu kull forma ta' tortura u trattament u pieni krudili, inumani jew degradanti ohrajn minn atturi tal-Istat u mhux tal-Istat fil-kuntesti kollha, inkluz fil-kuntesti tat-terrorizmu, tal-immaniggjar tal-krizijiet u tal-migrazzjoni, filwaqt li jappoggaw ir-ratifika u l-implimentazzjoni effettiva tal-Konvenzjoni kontra t-Tortura u Trattament jew Pieni Krudili, Inumani jew Degradanti Ohra, maghmula fi New York fl-10 ta' Dicembru 1984, u l-Protokoll Fakultattiv taghha.

3. Il-Partijiet ghandhom jizguraw li l-ksur u l-abbuzi tad-dritt internazzjonali dwar id-drittijiet tal-bniedem u l-ksur tad-dritt umanitarju internazzjonali, inkluzi r-reati tal-gwerra, ir-reati kontra l-umanità u l-genocidju, kif ukoll ir-reklutagg ta' suldati tfal u l-vjolenza sesswali u l-vjolenza abbazi tal-generu u tal-identità, jigu investigati u ssir prosekuzzjoni taghhom kif suppost. Huma ghandhom isahhu l-legizlazzjoni domestika u s-sistemi gudizzjarji domestici, inkluz permezz ta' kooperazzjoni effettiva bejn l-Istati u assistenza legali reciproka ghall-Istati li jkunu jixtiequ jwettqu prosekuzzjonijiet domestici tal-aktar reati internazzjonali serji.

4. Il-Partijiet ghandhom jiffacilitaw ir-riformi gudizzjarji, filwaqt li jizguraw sistemi u proceduri tal-qorti modernizzati, trasparenti u efficjenti, jipprovdu tahrig adegwat u jtejbu l-access ghal-legizlazzjoni, il-gurisprudenza u informazzjoni legali ohra, jimmodernizzaw is-sistemi penitenzjarji u jimmassimizzaw ir-rwol riabilitattiv taghhom u jindirizzaw il-ksur tad-drittijiet tal-bniedem mill-forzi tas-sigurtà.

Artikolu 69

Il-governanza tajba

1. Il-Partijiet ghandhom jappoggaw l-isforzi biex jikkonsolidaw il-governanza tajba billi jippromwovu kultura u prattiki demokratici, jibnu u jsahhu istituzzjonijiet ta' governanza responsabbli, trasparenti u risponsivi fil-livelli kollha, u jrawmu l-pluralizmu politiku, it-trasparenza u t-tolleranza. Huma ghandhom jappoggaw l-implimentazzjoni shiha tal-istrumenti tal-AGA u jinkoraggixxu l-koordinazzjoni u l-armonizzazzjoni effettivi tal-politiki ta' governanza fost l-Istati Afrikani.

2. Il-Partijiet ghandhom itejbu l-kapacità tal-gvernijiet fil-livelli kollha li jipprovdu servizzi pubblici ta' kwalità, li jizguraw amministrazzjoni pubblika effettiva, trasparenti, responsabbli u inkluziva, li jippromwovu l-imparzjalità u l-effettività tal-korpi tal-infurzar tal-ligi u li jrawmu l-partecipazzjoni tac-cittadini u l-access ghall-informazzjoni pubblika.

3. Il-Partijiet ghandhom jappoggaw l-uzu ta' teknologiji digitali u jaccelleraw l-iskjerament ta' soluzzjonijiet ta' governanza elettronika facli ghall-utenti u ssimplifikati bhala mezz biex itejbu l-access ghal, u d-disponibbiltà ta', informazzjoni u servizzi pubblici, u biex itejbu t-trasparenza u r-responsabbiltà, filwaqt li jipprevjenu l-abbuz u jippromwovu u jipprotegu d-drittijiet tal-bniedem u l-libertajiet fundamentali.

Artikolu 70

L-amministrazzjoni pubblika, statistika u data personali

1. Il-Partijiet ghandhom jibnu kapacitajiet ghat-tfassil u l-implimentazzjoni tal-politika, jizviluppaw servizz civili professjonali u efficjenti, itejbu l-mekkanizmi legizlattivi u ta' governanza u jsahhu l-kapacità tal-gvernijiet li jipprovdu servizzi pubblici ta' kwalità.

2. Il-Partijiet ghandhom jizguraw l-imparzjalità, il-gustizzja, il-process dovut u l-kontinwità fl-ghoti ta' servizzi pubblici, u jappoggaw lill-istituzzjonijiet li huma responsabbli, inkluzivi u trasparenti fir-rigward tal-ghoti ta' servizzi pubblici effettivi u efficjenti, inkluz billi jippromwovu l-Karta Afrikana dwar il-Valuri u l-Principji tas-Servizz Pubbliku u l-Amministrazzjoni.

3. Il-Partijiet ghandhom jappoggaw il-produzzjoni, il-hazna, il-gestjoni u t-tixrid ta' data statistika u informazzjoni fil-livelli nazzjonali, regjonali u kontinentali, inkluz billi jippromwovu l-Karta Afrikana dwar l-Istatistika bhala l-qafas ta' politika ghall-izvilupp tal-istatistika fl-Afrika. Huma ghandhom jizviluppaw sistemi ta' identifikazzjoni robusti, siguri u inkluzivi biex jizguraw l-ghoti ta' identità legali ghal kull cittadin, inkluz billi jsahhu s-sistema ta' registrazzjoni civili u statistika vitali.

4. Il-Partijiet ghandhom jizguraw livell gholi ta' protezzjoni tad-dritt ghall-privatezza ta' kull individwu fir-rigward tal-ipprocessar ta' data personali, f'konformità mal-istandards multilaterali ezistenti u l-istrumenti u l-prattiki legali internazzjonali. Huma ghandhom jaghmlu hilithom biex izommu regimi b'sahhithom ta' protezzjoni tad-data u biex jizguraw l-infurzar effettiv taghhom permezz ta' awtoritajiet supervizorji indipendenti.

Artikolu 71

Korruzzjoni

1. Il-Partijiet ghandhom jistabbilixxu u jsahhu l-legizlazzjoni, l-istituzzjonijiet u mizuri ohrajn biex jipprevjenu u jiggieldu l-korruzzjoni fil-forom kollha taghha, il-frodi, ir-reati korporattivi finanzjarji u r-reati relatati fis-settur pubbliku u f'dak privat, inkluz bl-implimentazzjoni u l-promozzjoni ta' standards u strumenti internazzjonali rilevanti, notevolment il-Konvenzjoni tan-NU kontra l-Korruzzjoni, maghmula fi New York fil-31 ta' Ottubru 2003. Huma ghandhom jadottaw mizuri legizlattivi u mizuri ohrajn li huma mehtiega biex jipprevjenu l-korruzzjoni u biex jizguraw li l-legizlazzjoni dwar il-korruzzjoni tigi infurzata b'mod effettiv, li jsiru investigazzjonijiet u prosekuzzjonijiet imparzjali u li jigu applikati sanzjonijiet effettivi, proporzjonati u disswazivi ghall-korruzzjoni u ghal reati relatati mal-korruzzjoni. Huma ghandhom jadottaw mizuri legizlattivi u mizuri ohrajn biex jipprovdu protezzjoni effettiva minn ritaljazzjoni potenzjali, inkluz fil-kuntest relatat max-xoghol, u minn intimidazzjoni tal-informaturi li jirrapportaw dwar il-korruzzjoni u reati relatati u tax-xhieda li jaghtu xhieda dwar reati bhal dawn, inkluza l-protezzjoni tal-identitajiet taghhom.

2. Il-Partijiet ghandhom jadottaw mizuri legizlattivi biex jippermettu l-iffrizar u l-konfiska tar-rikavati u tal-istrumenti, jew ta ' proprjetà ohra li l-valur taghha jikkorrespondi ghal dak ta' tali rikavat u strumenti, derivati minn atti ta' korruzzjoni u reati relatati. Huma ghandhom jikkooperaw biex jirkupraw tali rikavati u strumenti u biex jirritornawhom lis-sidien legittimi precedenti taghhom fil-pajjiz tal-origini, f'konformità mal-Konvenzjoni tan-NU kontra l-Korruzzjoni. Huma ghandhom jadottaw mizuri legizlattivi u mizuri ohrajn biex jiggieldu l-hasil tar-rikavat mill-korruzzjoni.

3. Il-Partijiet ghandhom jizguraw it-trasparenza u r-responsabbiltà fil-gestjoni tar-rizorsi pubblici, inkluzi l-assi rkuprati u rritornati. Huma ghandhom jinkoraggixxu azzjonijiet li jappoggaw il-valuri ta' kultura ta' trasparenza, integrità u legalità u bidla fl-attitudnijiet tan-nies ghal prattiki korrotti. Huma ghandhom isahhu l-kapacità u l-gharfien espert tal-amministrazzjoni pubblika fil-glieda kontra l-korruzzjoni. Huma ghandhom jippromwovu l-istabbiliment ta' korpi specjalizzati fil-qasam tal-glieda kontra l-korruzzjoni.

4. Il-Partijiet ghandhom jikkooperaw fl-investigazzjonijiet ta' atti ta' korruzzjoni u reati relatati, inkluz meta jitwettqu fi tranzazzjonijiet kummercjali internazzjonali.

Artikolu 72

Il-governanza finanzjarja

1. Il-Partijiet ghandhom jippromwovu gestjoni finanzjarja pubblika tajba, inkluzi l-mobilizzazzjoni effettiva u trasparenti tad-dhul domestiku, il-gestjoni tal-bagit u l-uzu tad-dhul pubbliku f'konformità mal-principji tal-Inizjattiva tat-Taxxa ta' Addis. Huma ghandhom jippromwovu gestjoni sostenibbli tad-dejn pubbliku, sistemi ta' akkwist sostenibbli u appogg ghall-korpi nazzjonali ta' sorveljanza.

2. Il-Partijiet ghandhom itejbu l-governanza u l-gestjoni tad-dhul tar-rizorsi naturali, filwaqt li jippermettu lill-komunitajiet u lis-socjetajiet jirnexxu mill-uzu taghhom, inkluz permezz tal-konformità mal-Inizjattiva ghat-Trasparenza tal-Industriji Estrattivi u mal-Process ta' Kimberley.

3. Il-Partijiet ghandhom jiggieldu l-frodi tat-taxxa, l-evazjoni tat-taxxa, l-evitar tat-taxxa u l-flussi finanzjarji illeciti u ghandhom isahhu l-irkupru tal-assi. Huma ghandhom jahdmu biex jizguraw l-efficjenza, l-effettività, ic-certezza, it-trasparenza u l-gustizzja tas-sistemi tat-taxxa.

4. Il-Partijiet ghandhom jiehdu mizuri konkreti, inkluz billi jippromulgaw legizlazzjoni, u jsahhu l-istituzzjonijiet u l-mekkanizmi rilevanti biex jimplimentaw il-principji ta' governanza tajba fil-qasam tat-taxxa.

TITOLU VI

Il-migrazzjoni u l-mobilità

Artikolu 73

Il-Partijiet ghandhom jadottaw approcc komprensiv u bilancjat biex jindirizzaw il-migrazzjoni. Huma jaffermaw mill-gdid l-impenn taghhom li jipprotegu d-drittijiet tal-bniedem tar-refugjati u l-migranti kollha u ghandhom jindirizzaw il-migrazzjoni fi spirtu ta' solidarjetà, shubija genwina, responsabbiltà kondiviza, u f'konformità mal-kompetenzi rispettivi taghhom, kif ukoll b'rispett shih ghad-dritt internazzjonali, inkluz id-dritt internazzjonali dwar id-drittijiet tal-bniedem. Huma jirrikonoxxu li l-interessi Afrikani u Ewropej dwar il-migrazzjoni huma marbuta ma' xulxin u li, meta jigu gestiti sewwa, il-migrazzjoni u l-mobilità jistghu jkunu sors ta' prosperità, innovazzjoni u zvilupp sostenibbli. Huma ghandhom jidhlu fi djalogu u jikkooperaw fuq l-aspetti kollha marbuta mal-migrazzjoni legali u irregolari, inkluz billi jiehdu mizuri konkreti dwar il-migrazzjoni legali, inaqqsu l-migrazzjoni irregolari u jindirizzaw il-kawzi ewlenin taghha, jipprevjenu u jiggieldu l-facilitazzjoni tal-migrazzjoni illegali, jindirizzaw it-traffikar tal-bnedmin, isalvaw il-hajjiet u jizguraw il-protezzjoni, it-tishih tal-impenn u l-investiment tad-dijaspora ghall-izvilupp sostenibbli, jimmassimizzaw l-impatt tar-rimessi, itejbu l-kooperazzjoni fuq ir-ritorn, ir-riammissjoni u r-riintegrazzjoni sostenibbli tar-rimpatrijati, kif ukoll jaghtu attenzjoni partikolari lill-persuni f'sitwazzjonijiet vulnerabbli, bhan-nisa, it-tfal u l-minorenni mhux akkumpanjati, u lill-htigijiet specifici taghhom. Il-Partijiet jaqblu li jikkooperaw biex isegwu approcc integrat ghall-gestjoni tal-fruntieri biex jiffacilitaw il-moviment legittimu tal-persuni bejn il-fruntieri u jwaqqfu l-migrazzjoni irregolari. Huma ghandhom japprofondixxu l-kooperazzjoni u d-djalogu billi jibnu fuq inizjattivi ezistenti, notevolment is-segwitu ghall-Pjan ta' Azzjoni Kongunt tal-Belt Valletta, jigifieri l-processi ta' Rabat u ta' Khartoum, u d-Djalogu Interkontinentali dwar il-Migrazzjoni u l-Mobilità tal-UA-UE. Il-Partijiet ghandhom jinkoraggixxu l-kooperazzjoni triangolari bejn pajjizi sub-Saharjani, Mediterranji u Ewropej dwar kwistjonijiet relatati mal-migrazzjoni. Il-Partijiet ghandhom irawmu d-djalogu fl-indirizzar tal-kwistjonijiet kollha relatati mal-migrazzjoni u ghandhom jikkooperaw biex irawmu strategiji ta' rispons xierqa u rilevanti.

Artikolu 74

Il-migrazzjoni legali u l-mobilità

1. Il-Partijiet ghandhom jaghmlu hilithom biex izidu t-trasferiment u l-kondivizjoni tal-gharfien u jtejbu l-iskemi ta' mobilità li jiffacilitaw l-iskambji akkademici ghal studenti, ricerkaturi, professjonisti akkademici u istituzzjonijiet.

2. Il-Partijiet ghandhom jaghmlu hilithom biex jiffacilitaw iz-zjarat ghal finijiet ta' negozju u ta' investiment.

3. Il-Partijiet ghandhom jimmiraw li jizviluppaw perkorsi f'konformità mal-kompetenzi rispettivi taghhom, lejn il-gestjoni effettiva tal-migrazzjoni u l-mobilità tal-forza tax-xoghol, inkluzi mizuri xierqa ta' protezzjoni socjali u l-glieda kontra kull forma ta' sfruttament.

4. Il-Partijiet ghandhom jikkooperaw biex itejbu t-trasparenza u l-komparabbiltà tal-kwalifiki, bl-ghan li jiffacilitaw ir-rikonoxximent taghhom, kif ukoll l-accettazzjoni taghhom fis-suq tax-xoghol.

5. Il-Partijiet ghandhom jiddjalogaw, kif xieraq, dwar il-proceduri li jiggwidaw il-portabbiltà tad-drittijiet tal-pensjoni ghal migranti residenti legalment.

6. Il-Partijiet ghandhom jikkooperaw fuq kampanji ta' sensibilizzazzjoni relatati mal-migrazzjoni legali sabiex jinformaw id-decizjonijiet tal-migranti u jinformawhom dwar il-possibbiltajiet rigward rotot ta' migrazzjoni sikuri u legali. Huma ghandhom ukoll jaghmlu disponibbli informazzjoni dwar il-possibbiltajiet ta' bidla tal-istatus fl-ordnijiet guridici rispettivi taghhom.

7. Il-Partijiet ghandhom jahdmu biex jimplimentaw rekwiziti trasparenti u effettivi ghad-dhul u r-residenza ghall-fini ta' xoghol, ricerka, studji, tahrig u servizz volontarju bil-hsieb li jiffacilitaw il-migrazzjoni cirkolari u l-mobilità.

8. Il-Partijiet ghandhom jiffacilitaw l-access ghall-proceduri ghal riunifikazzjoni tal-familja ghall-migranti, filwaqt li jqisu l-ahjar interessi tat-tfal.

9. Il-Partijiet ghandhom jikkooperaw biex itejbu u jimmodernizzaw is-sistemi ta' registrazzjoni civili u biex johorgu dokumenti tal-ivvjaggar bijometrici bbazati fuq l-ispecifikazzjonijiet tal-Organizzazzjoni tal-Avjazzjoni Civili Internazzjonali, inkluz billi jaghmlu sforzi biex jiggieldu kontra l-frodi tal-identità u l-falsifikazzjoni tad-dokumenti.

Artikolu 75

Il-mobilità intra-Afrikana

1. Il-Partijiet jirrikonoxxu r-rilevanza tal-mobilità intra-Afrikana u l-beneficcji potenzjali sinifikanti taghha fir-rigward tal-integrazzjoni regjonali u l-izvilupp sostenibbli tal-pajjizi ospitanti u tal-pajjizi ta' origini.

2. Il-Partijiet jimpenjaw ruhhom li jappoggaw aktar il-kooperazzjoni intra-Afrikana ghall-gestjoni tal-migrazzjoni, filwaqt li jqisu l-Qafas ta' Politika dwar il-Migrazzjoni tal-UA ghall-Afrika.

Artikolu 76

Id-dijaspora, ir-rimessi u l-izvilupp sostenibbli

1. Il-Partijiet ghandhom jinkoraggixxu u jappoggaw l-impenn tad-dijaspora fl-izvilupp sostenibbli tal-pajjizi ta' origini taghhom. Huma ghandhom jikkooperaw biex jippromwovu u jiffacilitaw l-investiment ghad-dijaspora, u l-holqien tan-negozju bhala mezz biex jaghtu spinta lill-izvilupp lokali u lill-intraprenditorija fil-pajjizi ta' origini, kif ukoll biex jittrasferixxu l-gharfien, l-esperjenza u t-teknologija.

2. Il-Partijiet ghandhom jimmiraw li jnaqqsu b'mod sinifikanti l-kostijiet tat-tranzazzjoni tar-rimessi ghal inqas minn 3 %, specjalment ghal pajjizi b'introjtu baxx u medju, u jeliminaw il-kurituri tar-rimessi b'kostijiet oghla minn 5 % f'konformità mal-miri miftiehma fuq livell internazzjonali, jikkooperaw biex izidu l-punti ta' access ghas-servizzi tar-rimessi, b'mod partikolari f'zoni rurali, jippromwovu l-inkluzjoni finanzjarja, inkluz permezz ta' strumenti finanzjarji innovattivi u teknologiji godda, u jtejbu l-oqfsa regolatorji ghal involviment imtejjeb ta' atturi mhux tradizzjonali.

3. Il-Partijiet ghandhom jappoggaw il-hidma tal-istituzzjonijiet li jassistu fl-implimentazzjoni ta' strategiji u strumenti ghall-uzu ta' rimessi tad-dijaspora u investiment ghall-izvilupp sostenibbli.

Artikolu 77

Il-migrazzjoni irregolari, il-facilitazzjoni tal-immigrazzjoni illegali u t-traffikar tal-bnedmin

1. Il-Partijiet ghandhom jikkooperaw biex jindirizzaw u jizviluppaw reazzjonijiet adegwati ghall-kawzi ewlenin tal-migrazzjoni irregolari u tal-ispostament sfurzat. Huma ghandhom jikkooperaw biex jappoggaw lill-pajjizi ta' origini bi strategiji xierqa, inkluz bl-ghan li jippromwovu t-tkabbir ekonomiku u l-izvilupp sostenibbli.

2. Il-Partijiet jimpenjaw ruhhom li jwaqqfu l-migrazzjoni irregolari permezz ta' kooperazzjoni mtejba fuq il-gestjoni integrata tal-fruntieri, fuq il-gbir u l-kondivizjoni ta' informazzjoni u data, u fuq it-trawwim tal-kooperazzjoni gudizzjarja u tal-pulizija, b'referenza partikolari ghall-pajjizi ta' origini u ta' tranzitu tal-flussi migratorji. Huma ghandhom jikkooperaw biex jizviluppaw u jzommu, fejn xieraq, networks ta' komunikazzjoni biex jappoggaw is-sorveljanza marittima u jsalvaw il-hajjiet fuq il-bahar.

3. Il-Partijiet ghandhom jistabbilixxu u jimplimentaw legizlazzjoni, isahhu l-istituzzjonijiet u ghandhom izidu l-isforzi kollaborattivi biex jindirizzaw it-traffikar tal-persuni, inkluz billi jipprotegu u jassistu lill-vittmi tat-traffikar, u jipprevjenu u jiggieldu l-facilitazzjoni tal-migrazzjoni illegali f'konformità mal-Konvenzjoni tan-NU kontra l-Kriminalità Organizzata Tranznazzjonali u l-Protokolli supplimentari taghha, partikolarment il-Protokoll kontra l-Facilitazzjoni tal-Migrazzjoni Illegali bl-Art, bil-Bahar u bl-Ajru u l-Protokoll ghall-Prevenzjoni, is-Soppressjoni u l-Punizzjoni tat-Traffikar ta' Persuni, Specjalment ta' Nisa u Tfal.

4. Il-Partijiet ghandhom jikkooperaw biex jissorveljaw ir-rotot tal-migrazzjoni irregolari, izidu l-azzjonijiet nazzjonali, regjonali u interregjonali, u jtejbu l-isforzi kongunti biex izarmaw in-networks kriminali li jiffacilitaw l-immigrazzjoni illegali u t-traffikar tal-persuni. Huma ghandhom jikkooperaw biex jikkondividu l-informazzjoni rilevanti u l-intelligence kriminali dwar ir-rotot tat-traffikar u tal-kuntrabandu u n-networks kriminali, inkluz fir-rigward tal-modus operandi u tat-tranzazzjonijiet finanzjarji, biex itejbu l-gbir tad-data u jsahhu l-istrategiji ta' analizi u ta' tixrid. Huma ghandhom jizguraw l-implimentazzjoni effettiva tal-legizlazzjoni u l-mizuri rilevanti kontra dawk li jisfruttaw lill-migranti irregolari. Huma ghandhom jintensifikaw l-isforzi fuq l-investigazzjonijiet u l-prosekuzzjonijiet kriminali tal-awturi.

5. Il-Partijiet ghandhom jappoggaw kampanji ta' sensibilizzazzjoni dwar ir-riskji relatati mal-migrazzjoni irregolari, bl-uzu tal-mezzi kollha disponibbli fil-livelli regjonali, nazzjonali u lokali f'konformità mal-istrategiji u l-programmi rilevanti.

Artikolu 78

Ir-ritorn, ir-riammissjoni u r-riintegrazzjoni

1. Il-Partijiet jaffermaw mill-gdid id-dritt taghhom li jirritornaw migranti b'soggorn illegali u jaffermaw mill-gdid l-obbligu legali ta' kull Stat Membru tal-Unjoni Ewropea u ta' kull Membru tal-OSAKP li jaccettaw lura c-cittadini taghhom stess li jkunu prezenti illegalment fit-territorji tal-Membri tal-OSAKP jew tal-Istati Membri tal-Unjoni Ewropea, rispettivament, minghajr kundizzjonalità u minghajr formalitajiet ulterjuri ghajr il-verifika prevista fil-paragrafu 3. Ghal dak l-ghan, il-Partijiet ghandhom jikkooperaw fuq ir-ritorn u r-riammissjoni u ghandhom jizguraw li d-drittijiet u d-dinjità tal-individwi jkunu protetti u rrispettati bis-shih, inkluz fi kwalunkwe procedura li tinbeda ghar-ritorn ta' migranti b'soggorn illegali lejn il-pajjizi tal-origini taghhom.

2. Kull Stat Membru tal-Unjoni Ewropea ghandu jaccetta r-ritorn u r-riammissjoni ta' kwalunkwe cittadin tieghu li jkun prezenti illegalment fit-territorju ta' Membru tal-OSAKP, fuq it-talba ta' dak l-Istat minghajr aktar formalitajiet mill-verifika prevista fil-paragrafu 3 ghal dawk il-persuni li ma jkollhomx dokument tal-ivvjaggar validu.

Kull Membru tal-OSAKP ghandu jaccetta r-ritorn u r-riammissjoni ta' kwalunkwe cittadin tieghu li jkun prezenti illegalment fit-territorju ta' Stat Membru tal-Unjoni Ewropea, fuq it-talba ta' dak l-Istat Membru minghajr aktar formalitajiet mill-verifika prevista fil-paragrafu 3 ghal dawk il-persuni li ma jkollhomx dokument tal-ivvjaggar validu.

Fir-rigward tal-Istati Membri tal-Unjoni Ewropea, l-obbligi stabbiliti f'dan il-paragrafu japplikaw biss fir-rigward ta' dawk il-persuni li jkollhom ic-cittadinanza ta' Stat Membru tal-Unjoni Ewropea. Fir-rigward tal-Membri tal-OSAKP, l-obbligi stabbiliti f'dan il-paragrafu japplikaw biss fir-rigward ta' dawk il-persuni li jkunu meqjusa bhala c-cittadini taghhom f'konformità mas-sistema legali rispettiva taghhom.

3. L-Istati Membri tal-Unjoni Ewropea u l-Membri tal-OSAKP ghandhom iwiegbu malajr ghat-talbiet ta' riammissjoni ta' xulxin. Huma ghandhom iwettqu processi ta' verifika bl-uzu tal-aktar proceduri ta' identifikazzjoni xierqa u efficjenti, bil-hsieb li tigi accertata n-nazzjonalità tal-persuna kkoncernata u li jinhargu dokumenti tal-ivvjaggar xierqa ghal finijiet ta' ritorn, kif stabbilit fl-Anness I. Xejn f'dak l-Anness ma ghandu jimpedixxi r-ritorn ta' persuna taht arrangamenti formali jew informali bejn l-Istat li lilu tigi pprezentata talba ta' riammissjoni u l-Istat li jipprezenta talba ta' riammissjoni.

4. Minkejja l-proceduri previsti fl-Artikolu 101(5) tal-Parti Generali ta' dan il-Ftehim, jekk Parti tqis li Parti ohra tkun naqset milli tirrispetta l-limitu ta' zmien imsemmi fl-Anness I f'konformità mal-Istandard 5.26 tal-Kapitolu 5 tal-Anness 9 ghall-Konvenzjoni dwar l-Avjazzjoni Civili Internazzjonali, hija ghandha tinnotifika lill-Parti l-ohra b'dan. Jekk dik il-Parti l-ohra tkompli tonqos milli tikkonforma ma' dawk l-obbligi, il-Parti li tinnotifika tista' tiehu mizuri proporzjonati li jibdew minn 30 jum min-notifika.

5. Il-Partijiet jaqblu li jimmonitorjaw l-implimentazzjoni ta' dawn l-impenji fil-qafas tad-djalogu ta' shubija regolari.

Artikolu 79

Il-protezzjoni u l-azil

1. Il-Partijiet jimpenjaw ruhhom li jiggarantixxu livell gholi ta' protezzjoni u assistenza lil persuni spostati b'mod sfurzat, inkluzi refugjati, persuni li jfittxu l-azil u persuni spostati internament, f'konformità shiha mad-dritt internazzjonali, mad-dritt internazzjonali dwar id-drittijiet tal-bniedem u, fejn applikabbli, mad-dritt internazzjonali dwar ir-refugjati u mad-dritt umanitarju internazzjonali, inkluz il-principju fundamentali ta' non-refoulement.

2. Il-Partijiet jirrikonoxxu li l-kampijiet tar-refugjati jenhtieg li jkunu l-eccezzjoni u, sa fejn ikun possibbli, mizura temporanja b'rispons ghal emergenza, u li jenhtieg li tinghata preferenza lill-integrazzjoni sostenibbli tar-refugjati. Huma ghandhom isahhu l-kooperazzjoni biex jiffacilitaw l-integrazzjoni sostenibbli tar-refugjati fil-komunitajiet ospitanti u fil-pajjizi tal-azil taghhom. Huma ghandhom jappoggaw l-implimentazzjoni tal-Qafas tan-NU ta' Rispons Komprensiv ghar-Refugjati.

3. Il-Partijiet ghandhom jizguraw li r-refugjati u l-persuni li jfittxu l-azil ikunu jistghu jezercitaw id-drittijiet tal-bniedem taghhom permezz ta' access sikur ghal servizzi bazici, f'konformità mal-obbligi internazzjonali.

4. Il-Partijiet ghandhom iharsu l-ahjar interessi tat-tfal f'kull hin, u ghandhom jaghtu access shih ghas-sistema edukattiva f'ambjenti ta' taghlim sikuri ghat-tfal refugjati kollha. Huma ghandhom japplikaw approcc reattiv ghal kwistjonijiet ta' generu fl-indirizzar tal-vulnerabbiltajiet tat-tfal u jizguraw li t-tfal ma jigux kriminalizzati jew soggetti ghal mizuri punittivi minhabba l-istatus ta' refugjat taghhom jew dak tal-genituri taghhom.

PROTOKOLL REGJONALI GHALL-KARIBEW

PARTI I

QAFAS GHALL-KOOPERAZZJONI

Kapitolu 1

Natura u kamp ta' applikazzjoni

Artikolu 1

Shubija genwina

1. Ghall-finijiet ta' dan il-Protokoll, "Partijiet" tfisser il-Partijiet rilevanti marbuta b'dan il-Protokoll skont l-Artikolu 6 tal-Parti Generali ta' dan il-Ftehim.

2. Ir-relazzjonijiet bejn il-Partijiet ghandhom ikunu regolati mid-dispozizzjonijiet tal-Parti Generali ta' dan il-Ftehim u ta' dan il-Protokoll, li huma komplementari u jsahhu lil xulxin, skont l-Artikolu 6 tal-Parti Generali ta' dan il-Ftehim.

3. Il-Partijiet jaqblu li dan il-Protokoll ghandu jigi implimentat, b'responsabbiltajiet komplementari fil-livelli nazzjonali, regjonali u internazzjonali, abbazi tal-principji tar-rispett reciproku u r-responsabbiltà, l-ugwaljanza u s-sjieda kondiviza, u bl-impenn tal-partijiet ikkoncernati rilevanti kollha. Huma ghandhom jimplimentaw dan il-Protokoll b'mod li jibni fuq u javvanza r-rabtiet politici, ekonomici u kulturali profondi fost il-Partijiet ghal dan il-Ftehim.

4. Il-Partijiet ghandhom jappoggaw processi ta' integrazzjoni u kooperazzjoni regjonali, jintensifikaw l-isforzi b'appogg ghall-multilateralizmu u l-ordni globali bbazat fuq ir-regoli, u jizviluppaw u jimplimentaw politiki u mizuri multidimensjonali u koerenti fl-insegwiment tad-dimensjonijiet kollha tal-izvilupp sostenibbli, filwaqt li jqisu l-oqfsa ta' politika rispettivi taghhom u l-ftehimiet internazzjonali rilevanti.

Artikolu 2

Prijoritajiet strategici

1. Il-Partijiet jaffermaw mill-gdid in-natura wiesgha u komprensiva tas-Shubija Regjonali tal-Karibew u jaqblu li l-prijoritajiet strategici ta' dan il-Protokoll huma, *inter alia*, dawn:

(a) isahhu s-shubija politika taghhom, li ghandha tkun imsejsa fuq djalogu regolari u effettiv u l-promozzjoni ta' interessi komuni;

(b) japprofondixxu r-relazzjonijiet ekonomici, jippromwovu t-trasformazzjoni u d-diversifikazzjoni, u jappoggaw it-tkabbir u l-izvilupp ekonomici inkluzivi u sostenibbli permezz tal-kummerc, l-investiment, l-izvilupp tas-settur privat u l-industrijalizzazzjoni sostenibbli;

(c) itejbu s-sostenibbiltà ambjentali u r-reziljenza ghall-klima, iwettqu gestjoni sostenibbli tar-rizorsi naturali u jsahhu l-gestjoni tad-dizastri;

(d) jibnu socjetajiet inkluzivi, pacifici u siguri, b'attenzjoni specjali ghall-avvanz tad-drittijiet tal-bniedem, l-ugwaljanza bejn il-generi, il-gustizzja u l-governanza, inkluza l-governanza finanzjarja, u s-sigurtà tac-cittadini;

(e) jinvestu fl-izvilupp tal-bniedem u f'dak socjali, filwaqt li jindirizzaw il-faqar u l-inugwaljanzi dejjem jikbru, jisfruttaw il-migrazzjoni b'mod ghaqli, jimmassimizzaw l-gharfien tad-dijaspora, il-hiliet intraprenditorjali u l-investiment, u jizguraw li hadd ma jithalla jibqa' lura.

2. Il-Partijiet ghandhom jaghtu attenzjoni specjali lill-Haiti bhala l-uniku pajjiz l-inqas zviluppat fil-Karibew, bil-hsieb li jindirizzaw id-dghufijiet strutturali tieghu, filwaqt li jappoggaw il-konsolidazzjoni tal-istituzzjonijiet tieghu, itejbu l-governanza u jnaqqsu l-faqar u l-inugwaljanzi socjali.

Artikolu 3

Il-multilateralizmu u l-bini ta' alleanzi

1. Il-Partijiet jaffermaw mill-gdid l-impenn qawwi taghhom ghall-multilateralizmu. Huma ghandhom itejbu l-kooperazzjoni u, fejn xieraq, jistabbilixxu pozizzjonijiet komuni fil-qafas tan-Nazzjonijiet Uniti (NU) u ta' organizzazzjonijiet u fora regjonali u internazzjonali ohrajn.

2. Il-Partijiet ghandhom isahhu d-djalogu u l-konsultazzjonijiet biex jibnu alleanzi strategici fuq kwistjonijiet globali ta' thassib komuni, inkluz it-tibdil fil-klima, il-governanza tal-oceani, l-izvilupp sostenibbli, l-izvilupp tal-bniedem u dak socjali, id-drittijiet tal-bniedem u kwistjonijiet relatati mal-paci u s-sigurtà, u l-prevenzjoni u r-rizoluzzjoni tal-kunflitti. Huma ghandhom jikkooperaw biex jindirizzaw il-vulnerabbiltajiet tal-Istati gzejjer zghar li qed jizviluppaw (SIDS, *small island developing states*) fi hdan l-oqfsa ta' politika globali rilevanti.

3. Il-Partijiet jimpenjaw ruhhom li jiffirmaw, jirratifikaw jew jaccedu ghal, kif xieraq, u jimplimentaw trattati u konvenzjonijiet internazzjonali applikabbli u rilevanti ewlenin.

Artikolu 4

L-integrazzjoni u l-kooperazzjoni regjonali

1. Il-Partijiet ghandhom jippromwovu l-integrazzjoni u l-kooperazzjoni regjonali fir-regjun tal-Karibew bhala mezz importanti biex jinkisbu l-paci u l-prosperità, jinbnew ekonomiji u socjetajiet sostenibbli u reziljenti u tizdied il-kompetittività fis-swieq internazzjonali. Huma ghandhom jappoggaw l-istabbiliment u t-tishih ta' politiki u kapacità domestici komplementari u, b'hekk, jikkontribwixxu ghat-trawwim tal-istabbiltà, il-koezjoni u l-prosperità regjonali fil-Karibew.

2. Il-Partijiet jaqblu li javvanzaw ir-rikonoxximent universali tal-Karibew bhala zona ta' paci. Huma ghandhom jippromwovu wkoll l-izvilupp sostenibbli tal-Bahar tal-Karibew fid-dawl tar-rwol tieghu bhala facilitatur tal-integrazzjoni u l-kooperazzjoni regjonali fir-regjun.

3. Il-Partijiet ghandhom itejbu l-kooperazzjoni ma' organizzazzjonijiet ta' integrazzjoni regjonali u ma' pajjizi u territorji li jhaddnu l-istess valuri u li huma lesti u kapaci jippromwovu ghanijiet komuni, filwaqt li jikkontribwixxu ghall-izvilupp ekonomiku, socjali u politiku tar-regjun tal-Karibew kollu kemm hu. Huma ghandhom jappoggaw, fejn xieraq, l-izvilupp ta' approcci regjonali ghal kwistjonijiet ta' interess komuni, inkluz mal-Karibew usa' u mal-Amerika Latina.

Kapitolu 2

Atturi u processi

Artikolu 5

Dispozizzjonijiet istituzzjonali

1. L-istituzzjonijiet stabbiliti minn dan il-Protokoll, li l-kompozizzjoni u l-funzjonijiet taghhom huma definiti fil-Parti Generali ta' dan il-Ftehim, huma kif gej:

(a) il-Kunsill tal-Ministri Karibew-UE;

(b) il-Kumitat Kongunt Karibew-UE;

(c) l-Assemblea Parlamentari Karibew-UE.

2. Il-Partijiet jistghu jiddeciedu li jiltaqghu fil-livell tal-Kapijiet tal-Istat jew tal-Gvern biex jipprovdu tmexxija politika strategika ghal, u sorveljanza ta', is-shubija Karibew-UE.

Artikolu 6

Il-pajjizi u t-territorji extra-Ewropej u r-regjuni ultraperiferici fir-regjun tal-Karibew

1. Il-Partijiet ghandhom isahhu r-rabtiet ekonomici, kulturali u bbazati fuq in-nies mill-qrib u storici bejn il-Membri tal-OSAKP tal-Karibew u l-Pajjizi u t-Territorji Extra-Ewropej assocjati mal-UE u mar-regjuni ultraperiferici tal-UE ('Outermost Regions' — ORs). Il-Partijiet ghandhom jiffacilitaw il-partecipazzjoni tar-rwol tal-PTEE u tar-regjuni ultraperiferici fil-processi ta' integrazzjoni u kooperazzjoni regjonali, kif ukoll tal-organizzazzjonijiet regjonali, fejn xieraq, specjalment fl-oqsma ta': l-kummerc, l-investiment u l-kooperazzjoni ekonomika; l-izvilupp tas-settur privat; l-energija; il-konnettività u d-digitalizzazzjoni; l-izvilupp tal-bniedem u dak socjali; u t-tibdil fil-klima, is-sostenibbiltà ambjentali, il-gestjoni sostenibbli tar-rizorsi naturali u t-turizmu.

2. Il-Partijiet jaqblu li l-PTEE fir-regjun tal-Karibew ghandhom jinghataw ir-rwol ta' osservaturi fl-istituzzjonijiet kongunti stabbiliti minn dan il-Protokoll.

Artikolu 7

Konsultazzjoni mal-partijiet ikkoncernati

Il-Partijiet ghandhom jistabbilixxu u jizviluppaw mekkanizmi ta' konsultazzjoni u djalogu mal-partijiet ikkoncernati rilevanti kollha, inkluzi l-awtoritajiet lokali, ir-rapprezentanti tas-socjetà civili u s-settur privat, biex jinfurmawhom, jaghtuhom pariri u jikkonsultawhom, u biex jizguraw il-kontribut taghhom fil-processi politici u ghall-implimentazzjoni ta' dan il-Protokoll. Il-konsultazzjoni u d-djalogu ghandhom isiru bil-hsieb li jigu pprovduti kontributi ghal-laqghat tal-Kunsill tal-Ministri Karibew-UE.

Artikolu 8

Implimentazzjoni u monitoragg

1. Il-Partijiet ghandhom jimplimentaw l-impenji taghhom fl-aktar livell xieraq, f'konformità mal-oqfsa ta' politika rispettivi taghhom. Huma ghandhom jizviluppaw u japplikaw mizuri biex jimmassimizzaw l-impatt tal-implimentazzjoni ta' dan il-Protokoll u jsahhu l-involviment tal-partijiet ikkoncernati interessati kollha.

2. Il-Partijiet ghandhom jimmonitorjaw u jirrevedu dan il-Protokoll biex jizguraw li l-implimentazzjoni taderixxi bis-shih mal-principju ta' shubija genwina u taqbel mal-prijoritajiet strategici taghha. Huma jistghu jirreveduh fuq bazi regolari u, kif maqbul b'mod reciproku, jespandu l-kamp ta' applikazzjoni tieghu, b'mod partikolari ghal oqsma godda ta' involviment, f'konformità mal-procedura stabbilita fl-Artikolu 99 tal-Parti Generali ta' dan il-Ftehim.

PARTI II

OQSMA EWLENIN TA' KOOPERAZZJONI

TITOLU I

It-tkabbir u l-izvilupp ekonomiku sostenibbli inkluziv

Artikolu 9

Il-Partijiet ghandhom jippromwovu t-tkabbir u l-izvilupp ekonomiku sostenibbli u inkluziv permezz ta' trasformazzjoni u diversifikazzjoni ekonomici, reziljenza ekonomika msahha, integrazzjoni u kooperazzjoni regjonali avvanzati, relazzjonijiet ekonomici u kummercjali msahha, u tranzizzjoni mtejba lejn okkupazzjoni shiha u xoghol decenti ghal kulhadd. Huma ghandhom jikkooperaw biex jiffacilitaw flussi akbar ta' kummerc u investiment, billi jtejbu l-istabbiltà makroekonomika u finanzjarja u l-ambjent tan-negozju, biex jippromwovu t-trasformazzjoni digitali, javvanzaw l-izvilupp u l-industrijalizzazzjoni tas-settur privat, u jippromwovu ekonomiji b'emissjonijiet baxxi u reziljenti ghall-klima, filwaqt li jizguraw li n-nies kollha jibbenefikaw minn opportunitajiet kummercjali miftuha. Huma ghandhom jirrispettaw u jipprotegu d-drittijiet tal-bniedem u l-istandards ewlenin tax-xoghol, inkluz permezz ta' djalogu socjali, jippromwovu s-sostenibbiltà ambjentali u jrawmu l-prosperità kondiviza. Huma jaqblu li jikkoncentraw l-isforzi fuq setturi ekonomici ewlenin u emergenti, b'effett multiplikatur fuq it-tkabbir sostenibbli, iz-zieda fil-valur, il-holqien tal-impjiegi u l-qerda tal-faqar.

Kapitolu 1

Qafas ekonomiku generali

Artikolu 10

Facilitaturi tal-izvilupp ekonomiku

1. Il-Partijiet ghandhom itejbu l-istabbiltà makroekonomika u finanzjarja, isahhu l-gestjoni tal-finanzi pubblici u jahdmu lejn is-sostenibbiltà tad-dejn pubbliku. Huma ghandhom jappoggaw l-integrazzjoni u l-kooperazzjoni ekonomici regjonali sabiex il-pajjizi jkunu jistghu jibbenefikaw minn integrazzjoni aktar profonda fil-ktajjen tal-valur regjonali u globali. Huma ghandhom jarmonizzaw u jissimplifikaw ir-regolamenti u l-processi tan-negozju, jadottaw politiki tajbin dwar il-kompetizzjoni, inkluza t-trasparenza fuq is-sussidji pubblici, u jizguraw sistemi tat-taxxa effettivi u prevedibbli, inkluz fil-livell intraregjonali.

2. Il-Partijiet ghandhom joholqu ambjent legali abilitanti, isahhu l-efficjenza tal-amministrazzjonijiet pubblici u tas-sistemi gudizzjarji, itejbu l-klima tan-negozju permezz ta' riforma tar-rekwiziti regolatorji, itejbu l-access ghall-finanzjament, u jizguraw il-protezzjoni tad-drittijiet tal-art u tal-proprjetà, u d-drittijiet tal-proprjetà intellettwali.

3. Il-Partijiet ghandhom jippromwovu politiki li jtejbu r-rilevanza, l-efficjenza u l-effettività tas-swieq tax-xoghol u jappoggaw il-mobilità tal-forza tax-xoghol, inkluza d-dimensjoni intraregjonali taghha. Huma ghandhom jippromwovu l-edukazzjoni ta' kwalità u l-izvilupp tal-hiliet u ghandhom jizviluppaw edukazzjoni u tahrig teknici u vokazzjonali xierqa. Huma ghandhom jizguraw li l-progress fil-kapital uman jigi adattat ghall-htigijiet u l-opportunitajiet tas-swieq tax-xoghol u jittejjeb bl-involviment tas-settur privat.

4. Il-Partijiet ghandhom jappoggaw l-izvilupp ta' infrastrutturi ewlenin bhall-energija, it-trasport, l-ilma u s-sanità u l-konnettività digitali. Huma ghandhom jikkooperaw biex jisfruttaw l-opportunitajiet li jinholqu mill-avvanz teknologiku u mill-ekonomija digitali, inkluz fil-qasam tal-intelligenza artificjali.

5. Il-Partijiet ghandhom jikkooperaw biex itejbu l-access ghall-finanzjament, specjalment ghal intraprizi mikro, zghar u ta' daqs medju (MSMEs), inkluz permezz ta' servizzi bankarji u mhux bankarji regolati. Huma ghandhom jizviluppaw u jsahhu s-servizzi finanzjarji digitali, inkluz permezz ta' kooperazzjoni mtejba fuq l-implimentazzjoni ta' standards internazzjonali miftiehma u l-izgurar ta' swieq efficjenti u affidabbli, il-protezzjoni tal-konsumatur u access akbar ghal servizzi finanzjarji bbazati fuq il-mowbajl.

6. Il-Partijiet ghandhom jindirizzaw il-forom kollha ta' tniggis li jirrizultaw minn attivitajiet ekonomici, inkluz permezz ta' definizzjoni cara u attribuzzjoni tar-responsabbiltajiet lill-industrija u lill-operaturi tan-negozju matul il-katina tal-provvista abbazi tal-principji tar-responsabbiltà estiza tal-produttur u ta' min inigges ihallas. Huma ghandhom jappoggaw inizjattivi ta' tkabbir ekologiku, efficjenza akbar fl-uzu tar-rizorsi u l-adozzjoni ta' teknologiji u processi industrijali nodfa u li jirrispettaw l-ambjent.

7. Il-Partijiet ghandhom jizviluppaw l-ekonomija cirkolari billi jippromwovu l-konsum u l-produzzjoni sostenibbli tar-rizorsi, inkluz permezz ta' kapacità xjentifika u teknologika msahha, standards, skambju tal-ahjar prattika u r-razzjonalizzazzjoni ta' sussidji tal-fjuwils fossili inefficjenti.

8. Il-Partijiet ghandhom jippromwovu r-registrazzjoni u l-protezzjoni tal-indikazzjonijiet geografici u jiehdu azzjoni biex jappoggaw l-uzu akbar tat-teknologija u tal-innovazzjonijiet biex joholqu valur akbar fil-ktajjen tal-valur regjonali u globali.

Artikolu 11

L-investiment

1. Il-Partijiet jimpenjaw ruhhom li jsahhu l-investiment pubbliku u privat, specjalment f'setturi b'valur mizjud b'potenzjal gholi ghall-holqien ta' impjiegi sostenibbli u tkabbir ekonomiku gholi.

2. Il-Partijiet ghandhom jarmonizzaw u jissimplifikaw ir-regoli, il-proceduri u r-rekwiziti relatati mal-investiment. Ghal dak l-ghan, huma ghandhom jipprijoritizzaw il-htigijiet specifici tal-MSMEs. Huma ghandhom jappoggaw l-izvilupp ta' politiki, strategiji u ghodod ta' investiment regjonali.

3. Il-Partijiet ghandhom jinkoraggixxu u jiffacilitaw l-investiment fil-Karibew, inkluz billi jsahhu l-mizuri ta' facilitazzjoni tan-negozju. Huma ghandhom jappoggaw ukoll l-investiment billi jtejbu t-trasparenza, l-informazzjoni u l-gharfien mill-investituri dwar l-opportunitajiet ta' negozju u l-kondizzjonijiet u l-proceduri ta' investiment. Huma ghandhom jiffacilitaw it-tishih tal-analizi teknika u tal-hiliet dwar ix-xejriet ekonomici u l-gestjoni tar-riskju ghall-investiment.

4. Il-Partijiet ghandhom jaghmlu uzu strategiku mill-finanzi pubblici biex isahhu l-mekkanizmi u l-istrumenti ta' investiment u biex jaghtu spinta lill-investiment pubbliku u privat addizzjonali, inkluz permezz ta' finanzi mhallta, garanziji u strumenti finanzjarji innovattivi ohrajn, filwaqt li jqisu b'mod xieraq is-sostenibbiltà tad-dejn.

Artikolu 12

L-izvilupp u l-industrijalizzazzjoni tas-settur privat

1. Il-Partijiet ghandhom jappoggaw l-izvilupp tas-settur privat u l-industrijalizzazzjoni sostenibbli, u ghandhom ifasslu politiki biex itejbu l-intraprenditorija, id-diversifikazzjoni u l-produttività. Huma ghandhom jappoggaw aktar il-kompetittività tal-intraprizi, fost l-ohrajn permezz ta' kapacità ta' konformità msahha biex jigu applikati standards internazzjonali rilevanti, mizuri ta' innovazzjoni msahha u access imtejjeb ghal finanzjament innovattiv. Huma ghandhom jippromwovu l-kapacità istituzzjonali biex jikkontribwixxu ghat-tfassil tal-politika kummercjali u ekonomika.

2. Il-Partijiet ghandhom jaghtu prijorità wkoll lill-izvilupp tal-intraprenditorija tan-nisa u taz-zghazagh, b'mod partikolari billi jizviluppaw appogg u tahrig immirati ghan-negozju, u l-access ghal teknologija u finanzi affordabbli u affidabbli.

3. Il-Partijiet ghandhom jappoggaw it-tkabbir u l-kompetittività tal-MSMEs, jippromwovu l-izvilupp ta' negozju regjonali, u jiffacilitaw il-kuntatti minn negozju ghal negozju bejn l-operaturi ekonomici fil-Karibew u fl-UE.

4. Il-Partijiet ghandhom jaghtu attenzjoni specjali lis-settur informali u jaggornaw l-attivitajiet ekonomici informali f'dawk formali, inkluz permezz ta' appogg immirat ghall-izvilupp tan-negozju.

5. Il-Partijiet ghandhom jinkoraggixxu u jiffacilitaw l-istabbiliment u t-tishih ta' korpi kummercjali u professjonali tas-settur privat regjonali, permezz ta', *inter alia*, kapacità teknika, ta' ricerka, ta' promozzjoni tal-politika u istituzzjonali mtejba.

6. Il-Partijiet ghandhom jaghtu spinta lid-digitalizzazzjoni u ghandhom jippromwovu inizjattivi ta' ricerka, zvilupp u innovazzjoni f'setturi ekonomici ewlenin, inkluz billi jsahhu l-konnessjonijiet bejn l-industrija, ir-ricerka u l-istituzzjonijiet akkademici, biex itejbu l-volum ta' prodotti ta' valur gholi, itejbu l-kompetittività u jizviluppaw swieq godda.

7. Il-Partijiet ghandhom jippromwovu aktar shubijiet pubblici-privati bhala mezzi ghall-mobilizzazzjoni tal-kapital domestiku u barrani.

8. Il-Partijiet ghandhom jappoggaw aktar efficjenza fl-uzu tar-rizorsi u l-adozzjoni ta' teknologiji u processi industrijali aktar nodfa u li jirrispettaw l-ambjent.

9. Il-Partijiet ghandhom jippromwovu l-izvilupp industrijali bil-ghan li jinkiseb tkabbir ekonomiku sostenibbli. Huma ghandhom jadottaw politiki mfassla biex jiffacilitaw it-tkabbir u l-opportunitajiet industrijali, notevolment permezz tal-holqien ta' konnessjonijiet u attivitajiet li jzidu l-valur. Huma ghandhom jizviluppaw u jimplimentaw politiki industrijali nazzjonali u regjonali sostenibbli biex itejbu l-kompetittività tas-settur privat, b'mod partikolari fil-manifattura u l-esportazzjonijiet ta' teknologija medja u avvanzata. Huma ghandhom jinkoraggixxu u jiffacilitaw l-izvilupp ta' teknologiji xierqa biex javvanzaw id-diversifikazzjoni tal-ekonomiji taghhom fil-produzzjoni ta' prodotti industrijali ta' valur gholi.

10. Il-Partijiet ghandhom jinkoraggixxu uzu usa' tal-muniti rispettivi taghhom fi tranzazzjonijiet internazzjonali.

Artikolu 13

Il-kooperazzjoni kummercjali

1. Il-Partijiet ghandhom javvanzaw il-processi ta' integrazzjoni u kooperazzjoni regjonali fil-Karibew, inkluz permezz ta' facilitazzjoni tal-kummerc imsahha u armonizzazzjoni regolatorja biex il-pajjizi u l-operaturi ekonomici jkunu jistghu jiehdu vantagg mill-kummerc mal-girien taghhom u jrawmu l-integrazzjoni taghhom fil-ktajjen tal-valur regjonali u globali ewlenin. Huma ghandhom jiehdu passi konkreti biex jappoggaw l-izvilupp kemm tas-Suq u l-Ekonomija Unici tal-CARICOM (CSME) u l-Unjoni Ekonomika tal-Organizzazzjoni tal-Istati tal-Karibew tal-Lvant (OECS).

2. Il-Partijiet ghandhom jappoggaw l-implimentazzjoni tal-Ftehim ta' Shubija Ekonomika bejn l-Istati tal-CARIFORUM, minn naha wahda, u l-Komunità Ewropea u l-Istati Membri taghha, min-naha l-ohra (il-"FSE CARIFORUM-UE") biex isahhu l-effettività tieghu bhala ghodda ghall-promozzjoni tal-izvilupp sostenibbli u li tizgura r-rilevanza kummercjali tieghu. Ghal dak l-ghan, huma ghandhom jikkooperaw biex isahhu l-mekkanizmi, il-proceduri u l-istituzzjonijiet biex itejbu l-kapacitajiet produttivi u regolatorji regjonali u nazzjonali. Huma ghandhom jikkooperaw ukoll biex jistabbilixxu politiki ta' appogg xierqa biex jiffacilitaw flussi kummercjali akbar, inkluz permezz ta' produzzjoni u intraprenditorija msahha, infrastruttura ta' kwalità, oqfsa ta' appogg digitali mtejba, investiment akbar f'setturi li jzidu l-valur u l-izvilupp ta' kummerc elettroniku effettiv.

3. Il-Partijiet ghandhom irawmu l-kummerc fi hdan ir-regjun usa' tal-Karibew, inkluzi l-PTEE assocjati mal-UE u territorji ohrajn, bhala mezz biex jippromwovu l-izvilupp inkluziv u sostenibbli.

4. Il-Partijiet ghandhom jappoggaw l-implimentazzjoni tal-Ftehim ta' Facilitazzjoni tal-Kummerc tad-WTO u jiffacilitaw il-kummerc permezz ta', *inter alia*, l-adozzjoni ta' mizuri ta' appogg biex inaqqsu kemm l-ispejjez tal-kummerc kif ukoll il-piz regolatorju finanzjarju tal-MSMEs.

5. Il-Partijiet ghandhom isegwu trattament specjali u differenzjali innovattiv ghal ftehimiet kummercjali bilaterali jew multilaterali godda, fejn applikabbli, perezempju billi jizguraw li l-flessibbiltajiet fl-impenji kummercjali jkunu jirriflettu l-htigijiet tal-kapacità ta' implimentazzjoni murija.

Kapitolu 2

Setturi ekonomici prijoritizzati

Artikolu 14

Is-servizzi

1. Il-Partijiet ghandhom itejbu l-kapacità regolatorja u produttiva tas-subsetturi ewlenin tas-servizzi permezz ta', *inter alia*, l-izvilupp ta' politiki settorjali, oqfsa legizlattivi u kapacità ta' regolamentazzjoni regjonali u nazzjonali biex il-forniturі tas-servizzi jkunu jistghu jahtfu l-opportunitajiet tas-suq taht l-FSE CARIFORUM-UE, is-CSME, l-OECS u arrangamenti ohrajn regjonali intra-Karibew. Huma ghandhom jaghtu attenzjoni partikolari lis-servizzi professjonali, konvenzjonali, tal-ipprocessar tad-data, l-industriji rikreattivi, kulturali u kreattivi, u lis-servizzi sportivi, edukattivi, finanzjarji, tal-komunikazzjoni, awdjovizivi, tat-trasport, ambjentali u turistici.

2. Il-Partijiet ghandhom jizviluppaw strategiji u politiki xierqa biex itejbu l-access ghall-finanzjament tal-kummerc u ghas-servizzi finanzjarji. Huma ghandhom itejbu wkoll il-kapacità li jigbru, jahznu, ixerrdu u janalizzaw data u statistika dwar il-kummerc fis-servizzi.

3. Il-Partijiet ghandhom jikkooperaw biex jippromwovu u jsahhu r-rwol tas-servizzi fil-kompetittività kummercjali u japprofondixxu l-ktajjen tal-valur permezz ta', *inter alia*, it-trawwim tal-innovazzjoni fil-manifattura relatata mas-servizzi u t-titjib tar-rwol tas-servizzi bhala inputs fil-produzzjoni tal-oggetti.

4. Il-Partijiet ghandhom jappoggaw it-titjib tal-kapacità tal-korpi professjonali regjonali biex jikkontribwixxu ghan-negozjati u l-promozzjoni effettiva tal-ftehimiet ta' rikonoxximent reciproku.

Artikolu 15

L-ekonomija blu

1. Il-Partijiet ghandhom jippromwovu l-izvilupp ta' "ekonomiji blu" sostenibbli u innovattivi. Huma u jaghmlu dan, ghandhom ifittxu li jibbilancjaw it-tkabbir ekonomiku u l-holqien ta' impjiegi decenti ma' sigurtà mtejba tal-ikel u tan-nutrizzjoni, ghajxien imtejjeb, ekwità socjali u ekosistemi tal-oceani msahha, filwaqt li jnaqqsu r-riskji ambjentali u l-impatti ekologici negattivi. Huma ghandhom jappoggaw l-applikazzjoni ta' approcci ta' prekawzjoni u bbazati fuq ix-xjenza ghall-konservazzjoni u l-protezzjoni tal-ekosistemi tal-bahar u tal-bijodiversità u l-uzu sostenibbli tar-rizorsi naturali. Huma ghandhom jippromwovu l-investiment domestiku u barrani, u jizviluppaw il-qafas regolatorju u l-infrastruttura mehtiega biex jippromwovu l-attivitajiet tal-ekonomija blu. Huma ghandhom jippromwovu wkoll kollaborazzjoni bilaterali u multilaterali biex jappoggaw l-izvilupp ta' ekonomiji blu sostenibbli u innovattivi.

2. Il-Partijiet ghandhom itejbu l-izvilupp tas-sajd sostenibbli, billi jippromwovu ktajjen ta' valur tas-sajd sostenibbli u l-bini ta' kapacitajiet lokali ghall-ipprocessar tal-prodotti tas-sajd lokalment u jissodisfaw ir-rekwiziti regolatorji tas-swieq internazzjonali, filwaqt li jqisu l-htigijiet tas-sajd artigjanali u jizguraw kondizzjonijiet tax-xoghol sikuri, tajbin ghas-sahha u decenti ghas-sajjieda u l-haddiema.

3. Il-Partijiet ghandhom jikkooperaw biex jizviluppaw akkwakultura sostenibbli, inkluza l-marikultura, permezz ta' ppjanar spazjali effettiv, aderenza ma' approcc ibbazat fuq l-ekosistemi u kondizzjonijiet ekwi mtejba ghall-investituri, filwaqt li jizguraw li t-thassib tal-komunitajiet lokali jigi indirizzat.

4. Il-Partijiet ghandhom jahtfu l-opportunitajiet fil-bijoteknologija tal-bahar permezz ta', *inter alia*, l-appogg ghar-ricerka, it-trawwim ta' kollaborazzjoni fost l-akkademici, l-operaturi ekonomici u dawk li jfasslu l-politika, il-promozzjoni tat-trasferiment teknologiku u t-tnaqqis tal-ostakli teknici biex jigi ffacilitat l-access ghall-investituri, filwaqt li jigu evitati r-riskji ghall-ambjent tal-bahar.

Artikolu 16

L-agrikoltura

1. Il-Partijiet ghandhom jikkooperaw biex izidu u jiddiversifikaw il-produzzjoni u l-produttività agrikola sostenibbli bil-hsieb li jtejbu s-sigurtà alimentari u n-nutrizzjoni, itejbu l-ghajxien, joholqu impjiegi decenti u jespandu l-introjtu billi jaccessaw swieq regjonali u internazzjonali. Huma ghandhom isahhu l-prattiki tal-biedja reziljenti ghall-klima, specjalment f'azjendi zghar, jippromwovu l-gestjoni sostenibbli u l-uzu efficjenti tar-rizorsi naturali u s-servizzi tal-ekosistema, u jeliminaw l-incentivi li jiggeneraw produzzjoni mhux sostenibbli.

2. Il-Partijiet ghandhom isahhu r-ricerka, it-tahrig, ix-xjenza u l-innovazzjoni regjonali u nazzjonali fl-agrikoltura intelligenti.

3. Il-Partijiet ghandhom isahhu l-investiment fis-settur agroalimentari u jizviluppawh, u ghandhom jistabbilixxu regoli u regolamenti li jappoggaw iz-zieda fl-investiment fis-settur. Huma ghandhom jikkooperaw biex itejbu l-opportunitajiet ghall-produtturi, ghall-processuri u ghall-esportaturi biex jaccessaw is-swieq u jirriflettu valur akbar fil-ktajjen tal-valur lokali, regjonali u globali, inkluz billi jippromwovu l-uzu akbar tat-teknologija u tal-innovazzjoni, isahhu l-kapacità taghhom li jikkonformaw ma' ostakli mhux tariffarji, partikolarment ostakli teknici ghall-istandards kummercjali u sanitarji u fitosanitarji, u jippromwovu skemi tal-kummerc gust u tal-prodotti organici biex joholqu valur mizjud fl-ipprocessar agrikolu.

4. Il-Partijiet ghandhom jizguraw drittijiet ugwali fuq l-art u l-wirt ghan-nisa, itejbu l-access taghhom ghall-finanzi u ghas-swieq, kif ukoll ghas-servizzi ta' appogg u ghal pariri agrikoli. Huma ghandhom jappoggaw ukoll l-intraprenditorija taz-zghazagh, inkluz permezz tal-ghoti ta' servizzi ta' estensjoni mmirati, teknologija u finanzjament.

Artikolu 17

L-industriji estrattivi

1. Il-Partijiet ghandhom jippromwovu access gust u mhux diskriminatorju ghall-estrazzjoni sostenibbli u l-kummerc tal-minerali u tal-materja prima, filwaqt li jirrispettaw bis-shih is-sovranità tal-pajjizi fuq ir-rizorsi naturali taghhom u jharsu d-drittijiet tal-komunitajiet affettwati. Huma ghandhom jippromwovu l-kondivizjoni ekwa tar-rizorsi u jiggieldu l-isfruttament illegali tar-rizorsi minerali permezz ta' mezzi legali nazzjonali, regjonali u internazzjonali.

2. Il-Partijiet ghandhom jippromwovu t-trasparenza, ir-responsabbiltà u l-gestjoni responsabbli tal-industriji estrattivi, f'konsistenza mal-Inizjattiva ghat-Trasparenza tal-Industriji Estrattivi u ma' impenji regjonali u internazzjonali rilevanti ohrajn.

3. Il-Partijiet ghandhom isahhu r-responsabbiltà socjali korporattiva u l-imgiba responsabbli fin-negozju tul il-katina tal-valur kollha, inkluz permezz tal-izvilupp u l-implimentazzjoni tal-legizlazzjoni rilevanti, fejn xieraq, filwaqt li jqisu l-istandards internazzjonali rilevanti.

Artikolu 18

L-energija sostenibbli

1. Il-Partijiet ghandhom jikkooperaw biex isahhu s-sigurtà tal-energija, jiggarantixxu l-access ghal energija sostenibbli ghal kulhadd, inkluz ghall-aktar konsumaturi vulnerabbli u ghal setturi ekonomici ewlenin, u biex jibnu r-reziljenza tal-infrastruttura tal-energija sabiex itejbu l-accessibbiltà, id-durabbiltà u l-affordabbiltà tal-energija nadifa.

2. Il-Partijiet ghandhom jiffacilitaw swieq tal-energija miftuha, trasparenti u li jiffunzjonaw li jixprunaw investiment inkluziv u sostenibbli, specjalment fil-generazzjoni u l-kogenerazzjoni, it-trazmissjoni u d-distribuzzjoni tal-energija rinnovabbli u fl-efficjenza energetika. Huma ghandhom jikkooperaw fit-tishih tal-intraprenditorija fis-settur.

3. Il-Partijiet ghandhom jikkooperaw biex izidu l-investiment pubbliku u privat fl-energija rinnovabbli u l-efficjenza energetika, filwaqt li jaghtu attenzjoni ghall-izvilupp u l-implimentazzjoni ta' inizjattivi tal-energija nazzjonali u regjonali rilevanti u sistemi infrastrutturali ta' kwalità li joffru appogg.

4. Il-Partijiet ghandhom jippromwovu l-efficjenza energetika u l-iffrankar tal-energija fl-istadji kollha tal-katina tal-energija, mill-generazzjoni sal-konsum.

5. Il-Partijiet ghandhom jikkooperaw biex jistabbilixxu u jsahhu interkonnessjonijiet tal-energija effettivi u biex jippromwovu t-tranzizzjoni tal-energija tar-regjun tal-Karibew permezz tal-izvilupp u l-uzu ta' teknologiji tal-energija nodfa, differenti, kosteffettivi u sostenibbli, inkluzi teknologiji tal-energija rinnovabbli u b'emissjonijiet baxxi, biex jippromwovu t-trasferiment tat-teknologija, u biex jizviluppaw il-kapacità umana u teknika u r-ricerka u l-innovazzjoni.

Artikolu 19

Il-konnettività

1. Il-Partijiet ghandhom isahhu l-konnettività intraregjonali sostenibbli, komprensiva u bbazata fuq ir-regoli. Huma ghandhom jikkooperaw biex itejbu l-konnessjonijiet tat-trasport u t-teknologiji tal-informazzjoni u tal-komunikazzjoni (ICT, *information and communication technologies*) u l-infrastruttura digitali b'mod reziljenti u sostenibbli. Huma ghandhom ikomplu jfittxu opportunitajiet ekonomici permezz ta', *inter alia*, it-tishih tal-kapacità teknika u umana tal-atturi ewlenin.

2. Il-Partijiet ghandhom jikkooperaw lejn l-izvilupp ta' trasport ta' kwalità u sostenibbli u sistemi ta' infrastruttura relatati, u b'dan jiffacilitaw u jtejbu l-moviment tal-persuni, inkluzi dawk b'mobilità mnaqqsa, u tal-merkanzija. Huma ghandhom jimmiraw li jipprovdu access imtejjeb ghall-facilitajiet tat-trasport rurali, urban, bl-ajru, marittimu, fuq passaggi fuq l-ilma interni, bil-ferrovija u bit-triq, inkluz permezz tal-izvilupp u l-promozzjoni ta' kooperazzjoni intraregjonali fir-regjun tal-Karibew kollu.

3. Il-Partijiet ghandhom isahhu l-investiment u jtejbu l-governanza generali tas-settur tat-trasport, inkluz billi jeliminaw ir-restrizzjonijiet tal-kapacità, u jizviluppaw u jimplimentaw regolamenti efficjenti li jippermettu kompetizzjoni gusta fi hdan u bejn il-modi tat-trasport.

4. Il-Partijiet ghandhom izidu l-access ghal teknologiji tal-ICT li jkunu miftuhin, affordabbli u siguri ghal kulhadd, inkluz billi jappoggaw investiment immirat. Huma ghandhom jizviluppaw l-oqfsa legizlattivi u l-istituzzjonijiet regolatorji mehtiega biex johorgu l-licenzji lill-fornituri ta' servizzi, jippromwovu mgiba kompetittiva, jizguraw it-trattament gust tal-konsumaturi, u jappoggaw il-protezzjoni tad-data u tal-konsumaturi.

5. Il-Partijiet ghandhom itejbu l-access ghal konnettività tal-broadband miftuha, affordabbli, sigura u affidabbli ghal kulhadd u jizviluppaw infrastruttura digitali, inkluz permezz ta' kejbils taht il-bahar imtejba u teknologiji ta' trazmissjoni moderni ohrajn. Huma ghandhom jizviluppaw oqfsa ta' politika u regolatorji biex jiffacilitaw il-licenzjar effettiv tal-fornituri ta' servizzi, jippromwovu mgiba kompetittiva u trattament gust u protezzjoni tal-konsumaturi, u jizguraw il-kunfidenzjalità tal-komunikazzjonijiet u d-drittijiet tal-persuni fir-rigward tal-ipprocessar ta' data personali.

6. Il-Partijiet ghandhom jippromwovu l-istabbiliment ta' ekonomija digitali regjonali biex jiggeneraw impjiegi decenti u zvilupp ekonomiku, permezz tal-holqien ta' qafas regolatorju ta' appogg biex jippromwovu l-intraprenditorija digitali, jimmobilizzaw l-investiment, u jiffacilitaw it-tishih tad-digitalizzazzjoni fis-settur privat. Huma ghandhom jikkooperaw biex jeliminaw l-ostakli bla bzonn, biex jizviluppaw pjattaformi ta' fiducja elettronika u firma elettronika li jippromwovu aktar kummerc, biex irawmu l-emergenza ta' prodotti godda, biex jippromwovu l-izvilupp u l-uzu ta' standards internazzjonali rilevanti, data miftuha u javvanzaw il-protezzjoni tal-konsumaturi u ta' data personali.

Artikolu 20

It-turizmu

1. Il-Partijiet ghandhom jikkooperaw biex jippromwovu l-izvilupp bilancjat u sostenibbli tat-turizmu sabiex jitrawwem zvilupp ekonomiku inkluziv. Huma ghandhom jizguraw l-integrazzjoni ta' konsiderazzjonijiet ambjentali, kulturali u socjali, u l-uzu sostenibbli u l-konservazzjoni tal-bijodiversità u rizorsi naturali ohra fl-ippjanar u l-izvilupp tal-politika tat-turizmu.

2. Il-Partijiet ghandhom isahhu l-investiment biex jippromwovu u jizviluppaw prodotti u servizzi tat-turizmu u b'hekk jiggeneraw impjiegi decenti, billi joholqu shubijiet innovattivi ma' operaturi ekonomici ewlenin, jinvestu fl-izvilupp tal-kapital uman u fil-kummercjalizzazzjoni, u jiffacilitaw il-kuntatti bejn in-negozji biex jaghtu spinta lill-kompetittività u jtejbu l-istandards tas-servizzi. F'dan ir-rigward, huma jaqblu li jaghtu attenzjoni specjali lill-MSMEs.

3. Il-Partijiet ghandhom isahhu r-rabtiet bejn is-settur tat-turizmu u setturi ekonomici rilevanti ohra, b'mod partikolari l-agrikoltura, il-manifattura, l-ekonomija blu u t-trasport. Huma ghandhom jimmobilizzaw l-investiment fl-energija sostenibbli, l-infrastruttura u s-servizzi bazici, it-teknologiji digitali, l-istatistika u l-izvilupp tal-bniedem, sabiex isahhu l-kompetittività u s-sostenibbiltà tal-industrija tat-turizmu.

4. Il-Partijiet ghandhom jiehdu passi biex jiggeneraw l-aktar beneficcji socjoekonomici qawwija mit-turizmu. Huma ghandhom itejbu l-preservazzjoni u l-promozzjoni tal-patrimonju kulturali u tar-rizorsi naturali u jippromwovu l-forom innovattivi kollha tat-turizmu, filwaqt li jirrispettaw l-integrità u l-interessi tal-popli indigeni, kif stabbilit fid-Dikjarazzjoni tan-NU dwar id-Drittijiet tal-Popli Indigeni (UNDRIP) u tal-komunitajiet lokali u l-immassimizzar tal-involviment ta' dawn il-partijiet ikkoncernati fil-process tal-izvilupp tat-turizmu.

Artikolu 21

Ir-ricerka, l-innovazzjoni u t-teknologija

1. Il-Partijiet ghandhom jikkooperaw fuq ix-xjenza, ir-ricerka, l-innovazzjoni u l-izvilupp teknologiku, bil-hsieb li jappoggaw id-diversifikazzjoni ekonomika, jippromwovu l-izvilupp socjali u ekonomiku, itejbu l-kompetittività regjonali u jiffacilitaw il-holqien ta' ekonomija digitali inkluziva. Huma ghandhom jizviluppaw l-interkonnessjoni u l-interoperabbiltà tan-networks tar-ricerka, l-infrastruttura u s-servizzi tal-informatika u tad-data xjentifika, u ghandhom jippromwovu tali zvilupp fil-kuntest regjonali taghhom.

2. Il-Partijiet ghandhom jippromwovu l-izvilupp tal-kapacità tar-ricerka, l-infrastruttura u l-facilitajiet, il-pubblikazzjonijiet u d-data xjentifika. Huma ghandhom jippromwovu u jappoggaw skemi innovattivi ta' tahrig u mobilità ghall-akkademici u r-ricerkaturi. Huma ghandhom itejbu l-kapacità tal-istituzzjonijiet ta' edukazzjoni gholja li jikkollaboraw b'mod effettiv fir-ricerka u fl-innovazzjoni xjentifika u teknologika, inkluz permezz ta' access ghal skemi ta' skambji akkademici. Huma ghandhom jiffacilitaw ukoll il-kollaborazzjoni fost l-amministrazzjonijiet pubblici, l-istituzzjonijiet akkademici u l-intraprizi. Huma ghandhom jippromwovu d-data miftuha u l-innovazzjoni biex javvanzaw il-progress ekonomiku u biex isegwu eccellenza xjentifika ta' beneficcju reciproku.

3. Il-Partijiet ghandhom jappoggaw l-izvilupp ta' ekonomiji bbazati fuq l-gharfien u ta' socjetajiet digitali inkluzivi. Huma ghandhom jippromwovu l-preservazzjoni u l-uzu tal-gharfien tradizzjonali, il-bijodiversità u l-gestjoni sostenibbli ta' rizorsi naturali ohra, u t-trasferiment ta' teknologija u gharfien espert.

4. Il-Partijiet ghandhom jikkooperaw fuq kwistjonijiet ta' interess komuni fil-qasam tal-attivitajiet tal-ispazju civili, bhar-ricerka spazjali, l-applikazzjoni u s-servizzi tas-sistemi globali ta' navigazzjoni bis-satellita, l-izvilupp ta' sistemi ta' awmentazzjoni bis-satellita u l-osservazzjoni tad-dinja u x-xjenza tad-Dinja, b'mod partikolari fir-rigward tal-uzu ta' mekkanizmi ta' twissija bikrija u ta' sorveljanza.

Artikolu 22

Il-kultura u l-industriji kreattivi

1. Il-Partijiet ghandhom jippromwovu l-kultura u l-industriji kreattivi bhala xprunaturi tal-izvilupp socjali u ekonomiku sostenibbli u ta' impjiegi decenti. Huma ghandhom jadottaw mizuri, *inter alia*, b'appogg ghall-izvilupp kreattiv u d-digitalizzazzjoni tal-prestazzjonijiet u l-produzzjonijiet artistici. Huma ghandhom jiskambjaw l-ahjar prattiki fil-promozzjoni tal-izvilupp kulturali u l-intraprenditorija.

2. Il-Partijiet ghandhom jippromwovu l-izvilupp sostenibbli permezz ta' skambji kulturali msahha, il-promozzjoni ta' koproduzzjonijiet, inizjattivi kulturali u kreattivi kongunti, u l-mobilità mtejba ta' professjonisti kulturali u kreattivi u prattikanti edukattivi alleati. Huma ghandhom jappoggaw ic-cirkolazzjoni ta' xoghlijiet tal-arti b'osservanza shiha tal-konvenzjonijiet internazzjonali stabbiliti.

3. Il-Partijiet ghandhom jappoggaw id-djalogu interkulturali bejn iz-zghazagh, l-organizzazzjonijiet tas-socjetà civili u individwi mill-UE u mir-regjun tal-Karibew.

Artikolu 23

Il-manifattura

1. Il-Partijiet ghandhom jikkooperaw biex irawmu manifattura sostenibbli bil-hsieb li japprofondixxu z-zieda fil-valur, specjalment fl-esportazzjoni ta' prodotti ta' teknologija avvanzata, biex jiffacilitaw diversifikazzjoni akbar u biex jimmassimizzaw il-potenzjal taghha ghal konnessjonijiet b'lura ma' setturi ekonomici ewlenin bhall-agrikoltura, l-ekonomija blu, l-industriji u s-servizzi estrattivi.

2. Il-Partijiet ghandhom jizviluppaw politiki biex jattiraw investiment dirett domestiku u barrani fis-settur tal-manifattura. Huma ghandhom jippromwovu l-facilitazzjoni tan-negozju biex javvanzaw il-kollaborazzjoni bejn il-pari, japprofondixxu s-shubijiet kummercjali u jizviluppaw centri industrijali, ekosistemi u networks.

3. Il-Partijiet ghandhom jikkooperaw biex jizviluppaw mizuri mahsuba biex izidu l-kompetittività tas-settur tal-manifattura billi jtejbu l-kapacità tal-produzzjoni u jindirizzaw restrizzjonijiet bhal nuqqas ta' haddiema tas-sengha, deficits fil-logistika u fl-infrastruttura, u access limitat ghall-finanzi u ghall-analizi tas-suq. Huma ghandhom jappoggaw ir-ricerka u l-innovazzjoni, jippromwovu l-izvilupp u l-applikazzjoni ta' teknologiji abilitanti ewlenin u jsahhu l-konnessjonijiet bejn l-industriji u l-istituzzjonijiet tar-ricerka u akkademici.

4. Il-Partijiet ghandhom jappoggaw it-tishih tal-kummerc fil-prodotti manifatturati permezz ta', *inter alia*, konnessjonijiet imtejba mas-swieq tal-esportazzjoni, kapacità regolatorja tal-kummerc imsahha, facilitazzjoni tal-kummerc, u kapacità ta' konformità msahha biex jigu applikati l-istandards internazzjonali tax-xoghol u ambjentali rilevanti.

Artikolu 24

Servizzi kummercjali u finanzjarji internazzjonali

Il-Partijiet ghandhom jahdmu lejn l-izvilupp ta' settur ta' servizzi kummercjali u finanzjarji internazzjonali bbazat fuq ir-regoli fil-Karibew permezz ta', *inter alia*, appogg ghall-kooperazzjoni mmirata biex isahhu l-oqfsa regolatorji tal-Karibew biex jikkonformaw ma' standards miftiehma fuq livell internazzjonali, jizviluppaw politiki settorjali xierqa, itejbu l-izvilupp tal-hiliet, u jtejbu l-uzu tat-teknologiji u tad-digitalizzazzjoni. Il-Partijiet ghandhom jaghmlu l-ahjar sforzi biex jizguraw li l-istandards miftiehma fuq livell internazzjonali ghar-regolamentazzjoni u s-supervizjoni fis-settur tas-servizzi kummercjali u finanzjarji internazzjonali jigu implimentati u infurzati fit-territorji taghhom.

TITOLU II

Is-sostenibbiltà ambjentali, it-tibdil fil-klima u l-gestjoni sostenibbli tar-rizorsi naturali

Artikolu 25

Il-Partijiet jirrikonoxxu t-theddida ezistenzjali ghall-pajjizi affettwati u l-impatt fuq l-ghajxien li jirrizulta min-natura fit-tul tal-isfidi relatati mas-sostenibbiltà klimatika u ambjentali. Huma ghandhom jiehdu azzjoni ambizzjuza biex itaffu t-tibdil fil-klima u jadattaw ghalih, jipprotegu u jtejbu l-kwalità tal-ambjent, u jfittxu l-uzu u l-gestjoni sostenibbli tar-rizorsi naturali, sabiex jibnu reziljenza ghat-tibdil fil-klima u jreggħu lura d-degradazzjoni ambjentali. Huma ghandhom jadottaw mizuri konkreti biex jindirizzaw it-telfien tal-bijodiversità, izommu u jirrestawraw l-ekosistemi, jippromwovu l-governanza tal-oceani, ireggħu lura d-deforestazzjoni, u jipprevjenu u jirreagixxu ghal dizastri naturali u perikli antropogenici, inkluz permezz tal-finanzjament ghall-klima, il-promozzjoni tat-trasferiment tat-teknologija u l-bini tal-kapacitajiet, kif xieraq. Huma ghandhom jinvestu fi tkabbir ekologiku, jippromwovu ekonomiji cirkolari u jappoggaw it-tranzizzjoni lejn zvilupp reziljenti ghall-klima u b'emissjonijiet baxxi, filwaqt li jizguraw li t-tkabbir ekonomiku jikkomplementa bis-shih is-sostenibbiltà ambjentali. Huma ghandhom jikkooperaw fil-livell tar-regjun usa' tal-Karibew u jsegwu l-kooperazzjoni Nofsinhar-Nofsinhar u triangolari.

Artikolu 26

Azzjoni klimatika

1. Il-Partijiet ghandhom jizviluppaw politiki u programmi domestici komprensivi u inkluzivi dwar il-klima, jimplimentaw azzjoni konkreta biex jaccelleraw l-implimentazzjoni shiha tal-Konvenzjoni Qafas tan-NU dwar it-Tibdil fil-Klima u l-Ftehim ta' Parigi taghha, u biex isostnu azzjoni multilaterali dwar it-tibdil fil-klima.

2. Il-Partijiet ghandhom jippromwovu l-integrazzjoni ta' politiki dwar it-tibdil fil-klima u mizuri ghall-mitigazzjoni tat-tibdil fil-klima u l-adattament ghalih fi strategiji u pjanijiet regjonali u nazzjonali u djalogi ta' politika. Huma ghandhom jikkooperaw biex jippromwovu azzjoni ta' adattament, inkluzi l-evitar, il-minimizzazzjoni u l-indirizzar tat-telf u l-hsara assocjati mal-effetti avversi tat-tibdil fil-klima. Huma ghandhom jizviluppaw sistemi ta' monitoragg, rapportar u verifikazzjoni u ta' evalwazzjoni biex jittraccaw il-progress fl-azzjoni klimatika.

3. Il-Partijiet ghandhom jikkooperaw biex ihejju, jikkomunikaw u jaggornaw b'mod progressiv il-kontributi stabbiliti fil-livell nazzjonali (NDCs) ambizzjuzi, isegwu l-mizuri ta' mitigazzjoni regjonali u nazzjonali mehuda biex jilhqu l-ghanijiet ta' tali kontributi u jizviluppaw strategiji fit-tul ghal zvilupp reziljenti ghall-klima u b'livell baxx ta' emissjonijiet ta' karbonju.

4. Il-Partijiet ghandhom jizviluppaw u jimplimentaw pjanijiet ta' adattament nazzjonali u strategiji regjonali u nazzjonali. Huma ghandhom jintegraw mizuri ta' adattament fis-setturi vulnerabbli ewlenin kollha, inkluzi l-infrastrutturi, u ghandhom jizviluppaw sistema ta' governanza effettiva biex jimplimentaw azzjonijiet ta' adattament u jiffacilitaw l-iskambju ta' gharfien u prattiki tajbin dwar it-tibdil fil-klima fil-livelli regjonali u nazzjonali.

5. Il-Partijiet ghandhom jagixxu biex inaqqsu l-emissjonijiet ta' gassijiet serra, inkluz mill-attivitajiet tal-avjazzjoni u tat-tbahhir, f'konformità mal-impenji u l-obbligi internazzjonali taghhom, inkluzi dawk skont il-Ftehim ta' Parigi.

6. Il-Partijiet, filwaqt li jqisu t-theddid li johloq it-tibdil fil-klima ghall-paci u s-sigurtà u l-benesseri tan-nies u tal-komunitajiet, ghandhom jikkooperaw biex isahhu l-kapacitajiet ta' adattament u ta' mitigazzjoni u jippromwovu mizuri li jibnu reziljenza ghall-indirizzar tal-vulnerabbiltà taghhom.

7. Il-Oartijiet ghandhom jippromwovu l-eliminazzjoni gradwali tal-produzzjoni u l-konsum tal-idrofluworokarburi skont il-Protokoll ta' Montreal dwar Sustanzi li Jnaqqsu s-Saff tal-Ozonu, maghmul f'Montreal fis-16 ta' Settembru 1987, billi jikkooperaw biex jappoggaw ir-ratifika tal-Emenda ta' Kigali tieghu u jizguraw l-implimentazzjoni rapida taghha.

8. Il-Partijiet ghandhom jirrazzjonalizzaw u jeliminaw gradwalment is-sussidji inefficjenti tal-fjuwils fossili li jinkoraggixxu l-konsum hali u jimminimizzaw l-impatti negattivi possibbli b'mod li jipprotegi lill-komunitajiet foqra u vulnerabbli. Huma ghandhom jippromwovu l-qalba ghal sorsi ta' energija rinnovabbli u aktar nodfa f'konformità mal-azzjonijiet skont l-NDCs.

9. Il-Partijiet ghandhom jikkooperaw biex javvanzaw l-ekonomiji b'livell baxx ta' emissjonijiet ta' karbonju u r-reziljenza ghall-klima billi jsahhu t-tkabbir ekologiku f'setturi ekonomici ewlenin u emergenti, inkluz permezz tal-adozzjoni tal-ekoinnovazzjoni, il-promozzjoni tat-trasferiment tat-teknologija, l-izvilupp ta' standards u l-iskambju tal-ahjar prattiki.

10. Il-Partijiet ghandhom jizviluppaw ghodod ta' finanzjament innovattivi u jallinjaw il-flussi finanzjarji ma' perkors lejn zvilupp reziljenti ghall-klima u b'livell baxx ta' emissjonijiet ta' karbonju, b'enfasi fuq finanzjament ghall-klima inkluziv li jfittex li jipprotegi lill-ifqar u lil dawk l-aktar vulnerabbli mill-effetti avversi tat-tibdil fil-klima. Huma ghandhom jippromwovu strumenti ta' politika ekonomika li jappoggaw l-azzjoni dwar it-tibdil fil-klima, bhall-ipprezzar tal-karbonju, strumenti bbazati fuq is-suq u taxxi fuq il-karbonju, kif xieraq.

11. Il-Partijiet ghandhom jippromwovu koordinazzjoni msahha fil-livelli kollha tal-gvern biex jimplimentaw impenji ambizzjuzi dwar il-klima u l-energija. Huma ghandhom ukoll jinkoraggixxu u jaghtu s-setgha lill-awtoritajiet lokali u jappoggaw inizjattivi bhall-Patt Globali tas-Sindki ghall-Klima u l-Energija u l-Accellerazzjoni tat-Tranzizzjoni ghall-Energija Rinnovabbli fis-SIDS.

12. Il-Partijiet ghandhom jahdmu flimkien biex isahhu l-kapacità xjentifika u teknika umana u istituzzjonali ghall-azzjoni klimatika u l-gestjoni u l-monitoragg ambjentali taghhom, inkluz permezz tal-uzu ta' teknologiji spazjali u sistemi ta' informazzjoni u ghall-forniment ta' servizzi klimatici komprensivi, b'mod partikolari lil partijiet ikkoncernati vulnerabbli.

Artikolu 27

Il-bijodiversità, l-ekosistemi u r-rizorsi naturali

1. Il-Partijiet ghandhom jappoggaw il-konservazzjoni, l-uzu sostenibbli u r-restawr tal-ekosistemi, inkluz bil-hsieb li jtejbu l-ghajxien ghall-popli indigeni kif stabbilit fid-Dikjarazzjoni tan-Nazzjonijiet Uniti dwar id-Drittijiet tal-Popli Indigeni (UNDRIP), u l-komunitajiet lokali, filwaqt li jtejbu l-ghoti ta' servizzi tal-ekosistema, filwaqt li jippermettu l-izvilupp sostenibbli tal-pajjizi taghhom. Huma ghandhom jipprotegu, jirrestawraw u jtejbu l-bijodiversità u ghandhom jiehdu mizuri biex jaccelleraw l-implimentazzjoni tal-Konvenzjoni dwar id-Diversità Bijologika u tal-Protokoll ta' Nagoya dwar l-Access ghal Rizorsi Genetici u l-Qsim Gust u Ekwu ta' Beneficcji li Jirrizultaw mill-Uzu taghhom ghall-Konvenzjoni dwar id-Diversità Bijologika, maghmul f'Nagoya fid-29 ta' Ottubru 2010. Huma ghandhom jikkollaboraw f'negozjati multilaterali fuq il-preservazzjoni tar-rizorsi naturali, tal-ekosistemi u tal-bijodiversità. Huma jirrikonoxxu li l-Bahar tal-Karibew jinkludi ekosistemi fragli u bijodiversità unika u, ghalhekk, ghandhom jikkooperaw biex jappoggaw il-protezzjoni taghhom. Huma ghandhom jiehdu mizuri biex jevitaw jew inaqqsu l-impatt ta' specijiet aljeni invazivi fuq l-ispecijiet lokali u tal-ekosistemi fuq l-ghajxien tan-nies.

2. Il-Partijiet ghandhom jippromwovu sistemi ta' gestjoni tal-ilma integrati sostenibbli, jippreservaw u jipprotegu s-sorsi tal-ilma u l-ekosistemi, jigbru u jittrattaw l-ilma mormi, jindirizzaw id-degradazzjoni tal-art u t-tniggis tal-ilma u r-rizorsi tal-ilma ta' taht l-art, u jindirizzaw l-incertezza dwar id-disponibbiltà tal-ilma permezz ta' sistemi ta' gbir u hzin.

3. Il-Partijiet ghandhom jikkooperaw biex jimmaniggjaw u jipprotegu l-hamrija b'mod sostenibbli bil-hsieb li jippreservaw ir-rwol kritiku taghha, *inter alia*, fl-agrikoltura, fl-akkomodazzjoni u fl-infrastruttura, kif ukoll fil-mitigazzjoni tat-tibdil fil-klima u fl-adattament ghall-impatti tieghu u biex isservi bhala rizerva naturali tal-ilma tax-xita.

4. Il-Partijiet ghandhom jipprotegu l-organizmi selvaggi u ghandhom jiggieldu kontra t-traffikar ta' organizmi selvaggi billi jappoggaw l-adozzjoni u l-infurzar ta' politiki u ligijiet li jaghmluh reat serju. Huma ghandhom isahhu l-mizuri kontra l-kacca illegali u l-monitoragg tal-infurzar tal-ligi, u jippromwovu l-koordinazzjoni internazzjonali, inkluz fil-kuntest tal-Konsorzju Internazzjonali ghall-Glieda kontra l-Kriminalità marbuta mal-Organizmi Selvaggi (ICCWC, *International Consortium to Combat Wildlife Crime*), il-Konvenzjoni dwar il-Kummerc Internazzjonali fl-Ispecijiet ta' Fawna u Flora Selvaggi fil-Periklu (CITES, *Convention on International Trade in Endangered Species*), maghmula f'Washington fit-3 ta' Marzu 1973, u oqfsa internazzjonali rilevanti ohra. Huma ghandhom jiehdu passi biex iqajmu kuxjenza pubblika, jedukaw u jinfluwenzaw lill-konsumaturi, jeqirdu l-hazniet ta' organizmi selvaggi u prodotti ta' organizmi selvaggi li jkunu ttraffikati illegalment, isahhu r-rwol tal-komunitajiet lokali u jippromwovu diplomazija u promozzjoni ta' profil gholi dwar il-htiega li jigu protetti l-organizmi selvaggi.

5. Il-Partijiet ghandhom jahdmu biex jistabbilixxu u jaggornaw l-oqfsa regolatorji u l-mekkanizmi ta' infurzar mehtiega biex itejbu l-immaniggjar tal-iskart u tas-sustanzi perikoluzi kollha. Huma ghandhom jikkollaboraw biex jipprevjenu jew jimminimizzaw il-generazzjoni tal-iskart fis-sors, u biex itejbu l-uzu mill-gdid tal-prodott, ir-riciklabbiltà u l-efficjenza fir-rizorsi, inkluz permezz ta' sistemi efficjenti ta' gbir u riciklagg effettiv sabiex jadattaw il-produzzjoni u l-konsum ghall-kisba ta' ekonomija cirkolari. Huma ghandhom jiehdu mizuri biex jipprevjenu jew jimminimizzaw is-sustanzi perikoluzi fic-cikli tal-materjal u jimmaniggjaw is-sustanzi kimici fil-prodotti matul ic-ciklu tal-hajja taghhom. Huma ghandhom jikkooperaw biex itejbu l-immaniggjar xieraq ta' sustanzi perikoluzi u kontaminanti nukleari u biex iwaqqfu l-moviment transkonfinali illecitu ta' dawn is-sustanzi u kontaminanti fil-Bahar tal-Karibew.

6. Il-Partijiet ghandhom jindirizzaw il-forom kollha ta' tniggis u ghandhom iqajmu kuxjenza dwar ir-riskji tat-tniggis tal-arja ghas-sahha pubblika u ghall-ambjent u l-bosta beneficcji ta' kwalità tal-arja mtejba, inkluz permezz ta' kampanji ta' sensibilizzazzjoni pubblika.

7. Il-Partijiet ghandhom jahdmu biex jizviluppaw oqfsa biex jipprotegu l-ekosistemi fragli u l-bijodiversità, inkluz billi jappoggaw mizuri ghall-glieda kontra reati ambjentali. Huma ghandhom jikkooperaw fir-ricerka, il-konservazzjoni u l-uzu sostenibbli tal-bijodiversità, inkluz billi jistabbilixxu centri ta' gharfien u shubijiet ta' ricerka. Huma ghandhom jippromwovu l-uzu ta' sistemi ta' gestjoni ambjentali rikonoxxuti fuq livell internazzjonali bhala mezz biex jigi minimizzat kwalunkwe impatt negattiv fuq l-ambjent. Huma ghandhom isahhu l-involviment tal-popli indigeni kif stabbilit fid-Dikjarazzjoni tan-Nazzjonijiet Uniti dwar id-Drittijiet tal-Popli Indigeni (UNDRIP) u tal-komunitajiet lokali fil-konservazzjoni tal-ekosistemi, filwaqt li jaghtu prijorità lill-holqien ta' impjiegi u opportunitajiet ekonomici ohrajn.

Artikolu 28

Il-foresti

1. Il-Partijiet ghandhom jippromwovu l-gestjoni sostenibbli u l-uzu tar-rizorsi tal-forestrija. Huma ghandhom jikkooperaw biex ireggghu lura d-deforestazzjoni, jappoggaw ir-riforestazzjoni, iwaqqfu d-degradazzjoni tal-foresti u jirrestawraw l-abilità tal-foresti biex jipprovdu servizzi tal-ekosistema.

2. Il-Partijiet ghandhom jippromwovu ktajjen ta' valur sostenibbli tal-prodotti tal-foresti, jaghtu prijorità lill-holqien ta' impjiegi u lill-isfruttar tal-opportunitajiet ekonomici fil-konservazzjoni tal-ekosistemi. Huma ghandhom jiggieldu l-qtugh illegali tas-sigar ghall-injam u l-kummerc assocjat, u ghandhom jippromwovu operazzjonijiet ta' estrazzjoni responsabbli.

3. Il-Partijiet ghandhom jappoggaw l-implimentazzjoni ta' mekkanizmi ta' sostenibbiltà, bhall-Pjan ta' Azzjoni tal-UE dwar l-Infurzar tal-Ligi, Tmexxija u Kummerc fis-Settur Forestali (FLEGT, *Forest Law Enforcement, Governance and Trade*), inkluz billi jikkonkludu u/jew jimplimentaw Ftehimiet ta' Shubija Volontarja. Huma ghandhom isahhu l-koerenza u l-interazzjonijiet pozittivi fil-livell tal-pajjizi bejn il-mekkanizmi ta' sostenibbiltà u l-Qafas ta' Varsavja ghat-Tnaqqis tal-Emissjonijiet ghad-Deforestazzjoni u d-Degradazzjoni tal-Foresti (REDD+, *Reducing Emissions for Deforestation and Forest Degradation*).

4. Il-Partijiet ghandhom isahhu l-involviment tal-awtoritajiet u l-komunitajiet lokali fil-gestjoni sostenibbli tal-foresti. Huma ghandhom joholqu gharfien pubbliku dwar id-deforestazzjoni fil-livelli kollha u jinkoraggixxu l-produzzjoni u l-konsum ta' prodotti efficjenti fir-rizorsi u fl-energija minn foresti gestiti b'mod sostenibbli.

Artikolu 29

Il-governanza tal-oceani

1. Il-Partijiet ghandhom isahhu l-governanza tal-oceani f'konformità mal-Konvenzjoni tan-NU dwar il-Ligi tal-Bahar (UNCLOS, *UN Convention on the Law of the Sea*) biex jizguraw oceani sikuri, siguri, nodfa u gestiti b'mod sostenibbli, filwaqt li jnaqqsu l-pressjonijiet fuq l-oceani u l-ibhra u jippromwovu l-izvilupp sostenibbli tal-ekonomija blu. Huma ghandhom jikkooperaw biex isahhu l-kapacitajiet regjonali u nazzjonali biex jiggestixxu r-rizorsi oceanici u kostali b'mod responsabbli u akkontabbli, jizviluppaw mizuri ghall-uzu, il-gestjoni u l-konservazzjoni sostenibbli tad-diversità bijologika tal-bahar ta' zoni fi hdan u lil hinn mill-gurizdizzjoni nazzjonali, jippromwovu l-gharfien u r-ricerka, u jiffacilitaw it-trasferiment tat-teknologija dwar il-governanza tal-oceani. Huma ghandhom jiehdu azzjoni relatata mal-oceani li tikkontribwixxi ghall-mitigazzjoni tat-tibdil fil-klima u l-adattament ghalih.

2. Il-Partijiet ghandhom jikkooperaw biex jizguraw il-konservazzjoni u l-gestjoni u l-uzu sostenibbli tar-rizorsi hajjin tal-bahar fil-livelli bilaterali, regjonali u multilaterali, u l-Organizzazzjonijiet Regjonali tal-Gestjoni tas-Sajd (RFMOs).

3. Il-Partijiet ghandhom jippromwovu l-izvilupp u l-gestjoni sostenibbli tar-rizorsi tas-sajd permezz ta', *inter alia*, l-adozzjoni tal-oqfsa regolatorji mehtiega, il-gestjoni mtejba, il-konformità, il-kapacitajiet tal-konformità u tal-infurzar, l-access imtejjeb ghall-finanzjament, il-promozzjoni tal-ahjar prattiki u t-trasferiment tat-teknologija. Huma ghandhom izommu jew jadottaw inizjattivi biex jiggieldu s-sajd illegali, mhux irrappurtat u mhux regolat (IUU, *illegal, unreported and unregulated*), inkluza, fejn xierqa, l-implimentazzjoni ta' sistemi ta' traccabbiltà u ta' mizuri biex jeskludu prodotti IUU mill-flussi kummercjali. Huma ghandhom jippromwovu u jimplimentaw b'mod effettiv il-monitoragg, il-kontroll u s-sorveljanza, u mizuri ta' infurzar relatati biex jizguraw il-konformità, sabiex jigu kkonservati l-istokkijiet tal-hut u jigi evitat is-sajd zejjed, f'konformità mal-UNCLOS.

4. Il-Partijiet jaqblu li jiehdu l-passi mehtiega biex jipprojbixxu certi forom ta' sussidji tas-sajd li jikkontribwixxu ghall-kapacità zejda u ghas-sajd eccessiv, jeliminaw is-sussidji li jikkontribwixxu ghal sajd IUU u joqoghdu lura milli jintroducu tali sussidji godda, filwaqt li jirrikonoxxu li trattament specjali u differenzjali xieraq u effettiv ghall-pajjizi li qed jizviluppaw u ghal dawk l-inqas zviluppati jenhtieg li jkun parti integrali min-negozjati dwar is-sussidji tas-sajd tad-WTO u kwalunkwe ftehim sussegwenti li jista' jirrizulta.

5. Il-Partijiet ghandhom jikkooperaw biex jippreservaw u jirrestawraw l-ekosistemi kostali u tal-bahar u l-bijodiversità taghhom, u jippromwovu l-valorizzazzjoni tal-kapital naturali tal-bahar u kostali. Huma ghandhom jizviluppaw mizuri biex jipprevjenu u jtaffu l-impatt tal-acidifikazzjoni tal-oceani fuq l-ekosistemi tal-bijodiversità tal-bahar, inkluzi s-sikek tal-qroll, dwar is-sostenibbiltà tas-sajd u dwar l-ghajxien tal-komunitajiet kostali li jiddependu fuq ir-rizorsi tal-bahar.

6. Il-Partijiet ghandhom jindirizzaw it-tniggis tal-bahar, inkluz it-tniggis akustiku, u jnaqqsu l-iskart fil-bahar, specjalment il-plastik u l-mikroplastiks. Huma ghandhom jimmiraw il-kawzi ewlenin taz-zibel fil-bahar, inkluz permezz ta' politiki u mizuri ta' prevenzjoni u gestjoni tal-iskart. Huma ghandhom izidu l-operazzjonijiet ta' tindif tal-oceani u tal-kosta, filwaqt li jaghtu attenzjoni partikolari liz-zoni ta' akkumulazzjoni fil-vortici tal-oceani.

7. Il-Partijiet ghandhom jappoggaw ir-regolamentazzjoni tat-tnaqqis tal-emissjonijiet ta' gassijiet serra relatati mal-industrija marittima, u jappoggaw b'mod attiv l-implimentazzjoni urgenti tal-istrategija inizjali tal-Organizzazzjoni Marittima Internazzjonali dwar it-tnaqqis tal-emissjonijiet tal-gassijiet serra mill-bastimenti.

8. Il-Partijiet ghandhom jizviluppaw mizuri ta' konservazzjoni u ghodod ta' gestjoni bbazati fuq iz-zona biex jipprotegu u jirrestawraw iz-zoni u r-rizorsi kostali u tal-bahar, inkluzi z-zoni protetti tal-bahar, b'mod konsistenti mad-dritt nazzjonali u internazzjonali u abbazi tal-ahjar informazzjoni xjentifika disponibbli u l-gharfien tal-komunitajiet lokali.

9. Il-Partijiet ghandhom jippromwovu d-djalogu u l-kooperazzjoni dwar l-aspetti kollha tal-governanza tal-oceani, inkluz dwar kwistjonijiet relatati maz-zieda fil-livell tal-bahar u l-effetti u l-implikazzjonijiet possibbli taghha.

10. Il-Partijiet jirrikonoxxu t-thassib generali li tqajjem dwar l-impatt tal-estrazzjoni minn qiegh il-bahar fuq l-ambjent tal-bahar u l-bijodiversità tieghu. Huma ghandhom juzaw l-ahjar xjenza disponibbli, japplikaw il-principju ta' prekawzjoni u l-approcc tal-ekosistema, jippromwovu r-ricerka u jikkondividu l-ahjar prattiki fl-oqsma ta' interess reciproku relatati mar-rizorsi minerali ta' qiegh il-bahar, sabiex jizguraw gestjoni ambjentali tajba tal-attivitajiet ghall-protezzjoni u l-preservazzjoni tal-ambjent tal-bahar u tal-bijodiversità tieghu.

Artikolu 30

Reziljenza ghad-dizastri naturali u gestjoni komprensiva tad-dizastri

1. Il-Partijiet ghandhom jikkooperaw biex jibnu r-reziljenza tan-nies, tas-socjetajiet u tal-infrastruttura ghad-dizastri naturali, u jzidu l-kapacitajiet ta' monitoragg, twissija bikrija u valutazzjoni tar-riskji biex itejbu l-mizuri ta' prevenzjoni, mitigazzjoni, thejjija, rispons u rkupru f'konformità mal-Qafas ta' Sendai ghat-Tnaqqis tar-Riskju ta' Dizastri 2015-2030 (il-"Qafas ta' Sendai").

2. Il-Partijiet ghandhom isahhu r-reziljenza permezz ta' investiment fil-prevenzjoni u t-thejjija tar-riskju ta' dizastri, l-integrazzjoni tal-isforzi ghat-tnaqqis tar-riskju f'azzjonijiet ta' rkupru u l-promozzjoni tal-assigurazzjoni tar-riskju finanzjarju u soluzzjonijiet affordabbli ghat-trasferiment tar-riskju. Huma ghandhom jippromwovu l-gbir u l-uzu ta' statistika dwar id-dizastri u data dwar it-telf, il-valutazzjoni komprensiva tar-riskju u l-implimentazzjoni ta' pjanijiet ta' tnaqqis tar-riskju fil-livelli kollha.

3. Il-Partijiet ghandhom jadottaw mizuri biex isahhu r-rabta bejn it-tnaqqis tar-riskju ta' dizastri u l-adattament ghat-tibdil fil-klima, u jippromwovu l-iskambju ta' informazzjoni u tal-ahjar prattiki dwar l-implimentazzjoni u l-monitoragg tal-Qafas ta' Sendai. Huma ghandhom jaghtu prijorità lir-reziljenza ghall-klima u ghall-perikli naturali fil-qalba tal-isforzi kollha ta' rikostruzzjoni u ta' rkupru, inkluz bl-implimentazzjoni ta' approcc ta' "bini mill-gdid ahjar".

4. Il-Partijiet ghandhom jikkooperaw biex jindirizzaw l-impatt tad-dizastri naturali u l-perikli antropogenici permezz tal-ghoti f'waqtu u efficjenti ta' assistenza u ghajnuna umanitarja.

5. Il-Partijiet ghandhom isahhu l-governanza tar-riskju inkluziva fil-livelli kollha. Huma ghandhom izidu wkoll il-kapacitajiet ta' monitoragg, twissija bikrija u valutazzjoni tar-riskji u jtejbu l-mizuri ta' prevenzjoni, mitigazzjoni, thejjija, rispons u rkupru domestici u regjonali, inkluzi l-mekkanizmi ta' protezzjoni civili biex tissahhah il-kapacità ghat-tnaqqis tar-riskju ta' dizastri regjonali u nazzjonali u c-centri ta' eccellenza tal-innovazzjoni fil-klima. Huma ghandhom jippromwovu l-involviment tal-komunitajiet affettwati, tas-socjetà civili u tal-awtoritajiet lokali fit-tfassil u fl-implimentazzjoni ta' reazzjonijiet ta' politika, billi jiffokaw fuq l-aktar unitajiet domestici u gruppi vulnerabbli u emarginati.

6. Il-Partijiet ghandhom itejbu r-reziljenza ambjentali permezz ta', *inter alia*, l-appogg ghall-uzu tal-ICT u tat-teknologiji spazjali biex jaccelleraw il-processi ta' prevenzjoni, thejjija, u rispons ghad-dizastri u l-rkupru minnhom. Huma ghandhom irawmu opportunitajiet biex isahhu r-ricerka u jxerrdu l-ahjar prattiki dwar il-gestjoni tar-riskju ta' dizastru.

TITOLU III

Id-drittijiet tal-bniedem, il-governanza, il-paci u s-sigurtà

Artikolu 31

Il-Partijiet ghandhom irawmu d-djalogu u l-kooperazzjoni bl-ghan li jsahhu s-sigurtà fid-dimensjonijiet kollha taghha u jiksbu socjetajiet pacifici u reziljenti. Huma ghandhom jippromwovu u jipprotegu bis-shih id-drittijiet tal-bniedem, id-dinjità tal-bniedem, il-libertajiet fundamentali u l-principji demokratici, jibnu istituzzjonijiet responsabbli u trasparenti, isahhu s-sistemi tal-governanza u tal-gustizzja u jiggarantixxu spazju adegwat u xieraq li jaghti c-cans lill-individwi u lill-gruppi jesprimu l-aspirazzjonijiet taghhom u jikkontribwixxu ghat-tfassil tal-politiki. Ghal dak l-ghan, il-Partijiet ghandhom jaghtu attenzjoni specjali lill-promozzjoni tad-drittijiet taz-zghazagh, tan-nisa u l-bniet u tal-popli indigeni, kif stabbilit fid-Dikjarazzjoni tan-Nazzjonijiet Uniti dwar id-Drittijiet tal-Popli Indigeni (UNDRIP), tal-anzjani u tal-persuni b'dizabbiltà. Huma ghandhom jintensifikaw l-isforzi biex jippromwovu s-sigurtà tac-cittadini u jipprevjenu u jiggieldu l-kriminalità organizzata, b'mod partikolari fir-rigward tad-drogi illeciti, is-sigurtà marittima, ic-cibersigurtà, il-hasil tal-flus, il-gestjoni tal-fruntieri, il-korruzzjoni, kull forma ta' traffikar, u l-kummerc illecitu ta' armi hfief u ta' kalibru zghir u l-munizzjon taghhom.

Kapitolu 1

Id-drittijiet tal-bniedem, il-gustizzja u l-governanza

Artikolu 32

Id-drittijiet tal-bniedem

1. Il-Partijiet ghandhom jikkontribwixxu ghall-protezzjoni, il-promozzjoni u t-twettiq tad-drittijiet tal-bniedem f'konformità mad-dritt internazzjonali. Huma ghandhom jippromwovu u jikkontribwixxu ghar-ratifika u l-implimentazzjoni universali tal-istrumenti internazzjonali tad-drittijiet tal-bniedem, jimplimentaw dawk l-istrumenti li huma jissottoskrivu ghalihom u jikkunsidraw l-adezjoni ma' dawk li ghadhom mhumiex parti minnhom. Huma ghandhom japplikaw bis-shih il-principju ta' nondiskriminazzjoni kif stabbilit fl-Artikolu 9 tal-Parti Generali ta' dan il-Ftehim li jaghti prijorità lill-adozzjoni u l-implimentazzjoni ta' ligijiet komprensivi dwar l-ugwaljanza u kontra d-diskriminazzjoni.

2. Il-Partijiet ghandhom jikkooperaw biex isahhu l-protezzjoni legali biex jizguraw ir-responsabbiltà ghall-ksur u l-abbuzi tad-drittijiet tal-bniedem u biex irawmu l-access ghall-gustizzja, u jipprovdu rimedji xierqa u effettivi ghall-vittmi u s-superstiti ta' tali ksur u abbuzi.

3. Il-Partijiet ghandhom javvanzaw l-isforzi biex jiksbu l-ugwaljanza bejn il-generi u t-tgawdija shiha tad-drittijiet tal-bniedem kollha min-nisa u l-bniet u t-tishih tal-pozizzjoni taghhom.

4. Il-Partijiet ghandhom jippromwovu u jipprotegu d-drittijiet tat-tfal, jiggieldu kontra t-thaddim tat-tfal u l-abbuz tat-tfal u jiggieldu kull forma ta' sfruttament tat-tfal.

5. Il-Partijiet ghandhom jippromwovu d-drittijiet tal-persuni b'dizabbiltà u jiehdu mizuri aktar b'sahhithom biex jizguraw l-inkluzjoni shiha taghhom fis-socjetà.

6. Il-Partijiet ghandhom ikomplu jizviluppaw u jappoggaw mekkanizmi ghall-monitoragg tad-drittijiet tal-bniedem, inkluzi l-obbligi ta' rapportar taghhom. Huma ghandhom jirrikonoxxu u josservaw l-indipendenza tal-istituzzjonijiet nazzjonali tad-drittijiet tal-bniedem, u jrawmu ambjent sikur u abilitanti fejn id-difensuri tad-drittijiet tal-bniedem jistghu joperaw liberament u jkollhom access ghal mekkanizmi regjonali u internazzjonali, kif xieraq. Huma ghandhom jippromwovu l-partecipazzjoni tal-istituzzjonijiet nazzjonali tad-drittijiet tal-bniedem u tad-difensuri tad-drittijiet tal-bniedem fi strutturi u processi konsultattivi. Huma ghandhom jizguraw il-partecipazzjoni shiha u effettiva tal-popli indigeni fil-kwistjonijiet kollha li jikkoncernawhom, kif stabbilit fid-Dikjarazzjoni tan-Nazzjonijiet Uniti dwar id-Drittijiet tal-Popli Indigeni (UNDRIP). Huma ghandhom jizguraw li l-processi konsultattivi jqisu wkoll ir-rwol tal-gharfien tradizzjonali u t-thassib tal-komunitajiet lokali.

7. Il-Partijiet ghandhom jikkooperaw biex izidu l-gharfien dwar id-drittijiet tal-bniedem u d-demokrazija, inkluz permezz ta' sistemi edukattivi u l-midja.

Artikolu 33

L-istat tad-dritt u l-gustizzja

1. Il-Partijiet ghandhom jikkooperaw biex itejbu l-access effettiv u ekwu ghall-gustizzja minn kulhadd u ghandhom jikkooperaw fil-konsolidazzjoni tal-istat tad-dritt u fit-tishih tal-istituzzjonijiet fil-livelli kollha fl-oqsma tal-infurzar tal-ligi u l-amministrazzjoni tal-gustizzja. Ghal dak l-ghan, il-Partijiet ghandhom itejbu l-access ghas-servizzi legali minn persuni f'sitwazzjonijiet vulnerabbli.

2. Il-Partijiet ghandhom jikkooperaw biex jizguraw l-indipendenza, ir-responsabbiltà u l-imparzjalità tal-gudikatura. Huma ghandhom isegwu sistemi u proceduri tal-qrati modernizzati u efficjenti, inkluz permezz tal-kondivizjoni tal-ahjar prattiki, itejbu l-kapacità li l-gustizzja ssir b'mod mghaggel u gust, jizviluppaw l-uzu ta' mekkanizmi legali ta' soluzzjoni alternattiva ghat-tilwim, inaqqsu x-xoghol b'lura u d-detenzjoni eccessiva ta' qabel il-process, jipprovdu tahrig adegwat u jtejbu l-access mill-prattikanti legali u mill-pubbliku ghal-legizlazzjoni, ghall-gurisprudenza u ghal informazzjoni legali ohra.

3. Il-Partijiet ghandhom jopponu u jikkundannaw kull forma ta' tortura u trattament jew pieni krudili, dizumani u degradanti ohrajn. Huma ghandhom jipprevjenu u jindirizzaw l-ksur mill-forzi tas-sigurtà, itejbu r-rispett ghall-istat tad-dritt tul il-ktajjen gudizzjarji u tas-sigurtà, inkluz permezz ta' tahrig dwar l-etika. Huma ghandhom isahhu l-glieda kontra l-impunità u c-cahda tad-dritt tal-vittmi ghall-gustizzja u r-rimedju, b'enfasi partikolari fuq it-tressiq quddiem il-gustizzja tal-awturi tal-ksur tad-drittijiet tal-bniedem.

4. Il-Partijiet ghandhom jikkooperaw biex jimmodernizzaw is-sistemi penitenzjarji u jimmassimizzaw ir-rwol ta' riabilitazzjoni taghhom, inkluz billi jtejbu r-rispett ghad-drittijiet tal-prigunieri, jimplimentaw programmi ta' riabilitazzjoni u edukazzjoni, izidu r-rata ta' riintegrazzjoni socjali tal-prigunieri, jappoggaw il-kura ghall-prigunieri, jahdmu lejn l-eradikazzjoni tal-affollament eccessiv, itejbu t-tmexxija, l-amministrazzjoni u l-kondizzjonijiet tal-habsijiet f'konformità mal-ahjar prattiki u l-istandards internazzjonali, u jipprovdu alternattivi ghall-prigunerija ghal reati izghar.

Artikolu 34

Il-governanza

1. Il-Partijiet ghandhom jiehdu mizuri konkreti biex jibnu istituzzjonijiet pubblici inkluzivi, responsabbli u trasparenti. Huma ghandhom isahhu l-kapacità ghat-tfassil u l-implimentazzjoni tal-politika, jizviluppaw servizz civili responsabbli, efficjenti, trasparenti u professjonali, isahhu l-ghoti ta' servizzi pubblici ta' kwalità, itejbu l-mekkanizmi legizlattivi u ta' governanza u jippromwovu l-imparzjalità u l-effettività tal-korpi tal-infurzar tal-ligi.

2. Il-Partijiet ghandhom isahhu l-kapacitajiet tal-parlamenti u tal-istituzzjonijiet lokali, municipali, nazzjonali u regjonali biex jizguraw u jtejbu r-rispett ghall-principji u l-prattiki demokratici.

3. Il-Partijiet ghandhom jippromwovu r-rispett ghal-libertà tal-espressjoni u l-indipendenza u l-pluralizmu tal-midja, u jippreservaw u jwessghu spazju abilitanti ghas-socjetà civili bil-hsieb li jtejbu r-responsabbiltà demokratika.

4. Il-Partijiet ghandhom jaccelleraw l-uzu usa' tal-infrastruttura tal-governanza elettronika u tas-servizzi digitali bhala mezz biex itejbu l-access ghal, u d-disponibbiltà ta', servizzi pubblici, u b'hekk jappoggaw l-izvilupp ta' istituzzjonijiet pubblici responsabbli u trasparenti.

5. Il-Partijiet ghandhom jizviluppaw u jsahhu l-istituzzjonijiet, il-legizlazzjoni u l-mekkanizmi biex jipprevjenu u jiggieldu l-korruzzjoni, it-tixhim, il-frodi u r-reati korporattivi, inkluz fuq il-konfiska u r-ritorn ta' assi rkuprati. Huma ghandhom jizguraw li l-legizlazzjoni kontra l-korruzzjoni tigi infurzata b'mod effettiv, li jitmexxew investigazzjonijiet u prosekuzzjonijiet imparzjali, u li jigu applikati sanzjonijiet u pieni effettivi u proporzjonati ghall-korruzzjoni u ghal reati relatati mal-korruzzjoni. Huma ghandhom jippromwovu u jimplimentaw standards u strumenti internazzjonali rilevanti, notevolment il-Konvenzjoni tan-NU kontra l-Korruzzjoni, maghmula fi New York fil-31 ta' Ottubru 2003, filwaqt li jirrikonoxxu li l-korruzzjoni hija kwistjoni tranznazzjonali, li hija marbuta ma' forom ohrajn ta' kriminalità tranznazzjonali u ekonomika, u li tirrikjedi sforzi kongunti u multidixxiplinari anki fil-livelli internazzjonali.

Artikolu 35

Il-finanzi pubblici u l-governanza finanzjarja

1. Il-Partijiet ghandhom jippromwovu gestjoni finanzjarja pubblika tajba, inkluz uzu msahhah u effettiv tad-dhul pubbliku, gestjoni sostenibbli tad-dejn pubbliku, sistemi ta' akkwist sostenibbli, u appogg ghall-korpi nazzjonali ta' sorveljanza. Huma ghandhom jippromwovu responsabbiltà, trasparenza, gustizzja, legalità u integrità akbar fil-gestjoni tar-rizorsi pubblici. Huma ghandhom jappoggaw mizuri mahsuba biex jibnu sistemi ta' nfiq pubbliku effettivi, ekwi u trasparenti. Huma ghandhom jikkooperaw biex isahhu l-mobilizzazzjoni tar-rizorsi domestici fis-SIDS tal-Karibew, b'appogg ghall-izvilupp sostenibbli u r-reziljenza ekonomika msahha taghhom.

2. Il-Partijiet ghandhom jikkooperaw biex isahhu l-finanzi pubblici, permezz ta', *inter alia*, it-titjib tal-kapacità li jikkonformaw mal-istandards internazzjonali, l-izvilupp ta' oqfsa ta' politika u mizuri biex jizdiedu l-efficjenza, l-effettività, it-trasparenza u l-gustizzja tas-sistemi tat-taxxa, u l-kollaborazzjoni fil-qafas tan-NU u ta' korpi rilevanti ohrajn tal-finanzi pubblici globali.

3. Il-Partijiet ghandhom jiehdu mizuri biex jiggieldu l-flussi finanzjarji illeciti, il-frodi tat-taxxa u l-evazjoni tat-taxxa, u jnaqqsu l-opportunitajiet ghall-evitar tat-taxxa, inkluz permezz ta' konsultazzjonijiet bilaterali u multilaterali. Il-Partijiet ghandhom japplikaw il-principji ta' governanza tajba fil-qasam tat-taxxa, *inter alia*, fil-promulgazzjoni ta' legizlazzjoni, fl-izvilupp ta' politiki komprensivi, fl-adozzjoni ta' mizuri konkreti u fit-tishih tal-istituzzjonijiet u l-mekkanizmi rilevanti.

Kapitolu 2

Il-kriminalità u s-sigurtà

Artikolu 36

Is-sigurtà tal-bniedem u tac-cittadini

1. Il-Partijiet ghandhom isegwu approcc integrat immirat lejn il-prevenzjoni u t-tnaqqis tar-riskji tal-kriminalità u l-promozzjoni ta' inizjattivi ta' rikonciljazzjoni, riabilitazzjoni u riintegrazzjoni.

2. Il-Partijiet ghandhom jipprosegwixxu, jiggieldu u jfittxu li jipprevjenu kull forma ta' vjolenza, inkluzi l-vjolenza sesswali, il-vjolenza bbazata fuq il-generu u l-vjolenza domestika. Huma ghandhom jimmiraw li jappoggaw, jassistu u jsahhu l-pozizzjoni tal-vittmi u tas-superstiti u li jadottaw mizuri biex jiggieldu l-emarginazzjoni, il-vittimizzazzjoni u l-istigmatizzazzjoni.

3. Il-Partijiet ghandhom jindirizzaw il-vjolenza minn gruppi permezz ta' mizuri komprensivi ta' tnaqqis tar-riskji, ta' prevenzjoni u ta' edukazzjoni, l-ghoti ta' servizzi socjali adegwati, u azzjonijiet ibbazati fil-komunità ghat-tkissir tac-ciklu tal-vjolenza, u l-generazzjoni ta' opportunitajiet alternattivi ta' ghajxien ghaz-zghazagh u ghall-persuni vulnerabbli. Huma ghandhom jindirizzaw l-access u l-uzu ta' armi hfief u ta' kalibru zghir u l-munizzjon taghhom bil-hsieb li jipprevjenu u jnaqqsu l-effetti negattivi tal-vjolenza bl-armi fuq is-socjetà u n-nies.

4. Il-Partijiet ghandhom jindirizzaw il-problemi socjali u ta' sigurtà mahluqa mid-deportazzjoni ta' kriminali barranin u individwi li jkunu servew is-sentenzi taghhom, u ghandhom jaghmlu hilithom biex jikkooperaw fl-iffacilitar tar-riabilitazzjoni u tar-riintegrazzjoni taghhom fis-socjetà u fil-minimizzazzjoni tar-rata ta' recidività. Huma ghandhom jizguraw l-iskambju f'waqtu ta' informazzjoni rilevanti dwar id-deportazzjoni permezz tal-mezzi xierqa, f'konformità mal-ftehimiet ta' kooperazzjoni amministrattiva jew gudizzjarja applikabbli, u ghandhom jippromwovu l-kooperazzjoni fost l-agenziji tal-infurzar tal-ligi, kif stabbilit f'dan il-Protokoll.

Artikolu 37

Il-kriminalità organizzata

1. Il-Partijiet ghandhom jindirizzaw il-forom kollha ta' kriminalità organizzata, inkluz permezz ta' kollaborazzjoni fil-livelli nazzjonali, regjonali u internazzjonali, u billi jadottaw mizuri legizlattivi u mizuri ohrajn f'konformità mal-Konvenzjoni tan-NU kontra l-Kriminalità Organizzata Tranznazzjonali u l-protokolli supplimentattivi taghha. Huma ghandhom jikkooperaw biex izidu l-kapacità taghhom li jikkonformaw mar-rekwiziti ta' rapportar internazzjonali. Il-Partijiet ghandhom jiggieldu l-facilitazzjoni tal-immigrazzjoni illegali u t-traffikar tal-persuni, id-drogi illeciti, l-annimali u l-pjanti selvaggi fil-periklu, l-iskart u s-sustanzi perikoluzi. Il-Partijiet ghandhom jindirizzaw ukoll reati ambjentali, inkluz il-qtugh illegali tas-sigar ghall-injam u l-kummerc assocjat tieghu. Il-Partijiet ghandhom jikkooperaw ukoll biex jiggieldu t-traffikar ta' armi hfief u ta' kalibru zghir u l-munizzjon taghhom u armi konvenzjonali u oggetti b'uzu doppju ohrajn. Meta jaghmlu dan, huma ghandhom jikkooperaw, *inter alia*, biex isahhu s-sejbien ta' armi hfief u ta' kalibru zghir illegali u l-munizzjon taghhom, filwaqt li jintraccaw l-origini taghhom, jappoggaw il-qerda taghhom, itejbu l-kapacità li jinvestigaw u jipprosegwixxu b'mod effettiv reati relatati mal-armi u jikkondividu l-ahjar prattiki.

2. Il-Partijiet ghandhom itejbu l-protezzjoni tal-vittmi tat-traffikar tal-persuni, javvanzaw l-investigazzjoni u l-prosekuzzjoni tal-awturi, jikkollaboraw biex jipprevjenu u jidentifikaw kazijiet ta' traffikar tal-persuni u jizviluppaw mizuri effettivi ghar-riintegrazzjoni tal-vittmi fis-socjetajiet taghhom. Il-Partijiet ghandhom jizguraw li l-vittmi kollha jkollhom access ghad-drittijiet taghhom, filwaqt li jqisu l-vulnerabbiltà partikolari tan-nisa u tat-tfal. Il-Partijiet ghandhom jippromwovu l-iskambju ta' informazzjoni, inkluza intelligenza kriminali, u ghandhom isahhu l-kapacitajiet biex jizviluppaw politiki u jimplimentaw azzjonijiet biex jindirizzaw it-traffikar tal-persuni u l-facilitazzjoni tal-immigrazzjoni illegali.

3. Il-Partijiet ghandhom jikkooperaw biex jipprevjenu u jiggieldu l-uzu tal-istituzzjonijiet finanzjarji taghhom u tan-negozji u l-professjonijiet mhux finanzjarji maghzula ghall-finanzjament tat-terrorizmu u l-hasil tar-rikavat minn attivitajiet kriminali. Huma ghandhom jippromwovu l-iskambju ta' informazzjoni u l-kooperazzjoni, inkluz dwar il-bini tal-kapacità u forom ohra ta' assistenza teknika. Huma ghandhom jinfurzaw mizuri biex jiggieldu l-hasil tal-flus u l-finanzjament tat-terrorizmu, biex ifixklu l-flussi finanzjarji illeciti, u b'hekk icahhdu lill-kriminali mill-profitti, u biex jizguraw l-implimentazzjoni effettiva u shiha tar-rakkomandazzjonijiet tat-Task Force ta' Azzjoni Finanzjarja. Huma ghandhom jappoggaw l-istabbiliment u t-tishih tal-legizlazzjoni u tal-korpi nazzjonali ghall-irkupru tal-assi, il-konfiska tal-assi kriminali, ir-ritorn u l-mobilizzazzjoni taghhom ghal finijiet ta' beneficcju pubbliku, u l-estensjoni tar-responsabbiltà kriminali tal-awturi u l-facilitaturi tar-reati.

4. Il-Partijiet ghandhom isahhu l-kooperazzjoni biex jipprevjenu u jiggieldu reati ta' teknologija avvanzata, cibernetici u elettronici u d-distribuzzjoni ta' kontenut illegali online. Huma ghandhom isahhu l-kapacità biex tigi indirizzata c-ciberkriminalità permezz, fost l-ohrajn, tal-akkomunament u t-tahrig tar-rizorsi umani u t-trawwim tal-kollaborazzjoni fost dawk li jfasslu l-politika, l-operaturi ekonomici u r-ricerkaturi. Huma ghandhom jiskambjaw informazzjoni dwar l-edukazzjoni u t-tahrig ta' investigaturi tac-ciberkriminalità, tal-investigazzjoni tac-ciberkriminalità u tax-xjenza forensika digitali. Huma jirrikonoxxu li l-Konvenzjoni ta' Budapest dwar ic-Ciberkriminalità u standards internazzjonali applikabbli ohra jipprovdu bazi ghall-promozzjoni tal-kooperazzjoni internazzjonali u jikkontribwixxu ghall-izvilupp ta' politiki domestici dwar ic-ciberkriminalità.

5. Il-Partijiet jiehdu mizuri biex itejbu r-reziljenza tal-individwi u tal-komunitajiet ghat-terrorizmu u l-estremizmu vjolenti. Huma ghandhom jintensifikaw l-isforzi biex jiskambjaw informazzjoni u gharfien espert dwar gruppi terroristici u n-networks ta' appogg taghhom, filwaqt li jirrispettaw bis-shih l-istat tad-dritt, id-drittijiet tal-bniedem u d-dritt ghall-privatezza. Huma ghandhom jikkooperaw biex iressqu lill-awturi tat-terrorizmu quddiem il-gustizzja u ghandhom jadottaw mizuri biex jiffacilitaw ir-riabilitazzjoni u l-integrazzjoni mill-gdid fis-socjetà ta' cittadini ta' kull Stat Membru tal-Unjoni Ewropea u ta' kull Stat Parti tal-Karibew, rispettivament, li jkunu gew radikalizzati.

Artikolu 38

Drogi illeciti

1. Il-Partijiet ghandhom jikkooperaw biex itaffu l-isfidi, inkluz fir-rigward tas-sigurtà u s-sahha, li jirrizultaw mill-kultivazzjoni, il-produzzjoni u l-konsum ta' drogi illeciti u sustanzi psikoattivi, u t-traffikar u t-tranzitu ta' dawn is-sustanzi mit-territorji taghhom. Tali kooperazzjoni ghandha tkun fuq livell bilaterali, regjonali, multilaterali jew triangolari, kif xieraq.

2. Il-Partijiet ghandhom jikkooperaw biex inaqqsu l-provvista u d-domanda tad-drogi, abbazi tal-principju ta' responsabbiltà komuni u kondiviza, u fuq approcc integrat, bilancjat u bbazat fuq l-evidenza.

3. Il-Partijiet ghandhom jikkooperaw biex itejbu l-kapacitajiet gudizzjarji u tal-infurzar tal-ligi, inkluzi l-kapacitajiet ta' rapportar taghhom. Huma ghandhom jidentifikaw, ifixklu u jzarmaw gruppi kriminali organizzati tranznazzjonali permezz ta' mekkanizmi msahha ghall-iskambju ta' informazzjoni u intelligenza kriminali relatata mad-droga, filwaqt li jippromwovu investigazzjonijiet u operazzjonijiet kongunti, inkluz ma' pajjizi girien.

4. Il-Partijiet ghandhom jindirizzaw il-fatturi ta' riskju relatati mal-abbuz tad-droga li jaffettwaw lill-individwi, lill-komunitajiet u lis-socjetajiet. Huma ghandhom isahhu l-istat tad-dritt u jibnu istituzzjonijiet responsabbli, effettivi u inkluzivi u servizzi pubblici biex jiggieldu l-vjolenza relatata mad-droga.

5. Il-Partijiet ghandhom jadottaw mizuri biex jappoggaw attivitajiet ta' zvilupp alternattivi biex jissostitwixxu l-kultivazzjoni u l-produzzjoni illegali tad-droga f'zoni rurali u urbani, u biex itejbu l-benesseri ekonomiku tal-popolazzjonijiet vulnerabbli affettwati, filwaqt li jrawmu simultanjament l-inkluzjoni socjali fil-livell tal-komunità u fis-socjetà usa'.

6. Il-Partijiet ghandhom jintensifikaw u jaccelleraw l-isforzi biex inaqqsu d-domanda u ghandhom jiehdu l-mizuri mehtiega biex jindirizzaw l-impatti tad-drogi fuq is-sahha u l-hajja socjali. Huma ghandhom jiehdu mizuri xierqa ghall-età u ghall-generu, imfassla ghall-htigijiet specifici ta' gruppi vulnerabbli permezz ta', *inter alia*, programmi ta' prevenzjoni, trattament, kura, riabilitazzjoni u riintegrazzjoni socjali.

7. Il-Partijiet ghandhom jindirizzaw theddid gdid u emergenti relatat mal-produzzjoni, u l-uzu, l-abbuz illegali ta' sustanzi sintetici, inkluzi oppjojdi, u ghandhom jizviluppaw u jtejbu l-programmi u jtejbu l-mekkanizmi ta' rapportar biex jindirizzaw l-uzu illecitu ta' sustanzi kimici prekursuri.

Artikolu 39

Kooperazzjoni fl-infurzar tal-ligi u gestjoni integrata tal-fruntieri

1. Il-Partijiet ghandhom irawmu d-djalogu u l-kooperazzjoni fuq l-infurzar tal-ligi, u l-kooperazzjoni gudizzjarja strategika. Huma ghandhom jippromwovu l-kooperazzjoni bejn l-agenziji tal-infurzar tal-ligi biex jiskambjaw informazzjoni u intelligence kriminali fil-hin, jinkoraggixxu l-kondivizjoni tal-ahjar prattiki u jizviluppaw kapacitajiet.

2. Il-Partijiet ghandhom jappoggaw il-kooperazzjoni tas-sigurtà regjonali permezz tat-tishih tal-gestjoni integrata tal-fruntieri, il-kondivizjoni tal-gharfien u l-intelligence u l-gbir u l-analizi tad-data, filwaqt li jirrispettaw l-oqfsa legali rilevanti dwar il-protezzjoni tad-data personali. Huma ghandhom jippromwovu r-rizoluzzjoni pacifika ta' tilwim u kontroversji dwar il-fruntieri f'konformità mad-dritt internazzjonali. Huma ghandhom jappoggaw mizuri ghall-bini tal-fiducja u strategiji ta' zvilupp specifici, fejn xieraq, biex izidu l-fiducja u jnaqqsu t-tensjonijiet possibbli fil-fruntieri.

Artikolu 40

Is-sikurezza u s-sigurtà marittimi u tal-avjazzjoni

1. Il-Partijiet ghandhom jizviluppaw kooperazzjoni fuq kwistjonijiet marittimi u tal-avjazzjoni, bil-hsieb li jtejbu s-sikurezza u s-sigurtà, u ghandhom itejbu, *inter alia*, l-immirar u l-gestjoni ta' merkanzija b'riskju gholi, f'konformità mad-dritt internazzjonali u r-rizoluzzjonijiet rilevanti tan-NU.

2. Il-Partijiet ghandhom itejbu s-sigurtà marittima, f'konformità mal-UNCLOS, billi jirrispondu ghat-theddid ghall-vapuri u ghall-installazzjonijiet u l-assi marittimi kritici, itejbu l-monitoragg u jinfurzaw il-ligijiet u r-regolamenti rilevanti. Huma ghandhom jiehdu azzjoni kontra l-piraterija, is-serq bl-armi u kull forma ta' kriminalità organizzata fuq il-bahar, inkluz permezz tal-uzu ta' teknologiji spazjali.

TITOLU IV

L-izvilupp tal-bniedem, il-koezjoni socjali u l-mobilità

Artikolu 41

Il-Partijiet huma determinati li jeqirdu l-faqar fil-forom kollha tieghu sal-2030, jindirizzaw b'mod effettiv l-inugwaljanza, jiksbu l-ugwaljanza bejn is-sessi u jaghtu s-setgha lin-nisa u liz-zghazagh biex jizguraw li kulhadd ikollu l-mezzi mehtiega biex igawdi hajja dinjituza. Huma determinati wkoll li jippromwovu l-koezjoni socjali, u joholqu l-kondizzjonijiet ghall-partecipazzjoni effettiva tan-nies fil-hajja demokratika u l-kontribut attiv taghhom ghat-tkabbir ekonomiku sostenibbli. Huma ghandhom jaghtu attenzjoni specjali lil persuni f'sitwazzjonijiet vulnerabbli, inkluzi nisa, tfal, anzjani u popli indigeni kif stabbilit fid-Dikjarazzjoni tan-Nazzjonijiet Uniti dwar id-Drittijiet tal-Popli Indigeni (UNDRIP) u l-komunitajiet lokali u l-persuni b'dizabbiltà. Huma ghandhom jiehdu mizuri konkreti biex jippromwovu l-protezzjoni socjali bhala investiment fundamentali ghall-qerda tal-faqar u l-glieda kontra l-inugwaljanza, u bhala mezz importanti biex jinholoq ciklu ta' awtotishih lejn zvilupp ekonomiku inkluziv u sostenibbli, billi l-qligh ekonomiku jerga' jigi investit b'mod aktar wiesa' fis-socjetà u fin-nies u billi tizdied ir-reziljenza socjali. Il-Partijiet ghandhom jadottaw approcc komprensiv u bilancjat ghall-migrazzjoni. Huma ghandhom jindirizzaw il-migrazzjoni fi spirtu ta' solidarjetà, shubija u responsabbiltà kondiviza, u f'konformità mal-kompetenzi rispettivi taghhom. Il-Partijiet ghandhom jisfruttaw il-beneficcji tal-migrazzjoni, jippromwovu l-integrazzjoni tal-migranti, jimmassimizzaw l-gharfien, il-hiliet intraprenditorjali u l-investiment tad-dijaspora u jimmassimizzaw l-uzu tar-rimessi bhala sors ta' finanzjament ghal zvilupp inkluziv u sostenibbli. Huma ghandhom isegwu wkoll djalogu miftuh dwar il-mobilità bejn l-Unjoni Ewropea u l-Karibew u ghandhom jikkooperaw biex inaqqsu l-impatt negattiv tat-telf tal-hiliet fuq l-izvilupp tal-pajjizi.

Kapitolu 1

Is-servizzi socjali

Artikolu 42

L-edukazzjoni

1. Il-Partijiet ghandhom jikkonsolidaw u jippromwovu access inkluziv, affordabbli u ekwu ghal u jtejbu l-kwalità tal-edukazzjoni fil-livelli kollha, inkluz permezz ta' sistemi ta' edukazzjoni nazzjonali msahha u inkluzivi u infrastruttura u taghmir imtejba, b'attenzjoni partikolari ghall-persuni b'dizabbiltà. Huma ghandhom jappoggaw l-avvanz tal-ugwaljanza bejn is-sessi, biex jigi zviluppat ambjent favorevoli li fih is-subien u l-bniet ikollhom opportunitajiet edukattivi ugwali u kisba edukattiva komparabbli.

2. Il-Partijiet ghandhom jappoggaw it-twassil u l-applikazzjoni estizi tax-xjenza, it-teknologija, l-inginerija u l-matematika u l-arti fil-livelli kollha tas-sistema edukattiva.

3. Il-Partijiet ghandhom jippromwovu l-uzu ta' teknologiji innovattivi accessibbli u affordabbli ghal finijiet edukattivi u l-izvilupp ta' hiliet digitali u litterizmu ghal kulhadd.

4. Il-Partijiet ghandhom jikkooperaw biex isahhu r-registrazzjoni u l-kwalità fl-edukazzjoni terzjarja, fit-tahrig tekniku u vokazzjonali, u fit-taghlim mhux formali, ibbazat fuq ix-xoghol u tul il-hajja, bil-hsieb li jzidu l-ghadd ta' persuni b'edukazzjoni gholja u haddiema tas-sengha.

5. Il-Partijiet ghandhom jikkooperaw biex isahhu l-izvilupp akkademiku, jippromwovu r-rikonoxximent reciproku tal-kwalifiki u jiffacilitaw il-mobilità tal-istudenti, tal-persunal u tal-akkademici bejn il-Karibew u l-Unjoni Ewropea.

6. Il-Partijiet ghandhom jikkooperaw biex jippromwovu r-ricerka akkademika, l-izvilupp u l-innovazzjoni permezz ta', *inter alia*, it-tishih tal-kollaborazzjoni fost l-istituzzjonijiet ewlenin u l-avvanz tal-uzu tar-ricerka u l-analizi xjentifika sabiex tinkiseb eccellenza akkademika ta' beneficcju reciproku.

Artikolu 43

Is-sahha

1. Il-Partijiet ghandhom jippromwovu kopertura tas-sahha universali u affordabbli u access ekwu ghas-servizzi tas-sahha, inkluz permezz ta' sistemi tas-sahha nazzjonali msahha, l-izvilupp ta' infrastruttura ta' kwalità sostenibbli u l-access ghal medicini, vaccini u dijanjostika essenzjali sikuri u affordabbli.

2. Il-Partijiet ghandhom jikkooperaw biex jindirizzaw l-incidenza u l-piz dejjem akbar tal-mard mhux komunikabbli, filwaqt li jiehdu passi lejn il-prevenzjoni u l-kontroll, inkluz permezz tal-promozzjoni ta' dieti u stili ta' hajja tajbin ghas-sahha, l-uzu ta' ghodod digitali u edukazzjoni dwar is-sahha.

3. Il-Partijiet ghandhom isahhu l-kapacitajiet regjonali u nazzjonali biex jidentifikaw u jirrispondu malajr u b'mod effettiv ghat-tifqighat ta' mard komunikabbli u ghal emergenzi tas-sahha ohrajn ta' thassib nazzjonali u internazzjonali, billi jsegwu approcc "sahha wahda" li jinkludi s-sahha tal-bniedem, is-sahha tal-annimali, il-pjanti u l-ekosistemi.

4. Il-Partijiet ghandhom jikkooperaw biex jindirizzaw emergenzi tas-sahha pubblika permezz ta', *inter alia*, l-uzu ta' sistemi ta' twissija bikrija ghall-iskambju rapidu ta' informazzjoni, l-izvilupp ta' pjanijiet koerenti u multisettorjali biex tittejjeb il-kapacità tas-sistemi tas-sahha, il-forniment ta' medicini, vaccini u taghmir tas-sahha essenzjali u affordabbli, inkluza d-dijanjostika, u l-ghoti ta' assistenza u ghajnuna umanitarja. Huma ghandhom isahhu l-kooperazzjoni internazzjonali biex itaffu l-impatt ta' emergenzi globali tas-sahha pubblika.

5. Il-Partijiet ghandhom jippromwovu r-ricerka u l-kondivizjoni ta' gharfien, esperjenzi u l-ahjar prattiki fis-settur tas-sahha.

Artikolu 44

L-akkomodazzjoni, l-ilma u s-sanità

1. Il-Partijiet ghandhom jappoggaw l-access universali ghal akkomodazzjoni decenti, sikura u affordabbli b'enfasi partikolari fuq persuni vulnerabbli u emarginati, inkluzi l-popli indigeni kif stabbilit fid-Dikjarazzjoni tan-Nazzjonijiet Uniti dwar id-Drittijiet tal-Popli Indigeni (UNDRIP), u l-komunitajiet lokali, sabiex jiggeneraw impatt pozittiv fuq is-sahha tan-nies, javvanzaw l-izvilupp socjoekonomiku tal-komunitajiet u jindirizzaw l-inugwaljanzi bejn l-unitajiet domestici urbani u rurali. Huma ghandhom jippromwovu akkomodazzjoni u infrastruttura intelligenti fil-livell klimatiku permezz ta', *inter alia*, id-disinn u l-infurzar tal-kodicijiet tal-bini.

2. Il-Partijiet ghandhom itejbu l-access ghal provvista tal-ilma sikura, affordabbli u sostenibbli, inkluz permezz tal-izvilupp ta' gestjoni sostenibbli u integrata tar-rizorsi tal-ilma, immaniggjar tal-iskart solidu u l-promozzjoni ta' mizuri ta' riciklagg tal-ilma.

3. Il-Partijiet ghandhom jippromwovu access adegwat, ekwu u affordabbli ghas-servizzi sanitarji u tal-igjene ghal kulhadd, filwaqt li jaghtu attenzjoni specjali lill-htigijiet tan-nisa u tal-bniet u ta' dawk f'sitwazzjonijiet vulnerabbli.

4. Il-Partijiet ghandhom jippromwovu access universali u mtejjeb ghal elettriku affordabbli u jzidu l-uzu efficjenti u sostenibbli tal-energija ghal kulhadd.

Artikolu 45

L-urbanizzazzjoni sostenibbli u l-izvilupp rurali

1. Il-Partijiet ghandhom jippromwovu ambjent li jippermetti zvilupp rurali u urban sostenibbli. Huma ghandhom irawmu l-ippjanar sostenibbli tal-uzu tal-art, filwaqt li jaghtu attenzjoni partikolari lill-akkwizizzjonijiet tal-art u d-drittijiet tal-proprjetà trasparenti u regolati, il-mobilità urbana sostenibbli u bliet intelligenti u sikuri.

2. Il-Partijiet ghandhom jippromwovu zvilupp bilancjat ta' ekonomiji u komunitajiet rurali, b'enfasi partikolari fuq il-generazzjoni tal-impjiegi u tal-introjtu. Huma ghandhom jaccelleraw id-diversifikazzjoni rurali billi jzidu l-valur ghall-produzzjoni lokali u ghandhom jisfruttaw ir-rizorsi naturali u kulturali.

3. Il-Partijiet ghandhom jippromwovu politiki urbani u rurali inkluzivi, bilancjati u integrati, kif ukoll koordinazzjoni governattiva f'diversi livelli, billi jinvolvu b'mod attiv lill-awtoritajiet u l-komunitajiet lokali u billi joholqu rabtiet aktar b'sahhithom bejn iz-zoni rurali u urbani.

Artikolu 46

Is-sigurtà alimentari u n-nutrizzjoni mtejba

1. Il-Partijiet ghandhom jikkooperaw biex jizguraw li kulhadd ikollu access ghal ikel sufficjenti, affordabbli, sikur u nutrittiv, bil-hsieb li jtemmu l-forom kollha ta' nutrizzjoni hazina u jevitaw krizijiet tal-ikel. Ghal dak l-ghan, huma ghandhom jaghtu attenzjoni specjali lill-aktar pajjizi vulnerabbli, inkluzi dawk affettwati minn dizastri u persuni f'sitwazzjonijiet vulnerabbli.

2. Il-Partijiet, filwaqt li jirrikonoxxu l-impatt negattiv ta' produzzjoni agrikola mnaqqsa, tad-dipendenza gholja fuq oggetti tal-ikel importati u tal-isfruttament eccessiv tal-istokk tal-hut fuq is-sigurtà alimentari u n-nutrizzjoni, ghandhom jappoggaw l-izvilupp sostenibbli tal-agrikoltura, is-sajd u l-produzzjoni tal-ikel lokali.

3. Il-Partijiet ghandhom jikkooperaw biex jindirizzaw l-impatt tal-krizijiet tal-ikel u jizguraw azzjoni f'waqtha biex jaghmlu l-ikel disponibbli lokalment, billi jizviluppaw interventi u infrastruttura ta' politika, inkluz l-investiment f'sistemi ta' trasport u hazna reziljenti ghall-klima. F'dak il-kuntest, huma ghandhom jindirizzaw il-htigijiet tal-aktar popolazzjonijiet vulnerabbli.

Kapitolu 2

Koezjoni socjali

Artikolu 47

L-ugwaljanza, il-protezzjoni socjali u x-xoghol decenti

1. Il-Partijiet ghandhom jippromwovu l-ugwaljanza billi jadottaw politiki b'appogg ghall-kisba b'mod progressiv u s-sostenn tat-tkabbir tal-introjtu tal-ifqar membri tal-popolazzjoni b'rata oghla mill-medja nazzjonali.

2. Il-Partijiet ghandhom jippromwovu politiki fiskali, ekonomici u socjali ekwi u tajbin orjentati lejn socjetajiet aktar inkluzivi b'distribuzzjoni mtejba tal-introjtu biex jitnaqqsu l-inugwaljanza u l-ingustizzja.

3. Il-Partijiet ghandhom jahdmu lejn l-estensjoni tal-kopertura tal-protezzjoni socjali, specjalment ghal persuni f'sitwazzjonijiet vulnerabbli, bl-ghan li tintlahaq b'mod progressiv l-universalità, permezz ta' xbieki ta' sikurezza socjali, sigurtà tal-introjtu baziku u sistemi ta' protezzjoni socjali adegwati u li jirrispondu ghax-xokkijiet. Huma ghandhom jippromwovu r-ricerka u l-kondivizjoni ta' gharfien, esperjenzi u l-ahjar prattiki dwar il-protezzjoni socjali.

4. Il-Partijiet ghandhom jippromwovu l-holqien ta' swieq tax-xoghol inkluzivi u li jiffunzjonaw tajjeb u politiki tal-impjiegi mmirati lejn il-kisba ta' standards internazzjonali ghal xoghol decenti ghal kulhadd, u pagi gusti li jipprevedu standard tal-ghajxien decenti, inkluz it-titjib tal-kondizzjonijiet tas-sahha u s-sikurezza ghall-haddiema. Huma ghandhom jiggieldu kull forma ta' sfruttament, inkluz sfruttament sesswali u tal-haddiema, kemm f'setturi formali kif ukoll f'dawk informali.

5. Il-Partijiet ghandhom jindirizzaw kwistjonijiet relatati mal-ekonomija informali, inkluz access innovattiv ghal servizzi finanzjarji, kreditu u mikrofinanzjament u mizuri ta' protezzjoni socjali msahha, bil-hsieb li jiffacilitaw tranzizzjoni bla xkiel ghall-ekonomija formali.

6. Il-Partijiet ghandhom jiehdu mizuri konkreti biex jippromwovu d-drittijiet ta' persuni b'dizabbiltà bil-hsieb li javvanzaw l-implimentazzjoni effettiva ta' ftehimiet internazzjonali rilevanti, li jippromwovu l-inkluzjoni shiha taghhom fis-socjetà minghajr diskriminazzjoni ta' kwalunkwe tip u l-access ugwali taghhom ghas-servizzi socjali u s-swieq tax-xoghol.

7. Il-Partijiet ghandhom jippromwovu l-koezjoni socjali permezz ta', *inter alia*, il-protezzjoni u t-titjib tal-wirt kulturali tangibbli u intangibbli u d-diversità tal-espressjonijiet kulturali.

Artikolu 48

L-ugwaljanza bejn il-generi u t-tishih tal-pozizzjoni tan-nisa u tal-bniet

1. Il-Partijiet ghandhom isahhu l-politiki, il-programmi u l-mekkanizmi mmirati biex jippromwovu l-ugwaljanza bejn il-generi u jizguraw u jtejbu l-opportunitajiet indaqs ghall-partecipazzjoni fis-setturi kollha tal-hajja politika, ekonomika, socjali u kulturali. Huma ghandhom jizguraw li l-perspettiva tal-generu tigi integrata b'mod sistematiku fil-politiki kollha, inkluz permezz tal-holqien u l-konsolidazzjoni tal-oqfsa legali.

2. Il-Partijiet ghandhom jizguraw l-integrità fizika u psikologika tan-nisa u tal-bniet billi jadottaw mizuri legizlattivi u ta' politika biex iwaqqfu z-zwigijiet tat-tfal, prekoci u sfurzati, u jeliminaw kull forma ta' vjolenza sesswali u abbazi tal-generu, b'mod partikolari l-vjolenza domestika kontra n-nisa u l-irgiel, it-traffikar tal-persuni, il-forom kollha ta' sfruttament sesswali u tal-haddiema, u l-forom kollha ta' fastidju fl-isfera pubblika u f'dik privata. Huma ghandhom jiffacilitaw l-access ghall-gustizzja u ghandhom jippromwovu kampanji ta' prevenzjoni u sensibilizzazzjoni biex tigi avvanzata bidla fl-imgiba, sabiex tigi zgurata l-ugwaljanza bejn il-generi u t-tishih tal-pozizzjoni tan-nisa u l-bniet.

3. Il-Partijiet ghandhom jappoggaw l-implimentazzjoni effettiva tal-ftehimiet internazzjonali rilevanti kollha, inkluza l-Konvenzjoni dwar l-Eliminazzjoni ta' Kull Forma ta' Diskriminazzjoni kontra n-Nisa, maghmula fi New York fit-18 ta' Dicembru 1979, u jinkoraggixxu r-ratifika tal-Protokoll Fakultattiv taghha.

4. Il-Partijiet ghandhom jizguraw li d-drittijiet tan-nisa u tal-bniet jigu rrispettati u promossi. Huma ghandhom isahhu d-drittijiet socjali taghhom, b'mod partikolari fl-oqsma tas-sahha u tal-edukazzjoni, inkluz l-access ghas-servizzi tal-ippjanar tal-familja. Huma ghandhom isahhu d-drittijiet ekonomici tan-nisa, inkluz billi jiffacilitaw l-access taghhom ghal opportunitajiet ekonomici, servizzi finanzjarji, teknologija abilitanti, impjiegi, il-kontroll u l-uzu tal-art u assi produttivi ohrajn. Huma ghandhom jappoggaw lill-imprendituri nisa, inaqqsu d-differenza bejn il-generi fil-pagi u jnehhu regolamenti u prattiki diskriminatorji ohrajn.

5. Il-Partijiet ghandhom isahhu l-partecipazzjoni u l-vuci tan-nisa u tal-bniet fil-hajja politika, inkluz permezz ta' access imtejjeb ghall-processi u l-pozizzjonijiet elettorali, tal-politika u tal-governanza u fl-isforzi ta' bini tal-komunità.

6. Il-Partijiet ghandhom jaghtu s-setgha lill-organizzazzjonijiet tan-nisa u l-bniet u jsahhu l-kapacità tal-istituzzjonijiet nazzjonali u regjonali biex jindirizzaw kwistjonijiet relatati mal-vjolenza fuq in-nisa u l-bniet, inkluzi l-prevenzjoni u l-protezzjoni minn kull forma ta' vjolenza sesswali u abbazi tal-generu. Huma ghandhom jizviluppaw mekkanizmi ta' investigazzjoni u responsabbiltà tal-fastidju, jipprovdu lill-vittmi b'kura u appogg, u jippromwovu kondizzjonijiet ta' sikurezza u sigurtà ghan-nisa u l-bniet.

7. Il-Partijiet ghandhom jimpenjaw ruhhom ghall-implimentazzjoni shiha u effettiva tad-Dikjarazzjoni u l-Pjattaforma ghal Azzjoni ta' Beijing u tal-Programm ta' Azzjoni tal-Konferenza Internazzjonali dwar il-Popolazzjoni u l-Izvilupp u l-eziti tal-konferenzi ta' riezami taghhom. Huma ghandhom jenfasizzaw ukoll il-htiega ghal access universali ghal informazzjoni u edukazzjoni komprensivi affordabbli u ta' kwalità dwar is-sahha sesswali u riproduttiva, filwaqt li jqisu l-gwida teknika internazzjonali tal-UNESCO dwar l-edukazzjoni dwar is-sesswalità, kif ukoll il-htiega ghall-ghoti ta' servizzi ta' kura tas-sahha sesswali u riproduttiva. Huma ghandhom isegwu l-implimentazzjoni effettiva tal-Kunsens ta' Montevideo dwar il-Popolazzjoni u l-Izvilupp, kif xieraq.

Artikolu 49

Iz-zghazagh

1. Il-Partijiet ghandhom jizviluppaw politiki mmirati biex jippromwovu t-tishih tal-pozizzjoni taz-zghazagh u jiffacilitaw l-involviment taghhom fil-hajja politika, socjali, civika u ekonomika.

2. Il-Partijiet ghandhom jappoggaw l-intraprenditorija taz-zghazagh u jippromwovu l-holqien ta' impjiegi sostenibbli fis-setturi kollha b'kondizzjonijiet tax-xoghol decenti ghaz-zghazagh, inkluz billi jappoggawhom fil-kisba ta' hiliet rilevanti ghas-suq tax-xoghol permezz tal-edukazzjoni, it-tahrig tekniku u vokazzjonali u l-access imtejjeb ghat-teknologiji, u billi jappoggaw is-servizzi tal-impjiegi biex jghaqqdu liz-zghazagh mal-opportunitajiet tax-xoghol u l-access ghal servizzi finanzjarji u shubijiet ghal negozji godda.

3. Il-Partijiet ghandhom jistabbilixxu strutturi ta' governanza biex jippromwovu cittadinanza responsabbli taz-zghazagh, izidu l-influwenza taz-zghazagh fil-processi tat-tehid tad-decizjonijiet u jrawmu l-partecipazzjoni attiva taghhom fil-hajja politika u fl-isforzi ta' bini tal-komunità. Huma ghandhom jippromwovu partecipazzjoni akbar taz-zghazagh fl-azzjoni ambjentali, b'mod partikolari programmi ta' monitoragg tat-tibdil fil-klima u ta' adattament ghalih.

4. Il-Partijiet ghandhom jiehdu mizuri biex itejbu l-access taz-zghazagh ghall-gustizzja u jsahhu s-sistemi ta' protezzjoni tat-tfal. Huma ghandhom jiehdu l-mizuri xierqa kollha biex jipprotegu lit-tfal minn kull forma ta' vjolenza fizika jew mentali, korriment, abbuz, negligenza jew trattament negligenti, trattament hazin u sfruttament, inkluz abbuz sesswali.

5. Il-Partijiet ghandhom jippromwovu programmi socjali u tal-gustizzja ghall-prevenzjoni tad-delinkwenza tal-minorenni u ghall-integrazzjoni taz-zghazagh fil-hajja ekonomika u socjali. Huma ghandhom jappoggaw istituzzjonijiet, bhal skejjel, organizzazzjonijiet socjali u ta' ispirazzjoni religjuza u gruppi taz-zghazagh, li jikkontribwixxu ghall-bini ta' reziljenza f'zghazagh li jinsabu f'riskju u komunitajiet vulnerabbli.

Artikolu 50

L-isport

Il-Partijiet ghandhom jippromwovu l-isport u l-edukazzjoni fizika bhala motivatur ghall-izvilupp sostenibbli, is-sahha u l-benesseri, l-inkluzjoni socjali, in-nondiskriminazzjoni u l-avvanz tad-drittijiet tal-bniedem. Huma ghandhom jikkollaboraw biex jisfruttaw is-sahha ekonomika, kulturali u socjali tal-isport billi, *inter alia*, jizviluppaw facilitajiet adegwati, jippromwovu l-partecipazzjoni f'attivitajiet sportivi u ohrajn ta' edukazzjoni fizika u jiskambjaw l-ahjar prattiki. Huma ghandhom jippromwovu l-mobilità ta' persuni sportivi u professjonisti assocjati bhala mezz biex isahhu d-djalogu u l-kooperazzjoni interkulturali.

Kapitolu 3

Il-migrazzjoni, il-mobilità u l-izvilupp

Artikolu 51

Il-Migrazzjoni, il-Mobilità u l-Izvilupp

1. Il-Partijiet jirrikonoxxu l-kontribut ta' cittadini ta' migranti residenti legalment u tad-dijaspora taghhom ghall-hajja ekonomika, socjali, politika u kulturali tal-pajjizi ospitanti taghhom. Huma ghandhom jappoggaw l-integrazzjoni taghhom billi jippromwovu, *inter alia*, l-intraprenditorija, l-appogg ghan-negozju u l-izvilupp tal-hiliet f'konformità mal-kompetenzi rispettivi taghhom. Huma jaffermaw mill-gdid l-impenn taghhom li jirrispettaw id-drittijiet tal-bniedem tal-migranti kollha u tal-persuni spostati b'mod sfurzat, inkluzi refugjati u persuni li jfittxu l-azil, b'rispett shih ghad-dritt internazzjonali, b'enfasi specjali fuq in-nies f'sitwazzjonijiet vulnerabbli, b'mod partikolari n-nisa u t-tfal.

2. Il-Partijiet ghandhom isegwu djalogu miftuh biex jippromwovu l-mobilità u s-soggorni ghal zmien qasir sabiex itejbu l-iskambju f'oqsma bhat-turizmu u n-negozju, kif ukoll biex irawmu fehim reciproku u jippromwovu valuri kondivizi. Dak l-iskambju ghandu jqis ukoll is-sitwazzjoni specifika tal-PTEE assocjati mal-UE u tar-regjuni ultraperiferici tal-UE, b'rikonoxximent tal-prossimità fizika u r-rabtiet ekonomici u kulturali taghhom u oqsma ohrajn ta' kooperazzjoni.

3. Il-Partijiet ghandhom jikkunsidraw l-izvilupp ta' skemi ghall-migrazzjoni cirkolari, u ghandhom jimplimentaw u jtejbu, kif xieraq, l-oqfsa legali ghall-iffacilitar tal-proceduri ta' dhul mill-gdid ta' cittadini ta' Stat Membru tal-Unjoni Ewropea jew ta' Membru tal-OSAKP residenti legalment fit-territorji tal-Membri tal-OSAKP jew l-Istati Membri tal-Unjoni Ewropea, rispettivament. Huma ghandhom jikkunsidraw aspetti ta' riintegrazzjoni ta' cittadini ta' Stat Membru tal-Unjoni Ewropea jew ta' Membru tal-OSAKP residenti legalment fit-territorji tal-Membri tal-OSAKP jew l-Istati Membri tal-Unjoni Ewropea, rispettivament, fil-pajjizi ta' origini biex jizguraw li l-esperjenza jew il-kwalifiki miksuba minnhom jistghu jkunu ta' beneficcju ghas-suq tax-xoghol u l-komunità lokali.

4. Il-Partijiet ghandhom jikkooperaw biex inaqqsu l-impatt negattiv tat-telf tal-hiliet fuq l-izvilupp tal-pajjizi. Huma ghandhom jadottaw ukoll approcc koerenti biex javvanzaw it-tahrig ta' professjonisti maghzula fil-Karibew, li jinkludi l-espansjoni ta' skemi ta' tahrig u l-promozzjoni tar-registrazzjoni ta' cittadini tal-UE.

5. Il-Partijiet, filwaqt li jirrikonoxxu l-importanza tar-rimessi bhala sors ghal zvilupp inkluziv u sostenibbli jekk ikunu gestiti kif suppost, ghandhom jimmiraw li jnaqqsu l-kostijiet ta' tranzazzjoni tar-rimessi ghal inqas minn 3 % u jeliminaw il-kurituri tar-rimessi b'kostijiet oghla minn 5 % sal-2030, jippromwovu l-inkluzjoni finanzjarja permezz ta' strumenti finanzjarji innovattivi u teknologiji godda, u jtejbu l-oqfsa regolatorji ghall-involviment imtejjeb ta' atturi ekonomici mhux tradizzjonali. Il-Partijiet ghandhom itejbu l-kontribut tad-dijaspora ghall-izvilupp sostenibbli tal-pajjizi ta' origini taghhom, billi jippromwovu u jiffacilitaw l-investiment tad-dijaspora, u l-holqien tan-negozju bhala mezz biex jaghtu spinta lill-izvilupp lokali u lill-intraprenditorija fil-pajjizi ta' origini, kif ukoll biex jittrasferixxu l-gharfien, l-esperjenza u t-teknologija.

6. Il-Partijiet ghandhom jizviluppaw mizuri biex jisfruttaw il-beneficcji tal-migrazzjoni min-Nofsinhar ghan-Nofsinhar u jimmitigaw kwalunkwe impatt negattiv ibbazat fuq il-principji ta' solidarjetà, prosperità kondiviza u responsabbiltà.

7. Il-Partijiet ghandhom jippromwovu l-iskambju tal-ahjar prattiki tal-iskemi ta' mobilità tal-Karibew-UE u intraregjonali, inkluz il-moviment liberu tal-persuni fil-processi ta' integrazzjoni regjonali.

PROTOKOLL REGJONALI GHALL-PACIFIKU

PARTI I

QAFAS GHALL-KOOPERAZZJONI

Kapitolu 1

Natura u kamp ta' applikazzjoni

Artikolu 1

Shubija genwina

1. Ghall-finijiet ta' dan il-Protokoll, "Partijiet" tfisser il-Partijiet rilevanti marbuta b'dan il-Protokoll skont l-Artikolu 6 tal-Parti Generali ta' dan il-Ftehim.

2. Ir-relazzjonijiet bejn il-Partijiet ghandhom ikunu regolati mid-dispozizzjonijiet tal-Parti Generali ta' dan il-Ftehim u tal-miri specifici stabbiliti f'dan il-Protokoll, li huma komplementari u jsahhu lil xulxin, skont l-Artikolu 6 tal-Parti Generali ta' dan il-Ftehim.

3. Il-Partijiet jaqblu li jsahhu r-relazzjonijiet taghhom u jintensifikaw il-kooperazzjoni bil-hsieb li jippromwovu valuri kondivizi, interessi, responsabbiltajiet u obbligi komuni. Din is-shubija genwina ghandha tigi implimentata fl-ispirtu ta' rispett reciproku u responsabbiltà, ugwaljanza u sjieda kondiviza.

Artikolu 2

Il-multilateralizmu

1. Il-Partijiet ghandhom isahhu d-djalogu u l-kooperazzjoni u jintensifikaw l-isforzi b'appogg ghall-multilateralizmu u l-ordni globali bbazata fuq ir-regoli.

2. Il-Partijiet ghandhom jaghmlu hilithom, permezz ta' djalogu ta' shubija xieraq kif imsemmi fl-Artikolu 3 tal-Parti Generali, biex jibnu koalizzjonijiet strategici fuq ghadd ta' kwistjonijiet globali, b'mod partikolari fir-rigward tat-tibdil fil-klima, il-governanza tal-oceani, il-bijodiversità, l-izvilupp ekonomiku inkluziv u sostenibbli, id-drittijiet tal-bniedem u kwistjonijiet relatati mal-paci u s-sigurtà. Fejn xieraq, huma ghandhom jikkoordinaw il-pozizzjonijiet taghhom fl-oqfsa tan-Nazzjonijiet Uniti (NU) u ta' organizzazzjonijiet u fora regjonali u internazzjonali ohrajn. Huma ghandhom jiehdu mizuri konkreti biex jiffirmaw, jirratifikaw jew jaderixxu ma', kif xieraq, u jimplimentaw trattati u konvenzjonijiet internazzjonali ewlenin.

Artikolu 3

Ghanijiet

Il-Partijiet jaffermaw mill-gdid in-natura wiesgha u komprensiva ta' dan il-Protokoll u jaqblu li l-ghanijiet tieghu huma, *inter alia*, li:

(a) isahhu s-shubija politika taghhom, imsejsa fuq djalogu regolari u l-promozzjoni ta' interessi komuni;

(b) itejbu r-reziljenza ghall-ambjent u l-klima u jsegwu l-gestjoni sostenibbli tar-rizorsi naturali;

(c) jibnu socjetajiet demokratici, pacifici u bbazati fuq id-drittijiet, ibbazati fuq l-istat tad-dritt u l-governanza tajba, u jaghmlu progress fuq l-ugwaljanza bejn il-generi u l-governanza finanzjarja;

(d) jappoggaw tkabbir ekonomiku inkluziv u sostenibbli permezz ta' investiment imsahhah u zvilupp tas-settur privat, b'attenzjoni specjali ghall-ekonomija blu u l-konnettività mtejba;

(e) jappoggaw mizuri konkreti mmirati lejn it-tishih tal-governanza tal-oceani u l-konservazzjoni u l-gestjoni sostenibbli tar-rizorsi hajjin tal-bahar, inkluz is-sajd; u

(f) jinvestu fl-izvilupp tal-bniedem u f'dak socjali, filwaqt li jindirizzaw l-inugwaljanzi u jizguraw li hadd ma jithalla jibqa' lura, b'attenzjoni specjali ghall-promozzjoni taz-zghazagh u ghall-ghoti ta' setghat ekonomici, socjali u politici lin-nisa u l-bniet.

Artikolu 4

L-integrazzjoni u l-kooperazzjoni regjonali

1. Il-Partijiet ghandhom jappoggaw il-process ta' integrazzjoni u kooperazzjoni regjonali fil-Pacifiku bhala mod kif jigu gestiti l-isfidi bejn il-pajjizi u tigi ffacilitata l-implimentazzjoni ta' dan il-Protokoll sabiex jinkisbu beneficcji shah minnu, filwaqt li jitqiesu l-oqfsa ta' politika rilevanti taghhom, inkluz il-Qafas ghar-Regjonalizmu tal-Pacifiku.

2. Il-Partijiet jaqblu li jzidu l-kooperazzjoni mal-organizzazzjonijiet regjonali, il-pajjizi u t-territorji li jhaddnu l-istess valuri u li huma lesti u kapaci jippromwovu u jindirizzaw ghanijiet komuni, li jikkontribwixxu ghall-izvilupp politiku, ekonomiku u socjali tar-regjun tal-Pacifiku kollu kemm hu.

3. Il-Partijiet ghandhom jippromwovu u jappoggaw il-kooperazzjoni Nofsinhar-Nofsinhar u l-kooperazzjoni trijangolari bhala mezz biex tissahhah il-kooperazzjoni regjonali.

Kapitolu 2

Atturi u processi

Artikolu 5

Dispozizzjonijiet istituzzjonali

1. L-istituzzjonijiet kongunti stabbiliti minn dan il-Protokoll, kif definiti fil-Parti Generali ta' dan il-Ftehim, inkluzi l-kompozizzjoni u l-funzjonijiet taghhom, huma dawn li gejjin:

(a) il-Kunsill tal-Ministri Pacifiku-UE;

(b) il-Kumitat Kongunt Pacifiku-UE;

(c) l-Assemblea Parlamentari Pacifiku-UE.

2. Il-Partijiet jistghu jiddeciedu li jiltaqghu fil-livell tal-Kapijiet tal-Istat jew tal-Gvern, kif meqjus mehtieg, abbazi ta' skeda ta' zmien u agenda li dwarhom jiftiehmu b'mod reciproku.

Artikolu 6

Pajjizi u Territorji Extra-Ewropej fir-regjun tal-Pacifiku

1. Il-Partijiet jaqblu li jsahhu r-rabtiet bejn il-Pajjizi u t-Territorji Extra-Ewropej (PTEE) assocjati mal-UE fir-regjun tal-Pacifiku u l-Membri tal-OSAKP tal-Pacifiku.

2. Il-Partijiet ghandhom jaghmlu hilithom biex jinvolvu lill-PTEE fl-integrazzjoni, il-kooperazzjoni u l-organizzazzjonijiet regjonali, kif xieraq, specjalment fl-oqsma tat-tibdil fil-klima, is-sostenibbiltà ambjentali, il-gestjoni sostenibbli tar-rizorsi naturali, il-konnettività, u l-kummerc u l-investiment.

3. Il-Partijiet jaqblu li l-PTEE fir-regjun tal-Pacifiku ghandhom jinghataw ir-rwol ta' osservaturi fl-istituzzjonijiet kongunti stabbiliti minn dan il-Protokoll.

Artikolu 7

Mekkanizmi ghall-konsultazzjoni u l-impenn mal-partijiet ikkoncernati

Il-Partijiet ghandhom jistabbilixxu mekkanizmi ta' konsultazzjoni u djalogu mal-partijiet ikkoncernati rilevanti kollha, inkluzi l-awtoritajiet lokali, ir-rapprezentanti tas-socjetà civili u s-settur privat sabiex izommuhom infurmati dwarhom u jigbru kontribuzzjonijiet ghall-implimentazzjoni effettiva ta' dan il-Protokoll, inkluz fid-dawl tal-Kunsill tal-Ministri Pacifiku-UE.

Artikolu 8

L-implimentazzjoni, il-monitoragg u l-evalwazzjoni

1. Meta jimplimentaw azzjonijiet ghal kull qasam ta' kooperazzjoni, il-Partijiet ghandhom, f'konformità mal-qafas legali stabbilit minn dan il-Ftehim, iqisu l-oqfsa strategici u ta' politika rispettivi taghhom, inkluzi strategiji regjonali adottati mill-Membri tal-OSAKP tal-Pacifiku, kif xieraq.

2. Il-Partijiet ghandhom jiehdu azzjoni u jimplimentaw mizuri fil-livell domestiku, regjonali u multinazzjonali l-aktar xieraq. Huma ghandhom ifittxu li jimmassimizzaw l-impatt fuq u jsahhu l-involviment tal-partijiet ikkoncernati li jkunu interessati, inkluz permezz tal-bini tal-kapacitajiet.

3. Il-Partijiet ghandhom jissorveljaw dan il-Protokoll biex jizguraw li l-azzjonijiet u l-mizuri jigu implimentati b'mod effettiv u efficjenti, inkluz permezz ta' approcc b'diversi partijiet ikkoncernati. Huma jistghu jadattawha ghac-cirkostanzi li qed jevolvu u jespandu l-kamp ta' applikazzjoni taghha biex tissahhah il-kooperazzjoni f'oqsma ezistenti u godda, f'konformità mal-procedura stabbilita fl-Artikolu 99(5) tal-Parti Generali ta' dan il-Ftehim.

4. Il-Partijiet ghandhom iwettqu valutazzjonijiet ta' monitoragg u evalwazzjoni regolari u indipendenti tal-attivitajiet previsti fl-oqsma ta' kooperazzjoni ewlenin skont dan il-Protokoll.

PARTI II

OQSMA EWLENIN TA' KOOPERAZZJONI

TITOLU I

Is-sostenibbiltà ambjentali u t-tibdil fil-klima

Artikolu 9

Il-Partijiet, filwaqt li jirrikonoxxu t-theddida serja mahluqa mit-tibdil fil-klima, miz-zieda fil-livell tal-bahar u mid-degradazzjoni ambjentali ghall-kisba tal-izvilupp sostenibbli u ghall-hajja tan-nies, u filwaqt li jirrikonoxxu r-riskji sinifikanti ghall-istati gzejjer zghar li qed jizviluppaw, ghandhom jibnu reziljenza ghat-tibdil fil-klima u ghandhom ireggghu lura d-degradazzjoni ambjentali. Huma ghandhom jiehdu azzjoni ambizzjuza biex itaffu t-tibdil fil-klima u jadattaw ghalih, biex jevitaw, jimminimizzaw u jindirizzaw ir-riskji ta' telf u hsara, biex jipprotegu u jtejbu l-kwalità tal-ambjent, u biex jappoggaw il-gestjoni sostenibbli tar-rizorsi naturali. Huma ghandhom jadottaw mizuri biex jindirizzaw it-telfien tal-bijodiversità, izommu u jirrestawraw l-ekosistemi, jippromwovu l-governanza tal-oceani, u jipprevjenu u jirreagixxu ghad-dizastri. Huma ghandhom jinvestu fit-tkabbir ekologiku, fl-ekonomiji cirkolari u fl-energija rinnovabbli, filwaqt li jizguraw li t-tkabbir ekonomiku jimxi id f'id mas-sostenibbiltà ambjentali.

Artikolu 10

Azzjoni klimatika

1. Il-Partijiet, filwaqt li jfakkru l-objettivi, il-principji u d-dispozizzjonijiet tal-Konvenzjoni Qafas tan-NU dwar it-Tibdil fil-Klima u l-Ftehim ta' Parigi u filwaqt li jenfasizzaw il-htiega li jizdiedu l-isforzi globali biex jigi indirizzat it-tibdil fil-klima fid-dawl tas-sejbiet tar-Rapport Specjali tal-Grupp Intergovernattiv ta' Esperti dwar it-Tibdil fil-Klima dwar l-impatti ta' tishin globali ta' 1,5 °C 'il fuq mil-livelli pre-industrijali, jaqblu li jikkontribwixxu ghat-tnaqqis tal-emissjonijiet globali, b'mod konsistenti maz-zamma taz-zieda fit-temperatura medja globali ghal ferm inqas minn 2 °C 'il fuq mil-livelli pre-industrijali u jsegwu l-isforzi biex it-tishin globali jigi limitat ghal perkors ta' 1,5 °C. Huma jirrikonoxxu l-importanza li jitwettqu l-emissjonijiet antropogenici zero netti globali malajr kemm jista' jkun. Huma jimpenjaw ruhhom, ghal dak l-ghan, ghal kontributi stabbiliti fil-livell nazzjonali (NDCs, *nationally determined contributions*) successivi li se jirrapprezentaw progressjoni lil hinn mill-NDCs attwali taghhom u jirriflettu l-oghla ambizzjoni possibbli taghhom, fid-dawl ta' cirkostanzi nazzjonali differenti, u jaffermaw mill-gdid l-objettiv taghhom li kull wiehed li jikseb newtralità klimatika sal-2050.

2. Il-Partijiet ghandhom jizviluppaw politiki u programmi domestici komprensivi u inkluzivi dwar il-klima, inkluz permezz ta' oqfsa legizlattivi u ta' governanza, u ghandhom iwettqu azzjonijiet konkreti biex izidu l-implimentazzjoni tal-Ftehim ta' Parigi. Huma ghandhom jizviluppaw sistemi ta' monitoragg, rapportar u verifikazzjoni u ta' evalwazzjoni biex jittraccaw il-progress fl-azzjoni klimatika.

3. Il-Partijiet ghandhom jaccelleraw u jintensifikaw l-isforzi biex jadattaw ghall-impatti tat-tibdil fil-klima, inkluz billi jizviluppaw u jimplimentaw pjanijiet ta' adattament nazzjonali ambizzjuzi. Huma ghandhom jizviluppaw u jimplimentaw politiki, strategiji u oqfsa legizlattivi bil-hsieb li jintegraw l-adattament fis-setturi socjoekonomici u ambjentali rilevanti.

4. Il-Partijiet, filwaqt li jirrikonoxxu li l-energija mill-fjuwils fossili u s-settur tat-trasport jikkontribwixxu b'mod sinifikanti ghall-emissjonijiet tal-karbonju, jimpenjaw ruhhom li jizviluppaw soluzzjonijiet ta' efficjenza energetika u energija rinnovabbli u li jkomplu jnaqqsu l-emissjonijiet tal-karbonju mis-setturi tat-trasport fuq l-art, bl-avjazzjoni u marittimu. Huma ghandhom isahhu l-azzjoni kooperattiva dwar l-izvilupp u t-trasferiment tat-teknologija. Huma ghandhom jimmiraw li jirrazjonalizzaw u jeliminaw gradwalment is-sussidji inefficjenti tal-fjuwils fossili li jinkoraggixxu l-konsum hali u li jimminimizzaw l-impatti negattivi possibbli, b'mod li jipprotegi lill-foqra u lill-komunitajiet affettwati.

5. Il-Partijiet ghandhom japplikaw approcci integrati, olistici u bilancjati mhux tas-suq biex jindirizzaw it-tibdil fil-klima u l-impatti tieghu, filwaqt li jqisu il-vulnerabbiltà tal-Istati gzejjer zghar li qed jizviluppaw, u filwaqt li jqisu l-oqfsa ta' politika rilevanti taghhom, inkluz il-Qafas ghal Zvilupp Reziljenti fil-Pacifiku (FRDP, *Framework for Resilient Development in the Pacific*) u s-Shubija ghar-Reziljenza fil-Pacifiku.

6. Il-Partijiet ghandhom jappoggaw azzjoni biex jallinjaw il-flussi finanzjarji ma' perkors lejn emissjonijiet baxxi ta' gassijiet serra u zvilupp reziljenti ghall-klima. Huma ghandhom jikkooperaw biex jimmobilizzaw il-finanzjament ghall-klima minn varjetà wiesgha ta' sorsi, strumenti u mezzi biex jappoggaw l-izvilupp u l-implimentazzjoni ta' pjanijiet ta' adattament nazzjonali u kontributi stabbiliti fil-livell nazzjonali lil hinn mil-livelli attwali f'konformità mal-Ftehim ta' Parigi.

7. Il-Partijiet ghandhom jippromwovu tnaqqis gradwali ambizzjuz tal-idrofluworokarburi skont il-Protokoll ta' Montreal dwar Sustanzi li Jnaqqsu s-Saff tal-Ozonu, maghmul f'Montreal fis-16 ta' Settembru 1987, u l-Emenda ta' Kigali tieghu. Huma ghandhom jinkoraggixxu lill-Partijiet kollha ghall-Protokoll biex jirratifikaw u jizguraw l-implimentazzjoni rapida ta' dik l-Emenda.

8. Il-Partijiet ghandhom isahhu l-koordinazzjoni fil-livelli kollha ta' governanza u ghandhom jiehdu azzjoni bbazata fuq u ggwidata mill-ahjar xjenza disponibbli u, kif xieraq, gharfien tradizzjonali, sistemi ta' gharfien indigeni u lokali. Huma ghandhom jinkoraggixxu u jippermettu lill-awtoritajiet lokali jaghmlu u jimplimentaw impenji ambizzjuzi dwar il-klima u l-energija. Huma ghandhom jippromwovu inizjattivi ezistenti bhall-Patt Globali tas-Sindki ghall-Klima u l-Energija u ghandhom jappoggaw l-implimentazzjoni tal-pjanijiet ta' azzjoni taghhom.

9. Il-Partijiet ghandhom jahdmu flimkien biex jizviluppaw networks ta' gharfien ghall-adattament u r-rispons ghall-klima u jsahhu l-kapacità xjentifika, teknika, umana u istituzzjonali ghall-azzjoni klimatika u l-gestjoni u l-monitoragg ambjentali, inkluz permezz ta' teknologiji spazjali u sistemi ta' informazzjoni.

Artikolu 11

L-ambjent u l-gestjoni sostenibbli ta' rizorsi naturali

1. Il-Partijiet ghandhom jappoggaw il-konservazzjoni, l-uzu sostenibbli u r-restawr tal-ekosistemi u s-servizzi li jipprovdu, li jghaqqdu l-bijodiversità mal-ghajxien. Huma ghandhom jipprotegu, jirrestawraw u jsahhu l-bijodiversità, f'konformità mal-Konvenzjoni dwar id-Diversità Bijologika u l-Qafas Globali ghall-Bijodiversità wara l-2020. Huma ghandhom jappoggaw l-izvilupp ta' strategiji fit-tul iffokati fuq l-integrazzjoni tal-bijodiversità f'oqfsa regjonali u nazzjonali fir-regjun tal-Pacifiku, filwaqt li jizguraw il-koordinazzjoni u l-koerenza fl-istituzzjonijiet kollha, u jiggeneraw evidenza biex jinformaw it-tehid tad-decizjonijiet.

2. Il-Partijiet ghandhom jippromwovu approcc integrat ghal u jsahhu l-mekkanizmi ta' infurzar ghall-gestjoni u l-uzu sostenibbli tar-rizorsi naturali u l-ambjent fil-livelli kollha, inkluz l-izvilupp ta' ekonomija cirkolari u ekologika, filwaqt li jqisu l-htigijiet tal-generazzjonijiet attwali u futuri u, fejn xieraq, il-prattiki indigeni, tradizzjonali u konswetudinarji.

3. Il-Partijiet ghandhom jikkooperaw biex jizguraw il-gestjoni sostenibbli tar-rizorsi tal-foresti u ta' rizorsi ohrajn tas-sigar taghhom, inaqqsu u jreggħu lura d-deforestazzjoni, jiggieldu l-qtugh illegali tas-sigar ghall-injam u l-kummerc fl-injam u prodotti bbazati fuq l-injam illegali, jirrestawraw il-funzjonijiet tal-foresti naturali, inkluz il-provvista ta' servizzi tal-ekosistema, u jippromwovu estrazzjoni responsabbli, filwaqt li jqisu d-domandi ghal zvilupp sostenibbli, inkluzi l-htigijiet ekonomici, socjali u ambjentali tal-popolazzjonijiet li qed jikbru taghhom.

4. Il-Partijiet ghandhom jippromwovu sistemi ta' gestjoni tal-ilma integrati sostenibbli, jippreservaw u jipprotegu s-sorsi tal-ilma u l-ekosistemi, jigbru u jittrattaw l-ilma mormi, jindirizzaw id-degradazzjoni tal-art, it-tniggis tal-ilma u r-rizorsi tal-ilma ta' taht l-art, u l-incertezzi dwar id-disponibbiltà tal-ilma permezz ta' sistemi ta' gbir u hzin.

5. Il-Partijiet ghandhom jikkooperaw biex jiggieldu kontra t-theddida ta' specijiet aljeni invazivi f'termini tal-estinzjoni tal-ispecijiet lokali, il-bijodiversità, il-funzjonijiet u s-servizzi tal-ekosistema, l-ghajxien u r-reziljenza tan-nies, u l-kummerc u l-izvilupp ekonomiku.

6. Il-Partijiet ghandhom jindirizzaw b'mod effettiv il-forom kollha ta' tniggis. Huma ghandhom jahdmu biex jistabbilixxu l-oqfsa regolatorji u l-mekkanizmi ta' infurzar mehtiega ghall-gestjoni tajba tas-sustanzi kimici u tal-iskart. Huma ghandu jkollhom l-ghan li jipprevjenu jew jimminimizzaw il-generazzjoni tal-iskart fis-sors, u li jtejbu l-uzu mill-gdid tal-prodott, ir-riciklabbiltà u l-efficjenza fl-uzu tar-rizorsi sabiex jadattaw il-produzzjoni u l-konsum ghall-kisba ta' ekonomija cirkolari. Huma ghandhom jiehdu mizuri biex jipprevjenu jew jimminimizzaw is-sustanzi perikoluzi fic-cikli tal-materjal u jimmaniggjaw is-sustanzi kimici fil-prodotti matul ic-ciklu tal-hajja taghhom.

Artikolu 12

Reziljenza ghad-dizastri

1. Il-Partijiet ghandhom jikkooperaw biex jibnu r-reziljenza tal-persuni, tas-socjetajiet, tal-istituzzjonijiet u tal-infrastruttura ghal avvenimenti ta' dizastri. Huma ghandhom iqisu r-rabtiet b'sahhithom bejn id-dizastri u t-tibdil fil-klima u l-impatti tad-dizastri fuq l-izvilupp tal-bniedem u dak socjali, l-ghajxien tan-nies, specjalment ta' gruppi u individwi vulnerabbli, il-wirt kulturali, l-integrità ambjentali, l-izvilupp ekonomiku u s-sigurtà tal-bniedem. Huma ghandhom jaghmlu hilithom biex jimplimentaw u jissorveljaw il-Qafas ta' Sendai ghat-Tnaqqis tar-Riskju ta' Dizastri 2015-2030, inkluz permezz tal-iskambju ta' informazzjoni u l-ahjar prattiki, filwaqt li jqisu l-oqfsa ta' politika rilevanti taghhom, inkluz l-FRDP.

2. Il-Partijiet ghandhom jippromwovu approcc olistiku ghat-tnaqqis tar-riskju ta' dizastri, inkluz billi jqisu l-FRDP, jinvestu fil-prevenzjoni u t-thejjija tar-riskju, l-integrazzjoni tal-isforzi ghat-tnaqqis tar-riskju f'azzjonijiet ta' rkupru u l-promozzjoni tal-assigurazzjoni tar-riskju finanzjarju. Huma ghandhom jappoggaw ir-reziljenza tas-servizzi pubblici, l-infrastruttura, is-sigurtà alimentari u s-sigurtà tal-ilma, filwaqt li jizguraw li l-investimenti jikkunsidraw u jirrispondu ghal fehim realistiku tar-riskji futuri. Huma ghandhom ipoggu r-reziljenza klimatika fil-qalba tal-isforzi kollha ta' rikostruzzjoni u ta' rkupru, inkluz billi jimplimentaw approcc ta' "bini mill-gdid ahjar".

3. Il-Partijiet ghandhom jikkooperaw biex isahhu l-access ghal, it-trasferiment u l-uzu sistematiku ta' teknologiji rilevanti ghall-bini tar-reziljenza. Huma ghandhom jinvestu fil-gbir u l-uzu ta' statistika dwar id-dizastri u data dwar it-telf, valutazzjoni komprensiva tar-riskju, l-implimentazzjoni ta' pjanijiet ta' tnaqqis tar-riskju fil-livelli kollha, u rabtiet imsahha bejn it-tnaqqis tar-riskju ta' dizastri u l-adattament ghat-tibdil fil-klima. Huma ghandhom jappoggaw l-uzu ta' teknologiji u informazzjoni spazjali biex itejbu l-mizuri ta' prevenzjoni, thejjija, rispons u rkupru.

4. Il-Partijiet ghandhom jahdmu biex isahhu l-governanza tar-riskju inkluziva fil-livelli kollha, inkluz l-izvilupp tal-kapacità ghat-tnaqqis tar-riskju ta' dizastri regjonali u nazzjonali u centri ta' eccellenza tal-innovazzjoni klimatika. Huma ghandhom jahdmu biex izidu l-kapacitajiet ta' monitoragg, ta' twissija bikrija u ta' valutazzjoni tar-riskju, filwaqt li jtejbu l-kapacità domestika u regjonali u l-kapacità ghall-mizuri ta' prevenzjoni, mitigazzjoni, thejjija, rispons u rkupru, inkluzi mekkanizmi ta' protezzjoni civili, kif ukoll il-kapacità tal-komunitajiet u l-istituzzjonijiet lokali, b'enfasi fuq l-aktar unitajiet domestici u gruppi vulnerabbli u emarginati.

5. Il-Partijiet ghandhom jissorveljaw il-prijoritajiet u l-objettivi tal-immaniggjar tar-riskju ta' dizastri u tar-riskju ta' tibdil fil-klima u jevalwawhom fl-isfond tal-ahjar prattiki internazzjonali.

TITOLU II

Zvilupp ekonomiku inkluziv u sostenibbli

Artikolu 13

1. Il-Partijiet ghandhom isegwu strategiji integrati u jimplimentaw riformi biex jibnu ekonomiji reziljenti u diversifikati, jippromwovu t-tkabbir ekonomiku u t-trasformazzjoni, isahhu r-relazzjonijiet kummercjali u tan-negozju, u jappoggaw it-tranzizzjoni lejn okkupazzjoni shiha u impjiegi ta' kwalità. Huma jimpenjaw ruhhom li joholqu ambjent tan-negozju li jwassal ghal flussi akbar ta' investiment u ghall-izvilupp tas-settur privat. Huma ghandhom isahhu u japprofondixxu l-kooperazzjoni ekonomika intraregjonali, inkluza l-mobilità tal-oggetti u tas-servizzi. Huma ghandhom jinkoraggixxu u jiffacilitaw uzu usa' tal-muniti rispettivi taghhom fi tranzazzjonijiet internazzjonali.

2. Il-Partijiet ghandhom jippromwovu mizuri b'appogg ghan-natura trasformattiva tax-xjenza, tat-teknologija, tal-innovazzjoni u tar-ricerka. Huma ghandhom jahdmu biex jiksbu ekonomiji cirkolari, b'emissjonijiet baxxi u reziljenti ghall-klima u jizguraw li n-nies kollha jibbenefikaw minn opportunitajiet ta' negozju miftuha, li l-istandards tax-xoghol ewlenin jigu rrispettati u mharsa, inkluz permezz ta' djalogu socjali, u li jigu promossi l-awtonomizzazzjoni socjoekonomika u l-inkluzjoni ta' persuni vulnerabbli, nisa u zghazagh, inkluz permezz ta' mizuri ta' protezzjoni socjali xierqa. Huma jaqblu li jikkoncentraw l-isforzi fuq setturi ewlenin b'effett multiplikatur fuq it-tkabbir sostenibbli, il-holqien tal-impjiegi u l-qerda tal-faqar, inkluza l-possibbiltà ta' kooperazzjoni f'oqsma ekonomici godda.

Kapitolu 1

It-tkabbir ekonomiku u d-diversifikazzjoni

Artikolu 14

Facilitaturi tal-izvilupp ekonomiku

1. Il-Partijiet ghandhom isegwu mizuri li jappoggaw il-kisba ta' livelli oghla ta' produttività ekonomika permezz tad-diversifikazzjoni, it-titjib teknologiku u l-innovazzjoni, bhala prijorità, u li jtejbu l-istabbiltà tas-settur makroekonomiku u finanzjarju, jissimplifikaw u jarmonizzaw ir-regolamenti u l-processi tan-negozju, isahhu sistemi tat-taxxa effettivi u prevedibbli, u jtejbu l-efficjenza tal-amministrazzjoni pubblika u tas-sistemi gudizzjarji. Huma ghandhom jadottaw politiki sodi dwar il-kompetizzjoni u jizguraw il-protezzjoni tad-drittijiet tal-art, tad-drittijiet tal-proprjetà u tad-drittijiet tal-proprjetà intellettwali.

2. Il-Partijiet jaqblu li jippromwovu legizlazzjoni, regolamenti u politiki tajbin dwar il-facilitazzjoni tan-negozju bl-ghan li jnaqqsu l-ostakli regolatorji u amministrattivi u jtejbu t-trasparenza, filwaqt li jizviluppaw hiliet intraprenditorjali u kultura ta' negozju bl-ghan li jzidu l-investiment u l-izvilupp tas-settur privat. Huma ghandhom jippromwovu wkoll ir-responsabbiltà socjali korporattiva u l-imgiba responsabbli fin-negozju, inkluzi fir-rigward ta' kunsiderazzjonijiet ambjentali.

3. Il-Partijiet jaqblu li jindirizzaw u jtejbu l-izvilupp tal-kapital uman, b'mod partikolari permezz ta' investiment u appogg ghall-holqien ta' forza tax-xoghol b'edukazzjoni gholja, imharrga, efficjenti u bil-hiliet u l-kwalifiki mehtiega, li jkunu mharrga bizzejjed biex ikollhom access ghal xoghol decenti, inkluz f'setturi godda ta' tkabbir dinamiku, li jaqblu mad-domandi tas-swieq tax-xoghol u li jtejbu l-involviment tas-settur privat. Huma ghandhom jaghmlu enfasi partikolari fuq it-titjib tal-litterizmu digitali, l-edukazzjoni u t-tahrig teknici u vokazzjonali u programmi ta' edukazzjoni terzjarja.

4. Il-Partijiet ghandhom jippromwovu politiki li jtejbu r-rilevanza, l-efficjenza u l-effettività tal-istituzzjonijiet tas-suq tax-xoghol. Huma ghandhom jippromwovu l-mobilità tax-xoghol intraregjonali b'appogg ghall-htigijiet tal-izvilupp tal-Membri tal-OSAKP tal-Pacifiku u biex jirrispondu b'mod pozittiv ghall-htigijiet tas-settur privat u jikkontribwixxu ghal integrazzjoni ekonomika mtejba, investiment akbar u produttività tan-negozju mtejba.

5. Il-Partijiet ghandhom jappoggaw l-izvilupp ta' infrastrutturi ewlenin bhall-energija, it-trasport u l-ilma, kif ukoll tas-servizzi tat-teknologiji tal-informazzjoni u tal-komunikazzjoni (ICT, *information and communication technologies*) u l-konnettività digitali.

6. Il-Partijiet ghandhom jippromwovu l-izvilupp taz-zoni rurali u d-diversifikazzjoni tal-ekonomija rurali, inkluz billi jsahhu l-konnessjonijiet bejn infrastrutturi reziljenti, it-turizmu, l-agrikoltura u l-industrija.

7. Il-Partijiet ghandhom jappoggaw mizuri mahsuba biex itejbu l-kwalità, id-disponibbiltà u l-accessibbiltà tas-servizzi tal-assigurazzjoni, finanzjarji u mhux finanzjarji ghall-intraprizi privati, fis-setturi formali u f'dawk informali. Huma ghandhom itejbu l-access ghal finanzjament affordabbli, inkluz billi jizviluppaw sistemi bankarji u mhux bankarji vijabbli u jsahhu s-servizzi finanzjarji digitali li jiffacilitaw iz-zieda fil-valur permezz tal-integrazzjoni tad-ditti, b'mod partikolari l-intraprizi mikro, zghar u ta' daqs medju, f'katini ta' valur regjonali u globali, u permezz ta' produzzjoni mtejba, il-kapacità regolatorja tal-kummerc, l-intraprenditorija, il-facilitazzjoni tan-negozju mtejba, id-diversifikazzjoni tal-prodotti u d-destinazzjonijiet tal-esportazzjoni, u t-titjib teknologiku u l-innovazzjoni, inkluz tal-pjattaformi tal-kummerc elettroniku.

Artikolu 15

L-investiment

1. Il-Partijiet jimpenjaw ruhhom li jinkoraggixxu, joholqu u jzommu ambjent li jwassal ghal investiment responsabbli ghall-beneficcju reciproku taghhom. Huma ghandhom jissimplifikaw u jaccelleraw il-proceduri u r-rekwiziti amministrattivi, u ghandhom jappoggaw mizuri li joholqu klima ta' investiment prevedibbli u sigura, jiffacilitaw is-shubijiet u jippromwovu d-djalogu bejn is-settur pubbliku u dak privat.

2. Il-Partijiet jaqblu li jattiraw u jzommu investiment pubbliku u privat sostenibbli u responsabbli, inkluz investiment dirett barrani, permezz ta' tahlit, garanziji u strumenti finanzjarji innovattivi ohrajn biex jaghtu spinta lill-fiducja tal-investituri. Huma ghandhom jaghmlu hilithom biex jipprovdu lill-investituri b'informazzjoni adegwata u facilment accessibbli dwar opportunitajiet ta' negozju kemm fl-UE kif ukoll fil-Membri tal-OSAKP tal-Pacifiku.

3. Il-Partijiet jimpenjaw ruhhom li jikkooperaw biex jiffacilitaw l-investimenti permezz ta' tahlita ta' interventi xierqa, b'attenzjoni partikolari ghaz-zghazagh u n-nisa.

Artikolu 16

L-izvilupp tas-settur privat

1. Il-Partijiet ghandhom jappoggaw l-izvilupp ta' settur privat dinamiku, kompetittiv u responsabbli, inkluz permezz tal-adozzjoni tal-politiki u r-riformi ekonomici, istituzzjonali u legizlattivi mehtiega fil-livell nazzjonali jew fil-livell regjonali, jew fit-tnejn. Huma ghandhom jiehdu mizuri biex isahhu u jtejbu l-produttività u l-efficjenza tas-settur privat. Huma ghandhom jaghtu attenzjoni specjali lit-tkabbir u l-kompetittività mtejba tal-intraprizi mikro, zghar u ta' daqs medju, lill-inkubaturi tan-negozju u lill-izvilupp tal-industriji artigjanali.

2. Il-Partijiet ghandhom jahtfu l-opportunitajiet tal-progress teknologiku u tal-ekonomija digitali. Huma ghandhom jaghmlu hilithom biex jimmobilizzaw l-investiment b'appogg ghar-ricerka u l-innovazzjoni, u l-ekonomija digitali, u biex jinkoraggixxu lis-settur privat jaghti spinta lid-digitalizzazzjoni, b'mod partikolari f'termini tal-investimenti, l-innovazzjoni, l-gharfien tas-suq, l-access u l-gharfien espert.

3. Il-Partijiet ghandhom jippromwovu l-izvilupp industrijali bil-ghan li jinkiseb tkabbir ekonomiku sostenibbli. Huma ghandhom jadottaw politiki mmirati li jkollhom l-ghan li jiffacilitaw it-tkabbir u l-opportunitajiet industrijali, notevolment permezz tal-holqien ta' konnessjonijiet u attivitajiet li jzidu l-valur, inkluzi industriji fuq skala zghira. Huma ghandhom jinkoraggixxu l-izvilupp ta' teknologiji u processi xierqa u d-diversifikazzjoni ta' prodotti nicca. Huma ghandhom jizviluppaw u jimplimentaw strategiji li jibnu kapacità regjonali u nazzjonali ghall-kompetittività fil-manifattura u l-esportazzjonijiet ta' teknologija medja u avvanzata.

4. Il-Partijiet ghandhom jappoggaw aktar efficjenza fl-uzu tar-rizorsi u l-adozzjoni ta' teknologiji u processi industrijali aktar nodfa u li jirrispettaw l-ambjent. Huma ghandhom jindirizzaw b'mod effettiv il-forom kollha ta' tniggis li jirrizultaw mill-attivitajiet ekonomici, inkluz permezz ta' definizzjoni cara tar-responsabbiltajiet u l-attribuzzjoni taghhom lill-industrija u lill-operaturi tan-negozju tul il-katina tal-provvista, abbazi tal-principji tar-responsabbiltà estiza tal-produttur u ta' min inigges ihallas.

Artikolu 17

Ix-xjenza, it-teknologija, l-innovazzjoni u r-ricerka

1. Il-Partijiet ghandhom jikkooperaw fir-ricerka xjentifika, fl-izvilupp teknologiku u fl-innovazzjoni, bl-ghan li jippromwovu l-izvilupp socjali u ekonomiku, jindirizzaw l-isfidi tas-socjetà u jtejbu l-kompetittività regjonali. Huma ghandhom jizviluppaw l-interkonnessjoni u l-interoperabbiltà tan-networks ta' ricerka u tal-infrastrutturi u s-servizzi tal-informatika u tad-data xjentifika, u jippromwovu tali zvilupp fil-kuntest regjonali taghhom.

2. Il-Partijiet ghandhom jiffacilitaw, kif xieraq, l-access ghall-programmi tax-xjenza, tat-teknologija u tal-innovazzjoni ta' xulxin, ghall-infrastrutturi u l-facilitajiet tar-ricerka, ghall-pubblikazzjonijiet u ghad-data xjentifika f'oqsma ta' rilevanza, inkluzi t-tibdil fil-klima u l-oceani.

3. Il-Partijiet ghandhom jikkooperaw fuq kwistjonijiet ta' interess komuni fil-qasam tal-attivitajiet tal-ispazju civili, bhar-ricerka spazjali, l-applikazzjonijiet u s-servizzi tas-Sistema Globali ta' Navigazzjoni bis-Satellita, l-izvilupp ta' sistemi ta' awmentazzjoni bis-satellita, l-Osservazzjoni tad-Dinja u x-Xjenza tad-Dinja, b'mod partikolari fuq l-uzu ta' twissija bikrija u sorveljanza.

Artikolu 18

Ir-rimessi

Il-Partijiet, filwaqt li jirrikonoxxu l-importanza tar-rimessi bhala sors ewlieni ghal zvilupp inkluziv u sostenibbli, ghandhom jaghmlu hilithom biex inaqqsu l-kostijiet tat-tranzazzjoni tar-rimessi ghal inqas minn 3 % u jeliminaw il-kurituri tar-rimessi b'kostijiet oghla minn 5 % sal-2030, biex jippromwovu s-sensibilizzazzjoni dwar il-litterizmu finanzjarju u l-inkluzjoni finanzjarja permezz ta' strumenti finanzjarji innovattivi u biex itejbu l-oqfsa regolatorji ghall-involviment imtejjeb ta' atturi mhux tradizzjonali, inkluz permezz tal-uzu ta' teknologiji godda.

Kapitolu 2

Il-kooperazzjoni kummercjali

Artikolu 19

L-integrazzjoni kummercjali

1. Il-Partijiet jimpenjaw ruhhom li jaghtu spinta lill-opportunitajiet kummercjali ghall-vantagg reciproku taghhom, kif ukoll mar-regjun usa', inkluzi l-PTEE. Huma ghandhom jimmiraw li jrawmu l-integrazzjoni bla xkiel u gradwali tal-Membri tal-OSAKP tal-Pacifiku fl-ekonomija dinjija, specjalment billi jaghmlu uzu shih mill-potenzjal tal-integrazzjoni regjonali u l-kummerc ma' regjuni ohrajn.

2. Il-Partijiet ghandhom jappoggaw l-implimentazzjoni u l-funzjonament tal-Ftehim Interim ta' Shubija Ekonomika ezistenti bejn il-Komunità Ewropea, minn naha wahda, u l-Istati tal-Pacifiku, min-naha l-ohra, filwaqt li jinkoraggixxu l-adezjoni tal-pajjizi interessati u, fejn xieraq, iwessghu l-kamp ta' applikazzjoni ta' dak il-ftehim.

3. Il-Partijiet ghandhom jappoggaw il-processi ta' integrazzjoni ekonomika regjonali fir-regjun tal-Pacifiku, inkluzi l-facilitazzjoni tal-kummerc u l-armonizzazzjoni regolatorja, sabiex il-pajjizi jkunu jistghu jiehdu vantagg mill-kummerc mal-girien taghhom u sabiex irawmu l-integrazzjoni taghhom fil-ktajjen tal-valur regjonali u globali.

Artikolu 20

Il-kapacità kummercjali

1. Il-Partijiet ghandhom jikkooperaw fil-bini tal-kapacità kummercjali, inkluz permezz ta' produzzjoni u intraprenditorija msahha, u zieda fl-investiment f'setturi li jzidu l-valur. Huma ghandhom jizguraw li l-kondizzjonijiet qafas u l-politiki domestici t-tajba jkunu fis-sehh biex jiffacilitaw flussi kummercjali akbar.

2. Il-Partijiet ghandhom jikkooperaw fil-qasam tal-facilitazzjoni tal-kummerc, billi jibnu fuq l-impenji rispettivi taghhom skont il-Ftehim tad-WTO dwar il-Facilitazzjoni tal-Kummerc. Tali kooperazzjoni ghandha tqis il-htigijiet specifici tal-Membri tal-OSAKP tal-Pacifiku, inkluzi dawk relatati mar-restrizzjonijiet geografici, it-teknologija, il-finanzjament tal-kummerc u l-konnettività. Huma ghandhom jaghmlu hilithom biex inaqqsu l-ispejjez tal-kummerc, relatati mal-importazzjonijiet, l-esportazzjonijiet, it-tranzitu u proceduri doganali ohrajn fuq il-moviment ta' oggetti u servizzi, inkluza l-awtomatizzazzjoni tal-proceduri doganali.

3. Il-Partijiet ghandhom jikkooperaw biex jipprevjenu, jidentifikaw u jeliminaw l-ostakli teknici bla bzonn ghall-kummerc, kif ukoll l-ostakli mhux tariffarji bla bzonn li jirrestringu l-esportazzjonijiet taghhom. B'mod partikolari, huma ghandhom jikkooperaw biex jizguraw konformità mal-istandards internazzjonali permezz ta' appogg xieraq ghall-bini tal-kapacitajiet, u mekkanizmi mtejba ta' kontroll tal-kwalità u laboratorji ta' certifikazzjoni.

4. Il-Partijiet ghandhom jikkooperaw biex isahhu r-regolamenti u l-prattiki sanitarji u fitosanitarji, inkluz permezz ta' mekkanizmi istituzzjonali u regolatorji u infrastrutturi u sistemi ta' informazzjoni adegwati.

5. Il-Partijiet ghandhom jikkooperaw biex jimplimentaw arrangamenti amministrattivi ta' kooperazzjoni u verifika fir-relazzjonijiet kummercjali taghhom.

6. Il-Partijiet, filwaqt li jirrikonoxxu l-kontribut tat-teknologija digitali ghall-facilitazzjoni tal-kummerc, jaqblu li jikkooperaw lejn pjattaformi digitali regjonali xierqa tal-Pacifiku ghall-kummerc nazzjonali u transkonfinali.

Artikolu 21

Is-servizzi

1. Il-Partijiet ghandhom jappoggaw l-izvilupp ta' settur tas-servizzi robust u vibranti, filwaqt li jirrikonoxxu l-importanza tieghu f'termini tal-kontribut tieghu ghat-tkabbir ekonomiku u ghall-holqien tal-impjiegi, biex jipprovdi inputs ghall-attivitajiet ekonomici kollha u jiffacilita l-produzzjoni trasformattiva u l-processi tal-esportazzjoni.

2. Il-Partijiet ghandhom jikkooperaw biex isahhu l-kapacità fil-provvista tas-servizzi. Ghandhom jaghtu attenzjoni partikolari lis-servizzi relatati mal-moviment tal-persuni fizici ghal skopijiet ta' negozju, servizzi finanzjarji u servizzi ta' negozju ohrajn, turizmu, industriji kulturali u kreattivi, u kostruzzjoni u servizzi tal-inginerija relatati.

3. Il-Partijiet jaqblu li jinkoraggixxu l-istabbiliment ta' ftehimiet ta' rikonoxximent reciproku fejn xieraq, inkluz bil-hsieb li jiffacilitaw ir-rikonoxximent ta' kwalifiki professjonali. Huma ghandhom jikkooperaw biex jindirizzaw l-ostakli ghall-kummerc fis-servizzi, bl-ghan li jrawmu l-kompetizzjoni, joholqu l-impjiegi, jixprunaw it-tkabbir u l-izvilupp u jtejbu l-kwalità tas-settur tas-servizzi taghhom.

Kapitolu 3

Setturi ewlenin

Artikolu 22

L-ekonomija blu

1. Il-Partijiet ghandhom jippromwovu "ekonomija blu" li tkun gestita sewwa, u sostenibbli, u li jkollha l-ghan li tirrikoncilja t-tkabbir ekonomiku sostenibbli mal-holqien tal-impjiegi, ghajxien imtejjeb u ekwità socjali, beneficcji ekonomici gusti, u sigurtà alimentari msahha, abbazi tal-konservazzjoni tal-ekosistemi u l-bijodiversità tal-bahar u l-uzu sostenibbli tar-rizorsi.

2. Il-Partijiet ghandhom jikkooperaw biex jizviluppaw akkwakultura sostenibbli permezz ta' ppjanar spazjali effettiv, approcc ibbazat fuq l-ekosistema u kondizzjonijiet ekwivalenti ta' kompetizzjoni mtejba ghall-investituri, filwaqt li jizguraw li din tissodisfa t-thassib tal-komunitajiet lokali.

3. Il-Partijiet ghandhom itejbu l-izvilupp sostenibbli tas-sajd, inkluz fil-livell tas-sajd artigjanali, billi jippromwovu ktajjen ta' valur sostenibbli permezz ta' investiment imtejjeb fil-produttività u fil-kapacitajiet tal-ipprocessar lokali, filwaqt li jizguraw is-sostenibbiltà tar-rizorsi tas-sajd u sigurtà u sikurezza alimentari mtejba.

4. Il-Partijiet ghandhom jahtfu l-opportunitajiet fil-qasam tal-bijoteknologija tal-bahar, billi jappoggaw ir-ricerka u jnaqqsu l-ostakli teknici biex jiffacilitaw l-access ghall-investituri, filwaqt li jevitaw riskji ghall-ambjent tal-bahar.

5. Il-Partijiet ghandhom jippromwovu r-ricerka, l-innovazzjoni u l-kondivizjoni tal-gharfien, l-ahjar prattiki u t-taghlimiet mehuda dwar l-ekonomija blu, inkluz it-tishih tal-ippjanar spazjali u t-tehid ta' decizjonijiet tajbin dwar l-investiment.

6. Il-Partijiet ghandhom jippromwovu l-energija rinnovabbli tal-bahar bil-hsieb li jaccelleraw it-tranzizzjoni energetika nadifa fil-gzejjer kollha.

Artikolu 23

L-agrikoltura

1. Il-Partijiet ghandhom jippromwovu agrikoltura sostenibbli u jappoggaw prattiki u azzjonijiet agroekologici biex jibnu agrikoltura reziljenti ghall-klima u jizguraw zieda fil-valur u diversifikazzjoni biex itejbu l-ghajxien, jespandu l-introjtu u joholqu impjiegi decenti.

2. Il-Partijiet ghandhom jikkooperaw biex izidu l-opportunitajiet ghall-produtturi, il-processuri u l-esportaturi, b'mod partikolari azjendi agrikoli zghar, biex jaccessaw swieq fil-livelli nazzjonali, regjonali u internazzjonali, inkluz permezz ta' appogg ta' estensjoni agrikola, infrastrutturi rurali u access ghall-finanzi mtejba. Huma ghandhom jikkooperaw biex jizguraw konformità ma' prattiki u standards accettati internazzjonalment, filwaqt li jqisu l-oqfsa ta' politika rilevanti taghhom.

3. Il-Partijiet ghandhom jippromwovu s-sigurtà alimentari billi jizviluppaw ktajjen tal-valur sensittivi ghan-nutrizzjoni inkluzivi u bijodiversi, inkluz permezz tal-ipprocessar u z-zieda fil-valur lokali u kapacitajiet imtejba ta' agenti tal-katina tal-valur. Huma ghandhom jimpenjaw ruhhom fir-registrazzjoni u l-protezzjoni tal-indikazzjonijiet geografici ghall-prodotti agrikoli u tal-ikel mir-regjun tal-Pacifiku u mill-Unjoni Ewropea.

4. Il-Partijiet ghandhom jikkooperaw biex jiggieldu kontra l-pesti, il-mard u l-ispecijiet invazivi li jaffettwaw l-agrikoltura taghhom.

Artikolu 24

It-turizmu

1. Il-Partijiet jimpenjaw ruhhom li jizguraw zvilupp bilancjat u sostenibbli tat-turizmu, filwaqt li jimmassimizzaw il-potenzjal tieghu ghat-tkabbir ekonomiku, il-holqien ta' impjiegi decenti u z-zieda fid-dhul tal-gvern, filwaqt li jizguraw l-integrazzjoni tad-dimensjonijiet ambjentali, kulturali u socjali.

2. Il-Partijiet ghandhom itejbu l-protezzjoni u l-promozzjoni tal-wirt kulturali u tar-rizorsi naturali, u ghandhom isahhu r-rabtiet bejn it-turizmu u setturi ekonomici rilevanti ohra, b'mod partikolari t-trasport, l-agrikoltura u l-ekonomija blu.

3. Il-Partijiet ghandhom jikkooperaw biex jippromwovu prattiki ta' zvilupp sostenibbli u ghandhom jimmiraw li jottimizzaw il-beneficcji socjoekonomici tat-turizmu, filwaqt li jipprotegu l-art, l-oceani, in-nies u l-kulturi, jirrispettaw l-integrità u l-interessi tal-komunitajiet lokali, u jappoggaw l-involviment taghhom fil-process tal-izvilupp tat-turizmu, b'mod partikolari t-turizmu rurali u komunitarju u l-ekoturizmu. Huma ghandhom jinkoraggixxu l-investiment f'teknologija gdida ghar-ricerka u l-izvilupp statistiku, ir-reziljenza ghall-klima u ghad-dizastri, il-bijodiversità, l-immaniggjar tal-iskart, l-energija rinnovabbli u l-efficjenza energetika, is-sigurtà tal-ilma u tal-ikel, u l-ghajxien u l-partecipazzjoni tal-komunità.

4. Il-Partijiet ghandhom isahhu l-investiment fil-promozzjoni u l-izvilupp ta' prodotti u servizzi tat-turizmu. Huma ghandhom jippromwovu l-izvilupp ta' shubijiet innovattivi ma' linji tal-ajru u operaturi tal-krucieri rilevanti u jinvestu fl-izvilupp tal-kapital uman, fit-tahrig fis-settur tat-turizmu u fil-bini tal-kapacitajiet, il-kummercjalizzazzjoni, inkluza l-kummercjalizzazzjoni digitali, u jinkoraggixxu kuntatti kummercjali u skambji ta' persunal tas-sengha, bil-hsieb li tinghata spinta lill-kompetittività, jittejbu l-istandards tas-servizzi u ghall-izvilupp ulterjuri tas-settur tat-turizmu.

Artikolu 25

L-energija sostenibbli

1. Il-Partijiet jirrikonoxxu l-importanza tas-settur tal-energija ghall-prosperità ekonomika u tal-izvilupp tal-bniedem u dak socjali u tas-sigurtà tal-bniedem, kif ukoll il-htiega ghal tranzizzjoni bla xkiel ghal ekonomija b'livell baxx ta' emissjonijiet tal-karbonju. Huma ghandhom jaghmlu hilithom biex isahhu s-sigurtà tal-energija u r-reziljenza tal-infrastrutturi tal-energija biex itejbu l-accessibbiltà u l-affordabbiltà tal-energija nadifa.

2. Il-Partijiet jaqblu li jappoggaw ir-riformi tal-energija fir-regjun tal-Pacifiku li jikkontribwixxu ghat-tnaqqis tal-intensità tal-karbonju tal-processi ta' zvilupp tieghu, li jzidu l-efficjenza tal-provvista u l-konsum tal-energija fl-uzu finali, li jtejbu r-reziljenza tal-infrastruttura tal-energija, u li jnaqqsu l-emissjonijiet netti ta' gassijiet serra, filwaqt li jqisu l-oqfsa ta' politika rilevanti taghhom, inkluz il-Qafas ghal Azzjoni dwar is-Sigurtà tal-Energija fil-Pacifiku u l-FRDP.

3. Il-Partijiet ghandhom jiffacilitaw swieq tal-energija miftuha, trasparenti u li jiffunzjonaw li jixprunaw investiment inkluziv u sostenibbli fil-generazzjoni, it-trazmissjoni u d-distribuzzjoni responsabbli, u fl-efficjenza energetika.

4. Il-Partijiet ghandhom jippromwovu l-efficjenza energetika u l-iffrankar tal-energija fl-istadji kollha tal-katina tal-energija, mill-generazzjoni sal-konsum, u ghandhom isahhu, itejbu u jittrasformaw il-facilitajiet tal-produzzjoni, il-generazzjoni u d-distribuzzjoni tal-energija, inkluz permezz tat-tishih u l-espansjoni tal-grilji tad-distribuzzjoni tal-energija urbana u rurali.

5. Il-Partijiet ghandhom jippromwovu t-tranzizzjoni energetika tar-regjun tal-Pacifiku permezz tal-izvilupp u l-uzu ta' teknologiji tal-energija nodfa, diversi, kosteffettivi u sostenibbli, inkluzi teknologiji tal-energija rinnovabbli u b'emissjonijiet baxxi.

Artikolu 26

Il-konnettività

1. Il-Partijiet, filwaqt li jirrikonoxxu r-restrizzjonijiet geografici li jiffaccjaw l-Istati gzejjer tal-Pacifiku, ghandhom isahhu l-konnettività madwar ir-regjun tal-Pacifiku, filwaqt li jizguraw li din tkun sostenibbli, komprensiva, ibbazata fuq ir-regoli, u li trawwem l-investiment u kondizzjonijiet ekwivalenti ta' kompetizzjoni ghan-negozji. Huma ghandhom jaghmlu hilithom biex jibnu konnessjonijiet tat-trasport sikuri, siguri, reziljenti u sostenibbli, bl-ajru, bl-art u bil-bahar, u networks digitali, minn mobbli sa fissi, mis-sinsla tal-internet sal-ahhar mil, minn kejbils sa satelliti. Huma jimpenjaw ruhhom li jahdmu lejn il-konnettività tal-energija, bl-ghan li jrawmu soluzzjonijiet moderni, efficjenti u nodfa u jippromwovu l-kuntatti bejn il-persuni.

2. Il-Partijiet jimpenjaw ruhhom li jirristrutturaw, isahhu u jtejbu s-sistemi tat-trasport u tal-infrastruttura relatati, jiffacilitaw u jtejbu l-moviment tal-passiggieri, inkluzi dawk b'mobilità mnaqqsa, u tal-merkanzija, u jipprovdu access kosteffettiv, sikur, sigur u sostenibbli ghal servizzi affidabbli u effettivi tat-trasport urban, bl-ajru, marittimu, fuq passaggi tal-ilma interni, bil-ferrovija u bit-triq. Huma ghandhom itejbu l-governanza generali tas-settur tat-trasport, billi jizviluppaw u jimplimentaw regolamenti efficjenti biex jiffacilitaw l-armonizzazzjoni madwar ir-regjun tal-Pacifiku, biex jippermettu kompetizzjoni gusta u interoperabbiltà fi hdan u bejn il-modi tat-trasport, kif ukoll biex jattivaw u jippromwovu l-partecipazzjoni tas-settur privat fi progetti tat-trasport, inkluz fuq il-manutenzjoni u fuq l-eliminazzjoni ta' restrizzjonijiet tal-kapacità u ta' infrastrutturi b'konnessjoni nieqsa.

3. Il-Partijiet jirrikonoxxu l-importanza ta' servizzi tat-trasport marittimu kosteffettivi u efficjenti bhala l-mod ewlieni ta' trasport li jiffacilita l-kummerc. Huma ghandhom jikkooperaw fis-settur tat-trasport marittimu biex jippromwovu l-isforzi tal-Membri tal-OSAKP tal-Pacifiku fl-izvilupp ta' portijiet u servizzi tal-portijiet kompetittivi, inkluza l-infrastruttura tan-navigazzjoni, bil-hsieb li jtejbu l-moviment tal-merkanzija u tan-nies.

4. Il-Partijiet ghandhom jikkooperaw fis-settur tal-avjazzjoni, inkluz billi jikkunsidraw zieda fir-rotot u fil-frekwenza tas-servizzi tal-ajru fir-regjun Pacifiku. Huma ghandhom jikkooperaw ukoll biex isahhu u jtejbu s-sikurezza u s-sigurtà tal-avjazzjoni, u s-sorveljanza tal-ispazju tal-ajru, inkluza l-kapacità taghhom li jirrispondu ghal theddid u riskji relatati. Huma jaqblu li jsahhu u jtejbu l-facilitajiet ta' ghajnuna ghan-navigazzjoni tal-ivvjaggar bl-ajru u bil-bahar, inkluzi l-kontroll tat-traffiku tal-ajru u l-kartografija.

5. Il-Partijiet ghandhom jimmiraw li jaghtu spinta lill-access ghal konnettività tal-broadband u infrastrutturi digitali miftuha, affordabbli u siguri, inkluz permezz ta' kejbils taht il-bahar imtejba. Huma ghandhom jiehdu mizuri biex jiffacilitaw l-access facli ghall-ICT u jappoggaw l-uzu xieraq tal-intelligenza artificjali u tal-internet tal-oggetti u l-iskjerament ta' networks minghajr fili estensivi bi prezz baxx, adattati ghac-cirkostanzi lokali. Huma ghandhom jaghmlu hilithom biex jistabbilixxu l-istituzzjonijiet regolatorji mehtiega biex johorgu licenzji lill-fornituri ta' servizzi, jippromwovu mgiba kompetittiva u jizguraw il-benesseri u l-protezzjoni tal-konsumatur, isahhu l-kooperazzjoni regjonali, filwaqt li jqisu l-oqfsa ta' politika rilevanti tal-Partijiet, inkluz il-Pjan ta' Azzjoni Strategika Regjonali tal-ICT tal-Pacifiku.

Artikolu 27

L-industriji estrattivi

1. Il-Partijiet, filwaqt li jirrikonoxxu l-kontribut tal-industriji estrattivi ghall-izvilupp ekonomiku, ghandhom jiffacilitaw l-investiment sostenibbli u responsabbli permezz ta' legizlazzjoni, politiki u oqfsa regolatorji xierqa konsistenti mal-ahjar prattiki internazzjonali. Huma ghandhom jimmiraw li jizguraw access gust u minghajr distorsjoni ghar-rizorsi estrattivi, filwaqt li jirrispettaw bis-shih il-ligijiet nazzjonali u s-sovranità tal-pajjizi fuq ir-rizorsi naturali taghhom u jharsu d-drittijiet tal-komunitajiet lokali affettwati.

2. Il-Partijiet jaqblu li jippromwovu l-gestjoni responsabbli tar-rizorsi estrattivi, inkluz l-izvilupp ta' oqfsa legizlattivi, filwaqt li jqisu l-impatti ambjentali. Huma ghandhom jippromwovu t-trasparenza u r-responsabbiltà, f'konformità mal-principji stabbiliti fl-Inizjattiva ghat-Trasparenza tal-Industriji Estrattivi.

3. Il-Partijiet ghandhom jippromwovu l-uzu tat-teknologiji rilevanti biex jiffacilitaw l-esplorazzjoni u l-isfruttament sostenibbli u responsabbli tar-rizorsi estrattivi.

Artikolu 28

Il-forestrija

1. Il-Partijiet ghandhom jippromwovu l-gestjoni sostenibbli tal-foresti u l-uzu sostenibbli tar-rizorsi tal-foresti, inaqqsu u jwaqqfu d-deforestazzjoni u d-degradazzjoni tal-foresti, jikkonservaw il-bijodiversità u l-ekosistemi tal-foresti, jiggieldu l-qtugh illegali tas-sigar ghall-injam u l-kummerc assocjat, u jippromwovu prodotti efficjenti fl-uzu tar-rizorsi u tal-energija minn foresti gestiti b'mod sostenibbli.

2. Il-Partijiet ghandhom jippromwovu ktajjen ta' valur sostenibbli ta' agroindustriji u komoditajiet u prodotti tal-foresti, filwaqt li jaghtu prijorità lill-holqien tal-impjiegi u opportunitajiet ekonomici ohrajn fil-konservazzjoni tal-ekosistemi. Huma ghandhom jikkooperaw fil-gestjoni sostenibbli tal-foresti, inkluz ghall-provvista legali u sostenibbli ta' prodotti ghal qligh kummercjali u l-kummercjalizzazzjoni sostenibbli tal-flora u l-fawna tal-foresti, b'rispett shih ghall-ahjar prattiki u standards internazzjonali u ftehimiet internazzjonali rilevanti. Huma ghandhom jikkollaboraw u jippromwovu l-uzu ta' teknologija u metodi xierqa biex jidentifikaw u jizviluppaw hxejjex aromatici u materjali ohrajn ibbazati fuq il-foresti li jikkontribwixxu ghall-prodotti medicinali, filwaqt li jizguraw li ma jkun hemm l-ebda telfien tal-bijodiversità, li ma jinholoq ebda zbilanc fl-ekosistema, u li l-access ghall-prodotti medicinali ma jkunx imfixkel.

3. Il-Partijiet ghandhom jikkooperaw biex itejbu l-governanza u s-sostenibbiltà tal-foresti, inkluz billi jqisu l-Pjan ta' Azzjoni tal-UE ghall-Infurzar tal-Ligi, Tmexxija u Kummerc fis-Settur Forestali (FLEGT, *Forest Law Enforcement, Governance and Trade*) u billi jinkoraggixxu l-izvilupp ta' ftehimiet ta' shubija volontarji. Huma ghandhom jaghmlu hilithom biex isahhu l-koerenza u l-interazzjonijiet pozittivi fil-livell tal-pajjizi bejn il-Pjan ta' Azzjoni tal-FLEGT u azzjoni klimatika fis-settur tal-foresti u tal-uzu tal-art, inkluz fil-kuntest ta' inizjattivi internazzjonali ohrajn, b'mod partikolari l-Qafas ta' Varsavja ghat-Tnaqqis tal-Emissjonijiet mid-Deforestazzjoni u d-Degradazzjoni tal-Foresti (REDD+, *Reducing Emissions for Deforestation and Forest Degradation*). Huma ghandhom jimpenjaw ruhhom ukoll fl-izvilupp u fir-riezami tal-politiki, tal-legizlazzjonijiet, tar-regolamenti, tal-istrategiji u tal-pjanijiet ghal azzjoni klimatika fis-settur tal-foresti u tal-uzu tal-art, f'konformità mal-NDCs. Huma ghandhom jiehdu passi biex itejbu l-kwalità tal-inventarji ghall-emissjonijiet u t-tnehhijiet mis-settur tal-foresti.

4. Il-Partijiet ghandhom jappoggaw l-izvilupp ta' strategiji u inizjattivi ta' adattament u ta' konservazzjoni tal-foresti biex itejbu s-sahha tal-foresti, ireggħu lura d-deforestazzjoni, jirrestawraw il-pajsaggi tal-foresti degradati, itejbu r-reziljenza ghat-tibdil fil-klima u jistabbilixxu mill-gdid il-kopertura tal-foresti. Filwaqt li jirrikonoxxu l-importanza tal-foresti naturali u vergni biex jipprovdu l-ekosistemi, il-klima u s-servizzi kulturali li jiddependu fuqhom is-socjetajiet taghna, huma ghandhom jikkooperaw biex jizviluppaw u jimplimentaw approcci xierqa u incentivi pozittivi ghall-adattament u l-konservazzjoni taghhom.

5. Il-Partijiet ghandhom jappoggaw it-tishih u l-bini tal-kapacitajiet ta' istituzzjonijiet u agenziji regjonali, subregjonali u nazzjonali responsabbli ghall-gestjoni sostenibbli tal-foresti. Huma ghandhom izidu l-gharfien pubbliku dwar id-deforestazzjoni fil-livelli kollha u jinkoraggixxu l-konsum ta' prodotti efficjenti fl-uzu tar-rizorsi u tal-energija minn foresti gestiti b'mod sostenibbli. Huma ghandhom jippromwovu u jappoggaw l-uzu ta' fjuwil tat-tisjir alternattiv, sostenibbli u nadif ghall-komunitajiet lokali. Huma ghandhom isahhu l-involviment tal-awtoritajiet u l-komunitajiet lokali fil-protezzjoni tal-foresti.

TITOLU III

L-oceani, l-ibhra u s-sajd

Artikolu 29

Il-Partijiet jirrikonoxxu r-rwol essenzjali tal-oceani ghall-hajja fid-dinja, ghall-izvilupp sostenibbli u ghall-ghajxien tan-nies. Huma jaqblu li jzidu l-isforzi biex jipprotegu l-oceani u l-ibhra mill-konsegwenzi negattivi u mill-impatt ta' pressjonijiet differenti, bhat-tibdil fil-klima, l-acidifikazzjoni tal-oceani u l-ibblicjar tal-qroll, l-isfruttament zejjed, is-sajd illegali, mhux irrappurtat u mhux regolat (IUU) u attivitajiet distruttivi u mhux sostenibbli ohrajn. Huma ghandhom jippromwovu l-izvilupp sostenibbli tal-ekonomija blu, jipprotegu l-ekosistemi u l-bijodiversità tal-bahar, inaqqsu t-tniggis ta' kull tip u jimplimentaw politiki ta' mitigazzjoni tat-tibdil fil-klima u ta' adattament ghalih.

Kapitolu 1

Il-governanza tal-oceani

Artikolu 30

Oceani sostenibbli

1. Il-Partijiet jirrikonoxxu l-isforzi ta' xulxin biex jizguraw governanza tal-oceani mtejba u integrata, mizuri ta' konservazzjoni u gestjoni tas-sajd regjonali u subregjonali msahha, il-monitoragg, il-kontroll u s-sorveljanza tas-sajd, strategiji ohra specifici ghar-regjun, u strumenti ghall-gestjoni effettiva tal-oceani.

2. Il-Partijiet ghandhom jiehdu l-passi mehtiega biex jimplimentaw trattati, konvenzjonijiet u ftehimiet regjonali u internazzjonali rilevanti dwar il-governanza tal-oceani, li ghalihom huma parti, u l-konservazzjoni u l-gestjoni tar-rizorsi previsti fihom.

3. Il-Partijiet ghandhom isahhu l-governanza tal-oceani ghall-uzu u l-konservazzjoni sostenibbli taghhom, f'konformità mal-Konvenzjoni tan-NU dwar il-Ligi tal-Bahar (UNCLOS, *UN Convention on the Law of the Sea*) u filwaqt li jqisu l-oqfsa regjonali rilevanti, inkluz billi jippromwovu approcc ta' gestjoni integrata, b'kont mehud tad-dimensjonijiet socjali, ekonomici u ambjentali tal-izvilupp sostenibbli.

4. Il-Partijiet ghandhom jikkooperaw biex jimmitigaw u jtaffu l-pressjoni fuq l-oceani u r-rizorsi taghhom, ghal oceani sikuri, siguri, nodfa u gestiti b'mod sostenibbli, kif ukoll biex isahhu l-gharfien dwar l-oceani. Huma ghandhom jikkooperaw fuq il-protezzjoni, il-preservazzjoni u r-restawr tal-ekosistemi kostali u tal-bahar.

5. Il-Partijiet ghandhom jikkooperaw biex jipprevjenu u jnaqqsu t-tniggis tal-bahar u jiggieldu kontra t-tniggis akustiku u l-iskart tal-bahar, inkluzi l-plastik u l-mikroplastik, it-tixrid taz-zejt u l-kontaminanti nukleari. Huma ghandhom jappoggaw u jistinkaw ghar-regolamentazzjoni tat-tnaqqis tal-emissjonijiet ta' gassijiet serra mill-bastimenti, filwaqt li jappoggaw b'mod attiv l-implimentazzjoni urgenti tal-istrategija inizjali tal-Organizzazzjoni Marittima Internazzjonali dwar it-tnaqqis tal-emissjonijiet ta' gassijiet serra mill-bastimenti. Huma ghandhom jippromulgaw legizlazzjoni u regolamenti li jirregolaw ir-rimi ta' skart ta' hsara u skart, inkluz l-impozizzjoni ta' penali ghall-ksur.

6. Il-Partijiet jaqblu li jibbazaw id-decizjonijiet taghhom fuq l-aqwa xjenza disponibbli, b'kunsiderazzjoni xierqa ghall-principji tal-approcc ibbazat fuq l-ekosistema, il-principju ta' prekawzjoni u l-importanza tal-gharfien tradizzjonali u indigenu.

7. Il-Partijiet ghandhom isahhu l-kooperazzjoni fuq ir-ricerka, it-tfassil u l-implimentazzjoni ta' mizuri ta' konservazzjoni u gestjoni, l-ippjanar spazjali tal-bahar, u l-istabbiliment ta' zoni protetti tal-bahar u ta' habitats tal-bahar, b'mod konsistenti mad-dritt internazzjonali, abbazi tal-ahjar xjenza disponibbli u b'kont mehud tal-gharfien tal-komunitajiet indigeni u lokali.

8. Il-Partijiet ghandhom jikkooperaw biex jibnu l-kapacità u l-gharfien espert fil-governanza tal-oceani, inkluz permezz tar-ricerka xjentifika tal-bahar u t-trasferiment tat-teknologija tal-bahar, f'konformità mal-UNCLOS.

9. Il-Partijiet ghandhom jippromwovu d-djalogu u l-kooperazzjoni fuq l-aspetti kollha tal-governanza tal-oceani, inkluz fuq kwistjonijiet relatati mat-tibdil fil-klima, iz-zieda fil-livell tal-bahar u l-effetti u l-implikazzjonijiet possibbli taghha, l-estrazzjoni minn qiegh il-bahar, is-sajd, it-tniggis tal-bahar u r-ricerka u l-izvilupp.

10. Il-Partijiet jirrikonoxxu t-thassib generali li tqajjem dwar l-impatt tal-estrazzjoni minn qiegh il-bahar fuq l-ambjent tal-bahar u l-bijodiversità tieghu. Huma ghandhom juzaw l-ahjar xjenza disponibbli, japplikaw il-principju ta' prekawzjoni u l-approcc tal-ekosistema, jippromwovu r-ricerka u jikkondividu l-ahjar prattiki fl-oqsma ta' interess reciproku relatati mar-rizorsi minerali ta' qiegh il-bahar, sabiex jizguraw il-gestjoni ambjentali tajba tal-attivitajiet ghall-protezzjoni u l-preservazzjoni tal-ambjent tal-bahar u tal-bijodiversità tieghu.

Artikolu 31

Il-bijodiversità ta' zoni lil hinn mill-gurizdizzjoni nazzjonali

1. Il-Partijiet ghandhom jikkooperaw, inkluz permezz ta' organizzazzjonijiet u arrangamenti regjonali u internazzjonali kompetenti, fuq il-konservazzjoni u l-uzu sostenibbli tal-bijodiversità tal-bahar f'zoni lil hinn mill-gurizdizzjoni nazzjonali, abbazi tal-ahjar xjenza disponibbli.

2. Il-Partijiet ghandhom jippromwovu l-bini tal-kapacitajiet u t-trasferiment tat-teknologija tal-bahar ghall-konservazzjoni u l-uzu sostenibbli tal-bijodiversità tal-bahar f'zoni lil hinn mill-gurizdizzjoni nazzjonali, inkluz permezz ta' kooperazzjoni internazzjonali.

Kapitolu 2

Is-sajd

Artikolu 32

Il-konservazzjoni u l-gestjoni sostenibbli tar-rizorsi tas-sajd

1. Il-Partijiet ghandhom jikkooperaw biex jizguraw il-konservazzjoni u l-gestjoni u l-uzu sostenibbli tar-rizorsi tas-sajd fil-livelli bilaterali, subregjonali, regjonali u multilaterali, kif xieraq.

2. Il-Partijiet ghandhom jikkooperaw biex jizguraw li r-rizorsi tas-sajd jigu kkonservati u gestiti b'mod effettiv u jinqabdu b'mod sostenibbli, u li r-redditi socjali u ekonomici jigu ottimizzati.

3. Il-Partijiet jaqblu li jippromwovu mizuri ta' konservazzjoni u gestjoni trasparenti u bbazati fuq ix-xjenza f'konformità mad-dritt internazzjonali, b'mod partikolari r-regoli u l-principji stabbiliti fl-UNCLOS u fil-Ftehim tan-NU dwar il-Hazniet ta' Hut, u li jirrispettaw il-mizuri ta' konservazzjoni u gestjoni adottati mill-organizzazzjonijiet regjonali tal-gestjoni tas-sajd, fejn applikabbli.

4. Il-Partijiet ghandhom jikkooperaw biex jizguraw l-izvilupp ekonomiku sostenibbli tas-sajd kostali permezz ta' politiki, ligijiet u regolamenti effettivi. Huma ghandhom jippromwovu l-access ghar-rizorsi tas-sajd mill-komunitajiet lokali, u mis-sajjieda fuq skala zghira u artigjanali, u ghandhom jippromwovu s-sigurtà alimentari u l-ekwità intergenerazzjonali u intragenerazzjonali.

Artikolu 33

Sajd illegali, mhux irrappurtat u mhux regolat

1. Il-Partijiet, f'konformità mal-obbligi internazzjonali, ghandhom izommu jew jadottaw inizjattivi biex jiggieldu s-sajd IUU fil-gurizdizzjonijiet rispettivi taghhom, f'gurizdizzjonijiet ohrajn, u fl-ibhra miftuha, filwaqt li jirrikonoxxu li tali attivitajiet jikkostitwixxu theddida serja ghall-konservazzjoni effettiva, il-gestjoni u l-isfruttament sostenibbli tas-sajd.

2. Il-Partijiet ghandhom jimplimentaw politiki u mizuri biex jeskludu prodotti tas-sajd IUU mill-flussi kummercjali. Huma ghandhom jimplimentaw u jinfurzaw mizuri ta' monitoragg, kontroll u sorveljanza, bhal skemi ta' osservaturi, sistemi ta' monitoragg tal-bastimenti, licenzji u awtorizzazzjonijiet tas-sajd, registrazzjoni u rapportar tal-qabdiet, kontroll tat-trazbord, spezzjonijiet u kontroll tal-Istat tal-port u mizuri assocjati, biex jizguraw konformità, inkluzi azzjoni ta' infurzar u sanzjonijiet skont ir-regolamenti domestici, bl-ghan li jikkonservaw l-istokkijiet tal-hut, jipprevjenu s-sajd eccessiv u jippromwovu s-sajd sostenibbli.

3. Il-Partijiet, f'konformità mal-obbligi taghhom skont il-ligijiet nazzjonali u l-istrumenti subregjonali, regjonali u internazzjonali ezistenti, jaqblu li ma jaghtux permess ghad-dhul lil, jirrifjutaw li jipprovdu servizz lil, jew li jkeccu mill-portijiet taghhom, bastimenti ta' Partijiet li jkunu nstabu li kienu involuti f'sajd IUU f'gurizdizzjonijiet ohrajn u fl-ibhra miftuha, jew li jkollhom storja ta' sajd IUU.

4. Il-Partijiet ghandhom jaghmlu hilithom biex jirratifikaw il-ftehimiet internazzjonali rilevanti fir-rigward tas-sajd IUU, b'mod partikolari l-Ftehim dwar Mizuri tal-Istat tal-Port li Jimpedixxu, Jiskoraggixxu u Jeliminaw is-Sajd Illegali, Mhux Rappurtat u Mhux Regolat, maghmul f'Ruma fit-22 ta' Novembru 2009, u ghandhom jippromwovu l-komplementarjetà u l-konsistenza bejn il-mizuri u l-istrategiji internazzjonali u regjonali ghall-glieda kontra s-sajd IUU.

Artikolu 34

Sussidji tas-sajd dannuzi

Il-Partijiet jaqblu li jiehdu l-passi mehtiega biex jipprojbixxu certi forom ta' sussidji tas-sajd li jikkontribwixxu ghal kapacità zejda u sajd zejjed, u li jeliminaw sussidji li jikkontribwixxu ghas-sajd IUU u joqoghdu lura milli jintroducu tali sussidji godda, filwaqt li jirrikonoxxu li trattament xieraq, effettiv, specjali u differenzjali ghall-Istati tal-Pacifiku li qed jizviluppaw u dawk l-anqas zviluppati jenhtieg li jkun parti integrali min-negozjati tad-WTO dwar is-sussidji tas-sajd.

TITOLU IV

Is-sigurtà, id-drittijiet tal-bniedem, id-demokrazija u l-governanza

Artikolu 35

Il-Partijiet ghandhom jikkooperaw biex jiksbu socjetajiet pacifici u reziljenti, jipprotegu, jippromwovu u jissodisfaw id-drittijiet tal-bniedem, u ghandhom isahhu l-principji demokratici u l-governanza tajba. Huma ghandhom jappoggaw istituzzjonijiet responsabbli u trasparenti fil-livelli kollha u ghandhom jiehdu passi konkreti dwar il-governanza tajba fil-qasam tat-taxxa, u dwar il-glieda kontra l-korruzzjoni, il-frodi u l-hasil tal-flus. Huma ghandhom jindirizzaw theddid gdid jew li qed jikber ghas-sigurtà, inkluz it-terrorizmu, it-theddid ghac-cibersigurtà u l-forom kollha ta' kriminalità organizzata tranznazzjonali, b'mod partikolari b'rabta mas-sigurtà marittima, ic-ciberkriminalità, is-sigurtà tal-bniedem, u s-sigurtà ambjentali, filwaqt li jissalvagwardjaw id-drittijiet tal-bniedem, inkluz permezz ta' kooperazzjoni regjonali, billi jqisu l-oqfsa ta' politika rilevanti taghhom, inkluzi l-principji stabbiliti fid-Dikjarazzjoni tal-Boe dwar is-Sigurtà Regjonali u l-istrategiji rilevanti tal-politika estera u ta' sigurtà komuni tal-UE. Huma ghandhom jaghmlu hilithom biex jiffacilitaw, kull meta jkun xieraq f'konformità mal-obbligi internazzjonali ezistenti, ix-xoghol tal-mekkanizmi tad-drittijiet tal-bniedem, inkluz dik tal-ufficcju tal-Kummissarju Gholi tan-NU ghad-Drittijiet tal-Bniedem, dwar kwistjonijiet rilevanti.

Kapitolu 1

Is-sigurtà

Artikolu 36

Il-paci u s-sigurtà

1. Il-Partijiet ghandhom jikkooperaw biex jizguraw il-paci, is-sigurtà u l-gustizzja, permezz tal-protezzjoni, il-promozzjoni u l-issodisfar tad-drittijiet tal-bniedem, il-governanza tajba, is-sigurtà tal-bniedem imsahha, is-sigurtà ambjentali, u l-prevenzjoni tal-kunflitti u l-konsolidazzjoni tal-paci.

2. Il-Partijiet ghandhom jindirizzaw il-forom kollha ta' vjolenza bbazata fuq l-identità, inkluza l-vjolenza sesswali, abbazi tal-generu, interkomunali, etnika u religjuza. Huma ghandhom jappoggaw il-processi ta' rikonciljazzjoni permezz ta' mekkanizmi ta' gustizzja tranzizzjonali, inkluzi prattiki tradizzjonali jew konswetudinarji, fejn u meta dawn ma jkunux inkompatibbli mad-drittijiet tal-bniedem rikonoxxuti internazzjonalment. Huma ghandhom jipprovdu appogg lill-vittmi kollha ta' vjolenza.

3. Il-Partijiet ghandhom jikkooperaw biex itejbu s-sigurtà marittima, f'konformità mal-UNCLOS u filwaqt li jqisu l-oqfsa regjonali rilevanti, billi jikkondividu l-informazzjoni, jirrispondu ghat-theddid ghall-bastimenti u ghall-installazzjonijiet u l-assi marittimi, u jinfurzaw il-ligijiet u r-regolamenti rilevanti. Huma ghandhom jikkooperaw, inkluz permezz tal-uzu ta' teknologiji spazjali, biex jindirizzaw kwistjonijiet ta' sigurtà li jirrizultaw minn kriminalità tranznazzjonali bhat-traffikar tad-drogi, il-piraterija u s-serq bl-uzu tal-armi fuq il-bahar, ix-xoghol furzat, it-traffikar ta' persuni u l-facilitazzjoni ta' dhul klandestin ta' migranti.

4. Il-Partijiet ghandhom jaghmlu hilithom biex jizviluppaw inizjattivi godda ghall-prevenzjoni u l-glieda kontra t-terrorizmu fil-forom kollha tieghu b'rispett shih ghall-istat tad-dritt u ghad-dritt internazzjonali, li jindirizzaw dawk il-fatturi, li jistghu joholqu ambjent li jwassal ghall-estremizmu vjolenti u ghar-radikalizzazzjoni. Huma ghandhom jizviluppaw legizlazzjoni u strategiji godda, jew isahhu dawk ezistenti, u jikkooperaw biex jiggieldu kontra t-terrorizmu, il-finanzjament tat-terrorizmu u t-theddid assocjat, kif xieraq, f'konformità shiha mad-dritt internazzjonali, kull fejn applikabbli. Huma ghandhom jikkooperaw lejn l-implimentazzjoni tar-Rizoluzzjonijiet rilevanti kollha tal-Kunsill tas-Sigurtà tan-NU (UNSCRs), inkluzi l-UNSCRs 2396 (2017) u 2462 (2019), u tal-Assemblea Generali. Huma ghandhom joqoghdu lura milli jipprovdu kwalunkwe forma ta' appogg lil atturi tal-Istat u mhux tal-Istat li jipprovaw jizviluppaw, jakkwistaw, jimmanifatturaw, jippossjedu, jittrasportaw, jittrasferixxu jew juzaw armi nukleari, kimici, bijologici jew kwalunkwe armi ohrajn u l-mezzi tat-twassil taghhom, ghal finijiet terroristici. Huma ghandhom itejbu l-kooperazzjoni biex jippermettu lill-individwi u lill-komunitajiet jipprevjenu u jzidu r-reziljenza kontra atti ta' terrorizmu, estremizmu vjolenti u radikalizzazzjoni.

5. Il-Partijiet jaffermaw mill-gdid li t-tibdil fil-klima huwa theddida ezistenzjali ghall-ghajxien, is-sigurtà u l-benesseri tal-popli u l-komunitajiet, u jimpenjaw ruhhom li jaghmlu progress fl-implimentazzjoni tal-Ftehim ta' Parigi. Huma ghandhom jippromwovu r-rikonoxximent globali tat-tibdil fil-klima bhala riskju ghas-sigurtà u ghandhom jahdmu flimkien biex jipprevjenu l-impatti tat-tibdil fil-klima milli jkomplu jagixxu bhala multiplikatur tat-theddid, bhal theddid minn zieda fil-livelli tal-bahar u eventi ta' temp estrem, b'implikazzjonijiet serji ghall-paci u s-sigurtà. Huma ghandhom jirrikonoxxu u jagixxu fuq it-theddida tat-tibdil fil-klima ghall-paci u s-sigurtà billi jsahhu l-mizuri ta' adattament u reziljenza kif ukoll is-sistemi ta' twissija bikrija.

6. Il-Partijiet ghandhom isahhu l-kooperazzjoni biex jippromwovu c-cibersigurtà u biex jipprevjenu u jiggieldu c-ciberkriminalità u l-kriminalità bl-uzu tal-internet, inkluz is-serq tal-proprjetà intellettwali bl-uzu tal-internet. Huma ghandhom jikkooperaw biex jikkondividu l-ahjar prattiki ghall-protezzjoni b'mod aktar effettiv tal-infrastrutturi kritici nazzjonali u regjonali minn attakki cibernetici. Huma ghandhom jippromwovu governanza tal-internet b'diversi partijiet ikkoncernati u jindirizzaw kwistjonijiet relatati mad-distribuzzjoni online ta' materjali illeciti jew dannuzi. Huma ghandhom jiskambjaw informazzjoni dwar l-edukazzjoni u t-tahrig ta' esperti teknici tac-cibersigurtà u investigaturi tac-ciberkriminalità, tal-investigazzjoni tac-ciberkriminalità u tax-xjenza forensika digitali. Huma ghandhom isahhu l-kooperazzjoni internazzjonali biex jippromwovu s-sigurtà u l-istabbiltà fic-ciberspazju. Huma ghandhom jirrikonoxxu li c-ciberkriminalità hija problema globali u jirrikonoxxu l-htiega li jibnu fuq in-normi u l-istandards internazzjonali ezistenti, inkluzi dawk tal-Konvenzjoni ta' Budapest dwar ic-Ciberkriminalità.

Artikolu 37

Il-kriminalità organizzata

1. Il-Partijiet ghandhom isahhu u jimplimentaw il-legizlazzjoni u l-istrategiji ghall-glieda kontra l-kriminalità organizzata tranznazzjonali, inkluzi, izda mhux limitatament ghal, it-traffikar tal-bnedmin, id-drogi illeciti, l-armi hfief u ta' kalibru zghir, il-qtugh illegali tas-sigar ghall-injam u l-kummerc assocjat, il-kummerc illegali ta' specijiet fil-periklu, inkluzi specijiet tal-bahar fil-periklu, annimali u pjanti selvaggi, kif ukoll prodotti derivati, u attivitajiet ekonomici u finanzjarji illegali ohrajn.

2. Il-Partijiet ghandhom jikkooperaw bil-hsieb li jzommu sforzi kkoordinati biex jipprevjenu u jiggieldu l-uzu tas-sistemi finanzjarji taghhom biex jiffinanzjaw attivitajiet kriminali. Huma ghandhom jiskambjaw informazzjoni u jinfurzaw mizuri xierqa ghall-glieda kontra l-hasil tal-flus, il-finanzjament tat-terrorizmu u l-flussi finanzjarji illeciti, f'konformità mal-istandards u l-oqfsa internazzjonali rilevanti, notevolment ir-rakkomandazzjonijiet tat-Task Force ta' Azzjoni Finanzjarja.

3. Il-Partijiet ghandhom isahhu d-djalogu u l-kooperazzjoni fil-qasam tal-infurzar tal-ligi, bl-ghan li jiggieldu l-attivitajiet ta' networks kriminali u terroristici organizzati tranznazzjonali. Huma ghandhom itejbu l-koordinazzjoni bejn il-mekkanizmi ta' sigurtà regjonali u nazzjonali permezz ta' djalogu miftuh u l-iskambju ta' informazzjoni strategika b'appogg ghat-twissija bikrija u l-kooperazzjoni ma' organizzazzjonijiet internazzjonali, imsiehba u partijiet ikkoncernati rilevanti.

Kapitolu 2

Id-drittijiet tal-bniedem, id-demokrazija u l-governanza

Artikolu 38

Id-drittijiet tal-bniedem

1. Il-Partijiet jirrikonoxxu li d-drittijiet tal-bniedem huma universali, indivizibbli, interdipendenti u interrelatati u jaqblu li jirrispettaw, jipprotegu, jissodisfaw u jippromwovu d-drittijiet tal-bniedem kollha, kemm jekk huma civili, politici, ekonomici, socjali jew kulturali. Huma ghandhom jiehdu l-passi mehtiega f'konformità mat-trattati internazzjonali rilevanti biex jizguraw it-tgawdija shiha u ugwali tad-drittijiet tal-bniedem u tal-libertajiet fundamentali kollha, inkluzi l-libertà ta' opinjoni u ta' espressjoni, il-libertà ta' ghaqda u ta' assocjazzjoni, u l-libertà tal-hsieb, tar-religjon u tat-twemmin. Huma ghandhom jindirizzaw u jiggieldu l-forom kollha ta' razzizmu, diskriminazzjoni, diskriminazzjoni abbazi tal-generu, inkluz il-manifestazzjoni taghhom permezz ta' vjolenza abbazi tal-generu, it-traffikar tal-bnedmin, bin-nisa u l-bniet partikolarment fil-mira ghal sfruttament sesswali, diskors ta' mibeghda u reati ta' mibeghda, ksenofobija u intolleranza relatata.

2. Il-Partijiet ghandhom jintensifikaw l-isforzi biex jiksbu l-ugwaljanza bejn il-generi u t-tgawdija shiha tad-drittijiet tal-bniedem kollha min-nisa u mill-bniet u t-tishih tal-pozizzjoni taghhom. Huma ghandhom jippromwovu, jipprotegu u jissodisfaw id-drittijiet tat-tfal.

3. Il-Partijiet ghandhom jippromwovu d-drittijiet ta' persuni li jappartjenu ghal minoranzi u jmexxu 'l quddiem id-drittijiet tal-popli indigeni, kif stabbilit fid-Dikjarazzjoni tan-NU dwar id-Drittijiet tal-Popli Indigeni (UNDRIP).

4. Il-Partijiet ghandhom jappoggaw mizuri ghat-titjib tal-approcc ibbazat fuq id-drittijiet ghall-izvilupp, li jinkludu d-drittijiet tal-bniedem kollha, u jiehdu l-passi mehtiega biex jizguraw, *inter alia*, l-ugwaljanza u n-nondiskriminazzjoni ghal kulhadd fit-tgawdija tad-drittijiet tal-bniedem, inkluz l-access ghal u l-kontroll fuq ir-rizorsi u s-servizzi essenzjali ghad-dritt ghal standard tal-ghajxien adegwat. Dawn jinkludu, izda mhumiex limitati ghal, id-drittijiet ghall-edukazzjoni, is-sahha, inkluza s-sahha sesswali u riproduttiva, l-ikel, l-ilma tax-xorb u s-sanità, l-akkomodazzjoni adegwata, ix-xoghol u l-gustizzja. Il-passi li ghandhom jittiehdu ghar-realizzazzjoni ta' dawn id-drittijiet ghandhom jinkludu servizzi accessibbli li jindirizzaw il-kawzi u l-impatti negattivi tat-tibdil fil-klima u l-promozzjoni ta' distribuzzjoni gusta u ekwa tar-rizorsi.

5. Il-Partijiet ghandhom jikkooperaw lejn ir-realizzazzjoni tad-drittijiet tal-bniedem fir-regjun tal-Pacifiku, inkluz permezz tal-istabbiliment u t-tishih ta' mekkanizmi u istituzzjonijiet regjonali u nazzjonali indipendenti tad-drittijiet tal-bniedem, u permezz tat-tishih ta' ambjent abilitanti u sikur ghall-impenn attiv tas-socjetà civili, tad-difensuri tad-drittijiet tal-bniedem u ta' partijiet ikkoncernati rilevanti ohrajn, inkluz permezz tal-bini tal-kapacitajiet taghhom u l-access ghal mekkanizmi regjonali u internazzjonali tad-drittijiet tal-bniedem.

Artikolu 39

Id-demokrazija u l-governanza

1. Il-Partijiet ghandhom iharsu l-processi u l-istituzzjonijiet demokratici f'konformità ma' principji rikonoxxuti fuq livell internazzjonali u oqfsa legali nazzjonali, inkluzi gvernijiet responsabbli eletti permezz ta' elezzjonijiet pacifici, inkluzivi, trasparenti u kredibbli, l-accettazzjoni tar-rizultati tal-elezzjonijiet u t-tranizzjoni sussegwenti tal-gvern u d-dritt tal-individwu li jippartecipa fl-affarijiet pubblici tas-socjetà li jghix fiha.

2. Il-Partijiet ghandhom itejbu r-rwol tal-parlamenti, jippromwovu l-indipendenza u l-pluralizmu tal-midja, u jippreservaw u jwessghu spazju abilitanti ghas-socjetà civili bil-hsieb li jtejbu r-responsabbiltà demokratika. Huma ghandhom isahhu l-kapacitajiet nazzjonali, regjonali u decentralizzati biex jizguraw ir-rispett ghall-principji u l-prattiki demokratici.

3. Il-Partijiet ghandhom jippromwovu l-principji ta' governanza tajba. Huma ghandhom jiehdu mizuri konkreti biex jibnu istituzzjonijiet pubblici inkluzivi, responsabbli u trasparenti. Huma ghandhom jappoggaw il-kapacitajiet ghat-tfassil u l-implimentazzjoni tal-politika, jizviluppaw servizz civili responsabbli, efficjenti, trasparenti u professjonali, u jsahhu l-ghoti ta' servizzi pubblici ta' kwalità.

4. Il-Partijiet ghandhom jaccelleraw l-iskjerament ta' infrastruttura ta' servizzi ta' governanza elettronika u servizzi digitali bhala mezz biex itejbu l-access ghal, u d-disponibbiltà ta', servizzi pubblici, itejbu l-prattiki demokratici u l-governanza, u jippromwovu, jipprotegu u jissodisfaw id-drittijiet tal-bniedem u l-libertajiet fundamentali.

5. Il-Partijiet ghandhom jistabbilixxu jew isahhu l-mekkanizmi u l-istituzzjonijiet biex jiggieldu kontra l-korruzzjoni, it-tixhim, il-frodi u reati finanzjarji korporattivi, inkluz bl-implimentazzjoni u l-promozzjoni ta' standards u strumenti internazzjonali rilevanti, notevolment il-Konvenzjoni tan-NU kontra l-Korruzzjoni, maghmula fi New York fil-31 ta' Ottubru 2003. Huma ghandhom jippromwovu l-gestjoni trasparenti tar-rizorsi pubblici u r-responsabbiltà, jinkoraggixxu azzjonijiet li jappoggaw il-valuri ta' kultura ta' trasparenza, legalità u bidla fl-imgiba sabiex tigi zgurata l-eradikazzjoni tal-korruzzjoni, u jkomplu jizviluppaw il-legizlazzjoni biex jigu ffacilitati l-irkupru u r-ritorn tal-assi.

6. Il-Partijiet ghandhom isahhu s-sistemi ta' governanza biex iwaqqfu l-migrazzjoni irregolari u jiggieldu l-kuntrabandu ta' migranti u networks kriminali relatati, kif ukoll it-traffikar tal-bnedmin, b'enfasi specifika fuq il-protezzjoni tal-vittmi.

Artikolu 40

L-istat tad-dritt u l-gustizzja

1. Il-Partijiet ghandhom jippromwovu r-rispett ghal-ligi u jikkooperaw biex jikkonsolidaw l-istat tad-dritt. Huma ghandhom jimmiraw li jizguraw gudikatura indipendenti, imparzjali u effettiva u li jsahhu l-istituzzjonijiet fl-amministrazzjoni tal-gustizzja. Huma ghandhom jiehdu l-passi mehtiega biex jipprovdu access ghall-gustizzja ghal kulhadd taht process xieraq.

2. Il-Partijiet ghandhom jopponu u jikkundannaw kull forma ta' tortura u trattament krudili, inuman jew degradanti iehor minn atturi statali u mhux statali fil-kuntesti kollha, inkluz billi jappoggaw ir-ratifika u l-implimentazzjoni effettiva tal-Konvenzjoni kontra t-Tortura u Trattament jew Pieni Krudili, Inumani jew Degradanti Ohra, maghmula fi New York fl-10 ta' Dicembru 1984, u l-Protokoll Fakultattiv taghha.

3. Il-Partijiet ghandhom jippromwovu riformi tal-gustizzja sabiex jizguraw sistemi u proceduri tal-qorti efficjenti u jimmodernizzaw is-sistemi penitenzjarji. Huma ghandhom jikkooperaw biex itejbu l-kapacitajiet ta' atturi ewlenin fil-gudikatura u fil-korpi legizlattivi.

Artikolu 41

Il-governanza finanzjarja

1. Il-Partijiet ghandhom jippromwovu gestjoni finanzjarja pubblika tajba, inkluzi l-mobilizzazzjoni effettiva u l-uzu tad-dhul pubbliku, il-gestjoni sostenibbli tad-dejn pubbliku, sistemi tal-akkwist pubbliku sostenibbli, trasparenti, kompetittivi u prevedibbli, u appogg ghall-korpi nazzjonali ta' sorveljanza.

2. Il-Partijiet ghandhom jippromulgaw legizlazzjoni, jiehdu mizuri konkreti u jsahhu l-istituzzjonijiet u l-mekkanizmi rilevanti biex jimplimentaw il-principji ta' governanza tajba fil-qasam tat-taxxa.

3. Il-Partijiet ghandhom jikkooperaw biex jiggieldu l-evazjoni tat-taxxa, l-evitar tat-taxxa u l-flussi finanzjarji illeciti, u jizguraw l-efficjenza, l-effettività, it-trasparenza u l-gustizzja tas-sistemi tat-taxxi.

TITOLU V

L-izvilupp tal-bniedem u l-izvilupp socjali

Artikolu 42

Il-Partijiet huma determinati li jeqirdu l-faqar fil-forom kollha tieghu sal-2030, irawmu l-izvilupp tal-bniedem u dak socjali permezz ta' access inkluziv u ekwu ghas-servizzi socjali u sigurtà alimentari mtejba, jindirizzaw l-inugwaljanza b'mod effettiv, jippromwovu l-ugwaljanza bejn il-generi u t-tishih tal-pozizzjoni tan-nisa u taz-zghazagh, jizguraw li kulhadd ikollu l-mezzi mehtiega biex igawdi l-hajja b'dinjità, u joholqu l-kondizzjonijiet biex in-nies jippartecipaw b'mod effettiv fil-hajja demokratika u jikkontribwixxu attivament ghal tkabbir ekonomiku sostenibbli. Huma ghandhom jiehdu mizuri konkreti biex jippromwovu l-koezjoni socjali u l-protezzjoni socjali bhala investiment fundamentali ghall-qerda tal-faqar u ghall-glieda kontra l-inugwaljanza, u bhala mezz importanti biex jergghu jinvestu l-kisbiet ekonomici b'mod aktar wiesa' fis-socjetà u fin-nies. Huma ghandhom jippromwovu l-kultura u l-isport bhala xprunaturi ghal zvilupp tal-bniedem u socjali sostenibbli u tkabbir ekonomiku inkluziv, kif ukoll ghall-inkluzjoni socjali u ghal socjetajiet pacifici.

Kapitolu 1

Is-servizzi socjali

Artikolu 43

L-edukazzjoni

1. Il-Partijiet ghandhom jappoggaw access inkluziv u ekwu ghal edukazzjoni ta' kwalità fil-livelli primarji, sekondarji u terzjarji, kura bikrija tat-tfal, edukazzjoni u tahrig teknici u vokazzjonali, filwaqt li jqisu l-oqfsa ta' politika rilevanti taghhom, inkluz il-Qafas ta' Edukazzjoni Regjonali tal-Pacifiku. Huma ghandhom jippromwovu l-izvilupp tal-litterizmu u l-hiliet digitali. Huma ghandhom jaghtu attenzjoni specjali lin-nisa u lill-bniet, u lill-gruppi emarginati u vulnerabbli, inkluzi persuni b'dizabbiltà.

2. Il-Partijiet ghandhom jiehdu mizuri biex itejbu l-kwalità tat-taghlim formali u mhux formali u biex jappoggaw l-izvilupp tal-hiliet permezz ta' edukazzjoni u tahrig teknici u vokazzjonali, bil-hsieb li jzidu l-ghadd ta' haddiema tas-sengha u b'edukazzjoni gholja li jaqblu mal-htigijiet u l-opportunitajiet tas-suq tax-xoghol.

3. Il-Partijiet ghandhom jippromwovu inizjattivi li jinkoraggixxu u jippermettu l-izvilupp u l-uzu usa' tax-xjenza, it-teknologija, l-inginerija u l-matematika.

4. Il-Partijiet ghandhom jaghmlu hilithom biex itejbu l-infrastruttura u t-taghmir tac-centri edukattivi. Huma ghandhom itejbu l-kwalità tal-edukazzjoni permezz ta' politiki bbazati fuq l-evidenza, l-izvilupp tal-kurrikulu u l-kwalità mtejba tat-tahrig u l-izvilupp professjonali tal-ghalliema.

Artikolu 44

Is-sahha

1. Il-Partijiet ghandhom jimmiraw li jiksbu kopertura tas-sahha universali u access ekwu ghas-servizzi tal-kura tas-sahha, inkluz permezz ta' sistemi tas-sahha nazzjonali msahha, facilitajiet u taghmir modernizzati, u medicini u vaccini essenzjali ta' kwalità u affordabbli.

2. Il-Partijiet ghandhom jiehdu mizuri ghat-tishih tal-prevenzjoni u l-kontroll ta' mard li ma jittehidx, bil-hsieb li titnaqqas l-incidenza tieghu, inkluz billi jizdied l-investiment ghall-promozzjoni tas-sahha, u strategiji ta' prevenzjoni primarji u sekondarji. Huma ghandhom iqisu l-oqfsa ta' politika rilevanti taghhom li jippromwovu l-prevenzjoni u l-kontroll ta' mard li ma jittehidx. Huma ghandhom jindirizzaw l-isfidi assocjati mas-sahha mentali, permezz tal-izvilupp ta' servizzi tal-kura tas-sahha u bbazati fil-komunità, inkluzi dawk li jindirizzaw disturbi psikosocjali.

3. Il-Partijiet ghandhom isahhu s-sistemi nazzjonali u regjonali ta' sorveljanza u monitoragg biex jidentifikaw u jirrispondu malajr u b'mod effettiv ghal mard komunikabbli u emergenzi ohra tas-sahha ta' thassib nazzjonali, regjonali u internazzjonali, inkluzi infezzjonijiet b'potenzjal pandemiku bhall-influwenza. Huma ghandhom jikkooperaw ukoll biex jimplimentaw approcc "sahha wahda" biex jindirizzaw ir-rezistenza antimikrobika u l-konsegwenzi taghha kemm ghas-sahha tal-bniedem kif ukoll ghas-sahha tal-annimali.

Artikolu 45

L-ilma u s-sanità

1. Il-Partijiet ghandhom isahhu l-isforzi biex irawmu l-access ghal ilma sufficjenti, sikur u affordabbli ghall-uzu personali u domestiku, filwaqt li jaghtu attenzjoni specjali lil persuni f'sitwazzjonijiet vulnerabbli. Huma ghandhom jippromwovu azzjoni biex isahhu s-sigurtà tal-ilma kontra l-impatti tat-tkabbir tal-popolazzjoni, il-varjabbiltà tal-klima u t-tibdil fil-klima, inkluz permezz ta' efficjenza mtejba fl-uzu tal-ilma, is-sikurezza tal-ilma tax-xorb, l-uzu sostenibbli tar-rizorsi tal-ilma, u l-izvilupp ta' sistemi nazzjonali ghall-gbir u l-hazna tal-ilma.

2. Il-Partijiet ghandhom jaghtu spinta lill-access fiziku u affordabbli ghas-sanità ghal kulhadd, fl-isferi kollha tal-hajja, li huwa sikur, igjeniku, sigur, socjalment u kulturalment accettabbli u li jipprovdi privatezza u jizgura dinjità. Huma ghandhom jappoggaw u jsahhu l-partecipazzjoni tal-komunitajiet lokali fl-istabbiliment, il-gestjoni u z-zamma ta' facilitajiet u prattiki ta' igjene fid-djar, fl-iskejjel u fil-facilitajiet tal-kura tas-sahha, b'mod partikolari f'zoni li jiffaccjaw sfidi difficli, bhal zoni rurali u remoti, gzejjer zghar u insedjamenti urbani informali.

3. Il-Partijiet jirrikonoxxu l-importanza ta' gharfien u teknologija kondivizi, inkluz il-bini tal-kapacitajiet mehtieg biex jippjanaw, iwasslu u jzommu sistemi u infrastruttura tal-ilma u s-sanità ta' kwalità.

Artikolu 46

L-akkomodazzjoni

1. Il-Partijiet ghandhom isahhu l-isforzi biex jizguraw access ekwu ghal akkomodazzjoni adegwata, sikura u affordabbli ghal kulhadd, inkluzi dawk f'sitwazzjonijiet vulnerabbli. Huma ghandhom jindirizzaw il-kwistjoni tal-inugwaljanzi bejn l-unitajiet domestici urbani u z-zoni rurali, u bejn il-gzejjer remoti u dawk ewlenin. Huma ghandhom jippromwovu l-kondivizjoni tal-ahjar prattiki, inkluz dwar il-kodicijiet tal-bini, bil-hsieb li jtejbu r-reziljenza ambjentali u jiksbu akkomodazzjoni intelligenti fil-livell klimatiku.

2. Il-Partijiet ghandhom jahdmu biex jiksbu access universali ghal servizzi tal-energija sostenibbli ghal kulhadd, itejbu l-access ghall-elettriku u jappoggaw l-efficjenza fl-uzu tal-energija mill-unitajiet domestici.

Artikolu 47

Is-sigurtà alimentari u n-nutrizzjoni mtejba

1. Il-Partijiet ghandhom jimmiraw li jizguraw li kulhadd ikollu access ghal ikel sufficjenti, affordabbli, sikur u nutrittiv, inkluz billi jippromwovu ikel nutrittiv lokali u jinvestu f'sistemi tal-ikel sostenibbli, inkluzi trasport u hazna reziljenti ghall-klima. Huma ghandhom jaghtu attenzjoni partikolari biex jizguraw id-disponibbiltà ta' sorsi adegwati ta' ikel ta' emergenza matul l-irkupru minn dizastru.

2. Il-Partijiet ghandhom jikkooperaw biex itemmu l-forom kollha ta' malnutrizzjoni u jindirizzaw il-kawzi sottostanti tal-insigurtà tal-ikel u tan-nutrizzjoni.

3. Il-Partijiet ghandhom jappoggaw id-diversifikazzjoni agrikola u l-produzzjoni lokali tal-ikel, kemm ghal skopijiet ta' sussistenza kif ukoll ghal skopijiet kummercjali. Huma ghandhom jimmiraw li jsahhu sistemi ta' biedja reziljenti u diversifikati u agrikoltura efficjenti fl-uzu tar-rizorsi billi juzaw varjetajiet ta' ghelejjel nutrittivi reziljenti u b'rendiment gholi. Huma ghandhom jindirizzaw l-isfruttament zejjed tar-rizorsi tas-sajd, filwaqt li jqisu li l-hut huwa sors kritiku ghas-sigurtà alimentari u tan-nutrizzjoni.

4. Il-Partijiet ghandhom jippromwovu dieti tajbin ghas-sahha, inaqqsu d-dipendenza fuq ikel importat b'valur nutrizzjonali baxx, isahhu r-regolamentazzjoni tat-tikkettar tan-nutrizzjoni, irawmu programmi ta' edukazzjoni u ta' sensibilizzazzjoni dwar prattiki ta' nutrizzjoni u dieta tajba ghas-sahha, u jippromwovu l-produzzjoni u l-konsum ta' ikel lokali tajjeb ghas-sahha.

Kapitolu 2

L-inugwaljanza, il-koezjoni socjali u l-protezzjoni socjali

Artikolu 48

Il-protezzjoni socjali

1. Il-Partijiet ghandhom jippromwovu l-holqien ta' swieq tax-xoghol inkluzivi u li jiffunzjonaw tajjeb u politiki tal-impjiegi diretti biex jizguraw xoghol decenti ghal kulhadd, inkluz it-titjib tal-kondizzjonijiet tas-sahha u s-sikurezza ghall-haddiema. Huma ghandhom jindirizzaw kwistjonijiet relatati mal-ekonomija informali, inkluz l-access ghall-kreditu u l-mikrofinanzjament u mizuri ta' protezzjoni socjali msahha, bil-hsieb li jiffacilitaw tranzizzjoni aktar bla xkiel ghall-ekonomija formali. Huma ghandhom jiggieldu kull forma ta' sfruttament ghal profitt, inkluz l-isfruttament sesswali u tax-xoghol, kemm f'ekonomiji formali kif ukoll f'dawk informali.

2. Il-Partijiet ghandhom jahdmu biex jestendu l-kopertura tal-protezzjoni socjali, specjalment ghal persuni f'sitwazzjoni ta' vulnerabbiltà u gruppi emarginati, kif ukoll ghal dawk li huma impjegati b'mod formali u informali, bl-ghan li jilhqu l-universalità b'mod progressiv, permezz ta' sigurtà bazika tal-introjtu u sistemi ta' protezzjoni socjali adegwati u li jirrispondu ghax-xokkijiet.

Artikolu 49

L-ugwaljanza bejn il-generi u t-tishih tal-pozizzjoni tan-nisa u l-bniet

1. Il-Partijiet ghandhom isahhu l-politiki, il-programmi u l-mekkanizmi mmirati biex jizguraw, itejbu u jespandu l-partecipazzjoni u l-opportunitajiet indaqs ghall-irgiel u n-nisa fl-isferi kollha tal-hajja politika, ekonomika, socjali u kulturali. Huma ghandhom jinkoraggixxu r-ratifika u jappoggaw l-implimentazzjoni effettiva tal-Konvenzjoni dwar l-Eliminazzjoni ta' Kull Forma ta' Diskriminazzjoni kontra n-Nisa, maghmula fi New York fit-18 ta' Dicembru 1979, u l-Protokoll Fakultattiv taghha. Huma ghandhom jizguraw li l-perspettiva tal-generu tigi integrata b'mod sistematiku fil-politiki kollha. Huma ghandhom iqisu l-oqfsa ta' politika rilevanti taghhom, inkluza l-arkitettura regjonali tal-Pacifiku ghall-ugwaljanza bejn il-generi.

2. Il-Partijiet ghandhom jappoggaw it-tishih tal-pozizzjoni ekonomika tan-nisa, jidentifikaw opportunitajiet ekonomici ghan-nisa u ghandhom jizguraw li d-drittijiet ekonomici u socjali taghhom jigu rrispettati u promossi. Huma ghandhom jiffacilitaw l-access tan-nisa ghas-servizzi finanzjarji u l-impjiegi, u l-kontroll fuq u l-uzu tal-art u assi produttivi ohra. Huma ghandhom jiehdu mizuri biex jappoggaw lill-imprendituri nisa, inaqqsu d-differenza bejn il-generi fil-pagi u jnehhu regolamenti u prattiki diskriminatorji ohrajn. Huma ghandhom jahdmu biex jibnu r-reziljenza tan-nisa ghall-impatti tat-tibdil fil-klima u ghandhom isostnu l-ghajxien taghhom fl-agrikoltura, is-sajd u l-akkwakultura, u fl-industriji kulturali. Huma ghandhom isahhu l-gbir, il-kumpilazzjoni, l-analizi u t-tixrid ta' data statistika accessibbli dwar it-tishih tal-pozizzjoni ekonomika tan-nisa.

3. Il-Partijiet jimpenjaw ruhhom li jadottaw il-legizlazzjoni u l-mizuri ta' politika mehtiega biex iwaqqfu z-zwieg tat-tfal, prekoci u sfurzat, u li jeliminaw kull forma ta' vjolenza sesswali u abbazi tal-generu, b'mod partikolari l-vjolenza domestika, kull forma ta' sfruttament sesswali u tax-xoghol, u kull forma ta' fastidju fl-isferi pubblici u privati, inkluz permezz ta' inizjattivi ta' sensibilizzazzjoni ghal bidla fl-imgiba.

4. Il-Partijiet ghandhom jiehdu mizuri biex isahhu l-partecipazzjoni u l-vuci tan-nisa u l-bniet fil-hajja pubblika u politika, inkluz fil-processi elettorali, politici, ta' governanza u ta' zvilupp, il-gvern lokali, il-mekkanizmi tradizzjonali u konswetudinarji, it-tmexxija, il-korpi kostituzzjonali, l-intraprizi li jkunu l-proprjetà tal-Istat, il-bini tal-paci u r-rikonciljazzjoni.

5. Il-Partijiet ghandhom isahhu l-istituzzjonijiet regjonali u nazzjonali biex jindirizzaw u jittrattaw kwistjonijiet relatati ma' kull forma ta' vjolenza kontra n-nisa u l-bniet, inkluzi l-prevenzjoni ta', u l-protezzjoni kontra, kull forma ta' vjolenza sesswali u abbazi tal-generu, l-investigazzjoni tal-fastidju u l-mekkanizmi ta' responsabbiltà, u l-kura u l-appogg ghall-vittmi. Huma ghandhom jaghmlu hilithom biex jallinjaw il-legizlazzjoni u r-regolamenti nazzjonali u l-oqfsa regjonali mal-konvenzjonijiet internazzjonali u l-oqfsa regjonali rilevanti.

6. Il-Partijiet ghandhom jimpenjaw ruhhom ghall-implimentazzjoni shiha u effettiva tad-Dikjarazzjoni u l-Pjattaforma ghal Azzjoni ta' Beijing u l-Programm ta' Azzjoni tal-Konferenza Internazzjonali dwar il-Popolazzjoni u l-Izvilupp u l-eziti tal-konferenzi ta' riezami taghhom. Huma ghandhom jippromulgaw politiki u jfasslu programmi li jimmiraw li jiksbu access universali ghal servizzi tas-sahha sesswali u riproduttiva ta' kwalità affordabbli, komprensivi u integrati bi programmi adegwati ta' konsulenza, informazzjoni u edukazzjoni sesswali, filwaqt li jqisu l-gwida teknika internazzjonali tal-UNESCO dwar l-edukazzjoni dwar is-sesswalità, kif xieraq, kif ukoll l-ghoti ta' servizzi ta' kura tas-sahha sesswali u riproduttiva. Il-Partijiet ghandhom jappoggaw l-implimentazzjoni effettiva tad-Dikjarazzjoni Ministerjali tal-Asja u tal-Pacifiku dwar il-Popolazzjoni u l-Izvilupp, kif xieraq.

Artikolu 50

Iz-zghazagh

1. Il-Partijiet ghandhom jistabbilixxu strutturi ta' governanza biex jibbenefikaw mid-dividend taz-zghazagh u biex isahhu l-pozizzjoni taz-zghazagh u jzidu l-influwenza taghhom fil-processi tat-tehid tad-decizjonijiet u l-partecipazzjoni attiva taghhom fil-hajja politika u fl-isforzi ta' konsolidazzjoni tal-paci u ta' rikonciljazzjoni. Huma ghandhom jippromwovu partecipazzjoni akbar taz-zghazagh f'azzjoni ambjentali, b'mod partikolari programmi ta' monitoragg u adattament ghat-tibdil fil-klima.

2. Il-Partijiet ghandhom jappoggaw l-intraprenditorija taz-zghazagh u x-xoghol decenti ghaz-zghazagh, filwaqt li jaghtu attenzjoni partikolari lil dawk fl-edukazzjoni, fl-impjieg jew fit-tahrig, biex jghinuhom jiksbu hiliet rilevanti ghas-suq tax-xoghol bl-ghan li jsibu impjieg.

3. Il-Partijiet ghandhom irawmu programmi socjali u tal-gustizzja ghall-prevenzjoni tad-delinkwenza tal-minorenni u l-integrazzjoni fil-hajja ekonomika u socjali. Huma ghandhom jappoggaw istituzzjonijiet, bhal skejjel, organizzazzjonijiet ta' ispirazzjoni religjuza u gruppi taz-zghazagh, li jistghu jikkontribwixxu ghall-bini ta' reziljenza f'komunitajiet vulnerabbli li jkollhom iz-zghazagh li jinsabu f'riskju.

4. Il-Partijiet ghandhom jiehdu mizuri biex itejbu u jsahhu s-sistemi u s-salvagwardji ghall-protezzjoni tat-tfal. Huma ghandhom jappoggaw mizuri mahsuba biex iwaqqfu t-thaddim u l-abbuz tat-tfal, iz-zwieg prekoci u sfurzat u l-piena korporali.

Artikolu 51

Il-persuni b'dizabbiltà

1. Il-Partijiet ghandhom jippromwovu, jipprotegu u jissodisfaw id-drittijiet tal-persuni b'dizabbiltà minghajr ebda tip ta' diskriminazzjoni. Huma ghandhom jiehdu mizuri konkreti biex jizguraw l-inkluzjoni shiha taghhom fis-socjetà permezz ta' access ugwali ghas-servizzi socjali, inkluzi l-edukazzjoni u s-sahha u l-partecipazzjoni effettiva fis-swieq tax-xoghol u opportunitajiet ekonomici ohra.

2. Il-Partijiet ghandhom jinkoraggixxu r-ratifika u jappoggaw l-implimentazzjoni effettiva tal-Konvenzjoni tan-NU dwar id-Drittijiet ta' Persuni b'Dizabbiltà, filwaqt li jqisu l-oqfsa ta' politika rilevanti taghhom.

Artikolu 52

Il-kultura, l-isport u l-kuntatti bejn il-persuni

1. Il-Partijiet ghandhom jippromwovu l-protezzjoni u t-titjib ta' wirt kulturali tangibbli u intangibbli, u d-diversità tal-espressjoni kulturali, bil-hsieb li jtejbu l-fehim reciproku u jrawmu skambji kulturali bilancjati. Huma ghandhom jikkooperaw u jippromwovu l-investiment biex jappoggaw il-preservazzjoni u l-promozzjoni tal-arti u l-kultura tradizzjonali, l-gharfien indigenu u d-diversità kulturali.

2. Il-Partijiet ghandhom jippromwovu l-industriji kreattivi u kulturali u t-turizmu kulturali bhala xprunaturi ghall-impjiegi u t-tkabbir sostenibbli. Huma ghandhom jaghmlu hilithom biex jippromwovu l-mobilità tal-professjonisti tal-kultura u tal-industrija kreattiva u c-cirkolazzjoni ta' xoghlijiet tal-arti, u jwettqu inizjattivi kongunti f'diversi sferi kulturali u kreattivi. Huma ghandhom jinkoraggixxu t-tishih tal-pozizzjoni ekonomika tan-nisa u taz-zghazagh permezz ta' ktajjen tal-valur kulturali, permezz tat-tishih ta' shubiji pubblici-privati ghall-produzzjoni kulturali, u l-integrazzjoni tal-kultura, filwaqt li jqisu l-oqfsa ta' politika rilevanti taghhom, inkluza l-Istrategija Kulturali Regjonali tal-Pacifiku.

3. Il-Partijiet ghandhom jippromwovu l-kreattività u l-innovazzjoni, il-kondivizjoni tal-gharfien, il-kokreazzjoni internazzjonali u regjonali, u l-opportunitajiet ta' access ghas-suq ghall-prodotti u s-servizzi kulturali. Huma ghandhom jizviluppaw oqfsa regolatorji u appogg istituzzjonali specifici ghas-settur li, fost l-ohrajn, jipprotegu d-drittijiet tal-proprjetà intellettwali ghax-xoghlijiet kreattivi.

4. Il-Partijiet ghandhom jippromwovu skambji fis-settur kulturali, inkluzi bejn istituzzjonijiet bhal muzewijiet u konservatorji, u ghandhom jinkoraggixxu djalogu interkulturali bejn in-nies, kif ukoll bejn il-partijiet ikkoncernati rilevanti. Huma ghandhom jappoggaw il-mobilità taz-zghazagh u tal-haddiema zghazagh bhala mezz biex jippromwovu d-djalogu interkulturali u l-akkwist ta' gharfien, hiliet u kompetenzi barra mis-sistemi edukattivi formali. Huma ghandhom jaghmlu hilithom biex jimplimentaw inizjattivi rilevanti fil-qasam tal-mobilità tal-edukazzjoni gholja, bil-hsieb li jippromwovu l-kooperazzjoni u l-modernizzazzjoni fl-edukazzjoni gholja u jinkoraggixxu l-mobilità tal-istudenti u tal-akkademici.

5. Il-Partijiet ghandhom jippromwovu l-isport bhala motivatur ghall-izvilupp sostenibbli, it-tkabbir ekonomiku inkluziv, l-inkluzjoni socjali, in-nondiskriminazzjoni u l-avvanz tad-drittijiet tal-bniedem. Huma ghandhom jaghmlu hilithom biex jibnu kapacitajiet, jizviluppaw facilitajiet adegwati u jinkoraggixxu l-partecipazzjoni akbar tan-nies f'attivitajiet sportivi u attivitajiet ohrajn ta' edukazzjoni fizika, b'enfasi partikolari fuq iz-zghazagh u n-nisa. Huma ghandhom jappoggaw l-isport bhala mezz ghad-djalogu u l-kooperazzjoni interkulturali bejn in-nazzjonijiet, il-prevenzjoni tal-kunflitt u tal-vjolenza, u r-rikonciljazzjoni wara l-kunflitt.

B'XHIEDA TA' DAN, il-Plenipotenzjarji sottoskritti, awtorizzati kif mehtieg ghal dan il-ghan, iffirmaw dan il-Ftehim.

Съставено в Апия, Самоа, на петнадесети ноември две хиляди двадесет и трета година.

Hecho en Apia, Samoa, el quince de noviembre de dos mil veintitrés.

Apia, Samoa, dne patnáctého listopadu dva tisíce dvacet tři.

Udfærdiget i Apia, Samoa, den femtende november to tusind og treogtyve.

Geschehen zu Apia, Samoa, am fünfzehnten November zweitausenddreiundzwanzig.

Kahe tuhande kahekümne kolmanda aasta novembri viieteistkümnendal päeval Apias, Samoas.

Έγινε στην Άπια,Σαμόα, στις δεκαπέντε Νοεμβρίου δύο χιλιάδες είκοσι τρία.

Done at Apia, Samoa, on the fifteenth day of November in the year two thousand and twenty three.

Fait à Apia, Samoa, le quinze novembre deux mille vingt-trois.

Arna dhéanamh in Apia, Samó, an cúigiú lá déag de Shamhain sa bhliain dhá mhíle a fiche trí.

Sastavljeno u Apiji, u Samoi, petnaestog studenoga dvije tisuće dvadeset treće.

Fatto ad Apia, Samoa, addì quindici novembre duemilaventitré.

Apijā, Samoa, divtūkstoš divdesmit trešā gada piecpadsmitajā novembrī.

Priimta Apijoje, Samoa, du tūkstančiai dvidešimt trečių metų lapkričio penkioliktą dieną.

Kelt Apiában, Szamoa, a kétezerhuszonharmadik év november havának tizenötödik napján.

Magħmul f'Apia, Samoa fil-ħmistax-il jum ta' Novembru fis-sena elfejn u tlieta u għoxrin.

Gedaan te Apia, Samoa, de vijftiende november tweeduizend drieëntwintig.

Sporządzono w Apii w Samoa dnia piętnastego listopada dwa tysiące dwudziestego trzeciego roku.

Feito em Apia, em Samoa, aos quinze dias do mês de novembro de dois mil e vinte e três.

Întocmit la Apia, Samoa, la cincisprezece noiembrie două mii douăzeci și trei.

V Apii, Samoa, pätnásteho novembra dvetisícdvadsaťtri.

V Apii, Samoa, petnajstega novembra dva tisoč triindvajset.

Tehty Apiassa Samoassa viidentenätoista päivänä marraskuuta vuonna kaksituhattakaksikymmentäkolme.

Som skedde i Apia, Samoa den femtonde november tjugohundratjugotre.

Voor het Koninkrijk België
Pour le Royaume de Belgique
Für das Königreich Belgien

Deze handtekening verbindt eveneens de Vlaamse Gemeenschap, de Franse Gemeenschap, de Duitstalige Gemeenschap, het Vlaamse Gewest, het Waalse Gewest en het Brussels Hoofdstedelijk Gewest.

Cette signature engage également la Communauté française, la Communauté flamande, la Communauté germanophone, la Région wallonne, la Région flamande et la Région de Bruxelles-Capitale.

Diese Unterschrift bindet zugleich die Deutschsprachige Gemeinschaft, die Flämische Gemeinschaft, die Französische Gemeinschaft, die Wallonische Region, die Flämische Region und die Region Brüssel-Hauptstadt.

За Република България

Za Českou republiku

For Kongeriget Danmark

Für die Bundesrepublik Deutschland

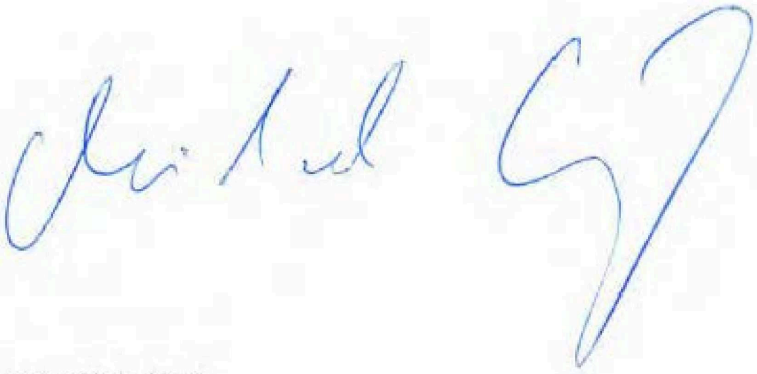

Eesti Vabariigi nimel

Thar ceann na hÉireann
For Ireland

Per la Repubblica italiana

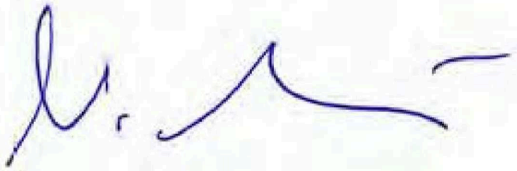

Για την Κυπριακή Δημοκρατία

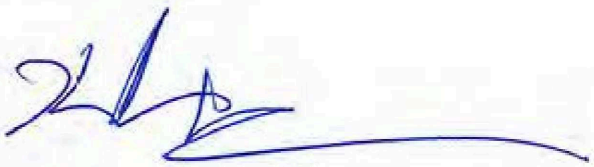

Latvijas Republikas vārdā –

Lietuvos Respublikos vardu

Per la Repubblica italiana

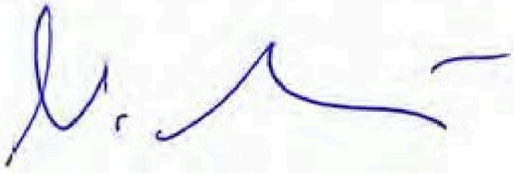

Για την Κυπριακή Δημοκρατία

Latvijas Republikas vārdā –

Lietuvos Respublikos vardu

Pour le Grand-Duché de Luxembourg

Magyarország részéről

Għar-Repubblika ta' Malta

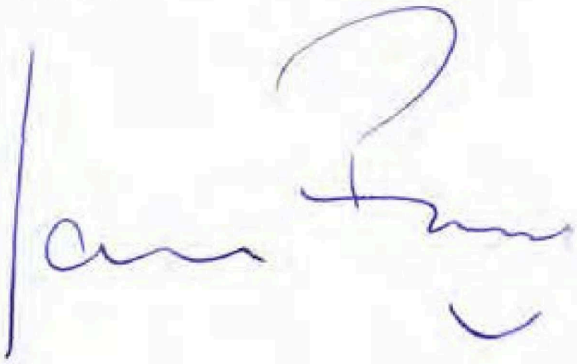

Voor het Koninkrijk der Nederlanden

Für die Republik Österreich

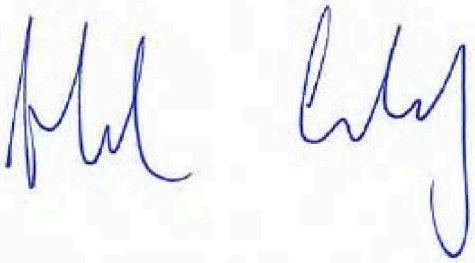

W imieniu Rzeczypospolitej Polskiej

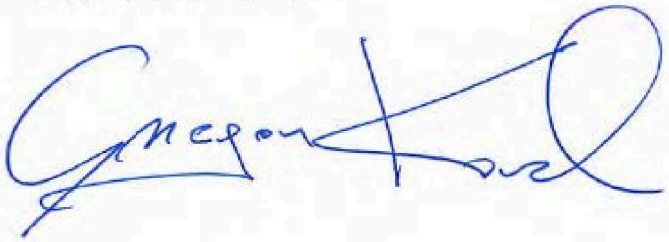

Pela República Portuguesa

Pentru România

Za Republiko Slovenijo

Za Slovenskú republiku

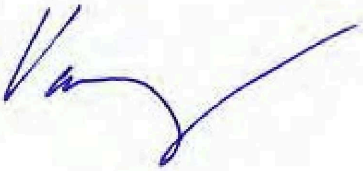

Suomen tasavallan puolesta
För Republiken Finland

För Konungariket Sverige

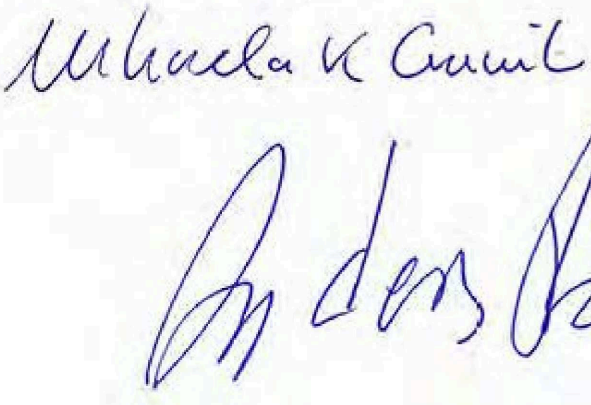

За Европейския съюз
Por la Unión Europea
Za Evropskou unii
For Den Europæiske Union
Für die Europäische Union
Euroopa Liidu nimel
Για την Ευρωπαϊκή Ένωση
For the European Union
Pour l'Union européenne
Thar ceann an Aontais Eorpaigh
Za Europsku uniju
Per l'Unione europea
Eiropas Savienības vārdā –
Europos Sąjungos vardu
Az Európai Unió részéről
Għall-Unjoni Ewropea
Voor de Europese Unie
W imieniu Unii Europejskiej
Pela União Europeia
Pentru Uniunea Europeană
Za Európsku úniu
Za Evropsko unijo
Euroopan unionin puolesta
För Europeiska unionen

For the Republic of Angola

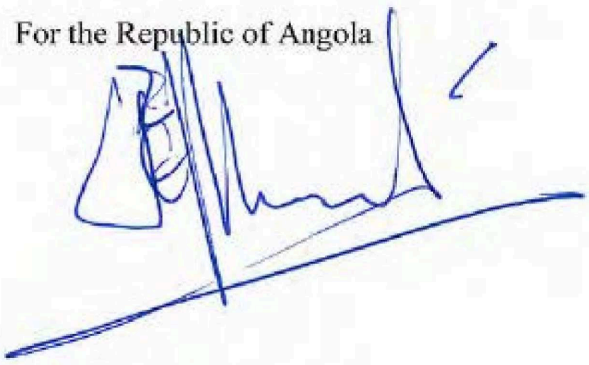

For Antigua and Barbuda

For the Commonwealth of the Bahamas

For Barbados

For Belize

For the Republic of Benin

For the Republic of Botswana

For Burkina Faso

For the Republic of Burundi

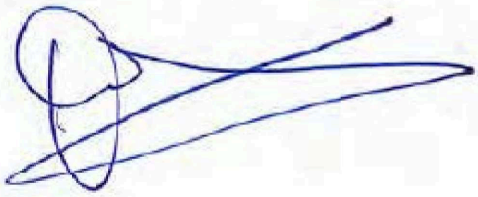

For the Republic of Cabo Verde

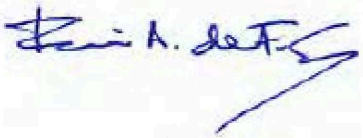

For the Republic of Cameroon

For the Central African Republic

For the Republic of Chad

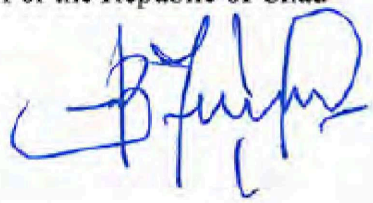

For the Union of the Comoros

For the Republic of the Congo

For the Cook Islands

For the Republic of Côte d'Ivoire

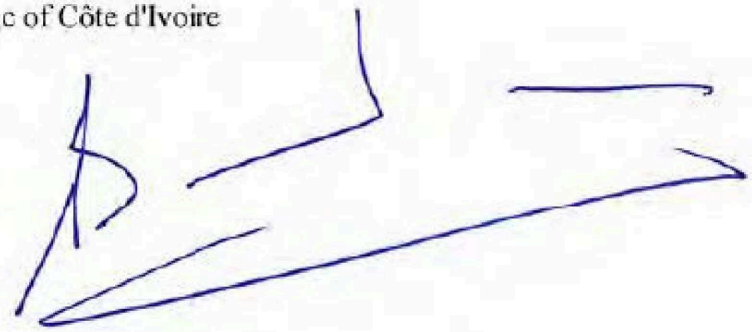

For the Republic of Cuba

For the Democratic Republic of the Congo

For the Republic of Djibouti

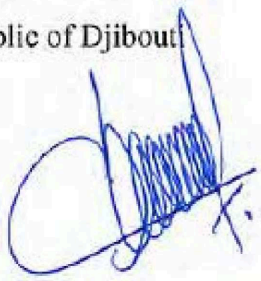

For the Commonwealth of Dominica

For the Dominican Republic

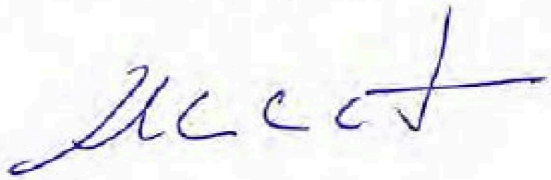

For the Republic of Equatorial Guinea

For the State of Eritrea

For the Kingdom of Eswatini

For the Federal Democratic Republic of Ethiopia

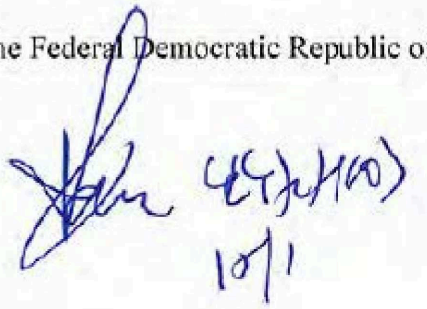

For the Republic of Fiji

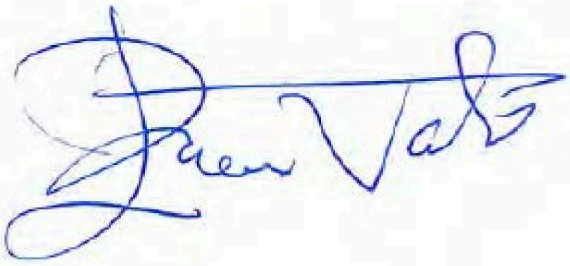

For the Gabonese Republic

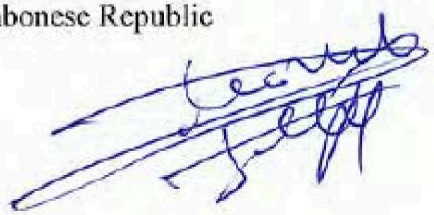

For the Republic of The Gambia

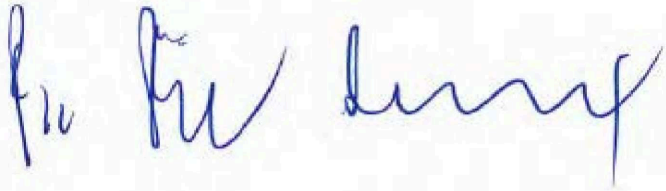

For the Republic of Ghana

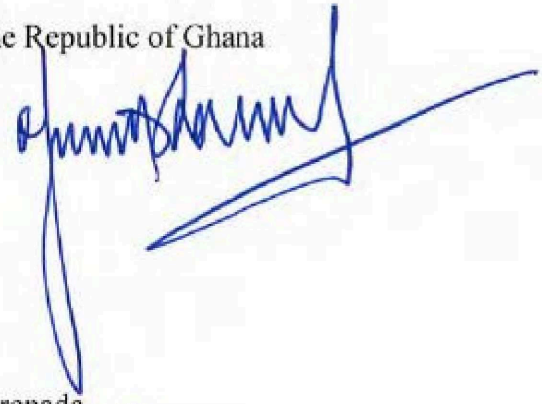

For Grenada

For the Republic of Guinea

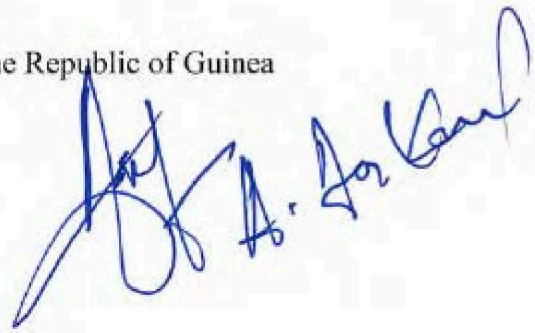

For the Republic of Guinea-Bissau

For the Cooperative Republic of Guyana

For the Republic of Haiti

For Jamaica

For the Republic of Kenya

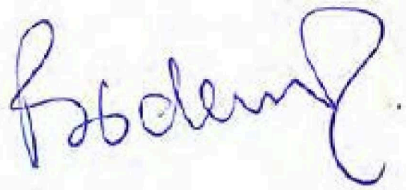

For the Republic of Kiribati

For the Kingdom of Lesotho

For the Republic of Liberia

For the Republic of Madagascar

For the Republic of Malawi

For the Republic of Maldives

For the Republic of Mali

For the Republic of the Marshall Islands

For the Islamic Republic of Mauritania

For the Republic of Mauritius

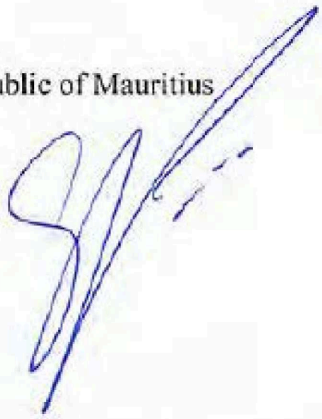

For the Federated States of Micronesia

For the Republic of Mozambique

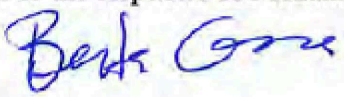

For the Republic of Namibia

For the Republic of Nauru

The Republic of Niger

For the Federal Republic of Nigeria

For Niue

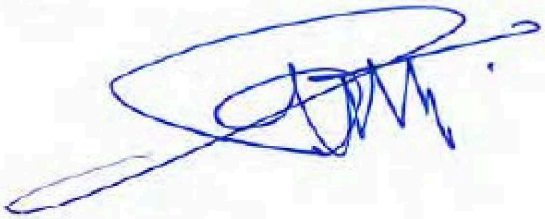

For the Republic of Palau

For the Independent State of Papua New Guinea

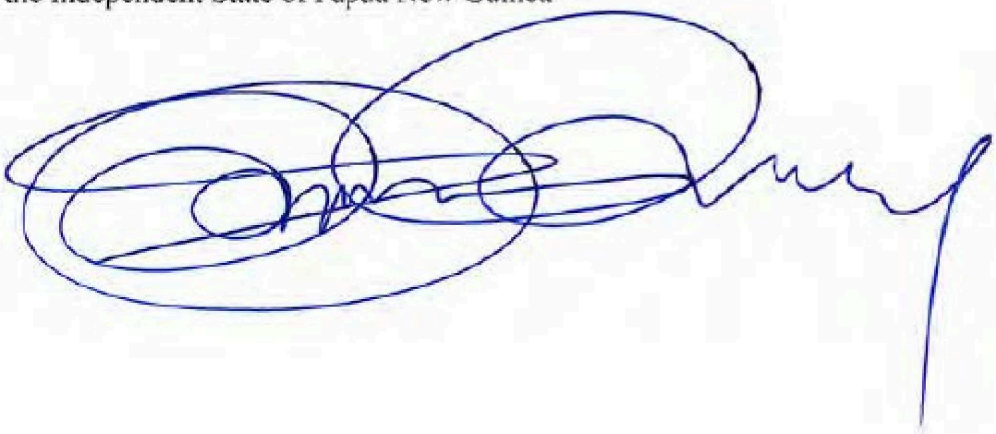

For the Republic of Rwanda

For the Federation of Saint Kitts and Nevis

For Saint Lucia

For Saint Vincent and the Grenadines

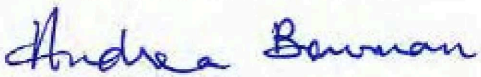

For the Independent State of Samoa

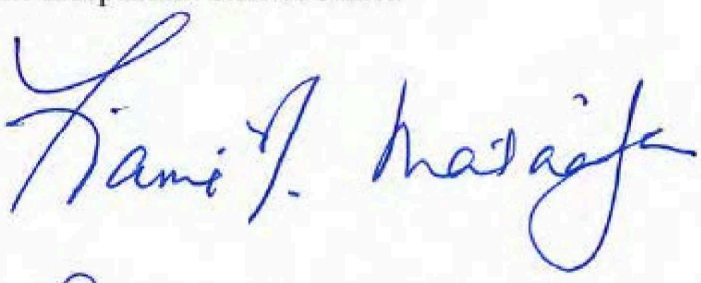

For the Democratic Republic of São Tomé and Príncipe

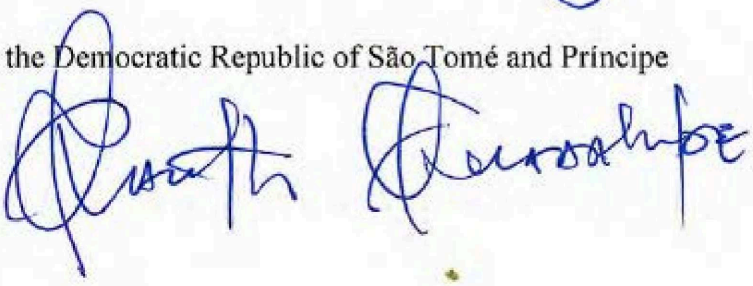

For the Republic of Senegal

For the Republic of Seychelles

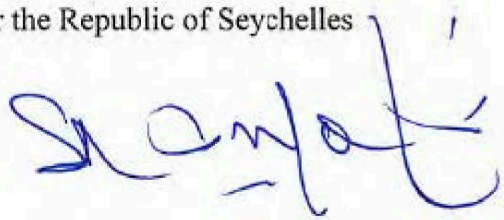

For the Republic of Sierra Leone

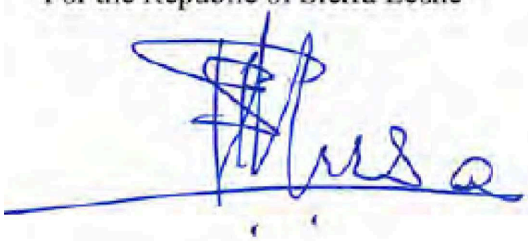

For Solomon Islands

For the Federal Republic of Somalia

For the Republic of the Sudan

For the Republic of Suriname

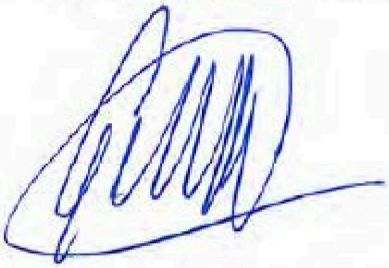

For the United Republic of Tanzania

For the Democratic Republic of Timor-Leste

For the Togolese Republic

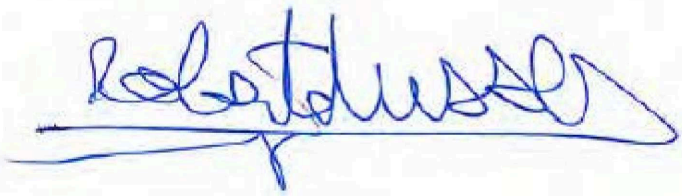

For the Kingdom of Tonga

For the Republic of Trinidad and Tobago

For Tuvalu

For the Republic of Uganda

For the Republic of Vanuatu

For the Republic of Zambia

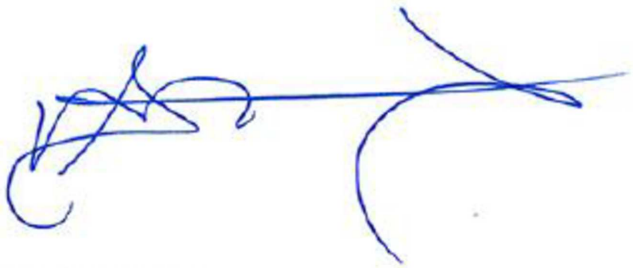

For the Republic of Zimbabwe

ANNESS I

IL-PROĊESSI TA' RITORN U TA' RIAMMISSJONI

1. Definizzjonjiet

Għall-finijiet ta' dan l-Anness japplikaw dawn id-definizzjonijiet:

(1) "Stat rikjedenti" tfisser l-Istat (wieħed mill-Membri tal-OSAKP jew wieħed mill-Istati Membri tal-Unjoni Ewropea) li jissottometti talba għal riammissjoni skont l-Artikolu 74(3) tal-Parti Ġenerali tal-Ftehim;

(2) "Stat rikjest" tfisser l-Istat (wieħed mill-Membri tal-OSAKP jew wieħed mill-Istati Membri tal-Unjoni Ewropea) li lilu tiġi ppreżentata talba ta' riammissjoni skont l-Artikolu 74(3) tal-Parti Ġenerali ta' dan il-Ftehim.

2. Ir-ritorn u r-riammissjoni ta' persuni mingħajr dokument validu tal-ivvjaġġar

Il-proċessi ta' ritorn u riammissjoni għandhom jitwettqu kif ġej:

Jekk il-persuna li dwarha ġiet ippreżentata talba ta' riammissjoni jkollha passaport skadut, karta tal-identità valida jew skaduta jew dokument tal-identità uffiċjali ieħor b'ritratt jew jekk l-identità tal-persuna tkun ġiet ikkonfermata bil-mezzi kollha xierqa, inkluż bħala riżultat ta' tfittxija mwettqa fir-rekords tal-applikazzjoni għall-viża jew kwalunkwe rekord uffiċjali ieħor tal-Istat rikjedenti, l-Istat rikjest għandu, malli jirċievi l-informazzjoni rilevanti, jipprovdi dokumenti validi tal-ivvjaġġar malajr kemm jista' jkun wara t-talba tal-Istat rikjedenti, sakemm ma tiġix ipprovduta raġuni ġustifikabbli għal żmien addizzjonali, u f'dak il-każ, l-Istat rikjest għandu jipprovdi d-dokumenti tal-ivvjaġġar fl-iqsar żmien possibbli; jew

F'każijiet oħrajn, jekk ikun meħtieġ li tiġi vverifikata ċ-ċittadinanza tal-persuna li dwarha ġiet ippreżentata talba ta' riammissjoni, l-Istat rikjest għandu jipproċedi bil-verifika meħtieġa immedjatament wara li jirċievi t-talba mill-Istat rikjedenti bl-użu tal-aktar proċeduri ta' identifikazzjoni xierqa u effiċjenti, inkluża intervista ta' identifikazzjoni fuq talba tal-Istat rikjedenti. L-Istat rikjedenti u l-Istat rikjest għandhom jikkonsultaw reġistri bijometriċi, fejn dawn jkunu disponibbli.

Fi kwalunkwe każ, meta jirċievi talba għal riammissjoni għal wieħed miċ-ċittadini tiegħu, l-Istat rikjest għandu jwieġeb sa mhux aktar tard minn 30 jum minn meta tkun saret dik it-talba f'konformità mal-limiti ta' żmien previsti fl-Istandard 5.26 tal-Kapitolu 5 tal-Anness 9 tal-Konvenzjoni dwar l-Avjazzjoni Ċivili Internazzjonali, magħmula f'Chicago fis-7 ta' Diċembru 1944, billi jipprovdi liċ-ċittadini tiegħu bid-dokumenti tal-ivvjaġġar xierqa għal finijiet ta' ritorn jew billi jissodisfa lill-Istat rikjedenti li l-persuna kkonċernata mhijiex waħda miċ-ċittadini tiegħu.

3. Mezzi tat-trasport għar-ritorn

Ir-ritorn għandu jseħħ, b'notifika minn qabel lill-Istat rikjest, bi kwalunkwe mezz ta' trasport f' konformità mal-obbligi stabbiliti fl-Artikolu 74 tal-Parti Ġenerali ta' dan il-Ftehim. Ir-ritorn bl-ajru ma għandux ikun ristrett għall-użu ta' titjiriet skedati.

4. Ir-ritorn ta' minorenni mhux akkumpanjati

Sabiex jiġu żgurati l-aħjar interessi tat-tfal, minorenni mhux akkumpanjat jista' jintbagħat lura biss lil membru tal-familja tiegħu, tutur innominat, awtoritajiet oħrajn previsti fil-liġijiet nazzjonali, jew faċilitajiet ta' akkoljenza adegwati tal-Istat rikjest.

5. Ftehimiet u arranġamenti bilaterali

Fuq it-talba ta' Parti, il-Partijiet għandhom, mingħajr preġudizzju għall-applikabbiltà diretta tal-Kapitolu 4 tat-Titolu VI tal-Parti Ġenerali ta' dan il-Ftehim u ta' dan l-Anness, jikkonkludu ftehimiet jew arranġamenti bilaterali li jirregolaw obbligi speċifiċi għar-ritorn u r-riammissjoni ta' ċittadini tal-Istat Membru tal-Unjoni Ewropea u tal-Membru tal-OSAKP ikkonċernat. Dawk il-ftehimiet jew arranġamenti għandhom jinkludu perjodi ta' żmien iqsar għall-identifikazzjoni u l-ħruġ ta' dokumenti tal-ivvjaġġar, biex tiġi ffaċilitata aktar l-implimentazzjoni ta' dan l-Anness. Tali ftehimiet jew arranġamenti bilaterali għandhom ikopru, jekk jitqies meħtieġ minn kwalunkwe waħda mill-Partijiet għal dak il-ftehim jew arranġament, arranġamenti għar-ritorn u r-riammissjoni ta' persuni għajr ċittadini tal-partijiet, inklużi persuni apolidi, li jkollhom ir-residenza abitwali tagħhom fit-territorju tal-Istat rikjest.

L-obbligi stabbiliti f'dawk il-ftehimiet jew l-arranġamenti bilaterali għandhom ikunu kompatibbli mad-dispożizzjonijiet stabbiliti f'dan l-Anness.

ANNESS II

OPERAZZJONIJIET TAL-BANK EWROPEW TAL-INVESTIMENT

Artikolu 1

Personalità ġuridika u status

1. Il-Bank Ewropew tal-Investiment (il-"BEI") u kwalunkwe sussidjarja tal-BEI għandhom ikollhom personalità ġuridika fit-territorju tal-Membri tal-OSAKP, inkluża b'mod partikolari l-kapaċità li jikkuntrattaw, li jakkwistaw u li jiddisponu minn proprjetà mobbli u immobbli u li jkunu parti fi proċedimenti legali.

2. Il-BEI u kwalunkwe sussidjarja tal-BEI għandhom igawdu fit-territorju ta' kull Membru tal-OSAKP l-istess trattament fir-rigward tal-arranġamenti u l-istatus fiskali u doganali li jkunu mogħtija lill-istituzzjoni internazzjonali li topera f'dak il-Membru tal-OSAKP li jkun l-aktar iffavorit fir-rigward ta' tali arranġamenti u status.

Artikolu 2

Ir-regolamentazzjoni tal-affarijiet bankarji u finanzjarji

Il-BEI u kwalunkwe sussidjarja tal-BEI jistgħu jsegwu, bħala organizzazzjoni internazzjonali fit-territorju tal-Membri tal-OSAKP għall-finijiet ikkontemplati minn dan il-Ftehim, l-attivitajiet previsti mill-istatut tal-BEI jew ta' tali sussidjarja, kif jista' jiġi emendat, inkluż, iżda mhux limitat għal, finanzjament permezz ta' self, bonds, garanziji, ekwità, kważi ekwità jew kwalunkwe strument ta' finanzjament ieħor, l-għoti jew il-finanzjament ta' assistenza teknika, l-investiment fi swieq tal-flus, ix-xiri u l-bejgħ ta' titoli u t-twettiq ta' kwalunkwe operazzjoni finanzjarja oħra marbuta ma' kwalunkwe attività bħal din, u l-operat ta' kontijiet bankarji fi kwalunkwe munita.

Artikolu 3

Il-kambju

1. Għall-operazzjonijiet kollha mwettqa mill-BEI, jew minn kwalunkwe waħda mis-sussidjarji tiegħu, iffinanzjati mill-UE biex jappoġġaw it-twettiq tal-objettivi ta' dan il-Ftehim, il-Membri tal-OSAKP għandhom jiżguraw li:

(a) il-benefiċjarji u l-kontropartijiet jistgħu jikkonvertu fi kwalunkwe munita kompletament konvertibbli, bir-rata tal-kambju kurrenti ta' dak iż-żmien, l-ammonti fil-munita nazzjonali tal-Membru tal-OSAKP ikkonċernat li jkunu meħtieġa għall-ħlas f'waqtu tas-somom kollha dovuti lill-BEI jew lil kwalunkwe sussidjarja tal-BEI fir-rigward ta' tali operazzjonijiet; u

(b) l-ammonti msemmija fil-punt (a) jkunu liberament, immedjatament u effettivament trasferibbli ġewwa jew barra t-territorju tal-Membru tal-OSAKP ikkonċernat sabiex il-benefiċjarju jew kontroparti msemmija fil-punt (a) jkunu jistgħu jissodisfaw l-obbligi tagħhom lejn il-BEI jew lejn tali sussidjarja.

2. Għall-operazzjonijiet kollha mwettqa mill-BEI, jew minn kwalunkwe waħda mis-sussidjarji tiegħu, iffinanzjati mill-UE biex jappoġġaw it-twettiq tal-objettivi ta' dan il-Ftehim, il-Membri tal-OSAKP għandhom jiżguraw li l-BEI jew tali sussidjarja jistgħu:

(a) jikkonvertu fi kwalunkwe munita kompletament konvertibbli, bir-rata tal-kambju kurrenti ta' dak iż-żmien, l-ammonti fil-munita nazzjonali tal-Membru tal-OSAKP ikkonċernat riċevuti mill-BEI jew minn tali sussidjarja;

(b) jittrasferixxu liberament, immedjatament u effettivament l-ammonti hekk ikkonvertiti kif imsemmija fil-punt (a) 'il barra mit-territorju tal-Membru tal-OSAKP ikkonċernat lejn tali kontijiet bankarji kif jistgħu jiddeterminaw liberament il-BEI jew tali sussidjarja, jew jiddisponu minn tali ammonti fit-territorju tal-Membru tal-OSAKP ikkonċernat; U

(c) jikkonvertu fil-munita nazzjonali tal-Membru tal-OSAKP ikkonċernat, bir-rata tal-kambju kurrenti ta' dak iż-żmien, kwalunkwe ammont fi kwalunkwe munita kompletament konvertibbli.

Artikolu 4

Ir-rikonoxximent ta' deċiżjonijiet tal-qrati

Kull Membru tal-OSAKP jimpenja ruħu, fir-rigward ta' kwalunkwe tilwima li tinqala' bejn il-BEI jew kwalunkwe sussidjarja tal-BEI u benefiċjarju jew kwalunkwe parti terza rigward l-attivitajiet tal-BEI jew kwalunkwe sussidjarja tal-BEI sabiex iwettqu l-objettivi ta' dan il-Ftehim, li:

(a) jiżgura li l-qrati tal-Membru tal-OSAKP ikollhom l-awtorità li jirrikonoxxu deċiżjoni finali mogħtija bi proċess dovut minn qorti jew tribunal ta' ġuriżdizzjoni kompetenti, inkluża l-Qorti tal-Ġustizzja tal-Unjoni Ewropea jew kwalunkwe qorti nazzjonali ta' Stat Membru tal-Unjoni Ewropea jew kwalunkwe tribunal tal-arbitraġġ sal-punt permissibbli mill-kostituzzjoni ta' dak il-Membru tal-OSAKP; u

(b) jiżgura l-eżekuzzjoni ta' kwalunkwe deċiżjoni bħal din f'konformità mar-regoli u l-proċeduri nazzjonali applikabbli tiegħu.